

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก: ศึกษากรณีทุเรียน

วงธรรม สรณะ

คุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรคุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ

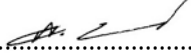
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กรกฎาคม 2561

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

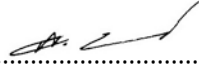
อาจารย์ผู้ควบคุมคุษฎีนิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์ ได้พิจารณา
คุษฎีนิพนธ์ของ วงธรรม สรณะ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐศาสตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ
ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

อาจารย์ผู้ควบคุมคุษฎีนิพนธ์

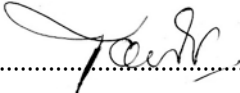
..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

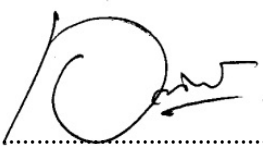
..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยนนต์ ประดิษฐ์ศิลป์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โอพาร์ ถิ่นบางเตียว)

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ อนุมัติให้รับคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐศาสตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีชร)

วันที่..... 31 เดือน..... กรกฎาคม..... พ.ศ. 2561.....

ประกาศคุณูปการ

คุณุณิพนธ์ เรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก :
ศึกษารณิทีเรียน เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสะดวกจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สุธี
ประศาสน์เศรษฐ อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ให้เสรีภาพทางวิชาการ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์
สามัคคีธรรม อาจารย์ที่ปรึกษา (ร่วม) ผู้ที่คอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.
โอฬาร ถิ่นบางเตียว อาจารย์ที่ปรึกษา (ร่วม) ผู้ที่ให้คำชี้แนะและช่วยเติมเต็มประเด็นทางการเมือง
จนผู้วิจัยเกิดความแจ่มชัด รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ ประธานกรรมการสอบคุณุณิ
พนธ์ ผู้ที่มีความเมตตาอย่างสูงยิ่งอีกทั้งเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้ ผู้เขียนขอกราบ
ขอบพระคุณบูรพคณาจารย์ทุกท่านอย่างสุดซึ้งไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญในห่วงโซ่สินค้าทุเรียนทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ให้ความ
กระจ่างชัดในทุกมิติ ข้อมูลที่ได้รับและรจนาลงในคุณุณิพนธ์เล่มนี้ได้กลั่นกรองออกมาเพื่อหวัง
จากนำไปใช้ประโยชน์ที่หลากหลายมิใช่เพียงเพื่อการแสวงหาความรู้แต่เพียงอย่างเดียว
ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่จำเริญ ครอบครัวยุทธะ และขอส่งมอบความสำเร็จไปถึงคุณพ่อ
พิพัฒน์ เกตุการณ์ ผู้อยู่ในหัวใจของลูกเสมอ ที่คอยเป็นกำลังใจและให้ความสนับสนุนให้พัฒนา
คุณุณิโดยไม่มีย่อท้อ

ขอขอบพระคุณมิตรภาพที่ยิ่งใหญ่จากเพื่อนรัก มาส, หนิง เพื่อนคณาจารย์จากรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ดร. ใจ์ ดร.ชวรงค์ ดร.ก้อง ดร.พีเอ (ขวัญ) เพื่อนรักจากต่างประเทศ
Ramond Axel, Massimo Papolini (Jimmy) Pammi ขอขอบคุณ ดร.พีดาว เพื่อนร่วมรุ่น PEG รุ่นที่ 1
และเพื่อน ๆ อีกหลายคนที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมด ขอขอบคุณที่ให้กำลังใจและแลกเปลี่ยน
ความรู้ระหว่างกันอยู่เสมอ

ท้ายที่สุดผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคุณุณิพนธ์ เรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่
สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก:ศึกษารณิทีเรียน จะนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและ
การตลาดการค้าทุเรียนและผลผลิตการเกษตรอื่น ๆ หากความผิดพลาดใดที่เกิดขึ้นในคุณุณิพนธ์
เล่มนี้ ผู้เขียนขอน้อมรับความผิดไว้แต่เพียงผู้เดียว

วงธรรม ธรรมะ

55820021: สาขาวิชา: เศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ; ร.ด. (เศรษฐศาสตร์การเมือง
และการบริหารจัดการ)

คำสำคัญ: ห่วงโซ่สินค้า/ ทูเรียน/ เศรษฐศาสตร์การเมือง/ ผลไม้

วงกรรม สรณะ: เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก:
ศึกษากรณีทูเรียน (POLITICAL ECONOMY OF FRUIT COMMODITY CHAINS IN EASTERN
REGIONS: A CASE STUDY OF DURIAN CHAINS) คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์: ดร.สุธี
ประศาสน์เศรษฐ, ร.ด., 219 หน้า. ปี พ.ศ. 2561.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาก่อรูปห่วงโซ่สินค้าในระดับโลก วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์เชิง
อำนาจของห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทูเรียน และวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของ
ทูเรียน จังหวัดจันทบุรี ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกต
แบบมีส่วนร่วม กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้กระทำการในห่วงโซ่สินค้าทูเรียน จังหวัดจันทบุรี การวิเคราะห์ข้อมูลโดย
การเชื่อมโยงข้อเท็จจริงเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎี และพิจารณาถึงความสมเหตุสมผลของปรากฏการณ์ ณ ห่วงโซ่สินค้า

ผลการวิจัยพบว่า 1. การก่อรูปห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทูเรียน จังหวัดจันทบุรี พบว่า ห่วงโซ่สินค้า
ทูเรียนมีกระบวนการพัฒนาจากบริบทในเชิงประวัติศาสตร์ แต่เดิมทูเรียนจันทบุรีเป็นผลไม้ที่ได้จากการเก็บของป่า
จากนั้นมีการเพาะปลูก และการผลิตเพื่อขีพ ต่อมากลายเป็นสินค้าที่มีการซื้อขายในตลาด หลังจากการลงนามกรอบ
ความตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) ในปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ทูเรียนจันทบุรีได้ถูกผนวกเข้าในห่วงโซ่
สินค้านานาชาติ มีการพัฒนากระบวนการผลิต อาทิ การว่าจ้างแรงงานไทยและแรงงานข้ามชาติ การลงทุนการผลิต เช่น
การปรับปรุงแปลงปลูก และการใช้ปัจจัยสนับสนุนการผลิต อาทิ สารเคมี เครื่องมือ เครื่องจักร เพื่อผลิตสินค้าส่งออก 2.
การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทูเรียนจังหวัดจันทบุรี พบว่า หลังการลงนาม
ข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศนำมาสู่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำที่เชื่อมโยงระหว่างห่วงโซ่สินค้าในระดับ
ท้องถิ่นสู่ตลาดโลก และมีผู้กระทำเพิ่มขึ้นและนำมาสู่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ 3. วิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับ
ห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทูเรียนจังหวัดจันทบุรี พบว่า นโยบายด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาภายใต้กรอบนโยบายไทย
แลนด์ 4.0 มีเป้าหมายเพื่อผลักดันให้ประเทศไทย ซึ่งมีผลไม้เมืองร้อนจำนวนมากก้าวขึ้นเป็น “มหานครผลไม้ของโลก”
(The fruit capital of the world) รัฐได้กำหนด 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ 1. แนวทางด้านการผลิตในแบบเกษตรแปลงใหญ่
(Land plot) และ 2. แนวทางด้านตลาดและการค้าแบบ Smart digital นำมาสู่ความไม่สอดคล้องทางสังคม (Social
relevancy) เพราะที่ชาวสวนรายย่อยไม่สามารถเข้าถึงระบบการค้า Digital เพราะว่ามีสินค้าต่ำกว่าเกณฑ์การส่งออก อีกทั้ง
การรวบรวมสินค้าทูเรียนให้กับตลาดการค้า Digital กำหนดว่าจะใช้กลุ่มสหกรณ์การเกษตรเป็นกลไกหลักในการส่ง
ทูเรียน อาจทำให้การขับเคลื่อนสินค้าห่วงโซ่สินค้าทูเรียนในระดับโลกของจังหวัดจันทบุรีอาจจะไม่ราบรื่น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย 1. เสนอให้รัฐบาลส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวสวนที่มีทุนและแปลงผลิตสินค้าที่
ใกล้เคียงกัน เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวสวนที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านแนวทางการผลิต ทุน เวลา และ
ทรัพยากรอื่น ๆ 2. เสนอให้รัฐบาลส่งเสริมและให้ความสำคัญกับตลาดการค้าภายในประเทศ ตลอดจนส่งเสริมให้
ประชาชนในประเทศบริโภคสินค้าที่ถูกต้อง หากผู้บริโภคภายในประเทศยังไม่รู้จักทูเรียนย่อมจะส่งผลกระทบต่อ
“มหานครผลไม้ของโลก” (Chanthaburi fruit capital of the world)

55820021: MAJOR: POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE; D.POL.SC (POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE)

KEYWORDS: COMMODITY CHAINS/ DURIAN/ POLITICAL ECONOMY/ FRUIT

WONGTHAM SARANA: POLITICAL ECONOMY OF FRUIT COMMODITY CHAINS IN EASTERN REGIONS: A CASE STUDY OF DURIAN CHAINS. ADVISORY COMMITTEE: SUTHY PRASARTSET, Ph.D., 219 p. 2018.

This research aimed to study the global commodity chains formation, to analyze the power relations of the global commodity chains, and to criticize public policy on the global commodity chains of durian in Chanthaburi province. The Research methodology was qualitative research: The data was collected from in-depth interviews, and participatory observation. The determination of key informants who acted in the durian commodity chains in Chanthaburi province and analyzed by linking facts with conceptual frameworks and considered the reasonableness of the phenomenon at the commodity chains.

The research found that 1. The global commodity chains formation of durian in Chanthaburi province had found that the durian chains had a history-based development process. Originally, Chanthaburi durian was the fruit of the forest collection. Then there was the cultivation and production for subsistence, that became a commodity traded in the market after the signing of the Free Trade Area (FTA) in 2003. Chanthaburi durian had been integrated into the Global commodity chains. There was the development of production process such as hiring of Thai and migrant labors, production investment such as planting improvement and the use of supporting factors such as chemicals, machine tools to produce exports. 2. The global power chains analysis of durian in Chanthaburi province had found that the signing of FTA led to the relation between the actors involved in the chains at the local market to the world market and increasing actors in market and led to power relationships. 3. The critique of public policy on global chains of durian in Chanthaburi province had found that the development strategy policy under the policy framework of Thailand 4.0 aimed to push Thailand to have many tropical fruits as “The Fruit Capital of the World.” The government had defined two broad approaches, 1. productive approach in large agricultural land plot, and 2. Marketing approach and smart digital trading to lead social relevancy because smart digital trading affected to the retail orchardists couldn’t access to the digital trading system because they produced quality durian below the export criteria. In addition, the collection of durian commodity for the digital trading market required that the agricultural cooperation was the main mechanism for durian delivery. The global durian commodity movement of Chanthaburi province may not be worked. Research recommendations 1. To propose the government to promote the encouragement grouping of orchardists with similarity for reducing the conflict between the different groups of orchardists, the way to produce, capital, time and resources. 2. To propose the government to promote and aim to the domestic market and encourage Thais to consume the durian. If domestic consumers do not know durian, will affect to “The Fruit Capital of the World.”

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	12
ขอบเขตการศึกษา.....	13
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	13
การนำเสนอผลการวิจัย.....	14
2 แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
ทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy).....	18
แนวคิดเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains (GCC).....	26
แนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism)	34
แนวคิดว่าด้วยอำนาจเศรษฐกิจและการเมือง	61
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	82
นิยามศัพท์ในการวิจัย	88
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	90
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	95
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	96
การตรวจสอบข้อมูล	98
การวิเคราะห์ข้อมูล	98
4 บริบทของตลาดสินค้าทุเรียนและการก่อรูปห่วงโซ่สินค้าในระดับโลก.....	99
บริบททางประวัติศาสตร์ของตลาดสินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรี	99
การก่อรูปห่วงโซ่สินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรีในระดับโลก	109

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้า	
ในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี.....	123
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี.....	123
บทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียน	
จังหวัดจันทบุรี.....	149
6 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	160
บทสรุปข้อค้นพบจากการวิจัย	160
การอภิปรายผล	167
ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	172
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	172
บรรณานุกรม	174
ภาคผนวก	191
ภาคผนวก ก.....	192
ภาคผนวก ข.....	217
ประวัติย่อของผู้วิจัย	219

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1-1 เป้าหมายการผลิตทุเรียนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)	3
1-2 มูลค่าการค้าทุเรียนโดยเฉลี่ย.....	6
1-3 ต้นทุนการผลิตทุเรียน ณ ไร่นา อัคราเฉลี่ยทั่วประเทศ	7
2-1 ลักษณะการแบ่งทุน	47

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1-1 พื้นที่ผลิตทุเรียน.....	1
2-1 ความสัมพันธ์ของวิธีการผลิตในระบบโลก	20
2-2 วงจรห่วงโซ่สินค้า	28
2-3 โครงสร้างของห่วงโซ่การต่อเรือสินค้า.....	31
2-4 วงจรการสะสมทุนตามแนวคิดของ มากซ์.....	58
2-5 โครงสร้างอำนาจและการแบ่งรายได้.....	80
2-6 ตัวแบบการทำสวนผลไม้คุณภาพของเกษตรกรสมาชิก ภายใต้เครือข่ายของสหกรณ์ การเกษตร	83
2-7 ตัวแบบการเชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเครือข่ายธุรกิจรวบรวมผลไม้คุณภาพ ภายใต้ การจัดการโซ่อุปทานที่มีสหกรณ์การเกษตรเป็นแม่ข่าย	83
2-8 กรอบแนวคิดในการศึกษา	90
4-1 การขายทุเรียนในอดีต.....	101
4-2 พระยาแพทย์พงศาพิสุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช).....	103
4-3 ลังรวบรวมทุเรียนขนาดใหญ่.....	108
4-4 แผงรวบรวมทุเรียนของพ่อค้าทุเรียนย่อย.....	108
4-5 กระบวนการห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีในยุคก่อนข้อตกลงทางการค้า FTA หรือก่อน พ.ศ. 2546	109
4-6 ปริมาณการส่งออกทุเรียนในตลาดต่างประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2546 - 2559.....	113
4-7 ราคาเฉลี่ยราคาทุเรียนในประเทศและต่างประเทศที่ชาวสวนขายได้ ระหว่าง พ.ศ. 2546 - 2559.....	114
4-8 ราคาดุลค่าการค้าทุเรียน ระหว่าง พ.ศ. 2546 - 2559	114
4-9 กระบวนการห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ที่มีข้อตกลงทางการค้า FTA หรือ หลัง พ.ศ. 2546 จนกระทั่ง ปัจจุบัน.....	115
5-1 ระดับราคาขายทุเรียนที่ชาวสวนสามารถต่อรองได้	129
5-2 รถแอร์บัสสำหรับพ่นยา-ปุ๋ย.....	130
5-3 ตลาดเนินสูง อำเภอท่าใหม่ จันทบุรี ในช่วงก่อนเริ่มฤดูกาล.....	133
5-4 ไม้สำหรับเคาะทุเรียน	134
5-5 บริเวณโดยรอบย่านการค้า Belleville and Olympiades ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส.....	144

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-6 บริเวณโดยรอบย่านการค้า Belleville & Olympiades ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส	145

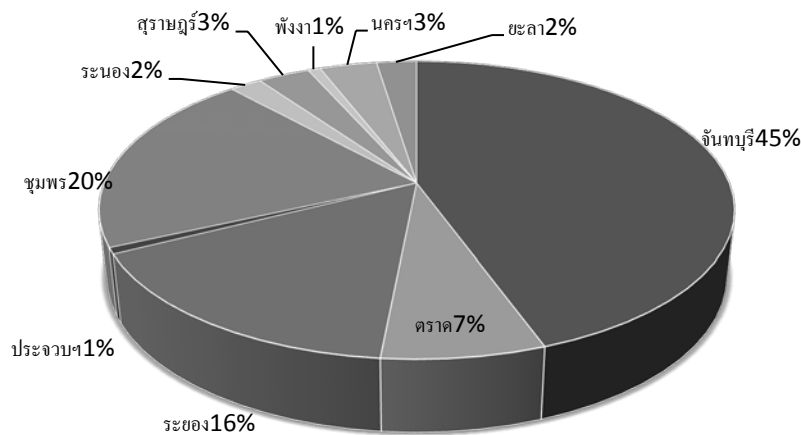
บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

“ทุเรียน” (Durian) เป็นพืชเศรษฐกิจเป็นที่นิยมในการบริโภคอย่างแพร่หลายในผู้บริโภคชาวไทยและต่างประเทศจนนำมาสู่การสร้างมูลค่าการค้าทุเรียนสูงกว่า 7,000 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556) จากมูลค่าการค้าในระดับประเทศส่งผลให้มีการขยายพื้นที่การผลิตทุเรียนอย่างกว้างขวาง โดยจะพบว่า ทุเรียนถูกผลิตขึ้นใน 26 จังหวัด ประกอบด้วย สุโขทัย อุตรดิตถ์ ศรีสะเกษ นนทบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา จันทบุรี ตราด ระยอง ชลบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ หุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา นราธิวาส รวมพื้นที่กว่า 5.61 แสนไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 มีการขยายพื้นที่ผลิตได้เพิ่มขึ้นรวมกว่า 30 จังหวัด ประกอบด้วย แพร่, พิษณุโลก, นครราชสีมา, เพชรบุรี ส่งผลให้มีพื้นที่ผลิตทุเรียนเพิ่มขึ้นกว่า 6.93 ไร่ ผลผลิตกว่า 3.09 ล้านตัน เกิดมูลค่าทางการค้าโดยเฉลี่ยกว่า 20,000 หมื่นล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2556, 2557, 2558)

ภาพที่ 1-1 พื้นที่ผลิตทุเรียน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558)

ก่อนที่ทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีจะถูกสถาปนาให้เป็นแหล่งผลิตทุเรียนและแหล่งอ้างอิงราคาการซื้อขายทุเรียนที่สำคัญของโลกนั้นพบว่าจากเดิมทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีเป็นเพียงพืชประจำถิ่นชาวบ้านพื้นเมืองเข้าเก็บของป่าจากนั้นมีการเก็บทุเรียนมาบริโภคเมื่อเหลือจากการบริโภคจึงได้นำมาแจกจ่ายแจก ต่อมาเมื่อมีการค้าและการผลิตผลิตเพื่อการค้า

จากการผลิตและการค้าอย่างต่อเนื่องได้มีพัฒนาการมาสู่การผลิตทุเรียนเพื่อการค้า จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดแรก ๆ ที่มีการค้าทุเรียนอย่างเป็นระบบ ดังจะเห็น ได้จากการที่มีพื้นที่ผลิตขนาดใหญ่รวมกว่า 1.9 แสนไร่ หรือประมาณร้อยละ 45 ของพื้นที่ผลิตทั้งหมด สามารถให้ผลผลิตโดยเฉลี่ย กว่า 2.87 แสนตัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558) กระบวนการพัฒนาสู่การผลิตทุเรียนเพื่อการค้านำมาสู่การประกอบกิจกรรมการค้า กล่าวคือ เกิดการรวบรวมสินค้าของพ่อค้าทั้งในและต่างประเทศ จากแหล่งผลิตสู่โรงคัดบรรจุ หรือที่เรียกว่า “ล้างทุเรียน” ที่ใช้เป็นสถานที่รวบรวม คัดแยก และบรรจุทุเรียน ต่อมาจึงพัฒนามาสู่ตลาดศูนย์กลางทางการค้า ที่มีศูนย์กลางตั้งอยู่ ณ ตลาดเนินสูง และบริเวณโดยรอบ (นิพนธ์ พัวพงศธร และคณะ, 2548) จากการพัฒนาการผลิตสู่ตลาดการค้าสามารถจำแนกตลาดการค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีออกได้ 2 ยุค คือ

ตลาดการค้าทุเรียนในยุคแรก

ตลาดการค้าทุเรียนในยุคแรกเป็นการผลิตและค้าภายในประเทศเป็นสำคัญ ชาวสวนจะทำหน้าที่ในการผู้ผลิตและค้าทุเรียน หรือที่เรียกว่า “Producer driven chains” (PD) ชาวสวนเป็นการขายสินค้าแก่ผู้บริโภคโดยตรง ต่อมาเมื่อมีการขายให้แก่พ่อค้ารวบรวมในระดับท้องถิ่นและต่างจังหวัดที่เข้ามารวบรวมทุเรียนและขายต่อในพื้นที่อื่น ๆ ที่ไม่มีทุเรียนบริโภค สินค้าทุเรียนที่ขายในตลาดยุคแรกส่วนใหญ่เป็นทุเรียนสายพันธุ์ดั้งเดิม หรือทุเรียนพื้นเมืองจันทบุรี เป็นนิคมของผู้บริโภคทั่วไป แต่ในหาทุเรียนบริโภคในยุคแรกทำได้ยากเพราะมีผลผลิตไม่มาก อีกทั้งพ่อค้าที่จะนำทุเรียนออกมาขายมีจำนวนน้อยจึงทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนและการค้า ต่อมาเมื่อเกิดการบริโภคที่กว้างขวางประกอบกับเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกจึงทำให้เกิดการขายพื้นที่ผลิตเพิ่มขึ้น

กระบวนการผลิตทุเรียนในยุคแรกมีลักษณะการผลิตแบบดั้งเดิม กล่าวคือ เป็นการผลิตทุเรียนแบบผสมผสาน ทำให้ในแปลงประกอบด้วยไม้ผลหลายชนิด ได้แก่ ทุเรียน เงาะ มังคุด ลางสาด ลองกอง กล้วย เป็นต้น

การดูแลผลผลิตทุเรียนในยุคแรกไม่ซับซ้อน ชาวสวนจะปล่อยให้ทุเรียนเติบโตตามธรรมชาติ ทุเรียนจะได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม อาทิ การรดน้ำ ให้น้ำปุ๋ย ผลผลิตจะมีการเก็บเกี่ยวตามฤดูกาล ราวเดือนมีนาคม หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วชาวสวนจะนำมาขายในตลาดธรรมชาติซึ่งเป็นตลาดที่ไม่เป็นทางการและตั้งขึ้นได้เพราะการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านทั่วไป

ความนิยมในการบริโภคทุเรียนที่แพร่กระจายอย่างกว้างขวางส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการตลาดและต่อเนื่องถึงกระบวนการผลิตด้วย กล่าวคือ พ่อค้าจากต่างจังหวัดเดินทางมารวบรวมทุเรียนจากจังหวัดจันทบุรีเพื่อซื้อทุเรียน การเปลี่ยนแปลงในด้านการตลาดและการค้าคือ ลักษณะของทุเรียนที่ขายให้กับพ่อค้าเป็นทุเรียนสุกผลสวย ขั้วผลสมบูรณ์ จะถูกรวบรวมเพื่อขายในตลาดค้าส่งต่างจังหวัด เช่น ตลาดสี่มุมเมือง ตลาดมหานาค (เอกชัย ผลทวี, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559) ส่วนทุเรียนขั้วหัก ทุเรียนแก่จัด ทุเรียนที่ถูกหนอนเจาะทำลายเปลือก ชาวสวนจะขายให้กับพ่อค้าและผู้บริโภคตลาดในระดับท้องถิ่น ชาวสวนบางรายสามารถแปรรูปเป็นทุเรียนกวนเพื่อเก็บไว้บริโภค การตลาดและการค้ามีการปรับตัวเพิ่มขึ้นหลังจากในปี พ.ศ. 2520 มีการส่งออกทุเรียนไปขายในตลาดต่างประเทศแต่ยังคงมีจำนวนน้อยเพราะการขนส่งไม่สะดวกทำให้มีต้นทุนขนส่งสูงแต่อย่างไรก็ตามทำให้ประเทศเริ่มมีรายได้จากการค้าทุเรียน เข้าสู่ประเทศ

และส่งผลต่อกระบวนการผลิตเมื่อรัฐบาลมีบทบาทโดยการกำหนดมาตรการพัฒนาตลาดสินค้าและบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจได้กำหนดเป้าหมายการผลิตทุเรียน (โปรดดูข้อมูลในตารางที่ 1-1) จากผลการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 6 ส่งผลให้ปริมาณทุเรียนทั้งประเทศเพิ่มขึ้น กว่า 3.69 แสนตัน (ปราณี จิตกรณกิจศิลป์, 2533) ซึ่งพื้นที่การผลิตทุเรียนที่สำคัญยังคงอยู่ ณ จังหวัดจันทบุรี เช่นเดิม

ตารางที่ 1-1 เป้าหมายการผลิตทุเรียนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) (ปราณี จิตกรณกิจศิลป์, 2533)

ภาค	พื้นที่ปลูก (ไร่)					ปริมาณผลผลิต (ต่อไร่)				
	2530	2531	2532	2533	2534	2530	2531	2532	2533	2534
ภาคเหนือ	40,000	40,000	40,000	40,000	40,000	35,000	36,000	37,000	38,000	39,000
ภาคอีสาน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ภาคกลาง	13,000	12,000	11,000	11,400	11,200	6,900	9,400	9,000	8,600	9,200
ภาคตะวันออก	180,000	182,000	183,500	185,000	187,000	142,000	144,000	146,000	148,000	151,000
ภาคใต้	136,000	137,000	138,000	139,000	140,000	98,000	98,500	99,000	995,000	100,000
รวม	369,000	371,000	373,100	375,400	378,200	284,500	287,900	291,000	294,100	298,200

การขยายพื้นที่การผลิตตามนโยบายของรัฐ ทำให้ พ.ศ. 2530 ปริมาณทุเรียนภายในประเทศเพิ่มขึ้นกว่า 3.69 แสนตัน ส่งผลให้ราคาทุเรียนตกต่ำถึงขั้นวิกฤติ จากเดิมที่ขายทุเรียนพันธุ์ชะนีในตลาดโดยเฉลี่ยกิโลกรัมละ 10-15 บาท ผลกระทบจากปริมาณที่เพิ่มขึ้นทำให้

ราคาโดยเฉลี่ยในการซื้อสินค้าลดลงเหลือเพียงกิโลกรัมละ 2 -5 บาท เช่นเดียวกับราคาการซื้อขาย โดยเฉลี่ยของทุเรียนหมอนทองจากราคากิโลกรัมละ 30-45 บาท ผลกระทบจากปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นทำให้ราคาการซื้อขายในตลาดลดลงเหลือเพียงกิโลกรัมละ 20-25 บาท (มานพ อมรรอช, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2560)

จากราคาที่ตกต่ำจึงนำมาสู่การประท้วงของชาวสวนทุเรียน “ทุเรียนไปเลยกลางถนน” (มานพ อมรรอช, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2560) นำมาสู่การแสวงหามาตรการให้ความช่วยเหลือชาวสวน มาตรการที่ภาครัฐนำมาใช้แก้ไขปัญหา คือ ขอรอการอนุมัติงบประมาณเพื่อแทรกแซงราคาสินค้าโดยรัฐจัดสรรงบประมาณจาก คณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร หรือชาวบ้านเรียกว่า เงิน คชก. เป็นการแก้ไขปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ มีการจัดสรรงบประมาณให้แก่ราชการส่วนภูมิภาคและราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา เช่น การป้องกันและปราบปราม การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจและการผลิต เป็นต้น (คณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร, 2550)

จากมาตรการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาเป็นการบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า ในปีต่อมาปัญหาราคาสินค้าตกต่ำยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงพบว่าหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตชาวสวนจำนวนหนึ่งจะหันมาโค่นทุเรียนและเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นทดแทน (เอกชัย ผลทวี, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559)

ต่อมา ราว พ.ศ. 2546 มีข้อตกลงทางการค้า หรือ FTA (Free trade area) ระหว่างประเทศไทยและจีน “ทุเรียน” เป็นสินค้าระดับโลก หรือ “High end” ตลาดการค้าทุเรียนได้ขยายตัวและเกิดการนำเข้าสินค้าทุเรียนเพิ่มขึ้นนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ตลาดการค้าทุเรียนในยุคที่ 2

ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศจีนส่งผลให้การค้าทุเรียนของไทยขยายตัวเพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ. 2546 เกิดการเจรจาทางการค้าและมีการทำข้อตกลงทางการค้า หรือ FTA ระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน โดยมีเงื่อนไขการเจรจา นำมาสู่การลดอุปสรรคและเกิดเสรีทางการค้า ข้อตกลงดังกล่าวกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีบทบาทในการควบคุมการผลิตโดยกำหนดไว้ในมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในด้านความร่วมมือทางการค้า จึงกล่าวได้ว่าข้อตกลงทางการค้า หรือ FTA ระหว่างประเทศ ได้ส่งผลให้ตลาดการค้าทุเรียนเปลี่ยนแปลงตลาดการค้าทุเรียนได้เข้าสู่ยุคที่ 2 เป็นยุคของการเติบโตของ “ทุเรียน” มากที่สุด ยุคหนึ่ง

ทุเรียนไทยในประเทศจีน

ทุเรียนไทยในตลาดประเทศจีนเป็นสินค้าที่มีมูลค่าสูง “เป็นผลไม้สำหรับเทพ” ที่ชาวจีนที่มีฐานะดีใช้ในการไหว้เจ้า บูชาเทพ (นันทิยา เดชะคำภู, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2560) จากความเชื่อผสมผสานกับค่านิยมในการบริโภคผลไม้ไทยของชาวจีน ประกอบกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

จึงมีการนำเข้าสินค้าทุเรียนอย่างกว้างขวางส่งผลให้ทุเรียนเปลี่ยนแปลงจาก“สินค้าท้องถิ่น” เป็น “สินค้าระดับโลก” หรือ “High end” ที่ทำให้ราคาทุเรียนในประเทศจีนสูงถึงผลละ 2,000 – 3,000 บาท (นันทิยา เดชะคำภู, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2560)

ปี พ.ศ. 2549 ทุเรียนคุณภาพสูงจากประเทศไทยจำนวนกว่า 1.3 แสนตัน ถูกรวบรวมไปขาย ณ ตลาดเจิ้งตู เป็นตลาดรวบรวมสินค้าขนาดใหญ่ของประเทศจีนโดยพ่อค้าชาวจีนรายใหญ่ ในระยะแรกเป็นการทดลองนำเข้าโดยใช้การขนส่งโดยทางเครื่องบิน “ต้นทุนค่าขนส่งที่แพงและ ผู้คนรู้จักน้อย ความต้องการบริโภคน้อย” (หวัง หลินตง, 2555 อ้างถึงใน ธวัช มหิตพงษ์, 2555) แต่ผลตอบแทนจากการค้าทุเรียนที่พ่อค้าได้รับมีความคุ้มค่าเนื่องจากผู้บริโภคทุเรียนส่วนใหญ่มีฐานะดี (ธวัช มหิตพงษ์, 2555)

ต่อมามีพ่อค้าชาวจีนรายใหม่และมีทุนน้อยให้ความสนใจในการค้าทุเรียน จึงมีการติดต่อกับพ่อค้ารวบรวมชาวไทยที่อยู่ ณ แหล่งผลิต ให้รวบรวมสินค้าและส่งให้กับพ่อค้า ณ ตลาดปลายทาง แต่เนื่องจากการเก็บเกี่ยวในระบะนั้นเป็นการเก็บเกี่ยวทุเรียนสุกงอม หรือทุเรียนแก่จัด ภายใน 1-2 วันจะต้องบริโภค เพราะหลังจากนั้นทุเรียนที่สุกงอมและเน่าเสีย

การได้รับคำสั่งจากพ่อค้า ณ ตลาดปลายทางประเทศจีนให้รวบรวมทุเรียนพ่อค้ารวบรวมชาวไทยจะรวบรวมสินค้าและส่งออกให้กับพ่อค้าชาวจีน โดยการขนส่งทางบกและทางน้ำซึ่งใช้เวลากว่า 11 วัน ทำให้สินค้าเน่าเสียเป็นเหตุให้พ่อค้าปลายทางระงับการรับซื้อทุเรียนของไทย ส่งผลกระทบต่อราคาซื้อขายภายในประเทศ (นันทิยา เดชะคำภู, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2560)

ต่อมา พ.ศ. 2553 เกิดการพัฒนาเส้นทาง R13 การขนส่งสินค้ามีความสะดวกประกอบกับประเทศจีนมีการจัดตั้งตลาดรวบรวมสินค้าเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง ได้แก่ ตลาดนครคุนหมิง เจียงหนาน กุ้ยหยาง ฉงชิ่ง เซียงไฮ้ เจิ้งโจว ปักกิ่ง การเพิ่มขึ้นของตลาดส่งผลให้พ่อค้าชาวจีนที่เป็นนักธุรกิจเพิ่มขึ้นและมีการสั่งซื้อทุเรียนไทย จะเห็นได้ถึงปริมาณการส่งออกทุเรียนที่เพิ่มขึ้นกว่า 300,000 ตู้คอนเทนเนอร์ (1 ตู้บรรจุทุเรียนประมาณ 18 ตัน) หรือ กว่า 4 แสนตัน (แท้จริง ศิริพานิช, 2557; สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2556, 2557, 2558)

ตารางที่ 1-2 มูลค่าการค้าทุเรียน โดยเฉลี่ย (สำนักงานเศรษฐกิจเกษตร(2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559)

ปีการเพาะปลูก	ราคาเฉลี่ยที่	บริโภคใน ประเทศ(กก.)*	ราคาเฉลี่ย	ปริมาณการ ส่งออก(กก.)	มูลค่าทางการค้า (ล้านบาท)
	ชาวสวนขาย ได้ในช่วง ฤดูกาล		ทุเรียนคุณภาพ ส่งออกที่ ชาวสวนขาย ได้		
(ไร่)	(บาท/กก.)	(กก.)	(บาท/กก.)		
2546	15.44	738,749	60.25	73,342	1,324.20
2547	16.54	543,211	74.45	120,886	1,629.50
2548	19.85	286,624	80.68	132,780	2,186.40
2549	18.97	245,613	105.78	137,251	2,590.80
2550	16.75	226,810	96.53	157,407	2,566.70
2551	20.93	174,828	136.85	203,127	3,131.50
2552	21.52	89,853	115.81	256,172	4,114.40
2553	25.36	118,425	138.07	207,501	3,690.30
2554	27.76	74,695	170.68	271,948	4,662.20
2555	31.92	-43,115	157.32	351,124	6,195.20
2556	40.45	-41,995	151.67	367,057	7,344.70
2557	34.29	-18,844	191.89	369,602	12,435.70
2558	46.96	-18,016	241.83	358,192	13,246.40
2559	62.92	-122,731	268.86	402,660	17,468.60
อัตราเฉลี่ย	31.62		161.39		

ปริมาณการสั่งซื้อทุเรียนจึงส่งผลให้มูลค่าของสินค้าทุเรียนภายในประเทศสูงปรับตัวสูงขึ้น โดยสามารถพิจารณาได้จากมูลค่าการค้าระหว่าง พ.ศ. 2549 -2559 เฉลี่ย 31.62 บาทต่อกิโลกรัม สำหรับตลาดต่างประเทศมีมูลค่าเฉลี่ย 161.39 บาทต่อกิโลกรัม สูงกว่าจุดคุ้มทุนที่สำนักเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้คำนวณไว้ที่ราคา 20.53 บาทต่อกิโลกรัม (สำนักเศรษฐกิจการเกษตร, 2558) (ดูตารางที่ 1-2 และ 1-3) แต่มูลค่าจากการค้าทุเรียนส่งออกจึงให้ชาวสวนผลิตทุเรียนนอกฤดูนำมาสู่การลงทุนที่เพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าตัว

ตารางที่ 1-3 ต้นทุนการผลิตทุเรียน ณ ไร่ นา อัตราเฉลี่ยทั้งประเทศ หน่วย: บาท/ ไร่
(สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2558)

รายการ	ราคาเฉลี่ยต้นทุนการผลิต
1. ต้นทุนผันแปร	13,347.77
2. ต้นทุนคงที่	2,832.46
3. ต้นทุนรวมต่อไร่	16,180.23
4. ต้นทุนรวมต่อกิโลกรัม (บาท/ กก.)	15.63
5. ผลตอบแทนสุทธิต่อไร่	21,602.91
6. ผลตอบแทนสุทธิต่อกิโลกรัม	20.53

การเจรจาทางการค้าและมีการทำข้อตกลงทางการค้า หรือ FTA ระหว่างประเทศไทย และประเทศจีน ในปี พ.ศ. 2546 คาดว่าจะลดอุปสรรคและเกิดเสรีทางการค้าและส่งผลต่อมูลค่า การค้าในประเทศ โดยจะเห็นได้ว่ามูลค่าของสินค้าทุเรียนจะสูงขึ้น โดยเฉพาะเป็นสินค้าคุณภาพ ตามเกณฑ์มาตรฐานสินค้า

การผลิตทุเรียนเพื่อการค้าในยุคนี้ส่งผลให้ชาวสวนลงทุนผลิตสินค้าทุเรียนอย่าง กว้างขวาง มีการปรับปรุงแปลงปลูก การใช้สารเคมี การใช้เครื่องมือเครื่องจักรขนาดใหญ่ และการ ใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่จะทำให้ทุเรียนให้ผลผลิตก่อนฤดูกาลปกติโดยคาดหวังจะทำให้ทุเรียนมี มูลค่าเพิ่มขึ้น

สำหรับเงื่อนไขในการผลิตทุเรียนในยุคเพื่อการค้าและการส่งออกนอกจากจะผลิตทุเรียน ที่กินได้ มีรสชาติดีแล้วชาวสวนต้องให้ความสำคัญต่อรูปทรงผล สีเปลือก ขนาดและน้ำหนัก และ สามารถเก็บเกี่ยวในช่วงราวปลายเดือนกุมภาพันธ์ – มีนาคม เพราะตรงกับช่วงเทศกาลสำคัญของ จีน เช่น เทศกาลตรุษจีน เทศกาลสารทจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ (นิอ์นุวา สุไลมาน, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2559) จะทำให้ชาวสวนสามารถขายทุเรียนได้ในราคาสูงกว่า 100-200 บาทต่อกิโลกรัม

จากเงื่อนไขในการผลิตทุเรียนนำมาสู่การควบคุมการผลิตของภาครัฐ กล่าวคือ พ่อค้า รวบรวมทุเรียนใช้มาตรฐานสินค้าทุเรียนส่งออกไปเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกทุเรียนของชาวสวน ในกรณีที่ทุเรียนไม่ตรงตามที่กำหนดพ่อค้าสามารถปฏิเสธหรือลดลงราคาสินค้าได้ตามกลไกของ ตลาดสะท้อนให้เห็นได้ถึงบทบาทของพ่อค้าที่สามารถกำหนดคุณภาพสินค้าตามที่ต้องการ แต่ ชาวสวนสามารถใช้ช่องทางอื่น ๆ ในขายสินค้าที่ไม่สามารถส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศได้ เช่น การขายในตลาดประเทศ การขายปลีก การขายปลีกแก่ผู้บริโภค โดยผ่านช่องทางออนไลน์ และการ แปรรูป เป็นต้น

หลังจากข้อตกลง FTA มิได้มีเพียงการขยายตัวของตลาดรวบรวมสินค้าในประเทศเท่านั้น แต่ผลของการขยายตัวดังกล่าวนำมาสู่การแย่งชิงสินค้าของพ่อค้ารวบรวม พ่อค้าส่งออก ชาวไทยและพ่อค้าส่งออกชาวต่างประเทศซึ่งได้แก่ พ่อค้าส่งออกชาวจีน เกิดมูลค่าการค้าทุเรียนที่สูงขึ้นส่งผลให้ชาวสวนผลิตทุเรียนเพื่อตลาดส่งออกอย่างกว้างขวาง มูลค่าการค้าทุเรียนส่งออกยังส่งผลต่อทุเรียนต่ำกว่าเกณฑ์การส่งออกอีกด้วย

ดังจะเห็นได้จากทุเรียนส่วนใหญ่ที่ขายในตลาดภายในประเทศที่เรียกว่า “ทุเรียนตกไซส์” ทุเรียนสุกแก่ ทุเรียนที่ขนาดผลใหญ่กว่า 6 กิโลกรัม ทุเรียนผลเล็ก ที่มีน้ำหนักน้อยกว่า 2 กิโลกรัม ที่เรียกว่า “ทุเรียนปอกเปลือก” มีมูลค่าทุเรียนสูงขึ้น “ทุเรียนในประเทศนี้ บางทีราคาเท่ากับทุเรียนส่งออกเพราะทุเรียนมันมีไม่พอส่งออกหมด” (นิอันนุวา สุโลมาน, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2559)

การขยายตัวของตลาดสินค้าทุเรียนนำมาสู่การก่อรูปของกระบวนการห่วงโซ่และความสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่หลากหลาย เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐตลาดการค้าทุเรียนมีกลุ่มผู้กระทำการ ได้แก่ พ่อค้าส่งออกชาวไทย พ่อค้าส่งออกชาวจีน รวบรวมสินค้าจากแหล่งผลิตสินค้าทุเรียนโดยตรง รวมถึงการรวบรวมผ่านพ่อค้ารวบรวมตัวแทน และการแย่งชิงทุเรียนของกลุ่มพ่อค้ารวบรวมและพ่อค้าส่งออก

ในปี พ.ศ. 2548 มีลิ่งทุเรียน ที่ได้รับใบรับรองมาตรฐาน GMP จากกรมวิชาการเกษตร จำนวน 53 โรง (52 บริษัท) (เสริมสุข สลักเพชร และคณะ, 2549) ต่อมา พ.ศ. 2558 มีลิ่งทุเรียนที่ได้รับการรับรองเพิ่มขึ้น 122 แห่ง (กองพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าพืช, 2558; นิพนธ์ พัวพงศธร, 2548) นอกจากลิ่งทุเรียนแล้วยังมีแผงทุเรียนขนาดเล็กสำหรับพ่อค้ารายย่อยอีกเป็นจำนวนมาก การแย่งชิงทุเรียนของกลุ่มพ่อค้าในห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีดังกล่าวทำให้ชาวสวนมีทางเลือกในการขายสินค้าที่หลากหลายยิ่งขึ้น

จากพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตลาดการค้าทุเรียนได้ปรากฏให้เห็นความเชื่อมโยงของกระบวนการห่วงโซ่สินค้า (GCCs) ในรูปของกระบวนการผลิต การจัดจำหน่ายและการบริโภค สินค้า ความสัมพันธ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตและมูลค่า (Porter, 1990 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าที่นำมาสู่การสร้างผลกำไรจากมูลค่าการค้าส่วนเกิน (Hopkins & Wallerstein, 1986)

ระบบ GMP ของ Codex Alimentarius Commission 1999 (Hopkins & Wallerstein, 1986) มาประยุกต์โดยจัดทำเป็นหลักปฏิบัติที่ดีสำหรับ โรงคัดบรรจุ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ประกอบการภายในประเทศสามารถปฏิบัติได้จริง แต่ยังมีข้อกำหนดที่เป็นหลักการสำคัญเหมือนกับของ Codex โดยนำแบบประเมินไปปฏิบัติการตรวจประเมินซึ่งเป็นการตรวจแบบพินิจตามข้อกำหนด หลักเกณฑ์ที่ใช้ประเมินเป็นแบบการคิดคะแนนแต่ละหมวด และพิจารณาผลของ

การตรวจประเมินว่าผ่านเกณฑ์หรือไม่ผ่าน โดยคะแนนรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 55 และไม่มีหมวดใดหมวดหนึ่งคะแนนต่ำกว่าร้อยละ 55 ถือว่าผ่าน

โดยพิจารณาได้จากการศึกษาของ ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) ได้หยิบยก “กระบวนการแบ่งงานกันทำ” ในช่วง ศตวรรษที่ 16 และมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับโครงสร้างและขั้นตอนในการผลิตว่ากระบวนการแบ่งงานกันทำนั้นอาจส่งผลกระทบต่อการใช้อำนาจเพื่อขยับขยายประโยชน์ของกลุ่มนายทุน

คำถามที่น่าสนใจของ ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) คือกระบวนการในการผลิตนำมาสู่การปรับโครงสร้างและระดับของการแบ่งงานกันทำจริงหรือไม่ จากประเด็นความสนใจจึงนำมาสู่การศึกษาเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในห่วงโซ่ ผู้วิจัยได้หยิบยก “แนวคิดห่วงโซ่สินค้า” (Commodity chains) มาอธิบายเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของกระบวนการผลิต จนกระทั่งถึงกระบวนการสุดท้ายของห่วงโซ่ กล่าวคือเป็นการศึกษาจากการผลิตขั้นสุดท้ายและเลื่อนไปตามลำดับ จนกว่าจะเผยให้เห็นถึงปัจจัยการผลิตวัตถุดิบหลัก

ผู้วิจัยได้หยิบยกงานของ ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) มาเป็นแนวทางในการศึกษา โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดห่วงโซ่สินค้า ที่จะช่วยให้สามารถติดตามและแสดงการแบ่งส่วน ณ ห่วงโซ่สินค้า เช่น การค้า การรวบรวมสินค้า หรือ การลงทุนของแต่ละระดับ ที่คาดว่าแต่ละส่วนมีความแตกต่าง ในความแตกต่างดังกล่าวได้เผยให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวทางการค้าและการตลาดและสามารถอธิบายถึงการแลกเปลี่ยนทางตรงหรือทางอ้อมระหว่างผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดทุนนิยมที่เสนอไว้ว่าผู้กระทำการแต่ละส่วนมีอำนาจที่เท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วจะเห็นได้ว่าแต่ละส่วนดังกล่าวมีภาวะความเหลื่อมล้ำที่ซ้อนทับกันอยู่ เช่น การแบ่งส่วนของการผลิตสินค้า การเชื่อมโยงระหว่างการค้าดำเนินงานในการครอบครองปัจจัยการผลิต ในท่ามกลางสถานการณ์เช่นนี้อำนาจของรัฐไม่อาจควบคุมได้ เป็นผลมาจากการพัฒนาและการค้าในตลาดโลกและส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิต 4 ด้าน คือ

1. เกิดการกระจายตัวของการผลิตสินค้าไปยังพื้นที่อื่น ๆ
2. เกิดการกระบวนการแข่งขันแรงงานเพื่อการผลิตสินค้า
3. มีการนำเอาระบบเทคโนโลยีมาสนับสนุนเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากยิ่งขึ้นและ
4. เกิดการกระจายตัวด้านการผลิต รวมถึงเกิดการความเข้มข้นในการแข่งขันเพื่อผลิตหรือรวบรวมสินค้าในแต่ละพื้นที่

หลังข้อตกลง FTA ระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนมีการส่งออกสินค้านำมาสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการค้า การกระจายความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการที่หลากหลาย มีความสัมพันธ์ของกระบวนการผลิตวัตถุดิบ ปัจจัยสนับสนุน แรงงาน ปัจจัยด้านการตลาด รวมถึง

ปัจจัยทางการด้านเมือง ไปจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการแปรรูปสินค้า (Hopkins & Wallerstein, 1986) ราคาสินค้าถูกควบคุมจากกลุ่มอื่น สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวและแทรกซึมระหว่างพื้นที่เมืองกับชนบทเป็นลักษณะของความสัมพันธ์กันทั้งในด้านของพื้นที่ การผลิต คุณลักษณะของแรงงาน (Rigg, 1989 อ้างถึงใน สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533) การไหลเข้าและออกของสินค้าจากพื้นที่การผลิต การโยกย้ายหรือขนส่งสินค้า (Transferred) รูปแบบของการโยกย้ายไปในตลาดและที่มีในตลาด (Hopkins & Wallerstein, 1986)

สำหรับการหยิบยก ทูเรียน มาเป็นแนวกรณีศึกษาเนื่องจาก ทูเรียน เป็นสินค้าชั้นนำที่ช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ ความสำคัญดังกล่าวนี้จึงนำมาสู่คำถามวิจัยว่า ลักษณะทางเศรษฐกิจและการเมืองของทูเรียนจันทบุรีในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกเป็นอย่างไร

จากคำถามดังกล่าวผู้วิจัยได้ค้นคว้างานศึกษาเกี่ยวกับทูเรียน พบว่างานวิจัยหลายชิ้นมิได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าทูเรียน งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งสำรวจและวิเคราะห์ถึงการผลิตแบบทุนนิยมที่เน้นวิเคราะห์เฉพาะตลาด ราคาสินค้าและแนวทางการผลิต เป็นหลัก เช่น

งานวิจัยของ อภิชาติ โยกุล (2544) ศึกษาวิเคราะห์ทางการเงินของการลงทุนผลิตทูเรียนนอกฤดูกาลในจังหวัดจันทบุรี โดยเป็นการศึกษาลักษณะทั่วไปตลอดจนการปัญหาอุปสรรคในการผลิต ด้านการตลาดเปรียบเทียบผลตอบแทนการผลิตทูเรียนในและนอกฤดูกาลในจังหวัดจันทบุรี การศึกษาจากงานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าการลงทุนทำสวนทูเรียนนอกฤดูกาลนั้นทำให้เกิดความคุ้มค่า ลดความเสี่ยงทางการเงิน ช่วยลดปัญหาการกระจุกตัวของสินค้าในช่วงฤดูกาลและเสนอให้ภาครัฐมีบทบาทในการสนับสนุนด้านความรู้ในด้านการผลิตแก่ชาวสวน

สุริรัตน์ กิตติศุภวัฒนา (2545) ศึกษาการแก้ปัญหาาราคาทูเรียนตกต่ำของจังหวัดจันทบุรีเพื่อศึกษาปัญหาสาเหตุที่ทำให้ราคาทูเรียนตกต่ำ และปัญหาอุปสรรคในการแก้ปัญหา งานชิ้นนี้เสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการทูเรียนแห่งชาติและให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งการให้บุคลากรสามารถวางแผนและกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ ให้ชาวสวนทูเรียน พ่อค้าผู้ประกอบการปฏิบัติตาม

จรรยา ชำนาญไพร (2545) ศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการทำสวนทูเรียนชีวภาพและสวนทูเรียนดั้งเดิมของจันทบุรีและพบว่าการทำสวนทูเรียนชีวภาพมีต้นทุนต่ำกว่าการทำสวนทูเรียนแบบดั้งเดิม ข้อเสนอจากงานชิ้นนี้คือรัฐจะต้องขับเคลื่อนนโยบายเพื่อถ่ายทอดความรู้และสร้างระบบมาตรฐานของผลิตภัณฑ์เพื่อให้การทำสวนเชิงชีวภาพ

ศศิธร วิเศษ และคณะ (2545, 2552) ศึกษาเกี่ยวกับการเชื่อมโยงโซ่อุปทาน “เครือข่ายคุณค่าผลไม้” ระยะที่ 1 และ 2 เพื่อแก้ปัญหาาราคาผลผลิตตกต่ำ ในงานวิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างตัวแบบการทำสวนผลไม้คุณภาพของเกษตรกร ภายใต้เครือข่ายของสหกรณ์การเกษตร และเชื่อมโยง

เครือข่ายธุรกิจผลไม้ภายใต้โซ่อุปทานที่มีสหกรณ์เป็นแม่ข่ายที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อเกษตรกรชาวสวนผลไม้อย่างยั่งยืน

กฤติกา งามกัญหา (2546) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียนจากความคิดเห็นของผู้ส่งออก รวมถึงศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียน ส่วนแบ่งการตลาด มูลค่าการส่งออกและแนวโน้มการส่งออกทุเรียน งานชิ้นนี้พบว่าผู้ประกอบการส่งออกทุเรียนในระบายนั้ส่วนใหญ่เป็นบริษัทส่งออกขนาดเล็ก มีระยะเวลาในการประกอบกิจการเพียง 1-2 ปี ทำให้มีทุนในการจดทะเบียนบริษัทน้อย ไม่สามารถผลิตทุเรียนด้วยตนเองต้องรวบรวมจากแหล่งผลิต การส่งออกสวนใหญ่เป็นการส่งออกในรูปแบบผลไม้สดและการขนส่ง ในระบายนั้เป็นการขนส่งทางอากาศ ตลาดที่ส่งออกอยู่ในทวีปเอเชีย ได้แก่ ตลาดฮ่องกง จีนและไต้หวัน

ภาณุวัฒน์ สุกรี (2546) ศึกษาการส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยเพื่อพยากรณ์ความต้องการในการบริโภคทุเรียนในตลาดโลก ในช่วงระหว่าง 2545 -2549 การศึกษาพบว่า มีการบริโภคภายในประเทศเป็นจำนวนมากอีกทั้งการส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศส่งผลกระทบต่อราคาคต่ำ งานชิ้นนี้เสนอว่ารัฐต้องทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ให้ชาวต่างประเทศรู้จักทุเรียนให้มากขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการค้า การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนากระบวนการผลิต การสร้างเครือข่ายทางการค้าและขยายตลาดส่งออกใหม่ ๆ ในต่างประเทศเพื่อกระจายผลผลิตทุเรียน และประเด็นที่สำคัญคือ ให้รัฐมีบทบาทในการส่งเสริมและช่วยเหลือชาวสวนในการลดต้นทุนการผลิต

อรุสา บัวตะมะ และคณะ (2549) ศึกษากระบวนการทางการตลาดทุเรียนของเบญจภาคีส่งออกผลไม้จังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาการทำงานร่วมกันในรูปแบบพันธมิตร (Cluster) ระหว่างกลุ่มผู้ผลิตผลไม้ ผู้ส่งออกและกลุ่มที่เกี่ยวข้อง โดยคาดว่าจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพทั้งด้านการผลิตและการตลาดอย่างครบวงจร ทุเรียน เป็นผลไม้ที่อยู่ในการค้าเนินงานของเบญจภาคีงานชิ้นนี้จึงศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการทางการตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีรวมทั้งการวิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินการของกลุ่มเบญจภาคีจะนำไปสู่การพัฒนามาตรฐานสำหรับการส่งออก ผลการดำเนินการแทรกแซงตลาดดังกล่าวจะส่งผลต่อกลไกการตลาด และเกิดความคล่องตัวก็เป็นเพียงระยะสั้น และใช้งบประมาณค่อนข้างสูง

รุ่งอรุณ ธิมาชัย (2553) ศึกษาการส่งออกทุเรียนสดแช่เย็นไปสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นการศึกษาสถานการณ์ด้านการผลิตและการตลาดทุเรียนสด การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียนสดแช่เย็นของไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่าง พ.ศ. 2541-2552 พบว่าประเทศไทยมีปริมาณการผลิตและส่งออกทุเรียนเป็นรายใหญ่มีผลผลิตกว่า 6.90 แสนตัน มีมูลค่าการค้ากว่า 2.79 ล้านบาท จากการที่ไทยทำข้อตกลงเสรีทางการค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศเป็นผู้ส่งออกทุเรียนรายใหญ่ของโลกพบว่ามีอำนาจต่อรองราคาต่ำกว่าประเทศเวียดนาม

งานชิ้นนี้จึงเสนอว่าชาวสวนต้องปรับปรุงกระบวนการผลิตทุเรียนให้มีคุณภาพและผลิตทุเรียนนอกฤดูกาล โดยเฉพาะในเขตที่มีศักยภาพในการผลิต

นนุช อังยุริกุล และสายทิพย์ โสรรัตน์ (2558) ศึกษาการสังเคราะห์ไโซอูปทานล้าไยและทุเรียนส่วน โยบาส่งเสริมภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับล้าไยสดและทุเรียนสดของไทยเพื่อประเมินสถานการณ์การประกอบการตามไโซอูปทาน และเสนอนโยบายส่งเสริมระบบการทำงานของไโซอูปทาน ผลการประเมินสถานการณ์ตามไโซอูปทานทั้งล้าไยสดและทุเรียนสดเพื่อการส่งออก พบว่าการประกอบการตามไโซอูปทานของไทยมีจุดอ่อนและอุปสรรคในทุกระดับตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ถึงปลายน้ำ จึงต้องมีนโยบายส่งเสริมระบบการทำงานในทุกระดับ

นิพนธ์ พัวพงศธร และคณะ (2548) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนงานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าถึงการขับเคลื่อนตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีแลเห็นว่าการตลาดทุเรียนจันทบุรีเป็นแหล่งอ้างอิงราคาซื้อขายทุเรียนที่สำคัญแตงานวิจัยดังกล่าวขาดวิเคราะห์ในมิติเชิงอำนาจ มิติทางด้านการเมือง รวมถึงการวิเคราะห์มิติเชิงระบบโลกทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วการอธิบายถึงเรื่องของการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในตลาดสินค้านั้นเป็นหัวใจสำคัญของความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมีความซับซ้อน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2551)

ดังนั้นการเพิกเฉยต่อประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ในห่วงโซ่สินค้าทุเรียนในระดับโลกของจังหวัดจันทบุรีทำให้ไม่อาจคลี่คลายปัญหาได้

เหตุผลประการสำคัญที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษา “ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน” เนื่องจากการที่ทุเรียนเป็นสินค้าระดับโลกมีประวัติศาสตร์และความเป็นทางการค้าที่น่าสนใจการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจที่ผ่านมาส่งผลต่อกระบวนการของห่วงโซ่สินค้าทุเรียนในระดับโลกของจังหวัดจันทบุรี นอกจากนั้นแล้วผู้วิจัยได้เลือกจังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่ในการศึกษา เพราะจังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่สำคัญที่มีการผลิตทุเรียนมากที่สุดของประเทศ จนสามารถใช้เป็นพื้นที่อ้างอิงราคาซื้อขายทุเรียนที่สำคัญจึงนำมาสู่การวิเคราะห์ว่า “ลักษณะทางเศรษฐกิจและการเมืองของทุเรียนจันทบุรีในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกเป็นอย่างไร”

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการก่อรูปห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตในด้านช่วงเวลาของการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก ศึกษากรณีทุเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2546 เป็นช่วงที่มีข้อตกลงทางการค้า หรือ FTA (Free trade area) ระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ตลาดสินค้าทุเรียนเติบโตสามารถสร้างมูลค่าการค้าสูงที่สุดยุคหนึ่ง เป็นเหตุผลประการสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาเป็นเงื่อนไขด้านเวลาในการศึกษาเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าทุเรียนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2559)

ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการศึกษา

เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษาผู้วิจัยจะใช้วิธีวิทยาวิจัยแนวกรณีศึกษา (Methodology) โดยใช้ตลาดทุเรียนและเลือกจังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่ในการศึกษาเนื่องจากพื้นที่สำคัญในการผลิตและเป็นศูนย์กลางของการอ้างอิงราคาการซื้อขาย ความโดดเด่นที่กล่าวถึงจึงทำให้ตลาดทุเรียนจังหวัดจันทบุรีสามารถตอบคำถามการวิจัยได้เป็นอย่างดี

ขอบเขตในด้านเนื้อหาของการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาโดยศึกษา “ทุเรียน” พืชเศรษฐกิจและเป็นผลไม้ชั้นนำเป็นตัวแทนในการศึกษาการก่อรูปห่วงโซ่สินค้าทุเรียน (Durian commodity chains) เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่สินค้าทุเรียนและบทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

งานการศึกษานี้เป็นการศึกษาการก่อรูปห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกและวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่สินค้าทุเรียน นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยใช้ทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy) และห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains) รวมถึงวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี โดยใช้กรณีศึกษา (Methodology) ตลาดสินค้าทุเรียนในจังหวัดจันทบุรี

ผู้วิจัยคาดหวังงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานที่แตกต่างจากงานศึกษาที่ผ่านมาเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ ห่วงโซ่สินค้าและความเชื่อมโยงกันของตลาดและความไม่เท่าเทียมกันในการครอบครองปัจจัยการผลิต ตลาด รายได้ ที่กล่าวมานั้นเป็นความสัมพันธ์ในมิติเชิงอำนาจที่ปรากฏ ห่วงโซ่สินค้า ความแตกต่างที่เกิดจากการศึกษาวิจัยจะนำมาซึ่งคุณค่าในเชิงวิชาการและนโยบายดังต่อไปนี้

1. ในด้านของประโยชน์ในเชิงวิชาการ

จะสามารถสร้างองค์ความรู้ตามแนวทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy) และห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains) เป็นการวิเคราะห์ระบบโลกซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกันของห่วงโซ่สินค้าทุเรียนผลที่เกิดจากงานวิจัยชิ้นนี้คาดว่าจะใช้เป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปสู่การจัดการกับปัญหาและอธิบายถึงความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนและเป็นแนวในการวิเคราะห์สินค้าเกษตรประเภทอื่นได้

2. ในด้านของประโยชน์ในเชิงนโยบาย

ในส่วนของประโยชน์ในเชิงนโยบายคาดว่าจะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

การนำเสนอผลการวิจัย

รายงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 6 บท ในบทที่ 1 เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหา ณ ห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออกโดยผู้วิจัยเลือกทุเรียนมาเป็นกรณีศึกษา

บทที่ 2 เสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกันของการดำเนินการ ณ ห่วงโซ่สินค้า ประกอบด้วยทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy) และห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains (GCC) แนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) แนวคิดเกี่ยวกับ อำนาจทางเศรษฐกิจและกลุ่มอำนาจอิทธิพล ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับข้ามชาติ ณ ห่วงโซ่การผลิตต่าง ๆ ในตลาดสินค้าทุเรียน

บทที่ 3 เสนอเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยที่ผู้วิจัยจะใช้เพื่อการแสวงหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ โดยในการนำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตมาประกอบกับข้อมูลที่มีการเผยแพร่สู่สาธารณะ ประกอบด้วยงานการศึกษาของนักวิชาการจากต่างประเทศที่สำคัญ เช่น ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทิน (Hopkins & Wallerstein, 1986) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้า เมื่อราว ค.ศ. 1976 และพบปัญหาด้านการพัฒนาภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีการแบ่งงานกันทำและ ระบบนี้ได้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง เกรฟฟี และ คอเซนนี่วิช (Gereffi & Korzeniewicz, 1994) ที่ได้อธิบายถึงความแตกต่างระหว่าง GVC แบบที่เน้นผู้ผลิตมีอิทธิพล (Producer - driven) เช่น การผลิตรถยนต์ ผัก-ผลไม้สด เมื่อสินค้าเข้าสู่ระบบการค้าในรูปแบบของอุตสาหกรรมจึงมีผู้ซื้อที่เข้ามามีอิทธิพล (Buyer - driven) ที่เข้ามาสร้างกิจกรรม ณ ห่วงโซ่สินค้า รวมถึงงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการชาวไทยอีกหลายท่าน

บทที่ 4 เป็นการเสนอผลการศึกษาให้เห็นบริบทของตลาดสินค้าทุเรียน ช่วงเวลาของตลาดการค้า 2 ยุค ได้แก่ ยุคก่อนและหลังการลงนามข้อตกลงทางการค้า FTA ระหว่างประเทศไทย

และประเทศจีนผู้เกี่ยวข้อง ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนในภาคตะวันออก (Actor) การเปลี่ยนแปลงของสถานภาพการผลิต กระบวนการผลิตและการค้าทุเรียน

บทที่ 5 เป็นการเสนอผลการศึกษายุทธศาสตร์และความสัมพันธ์ของผู้กระทำกร ณ ห่วงโซ่ประกอบด้วย ชาวสวนรายย่อย ชาวสวนรายใหญ่ แรงงานชาวไทย แรงงานข้ามชาติ พ่อค้ากึ่งพันธมิตร ทุเรียน พ่อค้าปัจจัยการผลิต พ่อค้ารวบรวม พ่อค้าส่งออกในประเทศ พ่อค้าส่งออกชาวจีน และบทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

บทที่ 6 เป็นบทสรุปท้าย เป็นการสรุปผลการศึกษา การอภิปรายผลการศึกษา ซึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยใช้ทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy) และห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains) มาเป็นแนวทางในอภิปรายผล การนำเสนอเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย และ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก ศึกษากรณีทุเรียน เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการสำรวจองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ได้กำหนดไว้จึงได้กำหนดหัวข้อการศึกษาไว้ดังนี้

ทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy)

แนวคิดเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้า(Global commodity chains (GCC)

แนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism)

แนวคิดว่าด้วยอำนาจเศรษฐกิจและการเมือง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์ในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy)

การที่ระบบทุนนิยมขยายตัวตามองค์ประกอบของกระบวนการสะสมทุน นำมาสู่การแสวงหาวัตถุดิบ (MP) แหล่งแรงงานค่าจ้างต่ำ (LP) การแสวงหาตลาดเพื่อแปรมูลค่าส่วนเกินเป็นผลกำไร ($C^1_M^1$) สังคมโลกเกิดการแบ่งเป็นเขตภายใน (Internal zones) ภายใต้กระบวนการและโครงสร้างแบบทุนนิยมกับเขตรอบนอก (External zones)

ความเป็นมาของทฤษฎีระบบโลก

การศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของทฤษฎีระบบโลก โดย ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สไตน์ (Hopkins & Wallerstein, 1986) เมื่อราว ค.ศ. 1986 ในขณะนั้นมีการหยิบยกกระบวนการว่าด้วยระบบโลกโดยเฉพาะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศมหาอำนาจได้ให้ความสนใจในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในอาณานิคมของตนเอง ความสนใจดังกล่าวได้นำมาสู่การแสวงหาแนวทางในการเข้าไปในพื้นที่ด้อยพัฒนาและหยิบฉวยประโยชน์จากประเทศด้อยพัฒนาโดยการกล่าวอ้างว่าเป็นการกระทำเพื่อการพัฒนา (สุธี ประศาสนเศรษฐ์, 2526)

หลังจากนั้นได้มีการศึกษาทฤษฎีระบบโลก อย่างจริงจังและพบว่านักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาปัญหาการพัฒนาและเสนอในมุมมองของตนเอง เช่น ในงานของ ชุมปีเตอร์ (Schumpeter, 1983) เสนอทฤษฎีแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ (Theory of economic development) ไว้ในปี ค.ศ. 1934 แต่มิได้กล่าวถึงการพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนา

ต่อมาจากงานศึกษาของ ซิมป์สัน (Simpson, 1976 cited in Schumpeter, 1983) กล่าวถึง การพัฒนาเศรษฐกิจโลกในราว ค.ศ. 1944 ในงานขององค์การกรรมระหว่างประเทศ (ILO) (Simpson, 1976 cited in Schumpeter, 1983) มีการเสนอเพิ่มเติมในปี ค.ศ. 1945 เกี่ยวกับ “การสร้างอุตสาหกรรมในเขตล้าหลัง” (The industrializations of backward areas) ข้อเสนอของ ซิมป์สัน (Simpson, 1976 cited in Schumpeter, 1983) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจเขตใหม่ ๆ และพบว่า การเสนอของเขาเป็นการเสนอในมิติของโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่มิได้เสนอประเด็น ปัญหาที่ตามมา

ที่ผ่านมามีนักคิดจำนวนมากนำผลงานของ ซิมป์สัน (Simpson, 1976 cited in Schumpeter, 1983) ไปเป็นแนวทางในการศึกษาและเผยแพร่แนวความคิดในการให้ความช่วยเหลือ ประเทศด้อยพัฒนา มีการต่อยอดและส่งออกไปสู่มหาวิทยาลัย หน่วยงานที่มีบทบาทในการ กำหนดนโยบายและสร้างความจริงจังในการวางแผนพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนา

นอกจากนั้น ได้มีการสอดแทรกแรงมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง ทั้งทางตรงและทางอ้อม นำมาสู่การพัฒนาในด้านพื้นฐานทางอุดมการณ์ที่เรียกว่า “ลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ” โดยการ เผยแพร่ในรูปของวัฒนธรรม ทูต และเทคโนโลยี การแบ่งงานกันทำ การใช้มาตรฐานสากล การ ลงทุน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

การศึกษาของ วอลเลอร์สทีน (Wallerstein, 1974) ทำให้เห็นว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงแฝง ไปด้วยมีการตักตวงการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์และทรัพยากร มีการสนับสนุนและการเปิดกว้างด้าน การลงทุน การเข้าสู่ตลาดของประเทศที่ระบบเศรษฐกิจได้พัฒนาแล้ว ภายใต้การพัฒนาพบว่า ประเทศด้อยพัฒนายังคงมีสถานะล้าหลัง จากผลกระทบดังกล่าว วอลเลอร์สทีน (Wallerstein, 1974) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ภายใต้ระบบโลกโดยชี้ให้เห็นว่าระบบโลกเป็นสังคมที่มีพรมแดน มีโครงสร้าง กลุ่มสมาชิก และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสร้างความชอบธรรมและการยึดเหนี่ยว ระหว่างกันสภาพชีวิตของระบบโลกประกอบขึ้นด้วยพลังต่าง ๆ ที่แม้จะขัดแย้งกัน แต่ความตึง เครียดที่เกิดขึ้นกลับทำให้ยึดเหนี่ยวกันอยู่ได้

ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) โดยหยิบยกรบบการ พัฒนาภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนับตั้งแต่ ศตวรรษที่ 16 โดยเสนอว่าประเทศที่พัฒนาแล้วมี บทบาทในการสนับสนุนให้ผลิตสินค้าจากแหล่งผลิต จากนั้นรวบรวมสินค้าและนำออกไปยังพื้นที่ อื่น เช่น พื้นที่เมือง หรือ พื้นที่ศูนย์กลาง การพัฒนาตลาดในลักษณะนี้มีการเคลื่อนไหวอย่าง ต่อเนื่อง จนกระทั่ง ในปี ค.ศ. 1945 จึงได้เกิดกระบวนการเข้าสู่ความเป็นสากลของทุน (Internationalization of capital)

หลังจากนั้นได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการค้าและสร้างผลกำไรจากมูลค่าการค้าส่วนเกิน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการแสวงหาผลกำไรจากการผลิต โดยอาศัยเครื่องมือประกอบการ อำนาจทางการเมือง กระบวนการของรัฐและท้องถิ่น

ฮอปกินส์ และวอลเลอ์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) อธิบายว่าระบบโลกมีลักษณะเช่นเดียวกับระบบร่างกาย แม้ว่าอาจมีบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปแต่บางส่วนอาจจะอยู่คงที่ ระบบโลกเป็นระบบสังคมมนุษย์ที่ใหญ่ที่สุด ระบบโดยทั่วไปจะดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองและอาจเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากภายใน ระบบโลกสามารถจำแนกออกเป็น 2 แบบ คือ

1. จักรวรรดิโลก (World empire) จักรวรรดิโลกเป็นกรณีระบบการเมืองสามารถควบคุมและปกครองดินแดนของโลก เช่น จักรวรรดิจีน จักรวรรดิโรมัน เป็นต้น แต่ละจักรวรรดิ มีความยั่งยืน ขนาด และสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน โดยการเปลี่ยนแปลงของจักรวรรดิมีแบบฉบับ (Pattern) อย่างเดียวกัน คือ มีลักษณะที่เป็นวัฏจักร มีการขยายขนาดและตามมาด้วยการขยายการฉกฉวยส่วนเกิน จนถึงระดับต้นทุน โดยการไ้ระบบราชการฉกฉวยมูลค่าของส่วนเกิน ต่อมา จักรวรรดิโลกได้เสื่อมโทรมและมีการเสื่อมถอยของอำนาจในระยะต่อมา

2. เศรษฐกิจโลก (World economy) เศรษฐกิจโลกเป็นสังคมอีกแบบหนึ่งที่มีลักษณะการแบ่งงานกันทำ อำนาจของเศรษฐกิจโลกส่วนใหญ่อยู่ในมือของผู้ครอบครองและนำมาสู่การครอบงำ อาจจะเห็นว่าระบบโลกมีลักษณะเช่นเดียวกับจักรวรรดิโลก แต่ข้อที่แตกต่างคือ ระบบเศรษฐกิจโลกมิได้มีโครงสร้างทางการเมืองที่คอยควบคุมและจัดสรรส่วนเกินเหมือนกับจักรวรรดิโลก การจัดสรรส่วนเกินเป็นการดำเนินการผ่านระบบการแลกเปลี่ยนตามวิถีการผลิตแบบทุนนิยม

ฮอปกินส์ และวอลเลอ์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) ชี้ให้เห็นว่าระบบโลกว่าเป็นระบบที่มีความเข้มแข็งมั่นคงมุ่งแสวงหากำไรในตลาด แบ่งปันส่วนเกินโดยอาศัยกลไกตลาด และขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ ครอบคลุมพื้นที่ซึ่งมีผลกำไร ทั้งมีการหาหนทางใหม่ในการผลิต เพื่อขยายอัตราส่วนกำไรผลกำไรหรือส่วนเกินในระบบทุนนิยมส่วนใหญ่จะได้อำนาจโดยผ่านกระบวนการขูดรีด อย่างน้อย 2 ช่องทาง คือ

1. การขูดรีดผ่านชนชั้น โดยเฉพาะการขูดรีดของนายทุนที่มีต่อชนชั้นกรรมมาชีพ หรือแรงงาน

2. การขูดรีดผ่านลำดับชั้นอำนาจในด้านเศรษฐกิจระหว่างส่วนต่าง ๆ ของโลก

จากการอธิบายของ ฮอปกินส์ และวอลเลอ์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) ทำให้เห็นว่าทฤษฎีของระบบโลกนั้นถูกพัฒนาขึ้นจากการเข้าครอบครองดินแดนในประเทศด้อยพัฒนาและทำให้ประเทศพัฒนาแล้วเข้าครอบครองผลประโยชน์ของประเทศด้อยพัฒนา โดยมีเหตุผลเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในประเทศด้อยพัฒนาแต่แท้ที่จริงแล้วเป็นการแฝงไว้ด้วยการหยิบฉวยผลประโยชน์และนำสู่การแสวงหาผลกำไร

กระบวนการแบ่งงานกันทำภายใต้ระบบโลก

สำหรับกระบวนการแบ่งงานกันทำในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้ขยายตัวออกสู่ภายนอก และนำมาสู่การสร้างความสัมพันธ์ในการผลิต เกิดกระบวนการผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่ความสัมพันธ์ระดับโลก สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เรียกว่า เขตแกนนำ (Core) เขตรอบนอก (Periphery) และ เขตกึ่งรอบนอก ดังนี้ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2526; อนุสรณ์ ลิมมณี, 2531)

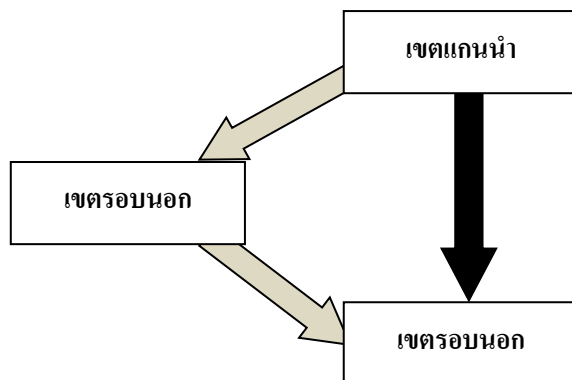
1. เขตแกนนำ (Core) ประกอบด้วย รัฐ ที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านอุตสาหกรรม หรือ เกษตรกรรมที่ใช้เทคโนโลยี การลงทุน แรงงานที่มีทักษะและรายได้สูง

2. เขตรอบนอก (Periphery) เป็นเขตที่ผลิตสินค้าขั้นปฐมภูมิ มีแรงงานที่ถูกกดค่าจ้าง แรงงานให้ต่ำลงเพื่อลดต้นทุนการผลิต เขตรอบนอกไม่มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีต่ำ คนงานขาดทักษะและขาดแคลนทุน

เขตรอบนอกเป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับเขตแกนนำในการขยายตัวออกไปต้องอาศัย ส่วนเกินจากเขตรอบนอก ในระยะแรกเริ่มความแตกต่างระหว่างเขตแกนนำและเขตรอบนอกมีอยู่น้อย แต่กลไกของการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน อาทิ การซื้อผลผลิตขั้นปฐมภูมิในราคาถูกลงจากรอบนอกแล้วขายสินค้าอุตสาหกรรมของศูนย์กลางในราคาแพงจึงเกิดความแตกต่างด้านอำนาจทางเศรษฐกิจระหว่าง 2 ดินแดนนี้

3. เขตกึ่งรอบนอก (Core-periphery) เป็นสังคมที่มีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอก สามารถยกระดับอำนาจทางเศรษฐกิจขึ้นเป็นเขตแกนนำหรืออาจลดชั้นลงไปอยู่ในเขตรอบนอกได้ เขตแดนกลุ่มนี้มีความสำคัญต่อระบบทุนนิยมในฐานะที่เป็นตัวกลางหรือเขตกันชนระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอก ที่จะทำหน้าที่ดูดซับความขัดแย้งระหว่างทั้ง 2 พื้นที่ โดยเขตแกนนำจะอาศัยระบบการแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาคกัน (Unequal exchange) เขตกึ่งรอบนอกจึงทำหน้าที่เสมือนชนชั้นกลางในสังคมที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างกันในแต่ละเขต

นอกจากนั้นแล้วเขตกึ่งรอบนอกจึงเป็นแหล่งลงทุนสำคัญของกลุ่มนายทุนจากเขตแกนนำและนำมาสู่เกิดความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างเขตกึ่งรอบนอกกับเขตแกนนำและเขตรอบนอก เขตกึ่งรอบนอกจะตกอยู่ในฐานะผู้ถูกขูดรีดโดยเขตแกนนำแต่มีฐานะเป็นผู้ขูดรีดเขตรอบนอก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เกิดกระบวนการขูดรีดกันเป็นทอด ๆ

ภาพที่ 2-1 ความสัมพันธ์ของวิธีการผลิตในระบบโลก

กระบวนการแบ่งงานกันทำภายใต้ระบบโลกดังที่กล่าวมานั้นเกิดขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงของวัฏจักรเศรษฐกิจโลกแบบทุนนิยมได้เผชิญกับการขยายตัวและการหดตัว การขยายตัวจะเกิดเมื่อการผลิตมีน้อยกว่าความต้องการ ส่วนการหดตัวจะเกิดขึ้นเมื่อการผลิตทั้งโลกสูงกว่าความต้องการ โดยวัฏจักรจากการขยายตัวของเศรษฐกิจได้นำมาสู่โครงสร้างทางการเมืองที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการที่เป็นบ่อนทำลายโครงสร้างที่เกื้อหนุนระบบทุนนิยม และเกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานที่สำคัญ 3 ประการ คือ (Wallerstein, 1979)

1. การพัฒนาเกษตรกรรมโลกให้เป็นแบบทุนนิยม โดยมีการลงทุนในการพัฒนาด้านการเกษตร ไร่ขนาดใหญ่เข้ามาแทนที่ไร่ขนาดเล็กและการเพาะปลูกแบบยังชีพก็ถูกทำลายเมื่อการเพาะปลูกแบบอุตสาหกรรมขยายตัวส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและเกิดขึ้นชนชั้นกรรมมาชีพและการขยายตัวของเมืองส่วนใหญ่ถูกขับไล่ออกจากไร่นามาเป็นกรรมกร

2. การพัฒนาด้านเทคโนโลยี การพัฒนาด้านเทคโนโลยีทำให้การผลิตด้านอุตสาหกรรมรวมถึงการผลิตในภาคเกษตรแบบอุตสาหกรรมที่ทำให้กลุ่มนายทุนได้รับผลกำไรสูงขึ้น

3. กระบวนการพัฒนาเป็นองค์กรขนาดใหญ่ (Bureaucratization) กระบวนการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้องค์กรทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมมีประสิทธิภาพดีและมีความเข้มแข็งเป็นผลให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดีกว่าเดิม

ผลกระทบจากการพัฒนาทำให้ระบบทุนนิยมมีความเข้มแข็งและขยายตัว แต่ในอีกด้านหนึ่งพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้สร้างปัญหาแก่ระบบทุนนิยม คือ

1. การผลักไสให้คนอพยพเข้ามาอยู่ในตัวเมืองและเกิดความสำนึกทางการเมืองจากนั้นมีการรวมตัวกันก่อรูปโครงสร้างอำนาจต่อมา มีการเรียนรู้และนำมาสู่การมีสำนึกทางการเมืองสูงที่ขึ้น

2. การพัฒนาอุตสาหกรรมของโลกในทุกภูมิภาคทำให้ดินแดนต่างๆมีศักยภาพในทางทำลายโดยอาศัยเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ ดินแดนที่สามารถแบ่งปันผลตอบแทนในระดับโลกคือประเทศพัฒนาแล้ว และมีแนวโน้มจะก่อความเสียหายเพื่อรวบรวมผลกำไรดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในส่วนก่อนหน้า

3. การพัฒนาองค์กรขนาดใหญ่ในระยะยาวจะทำให้ผู้ที่อยู่ในระดับสุดขั้วอดอ่อนแอลง เพราะความสามารถในการควบคุมและความสามารถที่จะบังคับใช้คำสั่งทางการเมืองและเศรษฐกิจให้เป็นไปตามความต้องการจะลดลงเมื่อองค์กรเติบโตขึ้น

ดัน และ รูบินสัน (Dunn & Rubinson, 1977) นักคิดที่เน้นการศึกษาาระบบทุนนิยมโลกตามแนวของ ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สไตน์ (Hopkins & Wallerstein, 1986) เป็นการผสมผสานแนวคิดเศรษฐกิจการเมืองของ มากซ์ รวมทั้งแนวคิดทางสังคมศาสตร์อื่น ๆ โดยได้จำแนกโครงสร้างการแบ่งงาน โดยเสนอไว้บทความเรื่อง Toward a structural; Perspective on the world system ถูกตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1977 เสนอเกี่ยวกับแบบแผนด้านโครงสร้าง (Structural schema) สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเด็นกว้าง ๆ คือ ตัวคงที่ด้านโครงสร้าง (Structural constants) ตัวแปรด้านโครงสร้าง (Structural variables) และตัวแปรด้านแนวโน้ม (Trend variables)

1. ประเด็นด้านโครงสร้าง (Structural constants) มีแนวการพิจารณาอยู่ 3 ประเด็น คือ

1.1 การแบ่งงานกันทำระหว่างเขตแกนนำ (Core) กับ เขตกึ่งรอบนอก (Core-periphery) โครงสร้างของระบบโลกในส่วนนี้มีลักษณะที่ดำรงสืบทอดอย่างคงที่ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในระดับการผลิตและสินค้าหรือแม้ดินแดนที่อยู่ในเขตแกนนำและเขตรอบนอกจะเปลี่ยนไป แต่ความแตกต่างด้านความสามารถการผลิต การลงทุนในการผลิตและการจำแนกความแตกต่างด้านเศรษฐกิจของแต่ละชาติเกิดกระบวนการการแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาค

นอกจากนั้นแล้วกระบวนการสร้างรัฐยังนำมาสู่ความแตกต่างในการผลิตหรืองานที่ทำระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอกเป็นผลจากความแตกต่างในด้านความสามารถในการผลิต (Productivity) ของแรงงานและทุนกับความแตกต่างในระดับรายได้ของกรรมกร การผลิตในเขตแกนนำจะลงทุนและเทคโนโลยีสูงรวมทั้งกรรมกรก็มีทักษะสูง ในขณะที่กระบวนการผลิตของเขตรอบนอกเป็นการผลิตที่ใช้แรงงานคนเป็นส่วนใหญ่ เทคโนโลยีและทักษะคนงานจะอยู่ในระดับต่ำในด้านระดับรายได้ในระดับทักษะที่เท่า ๆ กันกรรมกรในเขตแกนนำจะได้รับค่าจ้างสูงกว่ากรรมกรในเขตรอบนอก การแบ่งงานกันทำระหว่างเขตแกนนำกับรอบนอกเป็นโครงสร้างที่คงไม่ว่าการผลิตจะขยายตัวมากขึ้นเพียงใดก็ตาม

1.2 ระบบรัฐ (The state system) โครงสร้างทางการเมืองของระบบโลกประกอบไปด้วยรัฐอิสระ แต่ละรัฐมีอำนาจมากน้อยต่างกัน รัฐเหล่านี้จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มพันธมิตรต่างๆ กลุ่มเพื่อป้องกันมิให้รัฐใดรัฐหนึ่งครองอำนาจเพียงรัฐเดียว ทำให้การเกิดจักรวรรดิโลกไม่อาจ

เกิดขึ้นได้ ลักษณะระบบรัฐเช่นนี้เป็นลักษณะคงที่อย่างหนึ่งของระบบโลก แม้ว่าจำนวนรัฐจะเพิ่มขึ้นเพราะดินแดนที่เคยเป็นเมืองขึ้นได้รับเอกราช ขณะเดียวกันในรัฐขนาดใหญ่ก็มีแนวโน้มจะแยกตัวออกเป็นรัฐเล็ก ๆ มากขึ้น

1.3 การผลิตสินค้าแบบทุนนิยมให้แก่ตลาดโลก (Capitalist commodity production for the world market) เป็นการมุ่งผลิตเพื่อขายในตลาดโลกเพื่อกำไรสูงสุดเป็นวิธีการผลิตที่ครอบงำระบบโลกยุคใหม่ แต่แต่ละรัฐจะส่งเสริม แทรกแซงกระบวนการผลิตและระบบตลาดเพื่อให้ฝ่ายตนได้รับประโยชน์มากที่สุดทั้งระดับประเทศและระหว่างประเทศ

2. ด้านโครงสร้าง (Structural variables) มีแนวการพิจารณาอยู่ 3 ลักษณะ คือ

2.1 โครงสร้างการควบคุมของเขตแกนนำ (Core-periphery control structure) ในส่วนของโครงสร้างการควบคุมเขตแกนนำมีอยู่เหนือเขตรอบนอกเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ด้านอำนาจ โดยรัฐเขตแกนนำแต่ละรัฐเข้าไปควบคุมทางด้านการเมืองเหนือเขตรอบนอกทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาค ในช่วงที่การผลิตในระบบโลกทั้งระบบอยู่ในสภาพขยายตัว โครงสร้างการควบคุมมักจะเปลี่ยนไปโดยอ้อมรวมถึงการครอบงำในทางการเมืองของรัฐเขตแกนนำเหนือเขตรอบนอกจะหย่อนยาน แต่ในช่วงที่เศรษฐกิจโลกอยู่ในภาวะหดตัวย่อมเกิดการแข่งขันระหว่างรัฐเขตแกนนำกับเขตรอบนอก การควบคุมมักเป็นแบบโดยตรงโดยอยู่ภายใต้ควบคุมทางการเมือง

2.2 การกระจายอำนาจระหว่างรัฐในเขตแกนนำ ในแต่ละช่วงเวลาการกระจายอำนาจจะเปลี่ยนแปลงไปมา 2 ลักษณะ คือ

2.2.1 อำนาจรวมอยู่ที่ศูนย์กลางเดียว

2.2.2 อำนาจกระจายอยู่ในหลายศูนย์กลาง

ในช่วงที่อำนาจรวมอยู่ที่ศูนย์กลางเดียว (Unicentric period) จะมีเพียงรัฐเขตแกนนำที่ครองความเป็นใหญ่ในวงการเมืองระหว่างประเทศ เช่น กรณีอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

ส่วนในช่วงที่อำนาจกระจายอยู่ในหลายศูนย์กลาง (Multicentric period) รัฐศูนย์กลางต่าง ๆ จะมีอำนาจใกล้เคียงกัน โดยการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหลายแกนนำไปสู่ลักษณะแกนนำจะเกิดขึ้นเมื่อรัฐศูนย์กลางรัฐใดรัฐหนึ่งมีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจเหนือรัฐอื่นมากขึ้นทุกที จนสามารถรวมเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไว้ในมือได้เป็นส่วนใหญ่

2.3 การขยายตัวและหดตัวการผลิต การขยายตัวและการหดตัวในการผลิตสะท้อนให้เห็นถึงสถานะการผลิตในระบบทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมาซึ่งเป็นวัฏจักรระหว่างช่วงที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้นกับช่วงที่กิจกรรมลดน้อยลง

เมื่อพิจารณาด้านโครงสร้างทำให้เห็นถึงแนวโน้มสำคัญของระบบโลกแบบทุนนิยมว่ามีอยู่ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1. ด้านการสะสมทุน 2. ด้านจำนวนรัฐในระบบโลก และ 3. ด้านการขยายตัวของระบบไปยังเขตแดนและกลุ่มประชากรอื่น ๆ

3. ด้านการการสะสมทุน การสะสมทุนจะเพิ่มสูงขึ้นเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวและลดลงเมื่อเกิดภาวะหดตัวทางเศรษฐกิจ ดังนั้นแนวโน้มการสะสมทุนขึ้นอยู่กับวัฏจักรเศรษฐกิจเช่นเดียวกับที่เคยปรากฏในอดีต เช่น การขยายตัวไปสู่อเมริกา ออสเตรเลีย ฯลฯ ได้หยุดลงหลังจากที่ได้บรรลุเป้าประสงค์ ทำให้ทั้งโลกกลายเป็นระบบโลก ไม่มีดินแดนว่างเปล่าเหลืออีก สภาพเช่นนี้ผลักดันให้แต่ละรัฐเกิดการแข่งขันกันอย่างรุนแรง

ลักษณะโครงสร้างพื้นที่ของระบบโลก คือ การแบ่งแยกดินแดนต่าง ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การแบ่งงานกันทำระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอก ซึ่ง ดัน และ รูบินสัน (Dunn & Rubinson, 1977) เห็นว่า การจัดระเบียบสืบต่อการแบ่งงานกันทำจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเกิดการดำเนินงานของกระบวนการทั้ง 4 ได้แก่ การก่อตั้งกลุ่มอำนาจภายในรัฐ การก่อตัวของรัฐ การแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาค การขัดแย้งทางชนชั้น

1. การก่อตั้งกลุ่มอำนาจภายในรัฐ คือ กระบวนการรวมตัวของกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเข้าครอบงำกลไกของรัฐเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเอง กระบวนการนี้จะปรากฏอยู่ทั้งในเขตแกนนำและเขตรอบนอก

2. กระบวนการก่อตัวของรัฐ คือ กระบวนการที่รัฐจะเพิ่มหรือลดความเข้มแข็งของตนทั้งในแง่ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนของรัฐและความสัมพันธ์กับรัฐและองค์กรระหว่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งรัฐที่เข้มแข็งจะสามารถระดมทรัพยากรมาใช้ได้ตามที่ต้องการ รวมถึงสามารถรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนไว้ได้ โดยปกติแล้วรัฐในเขตแกนนำจะมีความเข้มแข็งมากกว่ารัฐในเขตรอบนอกหรือเขตกึ่งรอบนอก ดังนั้นโครงสร้างการแบ่งงานกันทำให้เขตแกนนำมักไม่มีการเปลี่ยนแปลง

3. การแลกเปลี่ยนที่ไม่เสมอภาค เป็นการโยกย้ายส่วนเกินจากเขตรอบนอกไปสู่เขตแกนนำส่งผลทำให้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับเขตแกนนำมีผลให้ระบบการแบ่งงานกันทำระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอกสามารถดำรงอยู่ได้

4. การขัดแย้งทางชนชั้น คือ การต่อสู้ทางชนชั้นที่เกิดขึ้นทั้งในระดับภายในประเทศและระดับโลกที่ทำให้ฝ่ายนายทุนสามารถเข้าไปครอบงำอำนาจรัฐและครอบงำการร่วมมือระหว่างรัฐจนสามารถรักษาระบบการผลิตแบบทุนนิยมไว้ได้

อย่างไรก็ตามกระบวนการที่กล่าวถึงจะมีอิทธิพลต่อกันและกัน และทำให้โครงสร้างการแบ่งงานกันทำระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอกดำรงสืบต่อไป

กระบวนการแบ่งงานกันทำตามทฤษฎีระบบโลกในทัศนะของ แฟรงค์ (Frank, 1978) มีฐานคิดจากทฤษฎีการพึ่งพาซึ่งสนใจปัญหาการค้ำพัฒนาของประเทศโลกที่ 3 พบว่า การวิเคราะห์ปัญหาของประเทศค้ำพัฒนาไม่อาจทำได้ดีหากไม่ศึกษาระบบทุนนิยมโลกและระบบโลกสมัยใหม่ทั้งระบบ

แฟรงค์ (Frank, 1978) ขยายองค์ความรู้โดยพัฒนาฐานความคิดที่ว่าด้วยความค้ำพัฒนาในเขตรอบนอก เกิดจากความสัมพันธ์ภายนอกกระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอก ไปสู่ความคิดที่เห็นว่าระบบทุนนิยมเป็นระบบโลกที่ประกอบขึ้นด้วยเขตแกนนำที่อยู่รอบนอกและเขตกึ่งรอบนอกที่เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออกนอกจากนั้นแล้วยังมีผลกระทบต่อกันตามกฎเกณฑ์การสะสมทุนและทุนนิยม

การวิเคราะห์ระบบโลกในแบบของ แฟรงค์ (Frank, 1978) สามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ๆ คือ

1. การสะสมทุนของทุนนิยมยุคต้นในแบบเก่าแก่
2. โครงสร้างและความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันในด้านการผลิต การแจกจ่ายและการสะสมทุนที่เกิดขึ้น
3. การเปลี่ยนแปลงอย่างไม่สม่ำเสมอในการสะสมทุนในขั้นตอน วัฏจักรและภาวะวิกฤตต่าง ๆ
4. การต่อสู้ทางชนชั้นในการสะสมทุนของระบบทุนนิยมโลก โดยอาศัยรัฐ สงคราม และการปฏิบัติ

งานศึกษาของ แฟรงค์ (Frank, 1978) โดยส่วนใหญ่มักเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยมโลกมากกว่าที่จะเสนอในกรอบทฤษฎีเช่นเดียวกับ วอลเลอ์สทิน ทำให้กรอบความคิดของ แฟรงค์ ไม่ปรากฏออกมาอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามการศึกษางานของ แฟรงค์ (Frank, 1978) สามารถสรุปออกมาได้โดยการศึกษจากบทความเรื่อง “World system in crisis” ว่าการศึกษาระบบโลกต้องวิเคราะห์ตามหลักเกณฑ์ 5 ประการคือ

1. ระบบที่แผ่ครอบคลุมไปทั่วโลกมีเพียงระบบเดียวและระบบนี้ได้ก่อตัวขึ้นจากนั้นขยายตัวจากศูนย์กลางในทวีปยุโรป แล้วผนวกเอาดินแดนรอบนอกในทวีปอเมริกา แอฟริกา และเอเชียเข้ามาทีละแห่ง มีอยู่หลายครั้งที่บางส่วนของระบบได้แยกตัวออกจากระบบชั่วคราวและหวนกลับมาอีกครั้ง
2. โครงสร้างทางเศรษฐกิจของระบบนี้มีรากฐานอยู่ที่เขตแกนนำ เขตรอบนอก และเขตกึ่งรอบนอก ที่อยู่ระหว่างกลาง การเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบในดินแดนเหล่านี้จะมีรูปแบบ

ความสัมพันธ์ด้านแรงงาน การผลิต และการค้าแตกต่างกันและเปลี่ยนแปลงไปอย่างสม่ำเสมอ เนื้อหาของความสัมพันธ์อาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงแต่รูปแบบสังคมยังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพการสะสมทุนระดับโลก โดยอาจเป็นลักษณะก่อนทุนนิยม (Pre-Capitalist) พิวคัล หรือรูปแบบที่มีใช้ทุนนิยมก็ได้

3. ตำแหน่งของดินแดนส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งเขตแกนนำ เขตรอบนอก หรือกึ่งรอบนอก จะเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเป็นเช่นนั้นเรื่อยๆ แม้ว่าจะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดบางอย่างของระบบ

4. การเปลี่ยนแปลงของระบบแสดงออกมาในลักษณะการขยายตัว การชะงักงันหรือหดตัวเป็นช่วงคลื่นยาว (Long wave) โดยเริ่มต้นจากวิกฤตการณ์แต่ละครั้ง จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของระบบทั้งระบบและส่วนต่างๆ ของระบบพิวคัลในยุโรป เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การชะงักงันหรือวิกฤตการณ์ในแต่ละครั้ง จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของระบบและส่วนต่างๆ รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สมาชิก การทำหน้าที่ของแต่ละส่วน ช่วงคลื่นดังกล่าวจะมีความพยายามมากขึ้นน้อยต่างกันและอาจจะมีวัฏจักรช่วงสั้น (Short cycle) อยู่ในช่วงคลื่นเหล่านั้นก็ได้

5. การศึกษาวิเคราะห์ในแง่มุมทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาตัวทฤษฎีอย่างใดอย่างหนึ่งที่สามารถอธิบายข้ามช่วงเวลาและสถานที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติการทางการเมืองเกี่ยวกับการต่อสู้ระดับชนชั้นและระดับชาติในสถานการณ์อันวิกฤตในปัจจุบัน

การวิเคราะห์กระบวนการแบ่งงานกันทำ โดยใช้ทฤษฎีระบบโลกที่น่าสนใจอีกแนวหนึ่งคืองานของ อามิน (Amin, 1974) มีแนวทางในการศึกษาระบบโลกคล้ายคลึงกับ แฟรงค์ โดยเชื่อว่าสังคมปัจจุบันถูกรวมเข้าอยู่ในระบบโลก ที่ถูกเชื่อมโยงผ่านระบบตลาดโลกทุนนิยม (Capitalist world market) นำมาสู่ความสัมพันธ์ระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอกในการโยกย้ายมูลค่าจากเขตรอบนอกเข้าสู่สังคมเขตแกนนำที่มีวิธีการผลิตแบบทุนนิยม ที่สังคมศูนย์กลางได้ฉกฉวยเอามูลค่าส่วนเกินจากรอบนอกมาสะสมเป็นทุนสำหรับการขยายการผลิตแบบทุนนิยม

อามิน เห็นว่า ความด้อยพัฒนาที่เกิดขึ้นมีผลมาจากการสะสมทุนในระดับโลกกล่าวคือกระบวนการสะสมทุนได้นำไปสู่การพัฒนาเขตแกนนำและการด้อยพัฒนาเกิดขึ้นในเขตรอบนอกในเวลาเดียวกัน การเติบโตทางเศรษฐกิจได้ผูกติดเข้ากับตลาดโลกและพัฒนาให้เกิดความด้อยพัฒนาขึ้น มิใช่การเติบโตที่นำไปสู่การพัฒนาเช่นเดียวกับกรณีของเขตแกนนำ ไม่เพียงแต่ความสนใจในการวิเคราะห์ระบบโลก อามิน ให้ความสนใจในเรื่องการต่อสู้ของชนชั้นในระดับโลก และเห็นว่าการต่อสู้ทางชนชั้นไม่เพียงแต่จะเกิดขึ้นในประเทศหนึ่งๆ เท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นใน

สภาพแวดล้อมของระบบโลกอีกด้วย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพีโลกระดับชนชั้นกรรมาชีพ กลุ่มพีในเขตแกนนำกับกลุ่มพีในเขตรอบนอกมีฝ่ายแรกเป็นผู้นำและฝ่ายหลังเป็นผู้ตามและพึ่งพิงฝ่ายแรก ส่วนชนชั้นกรรมาชีพ ก็คือ บรรดามวลชนชาวนา ชาวไร่ คนว่างงานในเมือง พลังสำคัญของชนชั้นกรรมาชีพ โลกนั้นอยู่ที่มวลชลในเขตรอบนอกมิใช่กรรมกรในเขตแกนนำ เพราะการต่อสู้และการก่อกบฏทั้งหลายล้วนเกิดขึ้นจากการกระทำของมวลชนในดินแดนรอบนอก ส่วนการบูคริมักเกิดขึ้นในเขตรอบนอกมากกว่าเขตแกนนำ

อามิน (Amin, 1974) ได้แบ่งชนชั้นของโลกตามสภาพชนชั้นในสังคมเป็นหลักตามแนวคิดที่ว่า “โลกคือ สังคมหนึ่ง” ดังนั้นกลุ่มพีไม่ว่าจะอยู่ในเขตแกนนำหรือเขตรอบนอกก็จะอยู่ในชนชั้นเดียว ในส่วนของชนชั้นกรรมาชีพก็ทำนองเดียวกัน

อย่างไรก็ดี ชนชั้นกรรมาชีพของโลกในทัศนะของ อามิน มีขอบเขตที่กว้างขวางกว่าชนชั้นกรรมาชีพในความหมายที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป อามิน ได้รวมเอาชาวนา ชาวไร่และบรรดาคคนว่างงานในเมืองเข้าไว้ด้วยกัน และเสนอให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมโลก ในอีกด้านหนึ่งเขาไปชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ทุกที่ไม่จำเป็นต้องเกิดในสังคมที่มีวิธีการผลิตแบบทุนนิยม เพราะในเขตรอบนอกจะดำเนินการผลิตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกแต่วิธีการผลิตยังไม่เป็นแบบทุนนิยม แต่เป็นแบบก่อนทุนนิยม

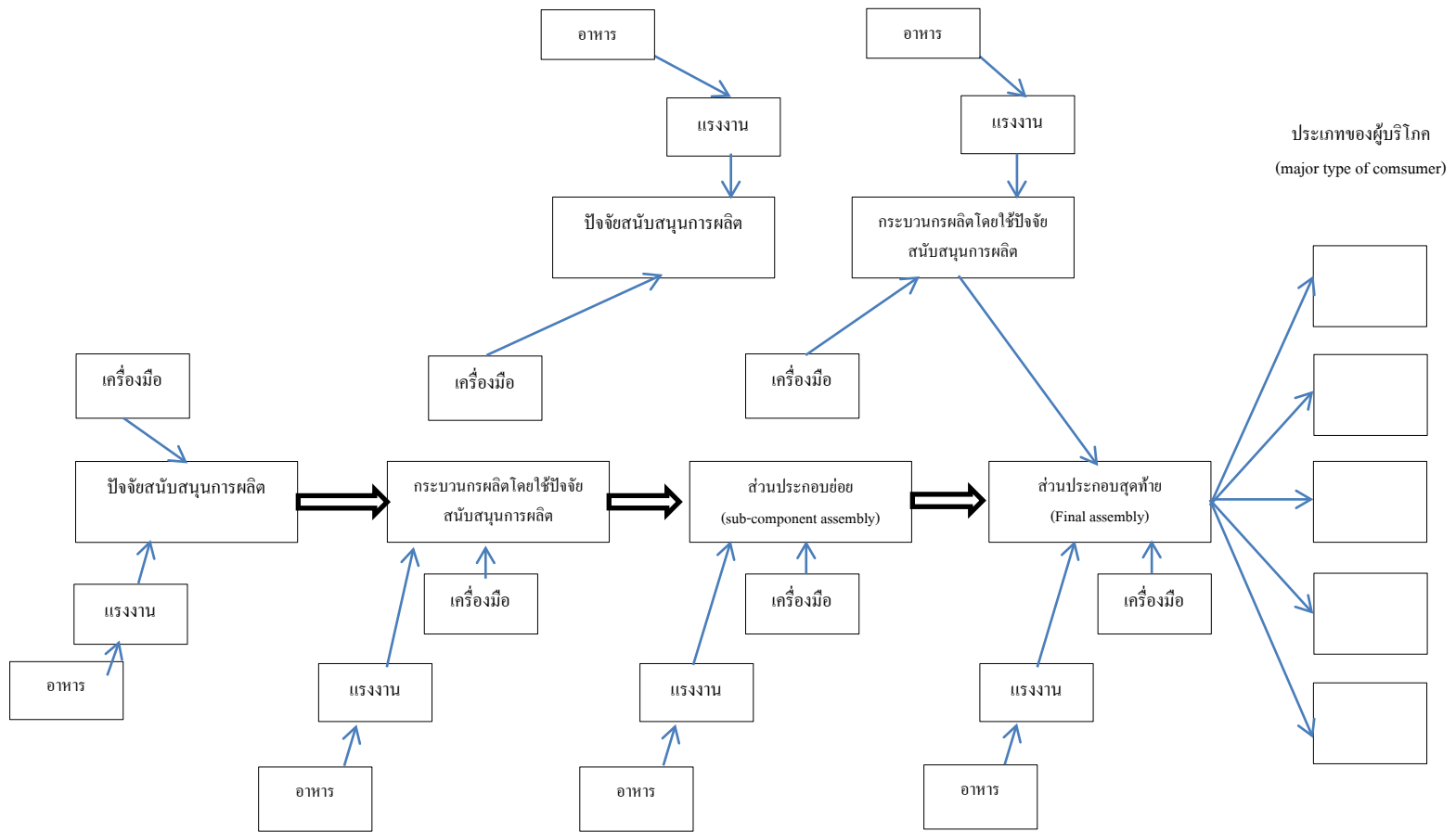
อย่างไรก็ตามในทฤษฎีระบบโลกได้อธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ โดยในส่วนของทฤษฎีระบบโลก ประกอบด้วยแนวคิดย่อยอีกหลายมิติ สำหรับงานศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก ศึกษากรณีทุเรียน ขอหยิบยกแนวคิดห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains) เพื่อนำมาสู่การอธิบายถึงความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าภายใต้ระบบโลกได้อย่างชัดเจน

แนวคิดเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains (GCC)

สำหรับแนวคิดห่วงโซ่สินค้า ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) ได้หยิบยกมาใช้เป็นเครื่องมืออธิบายความสัมพันธ์ภายใต้ระบบโลกซึ่งเขากล่าวว่าในระบบโลกนั้น ประกอบด้วยโครงสร้าง กลุ่มสมาชิก กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการสร้างความชอบธรรมและการยึดเหนี่ยวกันอยู่ แม้จะขัดแย้งกันกลับทำให้ยึดเหนี่ยวกัน เช่น เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายองค์กร เครือข่ายระหว่างรัฐ เป็นความเชื่อมโยงแบบกลุ่ม (Boxes หรือ Nodes) ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งในแง่ของกฎหมาย แรงงาน การบริโภค การขนส่ง การถ่ายโอนสินค้า

โดยมีจุดเริ่มต้นในระดับการผลิตไปจนถึงขั้นสุดท้ายกระบวนการศึกษาตามแนวคิดห่วงโซ่สินค้าได้เผยให้เห็นถึงปัจจัยการผลิต วัตถุดิบหลัก ซึ่งทำให้สามารถติดตามและแสดงการแบ่งส่วนของแรงงาน ทั้งในระดับประเทศ ระดับรัฐ ท้องถิ่นและแหล่งผลิต เช่น การค้า การอพยพ หรือ

การลงทุนรวมถึงการเคลื่อนไหวทางการค้าและการตลาดซึ่งความสัมพันธ์แต่ละระดับมีความแตกต่างกัน นอกจากนั้นแล้วยังสามารถอธิบายการแลกเปลี่ยนทางตรงหรือทางอ้อม ระหว่างผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่ระดับต่าง ๆ (ดังภาพที่ 2-2)

ภาพที่ 2-2 วงจรห่วงโซ่สินค้า (Hopkins & Wallerstein, 1986)

จากภาพที่ 2-2 แสดงให้เห็นถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบที่ใช้ในการแปรรูปสินค้า ซึ่งประกอบด้วยวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต แรงงาน ปัจจัยสนับสนุนการผลิตและเทคโนโลยี โดยผู้ผลิตรายใหญ่สามารถสร้างความแตกต่างให้เหนือคู่แข่งโดยใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการผลิต (Competing technologies) เป็นการเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ประกอบด้วย

1. การเคลื่อนไหวของปัจจัยที่เกี่ยวข้องระหว่างหน่วยการผลิตกับการดำเนินการที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการผลิต
2. ชนิดของความสัมพันธ์ของการผลิตภายในหน่วยการผลิต
3. ส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการผลิต อาทิ เทคโนโลยี ขนาดของหน่วยการผลิต และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
4. แหล่งผลิตหรือต้นกำเนิดของปัจจัยการผลิตชนิดต่าง ๆ

จากความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งส่วนการผลิตสินค้าที่เชื่อมโยงถึงการดำเนินงานภายใต้ความสัมพันธ์ ที่เผยถึงความไม่เท่าเทียมในการครอบครองปัจจัยการผลิต ซึ่งอำนาจของรัฐไม่อาจควบคุมเนื่องจากกระบวนการผลิตล้วนเป็นผลมาจากการพัฒนาและการค้าในตลาดโลกซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ 4 ประการ ประกอบด้วย

1. การกระจายตัวของการผลิตสินค้าไปยังพื้นที่อื่น ๆ
2. กระบวนการแข่งขันแรงงานเพื่อการผลิตสินค้า
3. การนำเอาระบบเทคโนโลยีมาสนับสนุนเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากยิ่งขึ้นและ
4. การกระจายตัวด้านการผลิต รวมถึงเกิดการความเข้มข้นในการแข่งขันเพื่อผลิตหรือรวบรวมสินค้าในแต่ละพื้นที่

จากกระบวนการ ณ ห่วงโซ่สินค้า ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) ใช้เป็นกรอบในการศึกษากระบวนการห่วงโซ่การผลิตเรือขนส่งสินค้าและข้าวสาลี ระหว่างปี ค.ศ. 1590 ถึง ค.ศ. 1790 สินค้าทั้ง 2 ชนิดเป็นสินค้าชั้นนำ

เรือ เป็นเครื่องมือในการขนส่งสินค้าและแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น ปลา น้ำมัน ปลาวาฬ ฯลฯ ส่วน ข้าวสาลีเป็นวัตถุดิบที่สำคัญต่อการยังชีพ ในการต่อเรือกลุ่มแรงงานต้องบริโภคอาหาร ซึ่งข้าวสาลีเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีพ การเลือกศึกษากระบวนการห่วงโซ่ของเรือและข้าวสาลีเพื่อนำมาสู่การอธิบายถึงความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้านี้ระหว่างเมืองอุตสาหกรรมและศูนย์กลางทางด้านเกษตรกรรม ทำให้เห็นถึงกระบวนการ ณ ห่วงโซ่ (Chain construction) ใ้ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการผลิตที่มีลำดับขั้นตอนและการผลิตที่แตกต่างกันซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประการ คือ

1. การผลิตแป้งสาลีและแป้งสาลี มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตเรือ หรือแม้แต่สินค้าอื่นๆ
2. การดำเนินการผลิตปัจจัยแต่ละประเภทล้วนแต่มีลักษณะเฉพาะของมัน

3. กระบวนการผลิตก่อให้เกิดการขยายพื้นที่ การกระจายความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้า ในหลายมิติ

การศึกษาห่วงโซ่สินค้าจากกรณีตัวอย่างอธิบายความสัมพันธ์ของการต่อเรือที่มี จุดเริ่มต้นสู่การผลิต (ผู้ต่อเรือ และ โรงไม้แปรง) หรืออาจจะเริ่มตัวสินค้าจากนั้นศึกษาจะย้อนกลับ ไปสู่การผลิตวัตถุดิบ คือ

1. ลักษณะของการไหลเข้าและออกจากพื้นที่ผลิต:

1.1 การเริ่มต้นการโยกย้าย หรือ ขนส่งสินค้า (Transferred)

1.2 รูปแบบของการโยกย้ายหรือการขนส่งสินค้า (โยกย้ายหรือการขนส่งสินค้า ไปยัง ตลาดการค้า,ภายในร้านค้า,รวมทั้งที่มีใช้ ตลาด (Non-market) และมีใช้ร้านค้า (Non-workshop)

2. ลักษณะของความสัมพันธ์ในด้านการผลิตและคุณลักษณะของแรงงาน

2.1 แรงงาน อัตราค่าจ้าง

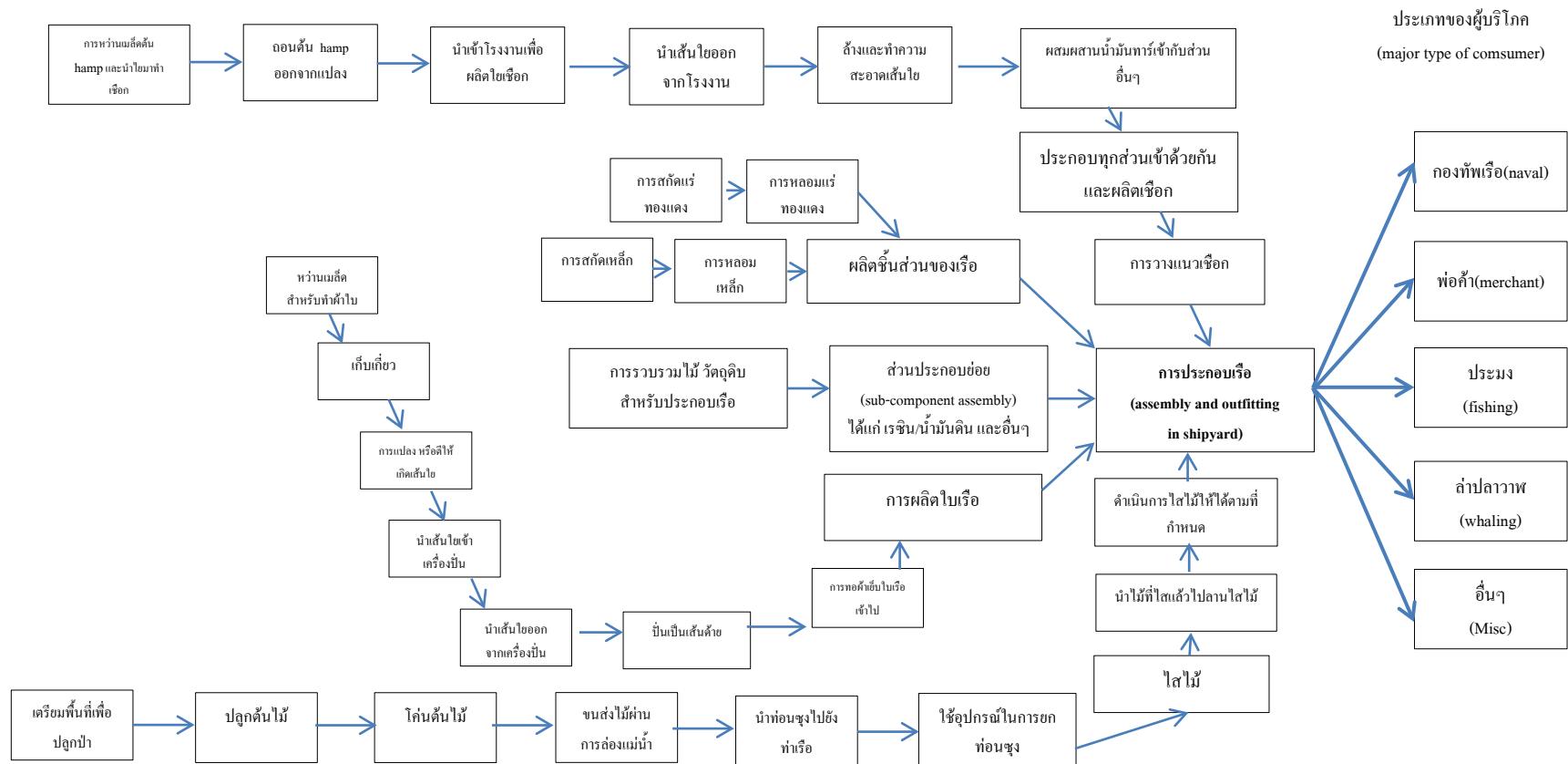
2.2 แรงงานที่ไม่ได้ทำงาน เช่น แรงงานที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน และมีการแลกเปลี่ยน (Share) แรงงาน เช่น แรงงานทาส (Slave labor) แรงงานอื่น ๆ ที่ถูกบังคับ (Coerced labor)

3. ลักษณะขององค์กรการผลิต:

3.1 เทคโนโลยี แหล่งที่มาของแหล่งพลังงานและชนิดของเครื่องจักรกลการผลิต

3.2 โรงงานหรือโรงงานขนาดใหญ่ (สำหรับคนมากกว่า 10 คน) เพื่อที่ใช้ในการทำงาน ในบริเวณโรงงานมี มีห้องประชุมขนาดเล็ก มีบ้านพัก มีที่ดิน และแปลงสำหรับผลิต

4. ลักษณะของสถานที่ตั้งในการผลิต ตั้งอยู่ในพื้นที่ในตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ทางการเมือง จากข้อมูลที่ปรากฏทำให้เห็นได้ถึงกระบวนการการสร้างห่วงโซ่สินค้า ทำให้เห็นได้ว่าการกระจายอำนาจทางการเมือง การตลาด และการผลิตไม่สม่ำเสมอซึ่งต้องพิจารณาปัจจัยทางการเมืองของแต่ละแห่งประกอบกัน

ภาพที่ 2-3 โครงสร้างของห่วงโซ่การต่อเรือสินค้า (Hopkins & Wallerstein, 1986)

ในกระบวนการ ณ ห่วงโซ่สินค้า ประกอบด้วยผู้ขับเคลื่อน ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ การขับเคลื่อนโดย ผู้ผลิต (Producers-driven – PD) และการขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้ซื้อ (Buyers-driven chains – BD) มีรายละเอียดดังนี้ (Gereffi, 1994; Gibbon, 2001)

1. การขับเคลื่อนโดยผู้ผลิต (Producer-driven chains) หรือ PD เป็นการขับเคลื่อนการค้าโดยผู้ผลิต (Producer) ซึ่งจำแนกแยกย่อยออกเป็น 2 ประเภทคือ

1.1 ผู้ผลิตสินค้าภาคอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ รถยนต์ หรือ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น สามารถเป็นผู้ผลิต และกำหนดราคาได้เนื่องจากผู้ผลิตสามารถควบคุมระบบการผลิตและการค้าทำให้สามารถบูรณาการระหว่างตลาดและสินค้าขึ้น ณ ห่วงโซ่สินค้านำมาสู่ความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้า (Gibbon, 2001)

เมื่อมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีการผลิตและส่งออกสินค้าไปทั่วโลก สินค้าหลายชนิดได้ถูกผลิตขึ้นจากโรงงาน หรือ ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม การผลิตในแบบของอุตสาหกรรมทำให้มีการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการผลิตเพื่อให้สามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณมากโดยใช้เวลาน้อย ทำให้สามารถผลิตสินค้าที่มีรูปลักษณะแบบเดียวกัน โดยไม่คิดเพิ่มแม้สถานที่ผลิตจะอยู่ต่างกัน เช่น ในต่างประเทศ ต่างเวลา เช่นในกรณีของ บริษัท Ford Escort เป็นบริษัทที่ผลิตรถยนต์มีเครือข่ายการค้าในกว่า 15 ประเทศ Ford สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณสมบัติและคุณภาพแบบเดียวกัน (Gibbon, 2001)

1.2 ผู้ผลิตสินค้าภาคเกษตร โดยทั่วไปแล้วเป็นกระบวนการผลิตของเขตรอบนอกเป็นเขตการผลิตโดยประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมีกระบวนการผลิตและกระบวนการค้าแบบดั้งเดิม (Traditional) ซึ่งเป็นการผลิตที่ไม่ซับซ้อน

ทั้งนี้ก่อนศตวรรษที่ 20 ผู้ผลิตจะมีเสรีภาพในการผลิตสินค้าและสามารถกำหนดมูลค่าของสินค้าเพื่อควบคุมความคงอยู่และความคงที่ของสินค้าและตลาดโดยพิจารณาจากสภาพของปัจจัยการผลิต (Schoenberger, 1980 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) แต่การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจส่งผลให้ขบวนการขับเคลื่อนของผู้ผลิตในภาคเกษตรเปลี่ยนแปลงตามระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งมีการขยายตัวและเกิดความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ภายใต้ระบบโลก นำมาสู่กระบวนการขับเคลื่อนตลาดโดยกลุ่มผู้ซื้อ (Buyer-driven chains – BD)

2. การขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้ซื้อ (Buyers-driven chains – BD) หลังระบบเศรษฐกิจทุนนิยมขยายตัวภายใต้ระบบโลกห่วงโซ่สินค้าเปลี่ยนแปลงสู่การขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ (Buyer-driven chains – BD) การศึกษาของ ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สไตน์ (Hopkins & Wallerstein, 1986) อธิบายว่า การขับเคลื่อนตลาดโดยผู้ซื้อเกิดขึ้นราวทศวรรษที่ 1960 (Gereffi & Korzeniewicz, 1994) หรือหลังศตวรรษที่ 20 เป็นผลมาจากการหดตัวและขยายตัวของระบบเศรษฐกิจโลก บริษัทและองค์กรเกิดการปรับตัวในการประกอบธุรกิจ การลดธุรกรรมทางการตลาด การมีเป้าหมายที่จะลดค่าใช้จ่าย

อาทิ ค่าจ้างแรงงาน ต้นทุนการผลิต เกิดการบูรณาการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการผลิต การค้า
 ค่าใช้จ่ายเพื่อประสิทธิภาพทางการค้าและผลกำไรที่เพิ่มสูงขึ้น (Schoenberger, 1980 cited in
 Gereffi & Korzeniewicz, 1994) การผลิตถูกควบคุมจากพื้นที่หรือถูกควบคุมโดยผู้ซื้อ

จากนั้นเกิดการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการผลิต แรงงาน และกระบวนการทางการค้า
 (Schoenberger, 1980 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) การผลิตของเขตรอบนอกซึ่งมีการ
 ผลิตแบบดั้งเดิม (Traditional) ใช้เทคโนโลยีและต้นทุนในการสนับสนุนการผลิตต่ำ (Low-income
 country producers) ทำให้ประเทศอุตสาหกรรม หรือเขตแกนนำต้องการรวบรวมสินค้าเพื่อสร้างผล
 กำไร ไม่เพียงเท่านั้นยังพบว่าบริษัทบางแห่งเกิดออกจากรุนแล้วยังนำมาสู่ความร่วมมือของบริษัท
 (Multinational companies (MNCs) ที่ประกอบธุรกิจใกล้เคียงกันเพื่อสร้างผลกำไร การร่วมมือกัน
 ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตในระดับท้องถิ่น และระบบการค้าแบบดั้งเดิม (Primary
 commodity) เมื่อผู้ซื้อ หรือ กลุ่มธุรกิจใช้อำนาจในการกำหนดต้นทุนการผลิต และการจัดการความ
 เสี่ยงหรือผลกำไรสูงที่เพิ่มขึ้น โดยมีกระบวนการอย่างน้อย 2 ประการ (Gereffi, 1994; Gibbon,
 2001)

ประการแรก การรวบรวมสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและผู้บริโภค
 จากผู้ผลิตท้องถิ่นจากนั้นจึงส่งออกสินค้า (Full package supply) ไปยังกลุ่มพ่อค้า หรือตลาดที่มี
 ความร่วมมือร่วมกัน (Own-equipment manufacturer (OEM) สินค้าที่ถูกส่งออกไปมิได้ผ่าน
 กระบวนการในการแปรรูปใด ๆ

ประการต่อมา สินค้าถูกส่งมาในพื้นที่ใหม่จากนั้นถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่
 (Newly) และสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อส่งต่อสินค้าไปยังตลาดอื่น ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins
 & Wallerstein, 1986) ให้ความเห็นว่าผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนายทุนจากเขตแกนนำที่รวบรวม
 ทรัพยากรและแสวงหามูลค่าส่วนเกิน นายทุนจะให้ความสำคัญต่อการแสวงหาทรัพยากรในพื้นที่
 การผลิตที่อุดมสมบูรณ์เพื่อสามารถรวบรวมได้จำนวนมาก

ต่อมาเมื่อตลาดมีการขยายตัวในพื้นที่การผลิตจะเกิดการแบ่งงานกันทำ แรงงานในพื้นที่
 จะถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ในการผลิต ส่วนนายทุนจะทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น การออกแบบสินค้า การ
 กำหนดกฎเกณฑ์ หรือคุณสมบัติเฉพาะสำหรับสินค้าเพื่อควบคุมตลาด ข้อมูลความต้องการของ
 ตลาด การสนับสนุนการวิจัย การโฆษณาเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในตัวสินค้า การบริหารจัดการ
 ข้อมูลในระบบการค้าเพื่อสามารถสร้างมูลค่าสินค้าให้สูงขึ้นกว่าเดิมรวมถึงการจัดการทาง
 การเงิน (Financial services) (Ramaswamy & Gereffi, 1998)

ที่ผ่านมาทีมงานวิจัยที่ได้หยิบยกแนวคิดห่วงโซ่สินค้าเป็นกรอบในการศึกษา อาทิ
 การศึกษาเกี่ยวกับ ห่วงโซ่สินค้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว (Claney, 1998 cited in Gereffi &
 Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าด้านการบริการ (Rabach & Kim, 1994 cited in Gereffi &

Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าของสินค้า Electronics (Kenney & Florida, 1994 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าของส่วนประกอบรถยนต์ (Kaplinsky & Moris, 1999 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าผักและผลไม้สด (Raynolds, 1994 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) และห่วงโซ่สินค้าโคเคน (Wilson & Morris, 1994 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994)

งานการศึกษาส่วนใหญ่ทำให้เห็นได้ถึงการเข้าถึงทรัพยากรจากแหล่งผลิตและเกิดอำนาจทางการตลาดให้แก่บริษัทภายนอกและนำมาสู่การกำหนดราคาเพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกิน หากผู้ผลิต (Producer) พึงพอใจต่อมูลค่าที่บริษัทเสนอให้ผู้ผลิตจะขายผลผลิตให้กับบริษัทหรือผู้ซื้อ การขับเคลื่อนสินค้าในลักษณะนี้ทำให้เกิดการเติบโตของสินค้าโดยไม่ต้องมีการสร้างเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงกรรมสิทธิ์ระหว่างผู้ผลิต รวมถึง ช่องทางการจัดจำหน่าย (Gereffi & Korzeniewicz, 1994)

งานหลายชิ้นชี้ให้เห็นถึงการดำเนินธุรกิจของบริษัทข้ามชาติที่ผลิตสินค้าและมีบทบาทโดยการกำหนดเงื่อนไขทางการค้าด้วยตนเอง เช่น คุณสมบัติ ราคา เป็นต้น ในการผลิตการเข้าถึงเงินทุนเทคโนโลยีและการบริหารจัดการทรัพยากร การต่อยอดพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ในต่างประเทศทำให้กลุ่มบริษัทข้ามชาติมีบทบาทเป็นผู้ผลิต (Producer) สามารถควบคุมการเชื่อมโยงสถานการณ์ภายในห่วงโซ่มูลค่าทั้งหมดได้ (Gereffi & Korzeniewicz, 1994)

แนวคิดว่าด้วยระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism)

ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ผลิตภัณฑ์และสินค้านั้น โดย การจำหน่ายและแลกเปลี่ยนซื้อขายโดยเอกชน บริษัท หรือกลุ่มธุรกิจ สามารถสร้างผลกำไรจากการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ สามารถแข่งขันกันในเชิงการค้าเพื่อทำกำไรสูงสุด โดยมีการรองรับทางกฎหมายมิได้ถูกควบคุมโดยหน่วยงานกลางหรือจากทางรัฐบาล อย่างไรก็ตามเราสามารถพิจารณาลำดับของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ดังนี้

พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

สำหรับวิวัฒนาการด้านความสัมพันธ์ของการผลิตของมนุษยชาติ พบว่าปัจจัยการผลิตและความสัมพันธ์นำมาสู่ความเชื่อมโยงกันของระบบเศรษฐกิจในระดับสังคมของมนุษย์ เพื่อให้สามารถพิจารณาถึงความสัมพันธ์เราสามารถทำความเข้าใจถึงการแบ่งยุคของมนุษยชาติในแต่ละช่วงมีความแตกต่างกัน โดยการแบ่งยุคของมนุษยชาติก่อนกำเนิดสำนักคิดประวัติศาสตร์ของ มากซ์ (Marx, 2010) มีการแบ่งออกเป็น 4 ยุคได้แก่

1. ยุคดึกดำบรรพ์ (Primitive age)
2. ยุคโบราณ หรือ ยุคมืด (Ancient หรือ Dark age)
3. ยุคกลาง (Medieval หรือ Middle age)

4. ยุคใหม่ (Modern age)

ต่อมานักประวัติศาสตร์นำโดย ชาลส์ เอ เบ็ียด (สุภา ศิริมานนท์, 2529) ได้กำหนดยุคของมนุษยชาติขึ้นโดยใช้ภูมิศึกษาจากประวัติศาสตร์ไว้ 4 ยุค ได้แก่

1. ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (Pre-historic age)
2. ยุคกสิกรรม (Agricultural age)
3. ยุคพาณิชย์กรรม (Commercial age)
4. ยุคอุตสาหกรรม (Industrial age)

การแบ่งยุคของ เบ็ียด เป็นหลักคิดที่ก้าวหน้าออกมาจากนักประวัติศาสตร์เพราะได้ให้ความสำคัญแก่การประกอบอาชีพของมนุษย์ อย่างไรก็ตามสำนักวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ได้ถือเอาปัจจัยในการผลิตและความสัมพันธ์ในการผลิตมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ทำให้สามารถแบ่งออกได้ 5 ยุค คือ

- ยุคที่ 1 ระบบสังคมของชุมชนบุพกาล (Primitive communal system)
- ยุคที่ 2 ระบบสังคมทาส (Slavery system)
- ยุคที่ 3 ระบบสังคมศักดินา (Feudalism)
- ยุคที่ 4 ระบบแคปิตลลิสม์ หรือระบบทุนนิยม (ยุคทุนนิยม)
- ยุคที่ 5 ระบบโซเชี่ยลลิสม์ หรือ ระบบสังคมนิยม (Socialism)

นอกจากทั้ง 5 ที่กล่าวถึง สุภา ศิริมานนท์ (2529) ได้กล่าวว่าในขั้นสูงสุดของวิวัฒนาการจะเติบโตเข้าสู่ยุคที่ 6 ซึ่งจะเรียกว่า ระบบคอมมิวนิสต์ (Communism)

การแบ่งยุคการผลิตของมนุษยชาติตามแบบของสำนักวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ได้ถือเอาพัฒนาการของปัจจัยในการผลิตกับพลังในการผลิตเป็นหลักและใช้อธิบายความสัมพันธ์ทางการผลิตเมื่อเมื่อเข้าใจระบบการผลิตแล้วเราก็จะสามารถทราบถึงความคิดสถาบันการเมือง สังคมกฎหมายซึ่งเป็นโครงกรอบของสังคมได้

ปัจจัยในการผลิตของยุคทุนนิยมก็มีลักษณะพิเศษเฉพาะ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ทางการผลิตของยุคทุนนิยมทำให้เกิดระบบการผลิตของยุคทุนนิยม สถาบันการเมืองสังคมและกฎหมาย ทำให้ทราบถึงแบบแห่งชีวิตเศรษฐกิจในยุคชุมชนบุพกาลยุคทาสและยุคศักดินาได้

เพราะทุนนิยมเติบโตมาจากวิถีแห่งชีวิตเศรษฐกิจแบบง่าย ๆ ของทุกคนก่อนทั้ง 3 ยุคสืบเนื่องกันมา การศึกษาถึงระบบทุนนิยมจะมีภาวะเสมือนหนึ่งได้แว่นขยายมาไว้ในมือถ้าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อยุคชุมชนบุพกาลเมื่อยุคศักดินาเป็นสิ่งที่เรียกหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อยุคทาส และเมื่อยุคทาสนี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อยุคศักดินา ยุคสังคมนิยมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อยุคทุนนิยม ไปและยุคคอมมิวนิสต์ก็ต้องต่อเนื่องกลายเป็นหนึ่งของยุคสังคมนิยม

“ลักษณะสาระสำคัญของยุคทาสของยุคศักดินาและของยุคทุนนิยมนั้นมีการชูครีดิระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์และเปลี่ยนรูปแบบแห่งวิธีการและชนชั้นในการชูครีดิ”

ระบบทุนนิยมเติบโตออกมาจากแบบแห่งชีวิตเศรษฐกิจแบบง่าย ๆ ของยุคก่อน คำว่าชีวิตเศรษฐกิจ หมายถึง การผลิตสินค้าแล้วจำหน่ายแจกสิ่งของเหล่านั้นไป หรือสถานบริการขึ้นแล้วก็จำหน่ายบริการเหล่านั้นไป อีกนัยหนึ่งหมายถึงผลิตภัณฑ์และวิพากษ์กรรมของสินค้าและบริการชีวิตเศรษฐกิจตามรูปแบบก่อนยุค ทุนนิยม ขึ้นไปเป็นชีวิตเศรษฐกิจและรูปแบบของอุปสงค์และอุปทานอย่างสามัญ

ในยุคนี้ชีวิตเศรษฐกิจของชาติมนุษย์ไม่ได้เป็นไปในรูปแบบง่าย ๆ หรืออย่างสามัญ อันเกิดจากการพัฒนาที่สลับซับซ้อนและพัฒนามาโดยไม่มีการนำหรือเส้นทางนำอย่างเหมาะสม ด้วยเหตุผลอันถูกต้อง ในยุคนี้เป็นยุคที่คนทุกคนแสวงหาทางที่จะทำความพอใจให้แก่แต่ประโยชน์ของตนเองโดยเฉพาะ โดยไม่มีข้อบังคับหรือการควบคุมอันเป็น ไปเพื่อหมู่ชนหรือในหนึ่งที่จะเป็นเพื่อสังคมเลย

กล่าวโดยสรุปการได้มาซึ่งระบบการผลิตของทุนนิยมในโลกและลักษณะสาระโดยทั่วไปสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ (สุภา ศิริमानนท์, 2529)

1. พิจารณาทางประวัติศาสตร์ยกตัวอย่างเห็นได้ชัดก็ประมาณ 300 ถึง 400 ปีมาแล้วโดยพฤติกรรมของผู้ครอบครองชั้นศักดินาในบางประเทศ คือ สเปนกับโปรตุเกสและอังกฤษกับฮอลแลนด์ ที่ดำเนินการหาความมั่งคั่งจากนอกประเทศ เช่น อินเดีย จีน และอเมริกา

2. ก่อนยุคสมัยของยุคทุนนิยม ไม่มีผู้ใดยินดีทำงานให้คนอื่น ทุกคนสามารถประกอบงานของตนเองได้อย่างเป็นอิสระ โดยกลไกสำคัญของระบบยุคทุนนิยม จึงต้องกำจัดปัจจัยในการผลิตจากบรรดาผู้ผลิตย่อยๆเสียทำให้คนต้องไหลเข้าสู่ตลาดแรงงาน

3. ในยุคทุนนิยม นั้นคนมีเสรีหรือนัยหนึ่งคือ ฟรี จริง ๆ แต่ภาวะของคำว่าเสรีนี้มี 2 นัยยะ คือ เสรีจากความเป็นทาสที่ดินแต่พร้อมกันในคราวเดียวกันเป็นเสรีจากปัจจัยในการยังชีพคือทรัพย์สินและอาหารด้วย

4. แนวทางสำคัญของยุคทุนนิยม คือทำให้ประชาชนทั่วไปปรับเสรีทำเป็นส่วนตัว (Personal freedom) โดยต้องทำให้คนเหล่านั้นหลุดออกมาจากเสียพันธนาการของขุนนางศักดินา ผู้เคยเป็นมูลนายเพื่อเมื่อหลุดออกมาแล้วประชาชนทั้งหลายจะถูกผลักเข้าสู่ตลาดแรงงานต่อไปคดีที่ว่าด้วยเสรีภาพส่วนบุคคลนี้แหละคือกุญแจดอกใหญ่ที่ทำให้ ยุคทุนนิยม สามารถทำลายระบบทาสที่ดินหรือระบบศักดินาอันทรงอำนาจที่ครอบงำโลกนี้มาแต่ก่อนนั้นลงได้

5. การปลดชาวไร่ชาวนาให้ได้เป็นอิสระแก่ตัวไม่เพียงพอเพราะเมื่อปัจจัยในการผลิตได้พัฒนามาสู่ยุคทุนนิยม ปรากฏว่าวิสาหกิจที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ต้องการแรงงานมากและนอกจากต้องใช้แรงงานมากแล้วพวกนายทุนก็ยังต้องการให้มีแรงงานสำรองไว้มาก ๆ ในตลาดแรงงานด้วยเพื่อที่

คนจะได้ซื้ออำนาจแรงงาน (Labor power) ได้ด้วยราคาถูกอยู่เสมอ นั่นเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ปรากฏว่าชาวนาอิสระไม่สามารถที่จะมีที่ดินใหญ่อยู่ได้อีกทั้งพวกนายทุนไม่ได้ทำงานด้วยตัวเอง ทำให้ชาวนาอิสระจึงมีที่ดินแปลงเล็ก ๆ ไม่พอแก่การเลี้ยงตนเองและครอบครัวและต้องขายที่นาจากนั้นจึงหันไปเช่าที่นาจากนายทุนนำมาสู่ชนชั้นกรรมาชีพผู้ปราศจากปัจจัยในการผลิตและจำเป็นต้องขายอำนาจแรงงานของตนเพื่อการยังชีพ

6. ในยุคทุนนิยม การรวบรวมความมั่งคั่งนั้นเป็นของคนส่วนน้อยนิดและความมั่งคั่งของโลกก็อยู่ในมือของคนส่วนน้อยนิดคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้ผลิตที่แท้จริงกำลังตกระกำลำบากเพราะขาดปัจจัยในการผลิตที่เคยทำให้ตนสามารถยังชีพอยู่ได้ด้วยงานของตนเอง

7. ระบบยุคทุนนิยม คือ ยุคแห่งการผลิตสินค้า (Community production) ในขั้นสูงสุด สินค้า (Commodity) กับสิ่งของ (Articles) มีความหมายแตกต่างกันในทางเศรษฐศาสตร์ ในยุคทุนนิยม นี้การผลิตสิ่งของ (Articles Production) เพื่อกินเองใช้เอง ไม่มีความสำคัญต่อสังคมอย่างไรเลย การผลิตที่สำคัญต่อสังคมคือการผลิตสินค้าเท่านั้น

อย่างไรก็ตามพลังอันนี้นับได้ว่าได้พัฒนามาถึงขั้นสูงสุด สุภา ศิริมานนท์ (2529) ได้ชี้ให้เห็นว่าพลังในการผลิตและความขัดแย้งระหว่างชนชั้น โดยแนวคิดของ มากซ์ และ แองเจิล ที่ได้เสนอไว้ถึงการบูดริตที่เกิดขึ้นแก่ชนชั้นแรงงานซึ่งเป็นผู้ผลิตที่แท้จริงของโลกมีความหนาแน่นขึ้นตามระยะแห่งการพัฒนาของระบบทุนนิยม

นอกจากนั้นยังเกิดความขัดแย้งกันเองภายในตัวของระบบทุนนิยม โดยคำกล่าวของ มากซ์ และ แองเจิล ชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าแรงงานจะพยายามรวมตัวกันเข้าเพื่อเรียกร้องให้ได้ค่าแรงสูงขึ้นเพื่อต่อต้านกับการที่ต้องทำงานมากเกินไปและเพื่อให้ได้รับความปลอดภัยจากการใช้แรงงานแต่ในโลกของเหล่านายทุนนับตั้งแต่ในระยะเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมายังมีช่องว่างระหว่างความยากจนของชนชั้นแรงงานและความมั่งคั่งของชนชั้นนายทุนซึ่งมีความห่างออกไปทุกที

“ทางแห่งความสมานฉันท์ไม่มีอยู่ในระบบแค่นี้ไปโดยชนชั้นทั้งสองมีสภาพเสมือนอยู่ฝ่ายละขั้วโลกทั้งที่ทั้งที่ตามความเป็นจริงก็อยู่ร่วมกันในสถานะปัจจุบันนี้เอง”

ลักษณะสำคัญที่พัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยม

การสร้างสรรคปัจจัยเพื่อแสวงหาสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ปรากฏมาตามลำดับว่ามนุษย์ได้รวมกันอยู่เป็นพวกพวกสำหรับที่จะได้มีปัจจัยร่วมกันเป็นพวกพวกเมื่อเมื่อเมื่อมนุษย์ได้อยู่ร่วมกันแล้วก็พบว่ารูปแบบแห่งการทำงานร่วมกันนั้นมีอยู่เพื่อคึกคักพวกนั้นจะพึงผลิตสิ่งของอันจะเป็นต่าง ๆ แต่วิธีการซึ่งทำให้การผลิตดำเนินก้าวหน้ามาทำให้ผลผลิตสามารถถูกจำแนกแจกจ่ายไปแก่บุคคลแต่ละคนก็ได้มีพัฒนาการและได้มีการเปลี่ยนแปลงแบบวิธีอยู่เรื่อย ๆ มา พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของการผลิตและการจำแนกแจกจ่ายเพื่อบริโภคและอุปโภคในบางยุคสมัยได้มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงไปแม้เพียงภายในชั่วระยะสั้น ๆ ของเวลาไม่กี่ศตวรรษ

ภาวะแห่งความมั่งคั่ง ในระหว่างศตวรรษที่ 16 และ 17 ประเทศอังกฤษและประเทศต่างๆในภูมิภาคยุโรปตะวันตกอยู่ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทางชีวิตและวัตถุอย่างใหญ่หลวง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลคืออำนาจของพวกเขาที่ดินหรือศักดินาที่มีอยู่เหนือพวกเขาและอยู่เหนือที่ดินได้สลายตัวลง เนื่องจากเกิดอำนาจใหม่ เจริญเติบโตอย่างกล้าแข็ง อำนาจใหม่นี้ตั้งอยู่บนฐานทรัพย์สินของพ่อค้า เจ้าของโรงงาน เจ้าของกิจการหัตถกรรม

การเกิดของอำนาจใหม่มีจุดเริ่มต้นนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมาชีวิตเศรษฐกิจของยุโรปได้มีการเติบโตทางการพาณิชย์อย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านด้านเศรษฐกิจและการค้าเพื่อการค้าเจริญงอกงามขึ้นและสภาพแห่งตลาดก็ขยายตัวกว้างออกไปพวกเขาขังฝีมือหรือพวกเขาขังอิสระ เกิดการขัดประ โยชนกันขึ้นกับอำนาจของพวกเขาถึงเงินที่ตั้งอยู่บนฐานการค้า สภาพะดังกล่าวนี้ได้ก่อตัวขึ้นโดยอาศัยทุนของพวกเขาพ่อค้า และเป็นพื้นฐานของอุตสาหกรรมแห่งยุคทุนนิยมที่ก่อตัวอย่างมั่นคงและจริงจังในศตวรรษที่ 19 กล่าวได้ว่าระบบทุนนิยมเป็นระบบที่เจริญงอกงามจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เก่าแก่ เป็นความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจและพัฒนาอย่างง่าย ๆ และเชื้อซ้ำในประวัติศาสตร์อันยาวนานของมนุษยชาติ

ชนชั้นที่เรียกว่าผลงานหรือแรงงานเป็นผู้ผลิตที่แท้ของสังคมในยุคทุนนิยมนี้มิได้เป็นทาสหรือเลิกแต่เป็นเสรีชนผู้ซึ่งได้สูญเสียกรรมสิทธิ์และอำนาจควบคุมในปัจจัยการผลิตไปหมดทุกสิ่งทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นที่ดินเครื่องมือต่าง ๆ และวัตถุต่าง ๆ ถ้าไม่มีปัจจัยเหล่านี้ก็จะไม่สามารถผลิตอะไรได้นั่นคือเป็นเสรีชนที่เสรีจากทุกสิ่งทุกอย่างหมดเป็นผู้ผลิตที่เสรีจากปัจจัยในการผลิตเป็นผู้ผลิตที่จะผลิตได้ก็ต้องขายอำนาจแรงงานของตนเพื่อจะมีโอกาสใช้ปัจจัยการผลิตเท่านั้น

เมื่อเสรีชนเป็นผู้เสรีเสียหมดทุกอย่างแล้วดังนี้ต้องการอาหารเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ ต้องการที่จะหาสถานที่เพื่อการอยู่อาศัยและต้องการมีเครื่องอุปโภคอันจำเป็น จึงนำมาสู่การค้าและการใช้เงินตราซึ่งเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนอำนาจของการค้าและเงินตราได้พัฒนาสูงสุดอย่างไม่เคยปรากฏในยุคใด ๆ มาก่อน กล่าวโดยสรุปถึงลักษณะพิเศษของระบบทุนนิยมจึงเป็นลักษณะที่มีความเกี่ยวพันกันอยู่จนทำให้ระบบเศรษฐกิจของยุคทุนนิยมแตกต่างจากระบบอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการคือ

1. สินค้าทุกชนิดที่ผลิตขึ้นนั้นไม่ใช่ผลผลิตเพื่อใช้แต่ผลิตขึ้นเพื่อขายหากำไรและการผลิตในลักษณะนี้เป็นวิธีการผลิตที่ครอบงำชีวิตเศรษฐกิจของมนุษย์เราไว้อย่างสิ้นเชิง
2. ระบบการใช้เงินตราเป็นระบบที่ใช้และปฏิบัติการโดยแพร่หลายในฐานที่หน่วยเงินตราและนั่นเป็นมาตรฐานแห่งมูลค่า มาตรฐานแห่งราคา เป็นสื่อแห่งการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้และง่ายที่สุดระบบเงินตรากลายเป็นความจำเป็นของสากลโลกในปัจจุบัน โดยแรงงานเป็นมาตรฐานทั่วไปของการผลิตเท่านั้น

3. เอกชนหรือการรวมตัวของเอกชนเข้าเป็นบริษัทสามารถเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต และมีอำนาจควบคุมวิธีการผลิตทั้งหมด โดยทั่วไปซึ่งปัจจัยในการผลิตนี้คนงานเป็นผู้เข้าประกอบการใช้ให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา

4. ชนชั้นซึ่งเป็นผู้ผลิตที่แท้กลายเป็นคนงานรับจ้างผู้มีเสรีที่ผลิตขึ้นโดยแรงงานของเขา เลยผู้ผลิตที่แท้ของโลกจึงกลายเป็นชนชั้นกรรมมาชีพ

ลักษณะของระบบทุนนิยมประกอบไปด้วย 4 ประการ

1. การค้าและการแลกเปลี่ยน การค้าและการแลกเปลี่ยนกำเนิดเก่าแก่กว่าอายุของโรมโบราณ 4 สำหรับในยุคทุนนิยมสิ่งของทุกสิ่งที่เป็นความต้องการของมนุษยชาติถูกดึงเข้ามาในวงของการค้าหมดสิ้นซึ่งแต่ก่อนนั้นมิได้ถูกรอบไว้เช่นนี้ การผลิตสิ่งของเพื่อใช้ของชาวบ้านชาวนาผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองของครอบครัว มิใช่เพื่อขายเช่นการทอผ้าทำเกือกม้าทำขายเครื่องถ้วยชามและอื่นๆเพื่อใช้ในครัวเรือนเท่านั้น

อย่างไรก็ดียุคแห่งการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองภายในครอบครัวเช่นที่วานี้ได้ล่มสลายมาเกือบพันปีแล้ว

ชาวไร่ชาวนาในยุคนี้ใช้เวลาผลิตสิ่งของต่างๆเพื่อใช้ภายในบ้านในเวลากลางคืนหรือในเวลาทำงานในที่ดินเสร็จสิ้นลงและทำไม่ได้จนกลายเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งว่าบุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวใช้เวลาดังกล่าวทำงานพิเศษร่วมกัน ชาวนาเริ่มหันไปซื้อเครื่องมือที่ทำด้วยเหล็กและถ้วยชามเสื้อผ้าจากแหล่งผลิตแทนที่จะผลิตมันด้วยมือของตนเองดังเช่นอดีต

นอกจากนั้นแล้วหากมีการล่าสัตว์ชาวนาจะนำเอาหนังสัตว์ไปหาโรงซ่อมฟอกหนังและขายให้จากนั้นจะใช้เงินตราที่ได้มาไปซื้อเกวียนหรือซื้อเครื่องแต่งบ้านเครื่องใช้ในบ้านเท่าที่ต้องการ อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าชาวนาจะขายเฉพาะวัตถุดิบที่หามาได้เป็นพิเศษเท่านั้น ส่วนผลผลิตทางการเกษตรจะผลิตเพื่อกินเพื่อใช้อย่างเดียว จึงทำให้เห็นว่าระบบการผลิตโดยทั่วไปอยู่ในลักษณะของการผลิตเพื่อใช้เป็นส่วนใหญ่ ในยุคนี้การผลิตเพื่อใช้ยังเป็นระบบการผลิตของสังคมอยู่แต่ก็นับได้ว่าภาวะเช่นนั้นได้เริ่มต้นเคลื่อนที่จากเดิมแล้ว

อีกครั้งเมื่อเวลาผ่านไปอุตสาหกรรมและบ้านเมืองกว้างขวางขึ้นเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาปรากฏว่าประชาชนทั่วไปยังต้องการซื้อหาอาหารมากขึ้นทั้งนี้เพราะผู้ประกอบการอุตสาหกรรมหรือผู้ดำเนินการค้าขายไม่มีเวลาไปผลิตอาหารได้อีกดังนั้นครอบครัวชาวไร่ชาวนาจึงสละเวลาของตนเองทั้งหมดไปผลิตพืชพรรณธัญญาหารเพื่อขายมิใช่เพียงเพื่อกินดังแต่ก่อนและเพราะฉะนั้นจึงไม่มีเวลาผลิตสิ่งของเพื่อใช้ชนิดใดได้อื่นได้งานฝีมือต่าง ๆ ในบ้านหรือในครอบครัวชาวนาจึงเริ่มสูญหายไป

พัฒนาการทางการค้าในระหว่างศตวรรษที่ 15 และ 16 เป็นพัฒนาการที่ก้าวไปไกลและได้ทำให้ภาวะการค้ำกันเองเป็นเครื่องผลักดันให้มนุษยชาติเรากล้าก้าวไปสู่ขั้นใหม่ที่สำคัญและเป็น

รากฐานของยุคแห่งการผลิตเพื่อขาย โดยช่างฝีมือในยุคสมัยกลางผลิตให้แก่เพื่อนบ้านหรือให้แก่พ่อค้ารากฐานและวัตถุประสงค์แห่งการผลิตมีเพียงเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตกับบุคคลอื่นที่ผลิตขึ้นจากแรงงานของคนอื่น ๆ ช่างทำด้วยซามก็ต้องการแลกเปลี่ยนด้วยซามของเขากับเสื้อผ้าหรือรองเท้า เหตุผลของการผลิตเพียงเพื่อแลกเปลี่ยนอย่างง่าย ๆ และธรรมดาให้ได้มาซึ่งสิ่งของต่าง ๆ สำหรับกินสำหรับใช้

ส่วนพ่อค้าที่ซื้อผลผลิตของช่างผู้มีฝีมือนั้นมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันเนื่องจากพ่อค้ามีความสนใจในการซื้อผลผลิตแบบนั้นไปเพื่อการขายมันให้แก่บุคคลอื่นในราคาที่สูงพอที่จะนำผลกำไรมาให้แก่พ่อค้านั้น ๆ จากการเปลี่ยนมือไปของผลผลิต

ส่วนในภาคอุตสาหกรรมในระบบทุนนิยม บุคคลซึ่งเป็นนายจ้างได้ซื้ออำนาจแรงงานของคนงานด้วยค่าจ้างนายจ้างเป็นผู้ครอบครองวัตถุและเครื่องมือเพราะฉะนั้นนายจ้างถึงเป็นเจ้าของผลผลิตที่แรงงานได้ผลิตมันออกมา

ผู้เป็นนายจ้างและขายผลผลิตด้วยความประสงค์ขั้นต้นและขั้นรากฐานว่าต้องให้ได้กำไรเหลือมูลค่าต่าง ๆ จึงทำให้เห็นได้ว่าการผลิตแบบ ระบบทุนนิยม นี้ได้เข้าแทนที่ระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติซึ่งเป็นระบบทำเองใช้เองจนกระทั่งสิ่งของที่ควรประกอบขึ้นภายในครอบครัวกลายเป็นสิ่งที่ต้องสลายตัวลงและหลีกเลี่ยงให้แก่วิธีการผลิตแบบทุนนิยมไปในที่สุด

2. เงินตรา เงินตรามีลักษณะเช่นเดียวกับการค้ามีกำเนิดมาก่อนยุคสมัยของระบบทุนนิยมมากเงินตราได้พัฒนาขึ้นก่อนยุคประวัติศาสตร์ที่เรียกว่าสมัยใหม่ (Modern age) ด้วยเหตุผลที่ว่า การแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้านั้นเป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้สะดวกและมีความยุ่งยากซับซ้อนมาก

ในสมัยเริ่มกำเนิดเงินตรานั้นปรากฏว่ามนุษย์เราได้เคยใช้สิ่งต่าง ๆ อาทิ แผลกั้นหลายสิ่งหลายอย่างเพื่อจะให้มันเป็นมาตรฐานแห่งมูลค่าให้เป็นปัจจัยในการแลกเปลี่ยนและให้มันเป็นสื่อของการชำระหนี้

ต่อมาหน้าที่ของเงินตราถูกกำหนดลงไปในวัตถุที่เป็นเนื้อทองคำและเนื้อเงิน ชาติที่ริเริ่มใช้ทองคำและเนื้อเงินเป็นเงินตรา คือ ชาติที่ทำการค้าในยุคดึกดำบรรพ์แถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน อย่างไรก็ตามแรงงานหรือผู้ผลิตที่แท้ในยุคนั้นเงินตรายังมีบทบาทที่ไม่สำคัญเนื่องจากผู้ผลิตยังคงเป็นทาสหรือ隷อยู่

แรงงานในยุคแรกมีภาวะอยู่ในลักษณะที่เรียกว่าพอทำพอกินเลี้ยงตัวบนที่ดินของนายทุนศักดินาเจ้าที่ดินและต้องสละเวลาทำงานส่วนหนึ่งของตนไปทำงานให้แก่เจ้าที่ดินแต่พวกแรงงานอาจจะแลกเปลี่ยนผลผลิตของตนเองกับผลผลิตของเพื่อนบ้านได้แต่เงินตราจะเข้ามาเกี่ยวพันกับการคงอยู่ของพวกเขาเมื่อพวกเขานำผลผลิตบางส่วนไปขายในตลาด

ต่อมาเมื่อได้สะสมเงินตราพวกแรงงานเหล่านี้อ่านขอส่งส่วยเป็นเงินตราต่อมูลนาย แทนที่จะต้องสลับเวลาไปทำงานให้แก่มูลนาย ส่งค่าเช่าที่ดินเป็นเงินตราซึ่งปรากฏว่าเจ้าที่ดินมีความยินดีต่อเงินตราจึงกล่าวได้ว่าเงินตราเป็นเครื่องมือในการปลดพันธนาการทางแรงงานของพวกเขา เล็กส่วนใหญ่น้อย

ในการผลิตแบบทุนนิยมเงินตรามีได้ใช้เพื่อการแลกเปลี่ยนเพียงเท่านั้นแต่ได้นำมาสู่การเพิ่มความมั่งคั่ง โดยพวกพ่อค้าดำเนินการให้กู้เงินเรียกอัตราดอกเบี้ยอย่างสูงแก่ผู้กู้ แต่มูลค่าเป็นเงินตราของบรรดาปัจจัยในการผลิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งกว่าตัววัตถุและเครื่องมือรวมถึงแรงงานอย่างมาก

ดังนั้นผู้ที่เป็นเจ้าของทุนอาจไม่ทราบว่าทุนของตนได้ทำการผลิตสิ่งของอะไรขึ้นในโลก และทั้งอาจไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างสิ้นเชิงถึงกระบวนการแห่งมูลค่าใหม่ (New value)

3. ปัจจัยในการผลิต ในยุคระบบทาสปัจจัยในการผลิตเป็นสมบัติของเจ้าทาส ต่อมาในยุคศักดินาปรากฏว่าพวกแรกมีเครื่องมือในการทำนา แรงงานได้รับความประกันความมั่นคงทางการดำรงชีวิตอยู่และมีเสรีภาพในการดำเนินการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่เขาอาศัยอยู่ได้ สิ่งทีเล็กลงสละเพื่อแลกกับความมั่นคงและเสรีภาพคือส่วนแบ่งอันมหาศาลจากผลผลิตแห่งกสิกรรมและมีข้อสำคัญอยู่ว่าพวกแรกมิได้มีส่วนในอำนาจเหนือเงื่อนไขข้อกำหนดของการประกอบอาชีพได้อย่างใด ตัวอย่างเช่นในประเทศอังกฤษเจ้าที่ดินเป็นฝ่ายทำลายความมั่นคงของตนเองด้วยพวกเจ้าที่ดินได้ประสพว่ามันจะนำผลกำไรมาให้แก่พวกเขามากกว่าการที่จะคงให้พวกแรกอยู่ในที่ดินต่อไปดังนั้นจึงขับไล่พวกแรกออกไปจากที่ดิน

ต่อมาปรากฏว่าเมื่ออำนาจหลายประการเข้าทำลายฐานะแห่งความเป็นช่างฝีมืออิสระลง แม้ว่าภายในสมาคมอาชีพที่มีการรวมกลุ่มกันเพื่อปกป้องฐานะของตนเองแต่กลับปรากฏว่าบุคคลที่เป็นช่างฝีมือหรือช่างฝีมือเยี่ยม ได้ตั้งตัวเป็นนายจ้างขนาดย่อม ขึ้นมาจ้างช่างชั้นลูกน้องช่างฝีมือรองเป็นคณงานซึ่งก็ไม่ใช่ด้วยความปรารถนาสิ่งอื่นใดเลยนอกจากมองเห็นแต่กำไรในเบื้องหน้า เพื่อสะสมความมั่งคั่งโดยแรงงานของคนอื่นเท่านั้น

หัวหน้าช่างหรือมูลนาย ๆ เหล่านี้ก็ยังเกรงต่อกฎและข้อบังคับของสมาคมดังนั้นจึงนับได้ว่ากฎและระเบียบต่าง ๆ ของสมาคมอาชีพเป็นเครื่องมือปกป้องผ่านหน้าของพวกเขาได้ เมื่อปรากฏตลาดโลกได้เปิดและขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางขึ้น โดยมีเส้นทางค้าขายใหม่ๆ และโดยมีการค้นพบดินแดนใหม่ ๆ อีกมากในศตวรรษที่ 15 และ 16 การหัตถกรรมอย่างใหม่ๆ จึงไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นจากพวกช่างฝีมือหากพัฒนาและคลี่คลายขึ้นมาโดยการกระทำของพวกพ่อค้าที่ใช้ทุนของตนรวมเอามาได้จากผลกำไรในการค้าและสร้างโรงงานขึ้น

การหัตถกรรมอย่างใหม่ ๆ ได้ก้าวเข้าสู่วิถีของชาวโลกด้วยเส้นทางแตกต่าง 2 เส้นทางคือ

3.1 พ่อค้าเริ่มสั่งสินค้าโดยพ่อค้าเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบให้แก่แรงงานช่างฝีมือ จากนั้นทำสัญญาผูกมัดกันว่าต้องทำให้เสร็จเมื่อใด โดยปริมาณวัตถุดิบเท่านั้นจะได้สินค้าสำเร็จรูปจำนวนเท่าใด แสดงให้เห็นว่าช่างฝีมือค่อย ๆ สูญเสียความมีอิสระของตนไปก่อนต้องทำงานภายใต้ความผูกมัดแห่งสัญญา

3.2 พ่อค้าใช้วิธีสำรวจหาหมู่บ้านที่ยากแค้นและรวบรวมเอาพวกแรงงานยากจนและต้องการงานให้มีกินเข้าด้วยกัน สร้างโรงงานขึ้น และเอาคนงานเหล่านี้เข้าทำงาน โดยต้องทำงานภายใต้การบังคับตรวจเข้มของพ่อค้า คนงานประเภทนี้เป็นคนงานที่ไม่มีเครื่องมือเป็นของตนเองจึงทำให้มิได้มีอำนาจเหนือเครื่องมือซึ่งเขาเป็นผู้ขายนั่นเอง

นายจ้างเริ่มใช้วิธีการแบ่งงาน (Division of labor) และเริ่มต้นใช้กรรมวิธีต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนผลิตภาพ เช่น การใช้เครื่องจักรที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อทดแทนเครื่องมือที่ต้องทำด้วยมือจริง ๆ ด้วยเหตุดังกล่าวนี้เองที่โรงงานขนาดย่อม (Work shop) ได้พัฒนาไปเป็นโรงงานขนาดใหญ่ (Factories) แบบนายทุนแห่งยุค ยุคทุนนิยม เพิ่มการไปกับการพัฒนาการของปัจจัยในการผลิตก็ปรากฏว่าแรงงานอุตสาหกรรมได้คลี่คลายไปสู่ภาวะอันสำคัญ 2 ประการคือ

3.2 .1 พวกเจ้าของเดินเรือแต่เริ่มใช้กะลาสีประจำเรือซึ่งเป็นคนงานอิสระจ้างเอามาสำหรับการเดินทางแต่ละครั้งหรือแต่ละงวดกำหนดเวลาจ่ายค่าจ้าง โดยวิธีให้ส่วนแบ่งจากผลกำไรของการเดินเรือครั้งนั้นๆ จะเห็นได้ว่าเป็นวิธีซึ่งเป็นความสัมพันธ์แห่งค่าจ้างแบบหนึ่ง

3.2 .2 สำหรับในเมืองสินแร่สมาคมอาชีพของคนงานที่ร่วมกันจัดตั้งไว้ได้แปรรูปเป็นบริษัทต่างๆ ซึ่งจ้างแรงงานจ้างมาทำงานให้ นั่นคือแทนที่จะเป็นผลิตร่วมของคนงานเพิ่ม คนนั้นก็กลายเป็นของเอกชนส่วนคนงานทั่วไปฝ่ายเป็นผู้รับค่าจ้างแรงงาน

4. คนงาน คนงานรับจ้าง (Wage labor) ตามร้านทำงานขนาดเล็กและตามเมืองต่างๆ หรือที่ไปทำงานตามเรือเดินทะเลเป็นคนทำงานในโรงงานขนาดเล็กก็ได้เป็นเจ้าของค่าทำงานโดยอาศัยเครื่องมือและวัตถุต่าง ๆ ซึ่งนายจ้าง (Employer) เป็นผู้จัดหาภาวะของคนงานตามลักษณะที่กล่าวมานี้คือผู้ผลิตภายใต้เงื่อนไขของนายทุนและนี่เองคือลักษณะของผู้ผลิตแห่งทุนนิยม

คนงานเหล่านี้มีเสรีเต็มที่ที่จะเสนอตนเองเข้ารับจ้างทำงานและทั้งมีเสรีเป็นที่ที่จะจะไปเสียดานายจ้างรายหนึ่งเพื่อไปรับจ้างนายจ้างรายอื่น ๆ ต่อไป

ยุคทุนนิยมถือว่าแรงงานเป็นเสรีชนแปลคำว่าเสรีนี้มีความหมาย 2 นัย คือแรงงานเหล่านี้มีเสรีที่จะหิวโหยและมีเสรีที่จะอดอาหารถึงตาย เพราะว่าพวกเขาไม่มีปัจจัยในการครองชีพดังนั้นพวกเขาจึงต้องขายอำนาจแรงงาน (Labor power) ให้แก่นายจ้าง ในทำนองเดียวกันฝ่ายพวคนายจ้างก็มีเสรีเต็มที่ด้วยเหมือนกันที่จะจ้างคนงานรับจ้างรายใดและมีเสรีเต็มที่ที่จะปลดคนงานรับจ้างรายใดออกเสียจากงานของตนไม่พอใจเช่นกัน

จากเงื่อนไขและภาวะดังที่อธิบายมานี้จึงเห็นได้ว่าวิธีการบูคริคอันเห็นอย่างประจักษ์จาก ยุกระบบทาสและยุกระบบศักดินานั้นถูกทดแทนภายใต้ความสัมพันธ์ในการผลิตแบบใหม่เรื่อง วิธีการแบบใหม่เป็นลักษณะของการบูคริคที่กระทำต่อพวกคนงานและได้หลบอยู่ภายใต้ ความหมายแห่งเสรี

การบูคริคได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีลักษณะ 2 ประการ

ประการแรก การได้มาซึ่งเสรี (Freedom) คนงานรับจ้างมิใช่จะได้มาซึ่งความเป็นเจ้าของ และหรือความมีอำนาจควบคุมหรือวัตถุต่างๆและเครื่องประกอบอันจำเป็นสำหรับการผลิตด้วยแต่ อย่างใดเลย

ประการที่สอง คนงานไม่ได้มีส่วนแม้แต่น้อยนิด ในการเข้าเป็นผู้ร่วมกำหนดมูลค่า (Value) ของสิ่งต่าง ๆ บรรดาที่แรงงานของเขาเองได้ผลิตวันขึ้น ผู้ใช้แรงงานไม่มีเสียงในการ จำหน่ายจ่ายแจกผลผลิตที่ตนเองได้ผลิตขึ้นเลย

กระบวนการผลิตเพื่อขาย การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่พวกซึ่งมีการทำงานร่วมกันและมีการ แบ่งงานกันทำอยู่บ้านบรรดาบุคคลในหมู่พวกจะสามารถผลิตสิ่งต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือที่เรียกว่า ผลิตใช้เองไปจนถึงผลิตเพื่อไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น พัฒนาการที่เติบโตอย่างเชื่องช้านี้ เป็นการเคลื่อนย้ายในระบบของการผลิตนับตั้งแต่ ขั้นที่ 1 คือ ผลิตเพื่อใช้หรือเพื่อการบริโภค ไปสู่ ขั้นที่ 2 คือผลิตเพื่อขาย หรือเพื่อแลกเปลี่ยนเอาผลผลิตอย่างอื่น ๆ และแล้วก็ไปสู่ขั้นที่ 3 คือการ ผลิตเพื่อขายเอากำไร รวม 3 รวม 3 ระยะนี้คือการแบ่งงานกันทำ (Division of labor) ได้พัฒนาอย่าง กว้างไกลลึกล้ำมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรมการแบ่งงานกันทำจะมีลักษณะที่ละเอียด ผู้ผลิตสินค้าชิ้นเดียวกันแต่ผลิตสินค้าคนละส่วน โดยผู้ผลิตเองอาจไม่รู้เลยว่าผลผลิตของตนได้เข้า ไปรวมกันอยู่จริง ๆ เช่น วิทยุ รถยนต์ ตู้เย็น ซึ่งผลผลิตของการแบ่งงานกันทำนี้เรียกว่าหน่วยผลิต ผลรวม (Total production) เมื่อมีสิ่งใดขึ้นมาผลผลิตนั้นจะเดินสู่ตลาดรวมของชาติและหรือของโลก เสมอ

ระบบการผลิตอันแตกต่างกันแต่ความประสงค์ของการผลิตในยุคสมัยต่าง ๆ ทำให้เกิด การแบ่งงานที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นนอกจากนั้นผลผลิตหรือสิ่งของนั้น ๆ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทาง สังคมนั้นคือ

1. ทำให้คนงานแต่ละคนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโดยส่วนรวม
2. ทำให้ผลผลิตมีลักษณะเป็นของสังคมส่วนรวม

สะท้อนให้เห็นว่าการผลิตได้เคลื่อนย้ายมาถึงยุคผลิตเพื่อขายหากำไร ซึ่งผลผลิตที่ถูก ผลิตขึ้นถูกส่งเข้าสู่ตลาดเปรียบเสมือนสังคมนของมนุษย์ หรือ อ่างแห่งสังคม (Social reservoir) ซึ่ง อาจเรียกว่า “ตลาดโลก”

สำหรับราคา หรือ Prices ขึ้นอยู่กับคุณค่าของสิ่งของ โดยอาจพิจารณาจากหลักสำคัญ 4 ประการคือ

1. โดยการควบคุมเพื่อผูกขาดสินค้า
2. เติบความหายากของสินค้า
3. โดยอำนาจซื้อของมหาชนหลายตัวลง
4. โดยสินค้านั้นๆเองไม่สามารถตอบสนองหรือสร้างความพึงพอใจให้แก่ความต้องการของสังคมได้

จะเห็นได้ว่าราคาของสิ่งต่าง ๆ อาจมีความแน่นอนโดยหนักแน่นจากอำนาจการควบคุมคือราคาของคนที่ผลิตนั้นๆถูกกำหนดลงไว้ด้วยอำนาจทั้งวิธีในการผลิตอย่างใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นและได้ลดมูลค่าที่สอดแทรกในผลผลิตชนิดนั้นลงไปมากแล้วก็ตามที่ นายทุนผู้เป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตมีอำนาจควบคุมการตลาดโดยอาจใช้อำนาจฝ่ายการเมืองประกาศตรึงราคาไว้เพื่อประโยชน์ทางชัยชนะอย่างอื่น เช่น แม้ว่าสงครามได้เลิกไปแล้วหลายปีก็ไม่สามารถเลิกการตรึงราคาได้ทำให้ไขและนมที่มีคุณค่าทางอาหารต่ำมีการระบาดไปทั่วโลก

กลไกของการผลิตสินค้าคือ กลไกที่ได้ดึงเอาผู้ผลิตต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่เข้ามาประสานไว้ด้วยกันผู้ผลิตหรือแรงงานแต่ละรายได้สถาปนาความมั่งคั่งทางวัตถุให้แก่มวลมนุษย์ในโลก สำหรับผู้ผลิตนั้นก็คือแรงงานซึ่งแรงงานแต่ละคนในสังคมล้วนแต่ต้องพึ่งจริงอาศัยกันและกัน ไม่มีผู้ใดสามารถมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากผลผลิตของแรงงานคนอื่น ๆ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ภายใต้กระบวนการผลิตซึ่งได้ซ่อนอยู่ภายใต้รูปร่างของสินค้าที่ผลิตมาเพื่อการค้ำนั้งเอง

กลไกของการผลิตโดยตั้งอยู่บนความจำเป็นของสังคมและได้ใช้ประโยชน์ทางสังคมนวมตลอดทั้งผลผลิตอย่างแรงงานของสังคมด้วย โดยถือว่ามันคือกลไกที่เอกชนแต่ละคนหรือกลุ่มของเอกชนที่เรียกว่านายทุนได้เข้าครอบครองความเป็นเจ้าของและเป็นผู้ควบคุม กลไกของการผลิตดังกล่าวเป็นกลไกที่ปฏิสนธิและดำเนินอยู่ได้ด้วยความจำเป็นของสังคมเป็นกลไกซึ่งเอาสังคมมนุษย์ทั้งหมดไปใช้ประโยชน์จะเป็นกลไกซึ่งแรงงานของสังคมนั้นเป็นผู้ผลิตและสังคมปรับไม่ได้เป็นเจ้าของและไม่ได้เป็นผู้ควบคุม

สำหรับความสัมพันธ์ในการผลิต (Production relationship) คือ ความสัมพันธ์ที่สถาปนาขึ้นระหว่างประชาชนหรือบุคคลต่าง ๆ ในกระบวนการของการผลิตสิ่งของวัตถุต่าง ๆ สำหรับใช้การผลิตหรือผลิตรวมเป็นกระบวนการซึ่งไม่สามารถที่บุคคลเพียงคนเดียวโดยเอกเทศจะประกอบให้สำเร็จลุล่วงไปได้แต่ถ้าหากเป็นกระบวนการอันจำต้องอาศัยกันและกันหรือมีความสัมพันธ์กันเป็นหลายฝั้นตลอดมาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

ในสถานะการของมนุษยชาตินั้นเคยมีความสัมพันธ์ในการผลิตมาแล้วหลายแบบ แตกต่างกันไปแต่ละสิ่งประกอบด้วยสาระสำคัญของความสัมพันธ์ในประการที่สอดคล้องกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเท่าที่มีอยู่ต่อปัจจัยการผลิต (Means of production) ค้นหาที่ว่าด้วยอำนาจและการควบคุมที่มีอยู่เหนือปัจจัยในการผลิต ปัจจัยในการผลิตนี้คือแกนของความสำคัญในการผลิตหรือกล่าวอีกนัยยะ คือความสัมพันธ์ในกรรมสิทธิ์นั่นเอง

ลักษณะของความสัมพันธ์ในการผลิตเป็นเรื่องหมายกำหนดให้เราไปถึงระบบแห่งชีวิตของสังคมด้วยในสังคมที่มีชนชั้นในยุกระบบทาสทุกระบบศักดินาและในยุคทุนนิยม หรือระบบใช้แรงงานรับจ้างมีความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันในทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้น บุคคลเหล่านี้ย่อมมีอยู่ไม่มีใครสามารถทำให้ปราศจากความสัมพันธ์ของบุคคลเหล่านี้ได้

เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชนชั้นที่เป็นปฏิบัติต่อกันจึงเป็นความสัมพันธ์ของผู้เป็นบ่าวกับผู้เป็นนายหรือระหว่างผู้ถูกบังคับให้ต้องทำงานกับผู้สั่งการ ซึ่งในสังคมเศรษฐกิจระบบทุนนิยม เอกชนเป็นเจ้าของพลังแห่งการผลิต (Productive forces) คือความขัดแย้งกันอยู่ในตัวของมันเอง เป็นลักษณะของสังคมแห่งระบบการผลิตที่ครอบงำได้ดำเนินอยู่สามารถกล่าวอีกนัยหนึ่งของพลังแห่งการผลิตหมายถึงเครื่องมือต่างๆที่ใช้ในการผลิตวัตถุดิบของเพื่อชุมชนกับประชาชนผู้ผลิตหรือบุคคลผู้ประกอบการในการใช้เครื่องมือในการผลิตซึ่งได้อาศัยความจัดเจนและความรู้ที่สั่งสมมา (Tacit knowledge)

สำหรับผลผลิตที่ได้เกินกว่าที่แรงงานต้องการเพื่อเลี้ยงครอบครัวและตนเองจากหลักฐานที่ปรากฏในแต่ละยุคจะเห็นว่ามีความแตกต่างหรือวิธีการแห่งการขูดรีดที่แตกต่างกันเลือกเอาผลผลิตส่วนเกิน (Surplus product) ของแรงงาน ผลผลิตส่วนเกินจะไปรวมอยู่จะเป็นทรัพย์สินของนายทุนที่มีอำนาจสะท้อนถึงการขูดรีดและเอาเปรียบผู้ผลิต โดยราคาของผลผลิตแต่ละชิ้นที่ถูกนำออกไปขายต่อโดยพ่อค้าเป็นราคาจากผู้ผลิตที่ได้คำนึงถึงผู้ผลิตจะคำนึงถึงแต่ราคาผลผลิตแต่ละชิ้นเฉพาะที่เขาเพลิงจะขายแก่พ่อค้าเท่านั้นดังนั้นหากราคาที่พ่อค้าขายมีลักษณะใกล้เคียงกับมูลค่าการผลิตที่แรงงานได้จ่ายไปก็ถือเป็นอันใช้ได้ มูลค่าทั้งสิ้นหรือมูลค่าการผลิต (Total value) คือค่าใช้จ่ายในการผลิต รวมทั้งค่าครองชีพเท่าที่ต้องจ่ายระหว่างทำการผลิตสินค้า จากวิธีการเริ่มแรกของชนชั้นนายทุนเพื่อขูดรีดผู้ผลิตนี้ถ้าไม่เห็นได้ว่ามูลค่าส่วนหนึ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นโดยแรงงานของช่างฝีมือได้นำไปสู่การสร้างมูลค่าและผลกำไรสู่พ่อค่านายทุน

อย่างไรก็ตามจะพบว่าในยุคทุนนิยม ชนชั้นแรงงานรับจ้างไม่สามารถที่จะผลิตหรือเป็นผู้ผลิตได้เลย นอกเสียจากเขาจะขายอำนาจแรงงานแก่บุคคลอื่นคือขายอำนาจแรงงานให้แก่บุคคลซึ่งเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตและลักษณะของการทำงานผลิตนั้นคนงานอุตสาหกรรมได้ถูก

ว่าจ้างด้วยความปรารถนาของผู้จ้างที่ว่าต้องการให้คนงานงานผลิตมูลค่าให้เกิดขึ้นเป็นปริมาณมาก ยิ่งกว่าเมื่อทำที่คนงานนั้นจะได้รับจากนายจ้างมีรูปลักษณะของค่าจ้าง (Wages)

หมายความว่าคนงานผลิตเงินค่าให้แก่นายจ้างมากยิ่งขึ้นกว่ามูลค่าที่คนงานและนับจาก นายจ้างในรูปแบบของค่าจ้างหรือค่าตอบแทนก็เพราะมีหลักฐานและข้อวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ ระบุไว้แน่ชัดว่าในยามที่เรียกได้ว่าคนงานนั้นได้รับค่าจ้างงดงามมากแต่ค่าจ้างของคนงานทั่วไปก็ ไม่เคยมีการคิดจ่ายให้โดยถือพื้นฐานจากมูลค่าของผลผลิตบรรดาที่คนงานได้ผลิตให้มันเลย ค่าจ้าง ไม่เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับมูลค่าของผลผลิตที่คนงานผลิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือค่าจ้างของ คนงานไม่ได้ถูกคำนวณมาจากมูลค่าแห่งผลผลิตที่เขาได้ผลิตขึ้นอาจจะเป็นการจ่ายให้แก่อำนาจ แรงงานเท่าที่มีขายอยู่ในตลาดแรงงานซึ่งถือว่าในทุนได้ซื้อและแบ่งงานจากตลาดแรงงานเพื่อจะเอา มาทำการผลิต ค่าจ้างที่คนงานได้แล้วพวกคือค่าสินค้าที่เขาจ่ายให้แก่นายจ้างแรงงานของเขา คือ สินค้าของเขา มูลค่าให้นายจ้างเป็นคนละส่วนกันซึ่งเขาไม่รู้เห็นหรือไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมูลค่า นานาที่ผลิตขึ้นนั้น

อำนาจแรงงานจึงมีมูลค่าอันหนึ่งของมันเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันโดยตรงก็แต่เฉพาะกับ มูลค่าของสินค้าต่างๆซึ่งจำเป็นต้องใช้ในการหล่อเลี้ยงคนงานนั้นไว้ เป็นการหล่อเลี้ยงคนงาน เพื่อให้สามารถผลิตและหล่อเลี้ยงแรงงานรุ่นใหม่ๆขึ้นไว้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเข้า ทำงานเมื่ออำนาจแรงงานได้เสื่อมสลายลง

ค่าจ้าง จึงหมายถึง ค่าแห่งอำนาจแรงงานให้คนงานขายไปจึงมีอยู่เพียงเพื่อเลี้ยงชีวิต พื้น แรง จะเลี้ยงครอบครัวลูกหลานบ้างเท่านั้น และลูกของเขาอาจเป็นผู้ขายอำนาจแรงงานต่อไปไม่มี ค่าจ้างแรงงานที่ใดที่จะมากพอและทำให้ผู้ขายอำนาจแรงงานเปลี่ยนฐานะจนไม่ต้องขายอำนาจ แต่งานต่อไปได้ ดังนั้น ค่าจ้าง จึงเป็นเครื่องมือสร้างชนชั้นที่สำคัญและมีประสิทธิผลสูงสุด ในยุค เศรษฐกิจระบบทุนนิยม

สำหรับมูลค่าใหม่ หมายถึง ผลผลิตส่วนเกินจะมีค่าแห่งอำนาจแรงงาน โดยแรงงาน ต้องการให้ที่จะดำรงอยู่ คือ มูลค่าส่วนเกินหรือที่เรียกตามกันไปเพราะในภาษาอังกฤษตามบัญญัติ ของ มากซ์ (Surplus value) โดยมูลค่าส่วนเกินนี้จะตกเป็นของนายจ้างโดยที่นายจ้างไม่ต้องเสีย ค่าใช้จ่ายหรือค่าจ้างอะไรอีกเลยนั่นคือในส่วนของมูลค่าส่วนเกินคนงานก็จะไม่ได้รับอะไรเลย มูลค่าส่วนเกินจะถูกผลิตขึ้นโดยคนงานแรงงานนอกเหนือไปจากสูตรที่เค้าได้ผลิตใช้คืนไปให้แก่ นายจ้างตามกำหนดอัตราค่าจ้างที่นายจ้างได้ซื้ออำนาจแรงงานของแรงงาน คือกลุ่มขั้นรากฐานแห่ง กำไรคุ้มแห่งการร่วมทุนเข้ากระเปาะและคุ้มแห่งความมั่งมีของชนชั้นนายทุน

ส่วนผลกำไร คือ ผลแห่งแรงงานของแรงงานส่วนที่นายจ้างไม่ได้จ่ายค่าจ้างให้หรือน้อยๆ หนึ่งคือผลของแรงงานส่วนเกินของแรงงานและงานส่วนเกินเป็นส่วนของมูลค่าส่วนเกิน มูลค่า ส่วนเกินนี้เป็นผลผลิตที่นำมาสู่ผลกำไร

เลนิน (สุภา ศิริमानนท์, 2529) กล่าวว่า ส่วนเกินไม่สามารถจะเกิดขึ้นมาได้จากความหมุนเวียนของสินค้าเพื่อความหมุนเวียนแห่งสินค้านั้นจะสำแดงออกได้ก็แต่เพียงการแลกเปลี่ยนค่าเทียบเท่าของสินค้านั้น มูลค่าส่วนเกินไม่สามารถจะเกิดขึ้นมาได้จากความขยายตัวเติบโตของราคาว่าความได้หรือความเสียดอกันและการของผู้ซื้อและผู้ขายนั้นจะเทียบไม่เท่ากันได้ระหว่างสองฝ่ายนั้น

และอีกประการหนึ่งในข้อพิจารณาเรื่องเกี่ยวกับมูลค่าส่วนเกินมิได้พิจารณาเป็นบุคคลหรือเป็นใดๆหากพิจารณาถึงมหาชนโดยคิดส่วนเฉลี่ยที่เรียกว่าปรากฏการณ์ทางสังคม หรืออีกนัยหนึ่งคือ มูลค่าส่วนเกินไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากทุน (Capital) มันเกิดจากแรงงาน (Labor) อย่างเดียวเท่านั้น

ตารางที่ 2-1 ลักษณะการแบ่งทุน (สุภา ศิริमानนท์, 2529, หน้า 134)

วิธีการแบ่งทุนออกไป ตาม อัตราของผล ได้คืน	ส่วนต่าง ๆ ของทุน	บทบาทของกระบวนการและ วิธีการบูคริด
ทุนตายตัว	โรงงาน อาคารต่าง ๆ ของ หน่วยบริหารเครื่องจักร	ทุนซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง มูลค่า
ทุนหมุนเวียน	วัตถุดิบ เชื้อเพลิง วัสดุ อุปกรณ์และอะไหล่ ค่าจ้างแรงงาน	ทุนซึ่งเปลี่ยนแปลงมูลค่าได้

หลักสำคัญอย่างยิ่งที่จะสังเกตถึงความแตกต่างระหว่างวิธีการแบ่งทุน โดยสามารถแบ่งออกเป็นทุนคงที่ หรือทุนซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงมูลค่า (Content capital) กับทุนซึ่งเปลี่ยนแปลงมูลค่าได้ (Variables capital) ที่จะแสดงให้เห็นได้ว่าอะไรคือคัมภีร์ที่แท้จริงของมูลค่าส่วนเกินมากซ์ ได้ให้อธิบายเกี่ยวกับทุนประเภทที่ลงทุนลงไปใน การซื้ออำนาจแรงงานหรือประเภทค่าจ้างว่า (Variables capital) รู้ทันมีความเปลี่ยนแปลงตัวได้

ค่าจ้าง จากไปเพื่อซื้ออำนาจแรงงานของคนงานและอำนาจแรงงานที่นำมาใช้งานดังนั้นจึงเป็นการสร้างสรรค์ทุนใหม่ให้เกิดขึ้นเพราะฉะนั้นอำนาจแรงงานที่นำมาใช้งานนี้จึงเป็นศูนย์กลางของการสร้างมูลค่าส่วนเกินเป็นการเพิ่มทุนของนายจ้างให้กองเติบโตขึ้นทุกขณะ ส่วนทุนอื่นๆที่นายจ้างได้ลงทุนในการซื้อวัตถุดิบปัจจัยสนับสนุนการผลิตต่างๆเพื่อนำมาสร้างมูลค่าและสร้างผลผลิตใหม่ได้มีมูลค่าใหม่ติดตัวมา

มากซ์ เรียกว่าทุนคงที่ เปลี่ยนแปลงตัวไม่ได้ก็มีมูลค่ามาแต่ก่อนเท่าใดก็จะคงมูลค่าเท่า นั้นตลอดไป

วัตถุดิบต่าง ๆ เครื่องจักร รวมถึงอาคารต่างๆเป็นส่วนสำคัญของกรรมวิธีในการผลิตการ สิ่งต่าง ๆ มิได้ทำให้เกิดมูลค่าใหม่ จึงเห็นได้ว่ามูลค่าใหม่ประกอบด้วย 2 ประการคือ

1. มูลค่าซึ่งทดแทนคุณประเภทเปลี่ยนแปลงตัวได้ (Variable capital) ของนายจ้างซึ่งจ่าย ให้แก่คนงานในรูปค่าจ้าง

2. มูลค่าส่วนเกินซึ่งให้ผลกลับคืนไปแก่นายจ้างมากยิ่งขึ้นกว่าคุณประเภทเปลี่ยนแปลงตัว ได้ (Variable capital) ที่นายจ้างได้ลงทุนไปเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการผลิตเท่าที่ ชนชั้นแรงงานมีอยู่ต่อชนชั้นนายทุน ซึ่ง มากซ์ ได้เปรียบเทียบมูลค่าส่วนเกิน เท่าที่ลงทุนไปในรูป ค่าจ้าง มากซ์ เรียกวิธีการเปรียบเทียบนี้ว่า อัตราของมูลค่าส่วนเกิน (Rate of surplus value) หรือ อัตราของการขูดรีด (Rate of exploitation)

ลักษณะของการแจกจ่ายมูลค่าส่วนเกิน

โรงงานเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการแห่งมูลค่าส่วนเกินเป็นจุดตั้งต้นของการแปลงรูป มูลค่าส่วนเกินให้เป็นผลกำไรของนายทุน เมื่อนายทุนได้วางกำหนดราคาไปว่าสินค้าของเขาต้อง เป็นเท่านั้นเท่านี้เขาจึงจะยินดีปล่อยผลผลิตออกสู่ตลาด นายทุนไม่ได้คิดถึงหลักประเมินค่าแห่ง ผลผลิตของเขาไปจากมูลค่าส่วนเกินซึ่งผลิตขึ้นมาโดยแรงงานแต่อย่างใดนายทุนจะถือเอาราคาของ ผลผลิตอย่างเดียวกันซึ่งนายทุนรายอื่นที่แข่งขันอยู่กับเขาโดยทั่วไปที่องตลาดนั้นต่างหากมาเป็น หลักพื้นฐานสำคัญในการกำหนดราคาสินค้าของเขาหรือมิฉะนั้นก็จะถือเอาราคาแห่งสิ่งของอื่นๆ ซึ่งเจ้าของ โรงงานหรือในทุนมีความปรารถนาจะนำผลผลิตใหม่ของเขาเข้าร่วมตลาดด้วยหรือเข้าไป แทนที่ซื้อในตลาด

พวกเจ้าของ โรงงานอยู่ในทุนจะถือเอา ค่า (Costs) ของสิ่งต่าง ๆ บรรดาที่เขาได้จ่ายไป เป็นหลัก ซึ่งในค่า (Costs) เหล่านี้ย่อมรวมทั้งค่าจ้างที่เขาจ่ายให้คนงานวัตถุดิบต่าง ๆ กับของเครื่อง ประกอบค่าทั้งหลายเหล่านี้ของเจ้าของ โรงงานจะบวกรวมเข้าด้วยกันจะเรียกชื่อว่าค่าของการผลิต หรือค่าผลิต (Cost of production) ในเมื่อเขาจะขายผลผลิตของเขาพวกเจ้าของ โรงงานย่อมจะหวังไว้ ว่าเขาจะต้องกำหนดราคาขาย (Selling price) ขึ้นราคา หนึ่งราคานี้ นอกจากจะมีส่วนได้อันชดใช้คืน ต่อค่าของสิ่งต่างๆทั้งมวลบรรดาที่เขา ได้จ่ายลงทุน ไปแล้วก็จะต้องมีส่วนได้อีกส่วนหนึ่งอยู่ในราคา ขายนั้นด้วยซึ่งส่วนได้ตั้ง ๆ นี้จะต้องพอให้อัตรามูลกำไรสูงขึ้นแก่นายทุนด้วย

อย่างไรก็ดีแม้ว่าการผูกขาดตัดตอนจะสามารถส่งผลสำเร็จให้เกิดขึ้นได้ในการรักษา ระดับผลกำไรไว้ให้สูงเหนืออัตราส่วนเฉลี่ยของผลกำไรได้บ้าง แต่ในช่วงระยะเวลาที่นานผลกำไร อันสูงนี้จะต้องล่มสลายสิ่งที่มาทำให้ผลกำไรลดลงได้แก่ ผลกำไรต่าง ๆ ทั้งมวลบรรดาที่อยู่ต่ำกว่า ตาเฉลี่ยของกิจกรรมหรือกิจการภายในประเทศนั้น ๆ

ทั้งนี้เพราะว่าอุตสาหกรรมชนิดอื่นจำเป็นต้องขายตัดราคาจนผลกำไรจากผลผลิตของตนตกไปอยู่ต่ำกว่าอัตราส่วนเฉลี่ยของผลกำไรแห่งชาติ (National average) เนื่องจากการแข่งขันได้ เป็นไปอย่างเฉียบขาดราคาจำหน่ายของคนผลิตย่อมส่งผลกระทบต่อเม็ดเงินผลของกิจการอุตสาหกรรม ประเภทที่มีกำไรสูงเมื่ออัตราส่วนเฉลี่ยตามหลักของมูลค่าสิ่งต่าง ๆ ในสังคมต้องสัมพันธ์กันเสมอ

ในทัศนะของนักคิดกลุ่มอื่น ๆ ไม่มีใครโต้แย้งผลร้ายของการแข่งขันและการผูกขาดที่กล่าวถึงนั้นนักคิดเหล่านั้นไม่ได้เฉลียวใจเกี่ยวกับคนร้ายของ 2 สิ่งนี้เนื่องจากถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น และต้องมีอยู่

อย่างไรก็ตามที่ว่าแรงงานและเครื่องมือต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้ในการจำหน่ายผลผลิตนั้น คือค่าใช้จ่ายที่ช่วยทำให้เกิดการหมุนเวียนของสินค้า (Express of circulation) ค่าใช้จ่ายไม่ว่าจะมาก น้อยเพียงใดก็ต้องได้รับการชดเชยคืนจากมูลค่าส่วนเกินการได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมาให้โดย แรงงานในการผลิตสินค้านั้น ๆ

เป็นที่ยอมรับว่าการจำหน่ายกลายเป็นธุรกิจซึ่งต้องอาศัยความชำนาญพิเศษของค้ประกอบ ของธุรกิจการจำหน่ายคือ ผู้ซื้อสินค้าจากจากฝ่ายผลิตมาขายในราคาส่ง (Wholesale prices) และแล้ว ก็ขายสินค้าเหล่านั้นไปให้แก่ผู้บริโภคในขั้นสุดท้ายในราคาขายปลีก (Retail price) ซึ่งสูงกว่าราคา ส่ง

จะเห็นได้ว่าผลกำไรอีกชนิดหนึ่งได้เกิดขึ้นและผลกำไรชนิดนี้คือผลกำไรของพ่อค้า ไม่ใช่ผลกำไรของอุตสาหกรรมฝ่ายผลิตผลกำไรของพ่อค้าได้มาจากความแตกต่างกันระหว่างราคา 2 ชนิดค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการทำธุรกิจช่วยให้สินค้าเกิดความหมุนเวียนเช่น

1. ค่าเก็บรักษา
2. ค่าขนส่งลำเลียง
3. ค่าโฆษณา

มิได้เข้าไปเพิ่มมูลค่าของสินค้าหรือราคาในการผลิต (Price of production) ขึ้นเลย เมื่อ เป็นเช่นนั้นการดำเนินการทางผลิตก็สามารถกระทำได้โดยใช้เงินทุนน้อยกว่าที่จำเป็นต้องใช้ใน กรณีองค์การฝ่ายผลิตจะจัดการทางจำหน่ายถึงมือผู้บริโภคขั้นสุดท้ายเสียเอง

ในขณะที่เดียวกันนี้ผู้ค้าซึ่งถือว่าเป็นฝ่ายผู้ประกอบธุรกิจที่มีความชำนาญพิเศษก็ย่อมจะ ลงทุนเป็นเงินทุนต่างหากแยกออกไปเป็นของเขาโดยเฉพาะเพื่อแก่การที่จะดำเนินกระบวนการวิธีของ การนำผลผลิตนั้นไปให้ถึงผู้เสพแท้จริงขั้นสุดท้าย เมื่อทางฝ่ายโรงงานผลิตได้ให้ส่วนลด (Discount) แก่ผู้ค้าก็จะเห็นได้ว่าฝ่ายผู้ค้าได้เข้ามีส่วนร่วมอยู่ด้วยแล้วกับฝ่ายผลิตในมูลค่าส่วนเกินซึ่งผลิต ขึ้นมาโดยให้คนงานในโรงงานนั้น

ในขั้นสุดท้ายจะเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายต่างๆที่จ่ายออกไปเป็นรายจ่ายที่ไม่มีผลตอบแทนใน การผลิตเลย (Unproductive) เช่น รายจ่ายที่พ่อค้าได้จ่ายออกไปในทางประกาศโฆษณาผลิตผล กับ

จ่ายเป็นค่าจ้างให้แก่คนขาย (Salesman) ในที่สุดก็เป็นรายจ่ายซึ่งจะรับการหักกลับใช้คืนจากมูลค่าส่วนเกินที่ผลิตขึ้นมา

ลักษณะของแรงงาน

ชวานาย่อย คือชวานา ชนิดที่ไม่สามารถจะจ้างแรงงานมาช่วยเขาทำงานได้เลย พวกเขาต้องจ่ายค่าเช่าในรูปแบบของเงินตราอย่างง่าย ๆ ขึ้นต้นให้แก่เจ้าของที่ดินไปซึ่งค่าเช่าในรูปแบบเงินตราขึ้นต้นนี้ก็คือผลผลิตต่าง ๆ ที่ตีค่าเป็นเงินตรา ค่าเช่าโดยแท้แล้วก็คือมูลค่าส่วนใหญ่ซึ่งถูกขโมยขึ้นมาโดยแรงงานส่วนเกิน (Surprise labor) ของชวานานั่นเอง แปลว่าแรงงานส่วนเกินของชวานาในยุคนี้ส่วนใหญ่ต้องผลิตให้แก่เจ้าที่ดินไป

ตามพื้นฐานของระบบทุนนิยมชวานาชั้นร่ำรวยก็อยู่ในฐานะของผู้จ้างด้วย นอกจากตัวเองจะทำหน้าที่ด้วยตัวเองแล้วก็สามารถสูบลมูลค่าส่วนเกินจากแรงงานรับจ้างของบรรดาลูกจ้างชวานาที่เขาจ้างมาช่วยทำนาบนพื้นที่นาของเขาด้วย ปรากฏว่าเขาคงยังต้องประมูลค่าส่วนเกินที่ตัวเขาและลูกจ้างผลิตขึ้นได้ให้ไปเป็นค่าเช่านาหรือมิฉะนั้นถ้าไม่ได้เพราะเอาไปเป็นค่าเช่ามูลค่าส่วนเกินนี้จะถูกผลักไปเป็นกองทุนออมทรัพย์เพื่อสะสมไว้ในการซื้อที่ดินเป็นสมบัติของตัวเอง มูลค่าส่วนเกินที่สะสมไว้คือมูลค่าส่วนเกินที่ถูกแปรรูปไปสู่รูปแบบของเงินตรา

ดังนั้นชวานาซึ่งมีฐานะเป็นผู้สร้างจึงมีสถานะเหมือนนายจ้างของวงอุตสาหกรรมเมื่อเขาเริ่มสำนึกได้ในรายได้ว่านั่นคือผลกำไรที่เขาได้มาจากการลงทุนดังนั้นเขาจึงสมควรที่จะได้รับอัตราผลกำไรส่วนเฉลี่ยจากทุนที่ได้ลงไปในการผลิตนั้นมาเป็นรายได้สุทธิภายหลังจากที่ได้จ่ายค่าเช่าหรือได้จ่ายค่าที่ดินไปแล้วอย่างไรก็ดีอัตราผลกำไรส่วนเฉลี่ยจะเป็นรายได้สุทธิของชวานาผู้เป็นนายจ้างดังกล่าวนี้ได้จริงจางแน่นอนก็ต่อเมื่อปรากฏว่าผลผลิตสามารถจำหน่ายสู่ตลาดได้ในราคาซึ่งประมาณว่าเท่าเทียมกับมูลค่าที่แท้จริงของผลผลิตเหล่านั้น

การพัฒนาสู่ระบบตลาดเศรษฐกิจทุนนิยม

จากพัฒนาของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ผลิตภัณฑ์และสินค้ามี โดยการจำหน่ายและแลกเปลี่ยนซื้อขายโดยเอกชน บริษัท หรือกลุ่มธุรกิจ สามารถสร้างผลกำไรจากการแลกเปลี่ยนสินค้าและการบริการ สามารถแข่งขันการในเชิงการค้าเพื่อทำกำไรสูงสุด โดยมีการรองรับทางกฎหมาย มิได้ถูกควบคุมโดยหน่วยงานกลางหรือจากทางรัฐบาล

แนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมจะกล่าวถึง ทุนและที่ดินเป็นสมบัติส่วนบุคคล การตัดสินใจทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมส่วนบุคคลมิใช่การควบคุมบริหารโดยรัฐ และตลาดเสรีหรือเกือบเสรีจะเป็นตัวกำหนดราคา ควบคุมและระบุทิศทางการผลิต รวมถึงเป็นที่สร้างรายรับและผลกำไรที่มีแนวทางตรงข้ามกับสังคมนิยมกล่าวคือ สังคมนิยมมีความเห็นคัดค้านว่ากำไรที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมทำให้คนมีฐานะมั่งคั่งรวย ดังนั้น ผลกำไรที่ได้รับควรถูกแบ่งปันให้กับสังคมในชั้นล่าง เมื่อพิจารณาแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมจะพบว่าผลกระทบเกิดขึ้นทำให้การผลิตแบบภาค

เกษตรถูกครอบงำจากทุนนิยม ดังจะเห็นว่ากระบวนการผลิตในภาคเกษตรถูกจัดการแบบทุนนิยม
 ดังจะเห็นว่ากระบวนการผลิตในภาคเกษตรถูกครอบงำโดยผลิตเพื่อการตลาดไม่ใช่เพื่อเลี้ยงชีพ

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2524) ได้อธิบาย “ทุนนิยม” ความนัยเศรษฐศาสตร์การเมือง ว่า
 เป็นระบบของสังคมมนุษย์และในระบบหนึ่ง ๆ แห่งสังคมมนุษย์ ที่มีความสัมพันธ์กัน 3 ส่วน คือ
 ส่วนที่เป็นแบบแผนการผลิต (Mode of production) เป็นแบบแผนการเมืองการปกครอง และส่วนที่
 เป็นแบบแผนทางวัฒนธรรม 3 ส่วนนี้สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ แต่แต่ละส่วนกำหนดซึ่งกันและกัน
 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งส่งผลสะท้อนไปสู่อีกส่วนหนึ่ง

ดังนั้นการที่จะเข้าใจ “ทุนนิยม” จึงต้องศึกษาเรื่อง “แบบแผนการผลิต” แบบแผนการผลิต
 ประกอบด้วยสองส่วน ได้แก่ พลังการผลิต (Productive force) และความสัมพันธ์ทางการผลิต
 (Productive relation) โดยพลังการผลิต คือ ความสามารถในการผลิตซึ่งเป็นปัจจัยของมนุษย์
 ความสามารถในการแปรธรรมชาติให้มารับใช้ชีวิตมนุษย์ หรือสนองความต้องการของมนุษย์ หลัง
 การผลิตของมนุษย์ จะสูงหรือต่ำ ขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตเทคโนโลยีหรือ ความรู้ความเชี่ยวชาญของ
 มนุษย์ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นหัวใจสำคัญของพลังการผลิต ส่วนของความสัมพันธ์ทางการผลิต คือ
 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกระบวนการผลิตซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญ ในการก่อให้เกิดการ
 เปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงมิใช่การศึกษาเรื่องวัตถุ แต่เป็น
 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกระบวนการผลิต ซึ่งประกอบด้วยลักษณะความสัมพันธ์
 ระหว่าง

1. ลักษณะการถือครองปัจจัยการผลิต
2. ลักษณะวิภาคกรรมกรการผลิต และ
3. ลักษณะทางชนชั้น หรือฐานะของบุคคลในสังคมนั้น

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ระบบทุนนิยม คือ ระบบของสังคม ที่มีพลังการผลิตสูงสามารถแปร
 ธรรมชาติมารับใช้ตนเอง เป็นระบบที่กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตที่อยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยโดยมี
 กระบวนการกระทำโดยใช้กลไกราคาและกลไกราคาจึงเป็นตัวจักรกลไกอันมีประสิทธิภาพให้
 “ทุน” และนายทุนขูดรีดชนชั้นใช้แรงงาน ในลักษณะสุดท้ายก็คือลักษณะทางชนชั้นในสังคม
 ปรากฏสองชนชั้นที่เด่นชัดหน้ากัน ในกระบวนการผลิต คือชนชั้น “นายทุน” กับชนชั้น
 “กรรมมาชีพ”

จากความหมายของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ในทัศนะของ ณรงค์ สามารถสรุปได้ว่า
 วิธีการผลิตแบบทุนนิยมมีลักษณะพิเศษอยู่ 2 ประการคือ

ประการแรก เป็นวิธีการผลิตที่มีบุคคลสองชนชั้นประจันหน้ากัน

ประการที่สอง คือวิธีการผลิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจสินค้า”การผลิตสินค้าในสังคมอาจแบ่งได้เป็นสองอย่าง คือ ผลิตสินค้าเพื่อยังชีพหรือเพื่อเลี้ยงชีพกับการผลิตเพื่อแสวงหากำไร

วิทยากร เชียงกูล (2526) ได้ให้ความหมายของทุนนิยม หมายถึง การที่ผู้ผลิตไม่ได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ซึ่งการเกิดขึ้นของแรงงานรับจ้างคู่กันไปกับชนชั้นนายทุน การให้ค่าจำกัดความเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาหลากหลายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรและอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมแม้แต่ในประเทศทุนนิยมศูนย์กลางเอง เพราะจนถึงปัจจุบันการพัฒนาทุนนิยมในสาขาเกษตรและอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง มิได้นำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบชาวนาที่นายทุนกับชาวนาที่เป็นแรงงานรับจ้างเป็นหลัก เหมือนในสาขาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่หรือทุนข้ามชาติ หากแต่หน่วยการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นลักษณะชาวนา เจ้าของที่ดินขนาดเล็กซึ่งใช้แรงงานในครอบครัว

ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในปัจจุบัน เกษตรกรและอุตสาหกรรมขนาดเล็กได้ถูกผนวกเข้าไปในระบบการผลิตและแลกเปลี่ยนสินค้า เป็นลักษณะที่สำคัญอันหนึ่งของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม แม้ว่าชาวนาและอุตสาหกรรมขนาดเล็กส่วนใหญ่จะยังคงเป็นเจ้าของที่ดินในนาม ตลอดจนเป็นผู้ควบคุมการผลิตด้วยตนเองในระดับหนึ่ง แต่โดยวิธีการผลิตและการแลกเปลี่ยน ชาวนาต้องขึ้นต่อทุน (Capital) โดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะโดยการกู้หนี้ยืมสิน การลงทุนใช้ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ รวมทั้งการจ้างแรงงาน การจ่ายค่าเช่าในรูปเงินหรือการพึ่งระบบตลาด ฯลฯ

ดังนั้น ชาวนาย่อมถูกขูดรีดผลผลิตส่วนเกิน (Surplus product) (คือการผลิตส่วนที่ควรเป็นผลตอบแทนหลังจากหักผลผลิตที่ขายเพื่อยังชีพของตัวเอง และครอบครัวแล้ว) ในรูปต่าง ๆ (กำไร ภาษี ดอกเบี้ย ค่าเช่า) และได้ส่วนแบ่งจากการทำงานในระดับที่ไม่ต่างจากค่าจ้างแรงงานเท่าไรนัก สภาพความสัมพันธ์ทางการผลิตที่แท้จริงของชาวนาและวิสาหกิจขนาดย่อมในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก จึงมีลักษณะเหมือนแรงงานรับจ้างแอบแฝง (Concealed wage workers)

ลักษณะของกระบวนการสะสมทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมมีกระบวนการที่สำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจนี้ได้แก่ กระบวนการสะสมทุนซึ่งพัฒนามาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 และเติบโตสู่ภายนอกตลอดเวลา (Outward expansion) เพื่อผนวกเอาเขตแดนที่อยู่นอกระบบเข้าเชื่อมกับกระบวนการสะสมทุนในเขตแกนนำ การขยายตัวนี้ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการแบ่งงานกันทำที่เป็นหนึ่งเดียว (Single division of labor) ภายใต้อะบวนการผลิตและการค้าที่เชื่อมประสานกันและทำให้การแบ่งงานกันทำนี้ไม่ถูกจำกัดโดยพรมแดนแห่งชาติ ปัญหาที่สำคัญของกระบวนการในระบบเศรษฐกิจทุน

นิยมที่นำมาสู่ความเหลื่อมล้ำในในแง่พื้นที่และกาลเวลา (Spatial/ temporal) (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2525)

สำหรับการสะสมทุนมีความต่อเนื่องยั่งยืน (Inherent – Continuous primitive accumulation) มีแนวโน้มการวิเคราะห์ที่มีลักษณะสำคัญ คือ

1. การสะสมทุนเบื้องต้นเป็นรากฐาน (Basic) ของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม หมายความว่า การสะสมทุนเบื้องต้นเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุนนิยม ดังนั้นจึงมีบทบาทต่อเนื่องในฐานะที่ทุนต้องใช้กลยุทธ์การสะสมทุนเบื้องต้นในเป็นรากฐานในการสะสมทุนตามปกติเสมอ

2. การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบันอาศัยลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) เป็นอุดมการณ์ในการสร้างความชอบธรรมสำหรับการปฏิบัติการในขณะที่การสะสมทุนเบื้องต้นในอดีตอาศัยแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิก (Classical political economy) เป็นอุดมการณ์หลัก

3. การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบัน เกิดขึ้นในบริบทของอิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อประเทศโลกที่สาม ในเอเชีย แอฟริกาและลาตินอเมริกา ในขณะที่การสะสมทุนดังกล่าวในอดีตเกิดขึ้นจากอิทธิพลภายในประเทศ ซึ่งการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจในระบบโลกเป็นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกโดยให้ความสำคัญต่อปัจจัยภายนอกเป็นสภาวะพึ่งพิง มิใช่การกำหนดแต่ฝ่ายเดียวจากภายนอก (External determinism) แต่เป็นการสร้างเงื่อนไขจากภายนอกที่เรียกว่า การพึ่งพิงเชิงโครงสร้าง (Cardoso & Faletto, 1979, pp. 26-27)

4. การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบันอาศัยรูปแบบที่มีความหลากหลายมากกว่าการเน้นการผลักดันชาวนาออกจากที่ดินของตนเอง (Land enclosures) ดังที่เกิดขึ้นในกรณีของประเทศอังกฤษปลายศตวรรษที่ 14 รูปแบบที่หลากหลายในปัจจุบัน เช่น การสูญเสียที่ดินจากปัญหาวิกฤติหนี้สิน การทำลายกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนและเข้าควบคุมพื้นที่ทางสังคม เพื่อมิให้ชนชั้นกรรมาชีพใช้ในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเอง

สำหรับกระบวนการสะสมทุนนั้นสามารถจำแนกออกเป็น 2 แนวคิด คือ

แนวคิดที่ว่าด้วยทุนตามแนวคิดสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

เศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้กล่าวว่า ทุน คือ ปัจจัยก่อให้เกิดกระบวนการการผลิต เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ เงิน ที่ดิน โรงงาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเกี่ยวกับ ทุนตามแนวคิดสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก คือ สิ่งทั้งหลายที่ช่วยก่อให้เกิดกระบวนการการผลิตรวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกทางการจำหน่าย ไม่ใช่เงินหรือเงินทุน (Money capital) เพราะเงินเป็นสิ่งที่ใช้ในการซื้อเครื่องมือ เครื่องจักร และสิ่งที่จะใช้ในการผลิต จึงมิได้ก่อให้เกิดกระบวนการผลิตและไม่

นับเป็นทรัพยากรในทางเศรษฐกิจ โดยเงินทุนจะช่วยในการอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการแต่เพียงเท่านั้น (ชูศักดิ์ จุฑาวัตร, 2545)

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นทำให้เห็นว่า “ทุน” ในความหมายของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเป็น “วัตถุ” ในกระบวนการผลิตและกระบวนการแลกเปลี่ยนทำให้มองไม่เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงชุดที่แฝงอยู่ในสิ่งของหรือวัตถุที่เรียกว่า “ทุน” ตลอดจนถึงลงทุนในฐานะเป็นสิ่งที่สามารถสร้างมูลค่าได้ด้วยตัวของมันเอง โดยแยกออกจากแรงงานระบบมนุษย์

แนวคิดที่ว่าด้วยทุนตามแนวคิดสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง

ส่วน ทุนและการสะสมทุน ตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political economy) แตกต่างจากแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก สามารถจำแนกออกตามการเสนอของนักคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง ดังนี้

ตามแนวคิดของ มากซ์ ทุนเป็นสิ่งที่ใช้ได้เฉพาะช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ มีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์เฉพาะในความสัมพันธ์ของการผลิตแบบทุนนิยมเท่านั้น Marx เห็นว่าทุนในแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักให้ความสำคัญ ต่อความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับสินค้า แต่ไม่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์น้อยกว่า (พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, 2545; กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551)

ดังนั้น “ทุน” ในความหมายเศรษฐศาสตร์การเมือง จึงเป็นความสัมพันธ์ทางชนชั้นระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นแรงงาน มาร์ก ได้อธิบายว่าคนงานถูกทำให้จำนนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับคนงานเพราะกลไกทางเศรษฐกิจได้บังคับให้เลือกชนชั้นแรงงานเลือกระหว่างการขาย “แรงงาน” หรือ “อดตาย”

โกลด์ (Gould, 1958 อ้างถึงใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2524) กล่าวถึงทุน ตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิตที่อยู่ในมือของนายทุน และนายทุนใช้เพื่อชุดที่ “คนงาน” โกลด์ ได้กล่าวถึงนายทุนซึ่งเขาเรียกว่า “ทุนน้อย” ในยุคเศรษฐกิจ คือ ทุนนิยมการผลิตสินค้าถูกพัฒนาก้าวหน้าสูงสุด เป็นยุคที่ “พลังแรงงาน” (Labor power) กลายเป็นสินค้าเนื่องจากปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เป็นของ “นายทุน”

โกลด์ อธิบายถึงนายทุนในระบบทุนนิยม มี 4 ประเภท ได้แก่

1. นายทุนอุตสาหกรรม
2. นายทุนการค้า
3. นายทุนเกษตร และ
4. นายทุนการเงินหรือนายทุนธนาคาร

โดยชี้ว่า การชุดที่ในระบบทุนนิยมอาจเกิดขึ้นได้ เช่น นายทุนชุดที่กรรมกรหรือชุดที่คนงาน นายทุนอุตสาหกรรมชุดที่กรรมกรในโรงงานนายทุนการค้าชุดที่กรรมกรการค้าและส่วน

หนึ่งชุดรีดกรรมกรในโรงงานด้วยเพราะนายทุนการค้าบางกลุ่มรับสินค้าจากโรงงานมาจำหน่าย ดังนั้นกำไรของนายทุนอุตสาหกรรม คือ มูลค่าส่วนเกินที่ได้จากกรรมกรในโรงงาน

ส่วนนายทุนเกษตรมีการชุดรีดกรรมกรเกษตร นายทุนการเงินหรือนายทุนธนาคาร ชุดรีดแรงงานของพนักงานธนาคาร สำหรับดอกเบี้ยที่นายทุนการค้าและนายทุนอุตสาหกรรมต้องสูญเสียไปจะถูกชดเชยโดยการชุดรีดกรรมกร เมื่อเกิดมูลค่าส่วนเกินนายทุนทางการค้าและนายทุนอุตสาหกรรมจะแบ่งกำไรที่ได้มาจากมูลค่าส่วนเกินมาให้ธนาคาร มูลค่าส่วนเกิน (Surplus value) คือ มูลค่าใหม่ของผลผลิตส่วนเกิน ส่วนผลผลิตส่วนเกินคือผลผลิตใหม่ที่ผู้ใช้แรงงานคนหนึ่งๆ สามารถผลิตได้เกินพอเลี้ยงชีวิตของตนเอง

จึงสามารถกล่าวได้ว่า “ทุน” เป็นอำนาจทางสังคมที่นายทุนมีเหนือคนงานและใช้ควบคุมแรงงาน “ทุน” ยังเป็นเครื่องมือให้นายทุนใช้เพื่อชุดรีดแรงงาน ซึ่งนายทุนสามารถครอบงำและผูกขาดปัจจัยการผลิตที่แรงงานใช้ในกระบวนการการผลิต ทำให้ “ทุน” ในความหมายของมาร์กมิใช่ปัจจัยการผลิตโดยทั่วไป แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนายทุนและผู้ใช้แรงงานที่แสดงออกในรูปของผู้ใช้แรงงานจะดำรงอยู่ได้โดยอาศัย “ค่าจ้าง” ส่วนนายทุนดำรงอยู่โดยการชุดรีดแรงงานที่ผูกขาดโดยนายทุน (พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, 2545; สมชาย เม่นแฉิม, 2539)

ลักษณะของกลุ่มทุนในประเทศไทย

สำหรับลักษณะของกลุ่มทุนในประเทศไทย อากิรา ซูเออิโร (2529) จำแนก ออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งกลุ่มทุนที่ยกมานั้นดังกล่าวเป็นตัวแทนในการพัฒนาทางเศรษฐกิจตั้งแต่การผนวกเศรษฐกิจเข้าสู่วงจรของระบบทุนนิยมโลก ประกอบด้วย

1. ทุนรัฐ ซึ่งเป็นกิจการภายใต้การควบคุมของรัฐบาลซึ่งจะอยู่ในรูปของรัฐวิสาหกิจ (State enterprise) และบริษัทที่รัฐบาลถือหุ้น (Public enterprise) โดยรัฐบาลเป็นผู้ให้เงินทุน แต่บางส่วนถูกควบคุมโดยผู้นำทางการเมืองและข้าราชการทหารและแยกออกจากกิจการของรัฐ ซึ่งทุนลักษณะนี้เรียกว่า ทุนข้าราชการ (Bureaucratic capital) มีรากฐานมาจากทุนขุนนาง ในอดีตหลังจากมีอำนาจในทางบริหารประเทศ พวกเขาสามารถควบคุมการจับจ่ายส่วนเกินทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาอำนาจทางการเมือง

2. ทุนข้ามชาติ คือ กลุ่มผู้ผลิตนานาชาติหรือบริษัทการค้าข้ามชาติ เป็นผลจากสนธิสัญญาเบาริ่ง ในปี พ.ศ. 2398 ประเทศไทยได้เปลี่ยนจากเศรษฐกิจพึ่งพาตนเองกลายเป็นเศรษฐกิจการค้าสินค้าหลังจากที่ผ่านมาการค้าถูกผูกขาด โดยกษัตริย์และข้าราชการ แต่หลังจากสนธิสัญญาเบาริ่งเกิดการยกเลิกระบบผูกขาดการค้าโดยรัฐ ชาวอังกฤษสามารถทำการค้าอย่างเสรี การส่งออกสินค้าในระยะแรกประกอบด้วย ข้าว แร่ดีบุก ไม้และสินค้าอื่น ๆ ส่งผลให้ไทยประเทศไทยเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกอุตสาหกรรม และต่อมาสินค้าส่งออกเกิดการ เช่น โรงสี

ข้าว โรงเลื่อย และการขุดแร่ดีบุก ทำให้กิจกรรมธุรกิจมีการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่าการค้า การเงินและการเดินเรือ เดิมโตจากทุนต่างชาติ ประกอบด้วย ทุนยุโรป ทุนชาวจีน เป็นต้น การดำเนินกิจการทางด้านการผลิตภายใต้ การค้าของทุนข้ามชาติ อาจประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ คือ

2.1 บรรษัทข้ามชาติเป็นผู้นำพลังภายนอก

2.2 รัฐบาลของประเทศศูนย์กลาง

2.3 องค์กรระหว่างประเทศ ได้แก่องค์กรระหว่างรัฐบาลและองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก มูลนิธิฟอร์ด เป็นต้น แต่ละส่วนจะดำเนินกิจกรรมตามตรรกะของตนเอง แต่ทุกส่วนประกอบไปด้วยนโยบายในเชิงโครงสร้างโดยส่วนรวมเป็นเอกภาพ ไม่มีการสมคบหรือความขัดแย้งระหว่างแต่ละส่วนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เกิดความร่วมมือทั้งในด้านหลักและด้านรอง

3. ทุนชาติ เป็นทุนที่แยกมาจากทุนรัฐและถูกควบคุมโดยผู้นำทางการเมือง สำหรับทุนชาติเริ่มต้นจากพ่อค้าจีน เริ่มต้นด้วยธุรกิจอุตสาหกรรมสีข้าว ข้าวและขยายธุรกิจ เข้าสู่กิจการประกันภัยและกิจการธนาคารพาณิชย์โดยมีกลุ่มกษัตริย์ราชวงศ์ ชุนนาง ข้าราชการชั้นสูงสนับสนุน ตัวอย่างเช่น การก่อตั้งแบงค์สยามกัมมาจล ภายหลังเปลี่ยนเป็นชื่อ ธนาคารไทยพาณิชย์ เป็นผลมาจากการสนับสนุนของภาคการเมืองและรัฐ จากนั้นถูกควบคุมและดูแลของของกลุ่มชนชั้นนำ

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับลักษณะของกลุ่มทุนในประเทศไทย Evans (1979) ได้เสนอแนวคิดพันธมิตรไตรภาคี (Trio หรือ Triple alliance) โดยการสะสมทุนภายในประเทศ เป็นผลมาจากการประสานของรัฐ ทุนข้ามชาติและทุนชาติโดยเห็นว่า รัฐ มีบทบาทในการกำหนดนโยบายของสาธารณรัฐที่เอื้อประโยชน์ต่อการสะสมทุนของทุนข้ามชาติและทุนชาติ ซึ่งรัฐแสดงบทบาทเป็นที่เล็งจึงต้องมีนโยบายปกป้อง ทางการค้า และอุดหนุนสินค้าที่เป็นประโยชน์ต่อนายทุน เมื่อรัฐต้องการทุนและเทคโนโลยีจากทุน ข้ามชาติในการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงต้องมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนและสร้างเสถียรภาพทางการเมืองอันเป็นหลักประกันแก่ทุนข้ามชาติ

กระบวนการสะสมทุนตามแนวคิดของมาร์กซิสต์

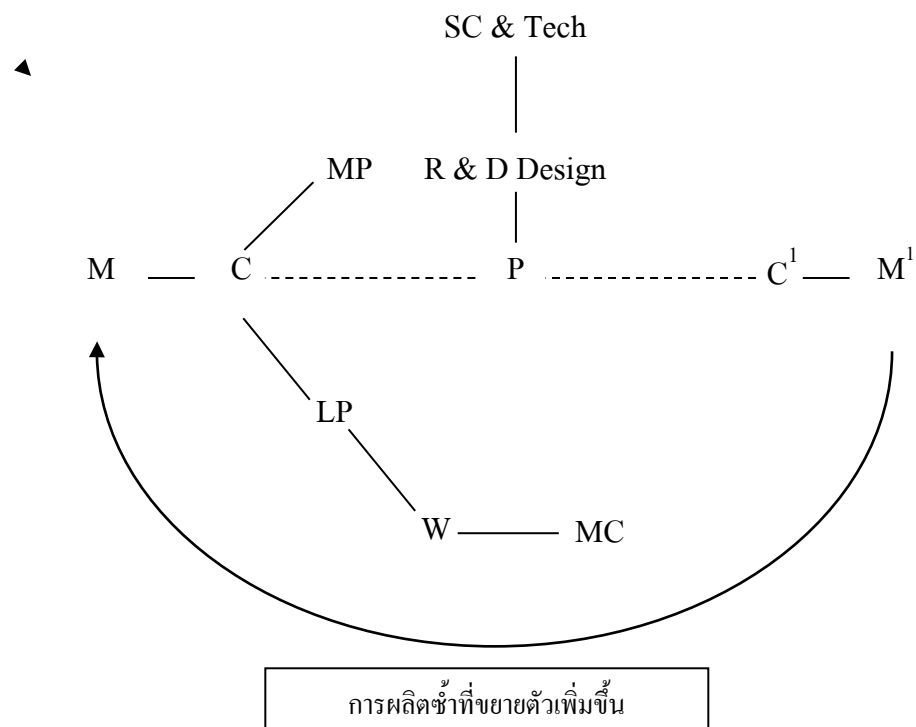
สำหรับกระบวนการสะสมทุนตามแนวคิดของมาร์กซิสต์ คือ การเปลี่ยนแปลงมูลค่าส่วนเกินที่ได้จากการเอาเปรียบผู้ใช้แรงงานให้เป็นทุนใหม่ กระบวนการดังกล่าวเป็นพลังที่สำคัญของระบบทุนนิยมอันเป็นผลให้เกิดการผลิตขนาดใหญ่นำไปสู่การผูกขาด (วุฒิชัย พรรณเชษฐ์, 2546; สมชาย เม่นแฉ่ม, 2539)

มากซ์ อธิบายกระบวนการสะสมทุน โดยใช้กรณีการสะสมทุนของนายทุน โดยใช้ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน (Theory of surplus value) ในการอธิบายถึงการขูดรีด มากซ์ ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมูลค่าของสินค้าที่แรงงานผลิตได้กับมูลค่าหรือค่าจ้างที่แรงงานได้รับ ความ

แตกต่างกันก็คือ มูลค่าส่วนเกิน (Surplus value) ซึ่งแท้จริงแล้วควรเป็นของแรงงานแต่นายทุนกลับรวบรวมไว้เป็นของตนเอง ปัจจัยที่นำไปใช้เพื่อการขูดรีดแรงงาน คือ เงิน ดังนั้น เงิน จึงกลายเป็น “ทุน” การหมุนเวียนของทุนปรากฏให้เห็นในรูปของ M-C-M1 พบว่านายทุนนำสินค้าบางชนิดเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อทำให้สินค้านั้นสร้างมูลค่ามากกว่าเดิมโดยเงินก้อนหลัง (M1) จะมีมูลค่าสูงกว่าเงินก้อนแรก (M) จุดประสงค์ของกระบวนการนี้ คือ “กำไร” คำถามที่ตามมาคือ สินค้าชนิดใดที่ก่อให้เกิดมูลค่าเท่ากับมูลค่าของตัวเองและมูลค่าส่วนเกินที่ทำให้นายทุนต้องซื้อสินค้านี้จึงจะมีกำไร ซึ่ง มากซ์ อธิบายไว้ว่า “พลังแรงงาน” (Labor power) คือ สินค้าชนิดนี้ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2525)

ในกระบวนการ “ขูดรีด” (Exploitation) นี้ นายทุนจะจ่ายค่าจ้างเท่ากับพลังแรงงานเมื่อนายทุนซื้อมาแล้วก็จะเป็นสิทธิของนายทุนที่จะใช้ตามใจชอบ พลังแรงงานมีคุณสมบัติพิเศษสามารถก่อให้เกิดมูลค่าได้มากกว่ามูลค่าของตัวเอง ซึ่งแรงงานแตกต่างจากสินค้าชนิดอื่นๆ ที่นายทุนซื้อมาซึ่งจะให้พลังทำงานเท่ากับปริมาณที่ต้องการ ดังนั้นสินค้าที่แรงงานผลิตได้จึงมีมูลค่ามากกว่ามูลค่าของพลังแรงงาน (ค่าจ้าง) ความแตกต่างระหว่างมูลค่าของสินค้ากับมูลค่าของพลังแรงงานก็คือ ค่าส่วนเกิน (Surplus value) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ค่าส่วนเกิน ก็คือ ผลผลิตส่วนเกินที่แรงงานผลิตได้แต่นายทุนกลับเก็บไว้แต่เพียงผู้เดียว

ในส่วนนี้ สุธี ประศาสน์เศรษฐ (2525) ได้กล่าวว่าหากมองอย่างผิวเผินน่าจะเป็นระบบแลกเปลี่ยนโดยเสรี แต่ในมุมมองของ มากซ์ เขาพยายามชี้ว่า คือ กระบวนการขูดรีดแรงงานส่วนเกินโดยตรง (Surplus labor) และระบบศักดินาที่มีการขูดรีดผลผลิตส่วนเกิน (Surplus product) ซึ่งรูปแบบในการขูดรีดในระบบนายทุนอาจซ่อนเร้นกว่าและอยู่ในรูปที่แตกต่างกันไป

ภาพที่ 2-4 วงจรการสะสมทุนตามแนวคิดของ มากซ์

M	คือ	เงินทุน (Money capital)
C	คือ	สินค้า
MP	คือ	ปัจจัยในการผลิตอันได้แก่ โรงเรือน โรงงาน เครื่องจักรกล ตลอดจนถึง วัตถุดิบที่ต้องการใช้ในการผลิต
LP	คือ	พลังแรงงาน (Labor power) คือ ความสามารถในการทำงาน
W	คือ	ค่าจ้าง, เงินเดือน
MC	คือ	สินค้าที่คนงานซื้อด้วยค่าจ้าง, หรือปัจจัยในการดำรงชีพ (Mean of consumption)
P	คือ	กรรมวิธีในการผลิต (Production process)
C ¹	คือ	สินค้าที่ผลิตขึ้นได้ ซึ่งต้องมีมูลค่าสูงกว่า C คือมี “มูลค่าส่วนเกิน” ที่แรงงานสร้างขึ้นรวมอยู่ด้วย ดังนั้น $C^1 = C + c$
M ¹	คือ	เงินที่ได้จากการแปร C เป็นตัวเงินหรือการขาย C ¹ ซึ่งจะต้องขายได้ มากกว่าเงินลงทุนแรกเริ่ม(M) ดังนั้น $M^1 = M + m$
m	คือ	มูลค่าส่วนเกิน (c) ที่ได้รับการแปรเป็นตัวเงินแล้ว ซึ่งในที่นี้หมายถึง กำไร

กระบวนการสะสมทุนเริ่มจากการที่กลุ่มทุนนำ “เงินทุน(M)” มาลงทุน เพื่อก่อตั้งกิจการ โดยการซื้อ “สินค้า (C)” ซึ่งในที่นี้ประกอบด้วย การซื้อ “ปัจจัยการผลิต (MP)” และซื้อ “พลังแรงงาน (LP)” ในการทำงานของคนงานหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ค่าจ้าง” จากนั้นก็จะนำไปสู่กระบวนการจัดการนำปัจจัยการผลิตและพลังแรงงานเข้าสู่ “การผลิต (P)” เพื่อผลิตสินค้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อ “ผลิตสินค้า (C1)” ได้แล้วก็จะต้องนำสินค้าไปขายในระบบตลาด ซึ่งเป็นกระบวนการแปรมูลค่าส่วนที่อยู่ในสินค้าที่ผลิตขึ้นได้ให้กลายเป็นตัวเงินผลจากการดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวจะออกมาในรูปของ “ผลกำไร (Realization)” ซึ่งนั่นก็คือขั้นตอน C1-M1 ตามภาพที่ข้างต้น

ดังนั้นนายทุนจึงทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะแปลง (C1) ให้เป็นจำนวนเงินที่มากกว่าเงินลงทุนเริ่มแรกหรือทำให้ M1 มากกว่า M อันจะทำให้มีผลกำไรเกิดขึ้น โดยสมมุติผลกำไรที่เกิดขึ้นเป็น m ดังนั้น $M1 = M + m$ เมื่อนำ (M1) ไปลงทุนซ้ำจะเป็นการขยายตัวของกระบวนการสะสมทุนต่อไป เมื่อพิจารณาจากวงจรของการสะสมทุนข้างต้นก็จะพบว่ากระบวนการสะสมทุนเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางสังคม(Social Relation)ในลักษณะของการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างนายทุนและแรงงาน เนื่องจากในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนี้นายทุนจะพยายามหาเครื่องจักรเพื่อใช้ทดแทนพร้อม ๆ กับการพัฒนาองค์กรทั้งนี้เพราะค่าจ้างที่สูงขึ้นย่อมเป็นการลดทอนอัตราผลกำไรที่นายทุนจะได้รับ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2525)

กระบวนการสะสมทุนที่หดยิบยกมาอธิบายนั้นอาจใช้แทนการผลิตได้ทั้งระดับหน่วยธุรกิจ ระดับอุตสาหกรรม ระดับทุนทางสังคม ระดับประเทศ รวมถึงในระดับโลก โดยอาศัยหลักการและองค์ประกอบเดียวกันภายใต้ระดับและสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ดังต่อไปนี้ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2525)

1. ระดับหน่วยธุรกิจ เมื่อทุนเติบโตขึ้น จึงมีแนวโน้มจะขยายตัวเป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ มีเครือข่ายทั่วทุกภาคก่อนและต่อมาก็ขยายกิจการข้ามพรมแดนแห่งชาติ กลายเป็นกลุ่มธุรกิจข้ามชาติ ซึ่งเรียกกันว่า “กระบวนการข้ามชาติของทุน” (Trans nationalization) อันเป็นการขยายตัวออกสู่ภายนอก ซึ่งในที่สุดก็เป็นการลงทุนในระดับภูมิภาคและระดับโลก

2. ระดับทุนทางสังคม ซึ่งอยู่ในระดับรัฐ (มีจำนวนน้อยนิดที่ไม่ได้เป็นรัฐชาติ) เมื่อกลุ่มทุนของประเทศหนึ่งขยายไปลงทุนข้ามพรมแดนแห่งชาติก็เป็นการขยายออกสู่ภายนอกโดยกลุ่มทุนสามารถใช้ประโยชน์จากอำนาจรัฐเข้าช่วยสนับสนุน ดังในอดีตที่มีการไปครอบครองอาณานิคมในดินแดนโพ้นทะเล ซึ่งถือว่าการรวมเขตแดนที่อยู่ภายนอกเข้ามาอยู่ในระบบทุนนิยมโลก (Incorporation) ในปัจจุบัน ได้แก่การขยายตัวของกลุ่มทุนทั้งหลายซึ่งมีฐานอยู่ในรัฐหนึ่งออกไปลงทุนในต่างประเทศและมีลักษณะเป็นทุนข้ามชาติมากขึ้น

3. ระดับโลก คือการพิจารณากระบวนการสะสมทุน ที่ทุกองค์ประกอบและกระบวนการ เป็นไปโดยองค์รวมทั้งโลก ไม่แยกว่าเป็นกระบวนการการสะสมทุนของหน่วยธุรกิจหรือของรัฐ ใด ๆ ในแง่นี้กระบวนการสะสมทุนก็แสดงถึงความขัดแย้งในระดับได้อย่างชัดเจนในรูปแบบของการ พัฒนาที่เหลื่อมล้ำในด้านกาลเวลาและแสดงออกโดยจังหวัดการเคลื่อนไหวที่เป็นวัฏจักร ซึ่งมีทั้ง ช่วงยาวแห่งการเติบโตทางเศรษฐกิจและช่วงยาวแห่งการตกต่ำทางเศรษฐกิจ

ดังนั้นหากพิจารณาองค์ประกอบของกระบวนการสะสมทุนในระดับโลกอาจทำให้เข้าใจ ถึงปัญหาพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจโลกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2525)

1. ปัญหาการแปลงสินค้าที่ผลิตได้ C1 ให้เป็นเงินสำหรับลงทุนรอบใหม่ M1 หรือการ แปรมูลค่าส่วนเกินเป็นผลกำไร ดังที่กล่าวมาแล้วเป็นปัญหาขั้นรากฐานในระบบเศรษฐกิจโลก กล่าวคือ หากระบบไม่สามารถดำเนินการได้ ด้วยเหตุที่เกิดจากอุปสงค์รวมของโลกตกต่ำ อันสืบ เนื่องมาจากปัจจัยสำคัญของประการคือ

1.1 การใช้เทคโนโลยีแทนคนงานในระดับที่สูงขึ้นเรื่อยๆเป็นผลมาจากการแข่งขัน ระหว่างกลุ่มทุนรายอื่น ๆ ส่งผลให้การว่างงานในระบบขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการ ว่างงานกันมากขึ้นรายได้ของผู้บริโภคโดยรวมทั้งโลกก็ลดต่ำลง อุปสงค์รวมต่อสินค้าก็ย่อมตกต่ำ ลงไปด้วย

1.2 แม้ในช่วงที่ผลกระทบตามข้อ ก) ยังไม่ทันแสดงผลกระทบที่รุนแรงออกมาก กลุ่ม ทุนก็มีแนวโน้มที่จะทำให้ค่าจ้างที่แท้จริง (Real wages) ลดลง เพราะอำนาจในการขึ้นราคาสินค้ามี สูงกว่าอำนาจต่อรองของคนงานเพื่อขึ้นค่าจ้างในรูปตัวเงิน ดังนั้นอุปสงค์รวมระดับโลกก็ย่อมลด ต่ำลง โดยจะเห็นว่าในปัจจุบันรัฐต่าง ๆ ต่าง ทั้งที่อยู่ในเขตแกนน้ำ หรือ เขตอื่น ๆ มีความพยายาม ใช้มาตรการกระตุ้นการบริโภคในประเทศเพื่อเพิ่มอุปสงค์รวม

2. ในการพยายามแก้ปัญหาตามที่ได้กล่าวในข้อ 1.1 แม้กลุ่มทุนจะแข่งขันกันแต่ก็ยังมี ความพยายามในการร่วมมือกันอย่างเป็นทางการในบางด้าน เช่น การเผยแพร่ ส่งเสริม สนับสนุน ให้ลัทธิบริโภคนิยมขยายตัวรวดเร็วเพื่อสร้างเงื่อนไขทางจิตวิทยาให้ผู้บริโภครุ่มหลงสินค้าตัวใหม่อยู่ ตลอดเวลา โดยอาศัยระบบโฆษณายุคใหม่แต่ความพยายามประการหลังนี้ไม่สามารถทัดเทียมกับ ประการแรก ดังนั้นจึงพบว่า ระบบทุนนิยมโลก มีแนวโน้มเข้าสู่ภาวะวิกฤตการณ์เศรษฐกิจอยู่เป็น ระยะ

ในด้านข้อมูลข่าวสาร จึงเห็นได้ว่ากลุ่มข้ามชาติพยายามรักษาผลกำไรระดับสูงไว้ โดยมี มาตรการในการลดต้นทุนการผลิต เช่น การปรับโครงสร้างองค์กร การลดขนาดกิจการโดยการปลด คนงานออก หรือไม่ก็ใช้ความพยายามสร้างความยืดหยุ่นแห่งตลาดแรงงาน (Flexible labor market) มีระบบการจ้างงานระยะสั้นเพิ่มขึ้น (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2525)

ในภาคธุรกิจเมื่อมีทุนเป็นจำนวนมากก็ย่อมที่จะมีการขยายทุนให้เป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และพยายามที่จะสร้างเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ เมื่อทุนเหล่านี้สามารถขยายกิจการข้ามพรมแดนระหว่างชาติแล้วก็จะกลายเป็นกลุ่มธุรกิจข้ามชาติ อาจทำให้ทุนขนาดเล็กไม่สามารถอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวจึงต้องรวมเข้ากับทุนขนาดใหญ่

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะทำให้การแข่งขันระหว่างนายทุนจะมีความรุนแรงขึ้น นายทุนขนาดใหญ่จะทำลายนายทุนขนาดเล็ก โดยการดูดกลืนกลุ่มที่มีขนาดเล็กกว่าท้ายสุดนายทุนขนาดเล็กจะกลายเป็นผู้ขายแรงงาน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2551) เรียกว่า “กระบวนการข้ามชาติของทุน” (Transnationalization) เป็นการขยายตัวออกสู่ภายนอก หากกลุ่มข้ามชาติเหล่านี้สามารถใช้ประโยชน์จากอำนาจรัฐของประเทศนั้น ๆ เข้าช่วยส่งเสริมและสนับสนุนแล้ว กระบวนการดังกล่าวก็จะเป็นการรวมประเทศส่วนรอบข้างให้เข้ามาอยู่ในระบบทุนนิยมโลก (Incorporation)

ในปัจจุบันจะเห็นได้จากการขยายตัวของกลุ่มทุนซึ่งเป็นตัวแทนของประเทศใหญ่ ๆ ออกไปลงทุนในต่างประเทศในลักษณะของทุนข้ามชาติ หากพิจารณาตามระบบโลกแล้ว กระบวนการดังกล่าวเป็นไปโดยองค์รวมทั้งโลกไม่แยกว่าเป็นกระบวนการสะสมทุนของภาคธุรกิจหรือของภาครัฐ

แนวคิดที่ว่าด้วยอำนาจเศรษฐกิจและการเมือง

การตลาดสินค้าทุเรียน ถูกแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ได้แก่ การขับเคลื่อนตลาดโดยผู้ผลิตและการขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ การขับเคลื่อนตลาดทั้ง 2 ลักษณะยังสามารถนำมาเป็นแนวทางในการจำแนกยุคของตลาดทุเรียน กล่าวคือ ยุคการผลิตและการค้าโดยผู้ประกอบการชาวสวน จากนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการห่วงโซ่สินค้า ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่แตกต่างจากในยุคแรก

หลัง พ.ศ.2546 กลุ่มพ่อค้าจากประเทศจีนมีบทบาทในการขับเคลื่อนตลาดสินค้าทุเรียน นำมาสู่การศึกษาตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งผู้วิจัยจึงได้หยิบยกแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจมาเป็นแนวในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย 2 หัวข้อ ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจทางการเมือง

2. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจทางเศรษฐกิจ

1. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจทางการเมือง

ความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงอำนาจเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับชีวิตทั้งพื้นที่ส่วนตัวและชีวิตในพื้นที่สาธารณะ ได้รับการโต้แย้งและตีความอยู่ตลอดเวลาอำนาจในทางรัฐศาสตร์คือการทำ ความเข้าใจความสัมพันธ์ในชีวิตของผู้คนเป็นประสบการณ์ที่ขึ้นอยู่กับลักษณะทางสังคม (ชัชชนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2556) โดยแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจสามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ แนวคิด

เกี่ยวกับอำนาจจากประสบการณ์ของตะวันตกและแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจจาก ประสบการณ์ในสังคมไทยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจจากประสบการณ์ของตะวันตก

แนวคิดอำนาจจากประสบการณ์ของตะวันตก สามารถแบ่งออกเป็น 4 ความหมาย ดังนี้
 นิยามที่ 1 อำนาจ คือพลัง ความสามารถ และศักยภาพที่จะกระทำกรให้บรรลุเป้าหมาย

(Capacity to act)

นิยามที่ 2 อำนาจ คือ สิทธิกระทำการ (Right)

นิยามที่ 3 อำนาจเป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคม (Social relations)

นิยามที่ 4 อำนาจเป็นวาทกรรมของความรู้ ความจริงที่มีการปฏิบัติการ (Discursive practices)

นิยามที่ 1 อำนาจ คือพลัง ความสามารถ และศักยภาพที่จะกระทำกรให้บรรลุเป้าหมาย

อำนาจ หมายถึง ความสามารถที่จะทำให้คนปฏิบัติตาม โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ในการที่จะให้คนทำตามตน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจทั่ว ๆ ไป ดังเช่น เว็บบอร์ (Weber, 1947 อ้างถึงใน รัตนา บุญมรรษะ, 2546) ได้นิยามความหมายของอำนาจในลักษณะนี้ว่า โอกาสที่มนุษย์คนหนึ่งหรือจำนวนหนึ่งจะได้รับในสิ่งที่ตั้งใจไว้ แม้ว่าจะเกิดการต่อต้านจากคนอื่น ๆ ที่กำลังมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของอำนาจก็ตาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่ใช้อำนาจเพื่อบรรลุเป้าหมายของตนเองกับผู้ที่รับผลจากการใช้อำนาจนั้น ๆ การนิยามความหมายของอำนาจในลักษณะดังกล่าวยังมีนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายในลักษณะเดียวกัน ได้แก่

ลูคส์ (Lukes, 1974) เสนอในบทความ เรื่อง Power and authority ว่า อำนาจ คือ การก่อให้เกิดผลที่ตามมา (The bringing about of consequences) นัยสำคัญคือ การพิจารณาอำนาจในฐานะที่เป็นศักยภาพ (Capacity) ที่ก่อให้เกิดผลบางประการซึ่งใกล้เคียงกับความคิดของ กิดเด็นส์ (Giddens, 1982) ในเรื่อง Human agency ที่เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถมีศักยภาพในการคิดตัดสินใจและกระทำกรเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้จากคุณสมบัติของมนุษย์ที่มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้นี้เองทำให้เกิดแก่นสันนิษฐานความหมายของอำนาจว่าเป็นศักยภาพหรือพลังที่มนุษย์ได้ครอบครองไว้ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ตั้งใจไว้ อำนาจเป็นศักยภาพของมนุษย์ที่จะเข้าไปจัดการกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกและจะเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์เหล่านั้น (Giddens, 1982) อำนาจในความหมายนี้จึงหมายถึง พลังความสามารถหรือศักยภาพของตัวแทนอำนาจในการกระทำกรให้บรรลุที่ตั้งใจไว้ นัยอีกด้านหนึ่งที่สะท้อนออกมาคือ อำนาจมีทั้งที่ไร้กำลังบังคับและเป็นอำนาจอันชอบธรรมคือ ได้รับการยินยอมจากผู้เกี่ยวข้องที่จะกระทำกรให้บรรลุผลตามที่ตั้งไว้

สก๊อต (Scott, 1994) ระบุว่า นิยามกว้าง ๆ เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอำนาจในเชิงสังคมที่พอจะเป็นที่ยอมรับกันในแวดวงของสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับทางสังคมวิทยา คือ การที่ตัวแทนของอำนาจหรือผู้มีอำนาจสามารถก่อให้เกิดผล (Causal effects) ต่อสังคมโลกรอบ ๆ ตัวตามที่วาดหวังไว้ อำนาจที่เป็นพลังทางสังคมและการเมืองเปรียบเทียบได้กับพลังไฟฟ้าหรือพลังเครื่องยนต์ที่ยังมีพลังมากที่ยังขับเคลื่อนไปได้มากเพื่อให้บรรลุการทำงานได้ในหลาย ๆ วัตถุประสงค์ ผู้คนใช้อำนาจในการจัดการกับสิ่งต่าง ๆ และในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในการจัดการแบบหลังนี้ ซึ่งฮินเดส (Hindess, 1996) มองว่า มีนัยสะท้อนถึงความปรารถนาของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าที่ครอบงำความปรารถนาของผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่าหรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นความไม่เท่าเทียมในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีอำนาจมากกว่ากับผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า

อำนาจในฐานะและการครอบงำ

ด้วยตรรกะของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ทำให้ เว็บบอร์ (Webber, 1947) นิยามความหมายของอำนาจในลักษณะดังนี้ “The chance of a man or a number of men to realize their own will even against the resistant of others who are participating in the action” หมายถึง โอกาสที่มนุษย์คนหนึ่งหรือจำนวนหนึ่งจะได้รับในสิ่งที่ตั้งใจไว้แม้ว่าจะเกิดการต่อต้านจากคนอื่น ๆ ที่กำลังมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของอำนาจก็ตาม ความหมายของอำนาจโดยนัยนี้จึงสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่ใช้อำนาจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเองกับผู้ที่ได้รับผลจากการใช้อำนาจนั้น ๆ

อำนาจที่หมายถึง การครอบงำเป็นความหมายที่ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการ ถึงแม้จะมีการประชันความหมายในมติดิตต่าง ๆ ของเรื่องอำนาจ แต่โดยรวมก็ยังมีแนวโน้มที่จะมีพื้นฐานและพัฒนาออกไปจากประเด็นเรื่องการครอบงำ อย่างไรก็ตาม เราก็ควรระมัดระวังที่จะไม่ให้ประเด็นเรื่องการครอบงำปิดกั้นการปรากฏตัวของนิยามความหมายอื่น ๆ ในการอธิบายเรื่องอำนาจ

ความหมายของอำนาจในฐานะที่เป็นการครอบงำปรากฏในงานเขียนสำคัญที่มีการอ้างอิงอย่างมากมาใช้ในการศึกษาความคิดทางการเมือง ชื่อ Power: A radical view โดย ลุคส์ (Lukes, 1974) งานเขียนชิ้นนี้ปรากฏตัวขึ้นในบริบทของการถกเถียงกันเกี่ยวกับประเด็นเรื่องอำนาจในสังคมในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 ในสหรัฐอเมริกา โดยหลัก ๆ มีมุมมองแตกต่างกันเป็น 2 แนวทาง

กลุ่มหนึ่งเสนอ ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของชนชั้นนำ (Elite theory) โดย มิลส์ (1959) เชื่อว่าอำนาจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติในสหรัฐอเมริกาอยู่ในมือของกลุ่มผู้ดีชนชั้นนำของสังคม (Elite) ส่วนใหญ่ประกอบด้วย นายทุนนักธุรกิจ รัฐบาล และทหาร ในความเป็นจริงเขาเห็นว่าการกระจายอำนาจมิได้เป็นไปตามที่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยพร่ำสอนให้ประชาชนเชื่อ

ชนชั้นนำไม่เพียงแต่จะมีอำนาจเบ็ดเสร็จ แต่การใช้อำนาจของพวกเขายังสะท้อนให้เห็นความไม่รับผิดชอบต่อประชาชนซึ่งขัดกับหลักการประชาธิปไตย

กลุ่มที่เชื่อในพหุนิยม (Pluralism) ของอำนาจ เช่น นักคิดชื่อ ดาห์ล (Dahl, 1961) และ โพลส์บี (Polsby, 1960) ทั้งสองเห็นว่าอำนาจทางการเมืองในสังคมอเมริกันไม่ได้กระจุกตัวหรือถูกใช้อย่างปราศจากความรับผิดชอบอย่างที่ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของชนชั้นนำเสนอ เขาเห็นด้วยที่ว่ามีการกระจายอำนาจที่เท่าเทียมกันในสังคม แต่สิ่งนั้นไม่ได้หมายความว่าอำนาจจะต้องกระจุกตัวอยู่ในมือกลุ่มชนชั้นนำที่เป็นพันธมิตรหนึ่งเดียวและเช่นเดียวกัน สังคมอเมริกันอาจจะไม่สะท้อนเนื้อหาสาระประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ตามแบบหลักการ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชนชั้นนำใช้อำนาจกันอย่างไม่รับผิดชอบ

อย่างไรก็ตาม ดาห์ล เสนอว่าอาจจะต้องปรับเปลี่ยนระบอบประชาธิปไตยให้สอดคล้องกับชีวิตสาธารณะทางสังคมในปัจจุบันของอเมริกัน เขาเห็นว่าถึงสังคมอเมริกันจะยังอยู่ห่างจากการเมืองแบบเสมอภาค แต่ก็ยังเป็นสังคมการเมืองที่ปกครองโดยประชาชน

แนวคิดของกลุ่มพหุนิยมถูกจัดกลุ่มไว้ในสำนักคิดแบบเสรีนิยม (Liberal view) กลุ่มนี้เห็นว่า การครอบครองอำนาจจะพิจารณาได้จากรูปธรรมความขัดแย้งที่เห็นได้อย่างเปิดเผย (Overt conflicts) และการใช้อำนาจของผู้ที่มีอำนาจรอบง่าอีกฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจน้อยกว่าอย่างชัดเจนเท่านั้น ซึ่ง ลุกส์ (Lukes, 1974) นำไปขยายความต่อเรียกว่า อำนาจทางเดียว (One-dimensional view of power) ยกตัวอย่างเช่น ถ้าจะระบุว่าอำนาจกระจุกตัวในมือชนชั้นนำโดยสิ้นเชิง เราก็ต้องหาหลักฐานมายืนยันว่าชนชั้นนำสามารถใช้อำนาจให้ได้สิ่งที่พวกเขาประสงค์แม้ว่าจะถูกต่อต้านอย่างรุนแรงก็ตาม กล่าวโดยสรุป การใช้อำนาจลักษณะนี้คือแบบเปิดเผยและสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน

สำหรับกลุ่มสำนักคิดแบบสายปฏิรูป (Reformist view) ที่อยู่คนละขั้วกับพหุนิยม วิธีคิดของกลุ่มนี้สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับสองหน้าอำนาจ (Two face of power) (Bachrach & Baratz, 1962) หมายถึง ยังมีการใช้อำนาจอีกด้านหนึ่งที่มีลักษณะแฝงเร้น ปกปิด ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย ๆ

ลูกส์ (Lukes, 1974) ต่อยอดแนวคิดเชิงอำนาจและขยายความต่อเรียกว่า อำนาจสองทาง (Two-dimensional approach) นักคิดในแนวนี้ให้ข้อคิดเห็นว่า กลุ่มพหุนิยมพิจารณาเรื่องอำนาจในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถพิจารณาในพื้นที่ส่วนตัว การแสดงตัวตนของอำนาจในพื้นที่ส่วนตัวมีลักษณะแอบแฝง คลุมเครือ แต่มีผลทำให้เกิดการกีดกันผลประโยชน์ของปัจเจกหรือกลุ่มออกไปจากการพิจารณาจากสถาบันทางสังคมการเมืองที่เป็นทางการ เช่น รัฐสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตัวอย่างเช่น ประธานสภา ก. สามารถใช้อำนาจโดยการควบคุมวาระของประเด็นการประชุมที่จะนำเข้าสู่การพิจารณาของสภา ประเด็นบางเรื่องที่ถูกทำให้เข้าที่ประชุมล่าช้าไม่ทันต่อความเร่งด่วนของปัญหาสถานการณ์หรือไม่ปรากฏในวาระการประชุมเลยส่งผลต่อความเสียหายของปัจเจกหรือ

กลุ่มผลประโยชน์ การตัดสินใจขององค์กรหรือสถาบันทางการเมืองเหล่านี้มีผลกระทบต่อชีวิตผู้คนในสังคม และเนื่องจากการแสดงออกของอำนาจมาปรากฏในลักษณะไม่ชัดเจน กลุ่มเครือและซับซ้อนยากแก่การเข้าใจทำให้ชนชั้นนำสามารถป้องกันความขัดแย้งทางการเมืองแบบเปิดเผยเป็นทางการได้ การต่อต้านการใช้อำนาจของชนชั้นนำอย่างเป็นทางการจึงยากที่จะเกิด การใช้อำนาจในลักษณะนี้ค่อนข้างจะมีประสิทธิภาพมากกว่าแบบแรก

ลูคส์ (Lukes, 1974) เห็นว่าการพิจารณาอำนาจแบบที่สองดูดีกว่าแบบแรกมากเพราะมีวิธีคิดที่ละเอียดและซับซ้อนยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม คำอธิบายแบบที่สองก็ยังไม่เพียงพอ Lukes เสนอการพิจารณาความหมายของอำนาจในแบบที่สาม เรียกว่า อำนาจสามทาง (Three-dimensional view) ซึ่งเขายืนยันว่าเป็นข้อเสนอแบบขุตราถถอน โคน (Radical view) ทั้งในเชิงทฤษฎีและการเมือง เขาเสนอว่า มันมีรูปธรรมที่แสดงให้เห็นว่า มีการใช้อำนาจที่ผู้ตกเป็นเหยื่อไม่ตระหนักรู้เลยว่าผลประโยชน์ของเขากำลังถูกคุกคาม ดังนั้น จึงไม่พยายามปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง อำนาจในลักษณะนี้จึงเป็นเสมือนความชั่วร้ายที่มีอิทธิพลสูงมากต่อวิถีคิดและความปรารถนาของเหยื่อจนทำให้เหยื่อไม่ตระหนักได้ถึงผลที่ตามมา คำอธิบายของ ลูคส์ ในลักษณะนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องจิตสำนึกที่ผิดพลาดทางชนชั้น (False consciousness) ที่ปรากฏในงานเขียนของ มาร์กซ์ ที่พิจารณาความหมายเรื่องอำนาจในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม Marx มองว่าชนชั้นผู้ปกครองซึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของนายทุนได้สร้างกลไกทางสังคมในรูปแบบต่างๆ ขึ้นมาขึ้นนำและครอบงำความคิดของผู้ปกครองจนฝ่ายหลังไม่สามารถตระหนักได้ว่าผลประโยชน์ของตนเองกำลังสูญเสียหรือถูกกระทบอย่างไรบ้าง กลับปลอบปล้ำยินดีเห็นด้วยไปกับฝ่ายแรกอย่างปราศจากการวิพากษ์ระบบที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เสมอภาคนั้น ๆ อย่างขุตราถถอน โคน ผลก็คือทำให้ฝ่ายแรกได้ครองอำนาจนำและได้ประโยชน์จากการไม่ตระหนักรู้ของฝ่ายหลังอย่างยิ่งยวด (Tucker, 1978 ; Laclau & Mouffe, 1985)

นิยามในเรื่องอำนาจที่เสนอมาโดย ลูคส์ ดังกล่าวข้างต้นได้รับข้อวิจารณ์มากมายว่าเป็นสิ่งที่ยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์และมองจากบริบทเงื่อนไขเฉพาะของสังคมอเมริกันและสังคมอื่นๆ ในซีกโลกตะวันตกในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 เท่านั้น ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อวิจารณ์ที่ว่า การนิยามเรื่องอำนาจแบบตายตัวและลดทอนลงไปสู่คำอธิบายในเชิงศักยภาพในการครอบงำเช่นนี้ทำให้ปิดกั้นความหมายของอำนาจในลักษณะอื่นๆ ที่ถูกผลิตและตีความเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่หลากหลายอยู่ตลอดเวลา (Bradshaw, 1976)

การครอบงำของกลุ่ม

มานน์ (Mann, 1986) ในงานเขียนชื่อ A history of power from the beginning to A.D. 1760 เล่มที่ 1 ของหนังสือชื่อ The sources of social power งานเขียนของเขาครอบคลุมพัฒนาการของประวัติศาสตร์มนุษยชาติทั้งหมดไม่ใช่เฉพาะในประวัติศาสตร์ของสังคมอุตสาหกรรม

ก้าวหน้าในช่วงศตวรรษที่ 20 อย่างที่เสนอในงานเขียนเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอำนาจที่ปรากฏเป็นส่วนใหญ่ช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 ดังที่กล่าวมาแล้ว

มานน์ (Mann, 1986) นิยามคำว่า “อำนาจ” โดยทั่ว ๆ ไปในความหมายว่า เป็นความสามารถในการดำเนินการเพื่อทำให้บรรลุเป้าหมาย และได้นิยามความหมายของอำนาจทางสังคม (Social power) ว่ามีองค์ประกอบสองส่วนที่เกี่ยวข้องกัน องค์ประกอบแรกเป็นอำนาจเหนือกว่าของฝ่ายหนึ่งกระทำกับอีกฝ่ายหนึ่ง องค์ประกอบที่สองเป็นพลังอำนาจที่เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้คนแล้วสามารถใช้พลังอำนาจร่วมกันในการจัดการเอาชนะฝ่ายที่สามหรือเอาชนะธรรมชาติได้

มานน์ (Mann, 1986) ได้รับอิทธิพลจากวิธีคิดตามประเพณีการคิดของ Marxist และ Weberian traditions เกี่ยวกับทฤษฎีทางสังคมในการพิจารณาเรื่องความหมายของอำนาจ Mann เห็นว่าทั้ง มากซ์ (Marx, 2010) และ เว็บบอร์ (Webber, 1947) มีจุดร่วมในการวิเคราะห์ที่ว่า การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social stratification) เป็นเงื่อนไขบริบทโดยรวมของการสร้างและการกระจายอำนาจในสังคม อำนาจเป็นโครงสร้างสำคัญในสังคมเพราะจากคุณสมบัติที่มีองค์ประกอบสองด้านทำให้มนุษย์สามารถบรรลุเป้าหมายที่ปรารถนา

อย่างไรก็ตาม มานน์ (Mann, 1986) ตระหนักถึงความแตกต่างด้านวิธีคิดทางสังคมระหว่าง มากซ์ (Marx, 2010) กับ เว็บบอร์ (Webber, 1947) ทั้งสองสนใจการเผยตัวและการปฏิบัติการของอำนาจในปริมาตรที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคม 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม (ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์และสถานภาพทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ) จุดที่ไม่ลงรอยกันคือ จะทำความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ของอำนาจทั้งสามด้านของชีวิตทางสังคมอย่างไร ในขณะที่แนวทางมาร์กซิสต์ตามประเพณีนิยมให้ความสำคัญกับอำนาจด้านเศรษฐกิจมากที่สุดในฐานะที่มีอำนาจเป็นตัวกำหนดปัจจัยด้านอื่นๆ เป็นหลัก แนวคิด เว็บบอร์ (Webber, 1947) ในหลักการไม่เห็นด้วยที่ประเด็นด้านใดด้านหนึ่งจะมีอิทธิพลเป็นหลักตายตัวกำหนดด้านอื่นๆ อยู่ตลอดเวลา มานน์ (Mann, 1986) สนใจแนว เว็บบอร์ (Webber, 1947) ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของอำนาจในด้านต่าง ๆ โดยขยายมุมมองเป็น 4 ด้านประกอบด้วย เศรษฐกิจ อุดมการณ์ การทหาร และการเมือง แต่ละด้านต่างก็มีศักยภาพในตัวเองและต่างมีอิทธิพลแก่กันและกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในบางสถานการณ์ด้านหนึ่งก็อาจมีอิทธิพลเหนือกว่าอีกด้านหนึ่งและสลับกันไม่ตายตัว

อำนาจในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางสังคม

การพิจารณาความหมายของอำนาจในเชิงศักยภาพยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องอีก คือ การพิจารณาอำนาจในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ สังคมและมนุษย์สามารถยึดเอามาเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของสังคมและมนุษย์ได้ด้วยเงื่อนไขบางประการซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นที่มา

ของอำนาจและอาจสูญเสียไปได้ด้วยการถูกยึด แทนที่ ต่อรอง ขโมย หรือปล้นไปก็ได้ แต่เมื่อมีหน่วยทรัพยากรดังกล่าวอยู่ในตัวก็ทำให้มนุษย์และสังคมมีอำนาจสามารถบังคับหรือกำหนดให้บรรลุตามที่ปรารถนาได้ งานเขียนของ เว็บบอร์ (Webber, 1947) และพาร์สัน (Parsons, 1967) เป็นตัวอย่างของการสนับสนุนนิยามความหมายของอำนาจในลักษณะนี้ดังจะได้อธิบายในหัวข้อแหล่งที่มาของมโนทัศน์เรื่องอำนาจต่อไป

กิดเด็นส์ (Giddens, 1982) เองให้ความสนใจในประเด็นพลวัตความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมเช่นเดียวกับ มานน์ (Mann, 1986) แต่เขามองอำนาจในมิติของการปฏิสัมพันธ์ของโครงสร้างสังคมกับกับปัจเจกหรือกลุ่มที่มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจเป็นกระทำการ (Agency) เขาอธิบายว่าอำนาจประกอบด้วยคุณสมบัติเชิงโครงสร้าง 2 ด้าน คือ

1. ด้านหนึ่งเป็นศักยภาพของตัวแทนอำนาจที่จะทำให้เกิดผลที่มีความแตกต่างไปจากสภาพเดิม 2. อีกด้านหนึ่งเป็นสมบัติ (ทรัพยากร) ของโครงสร้างสังคม

กิดเด็นส์ (Giddens, 1982) เชื่อว่าโครงสร้างสังคมไม่ได้เป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคที่กำหนดการกระทำของปัจเจก แต่กลับส่งเสริมด้วยการจัดหาทรัพยากรที่ปัจเจกสามารถหยิบฉวยมาใช้เป็นประโยชน์ในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม ในขณะที่เดียวกันการกระทำก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่สะท้อนออกถึงถึงเฉพาะความต้องการของปัจเจกเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เกิดการผลิตซ้ำของโครงสร้างสังคมที่เป็นบริบทให้เกิดการกระทำของปัจเจก ข้อเสนอของ กิดเด็นส์ (Giddens, 1982) ช่วยให้เข้าใจว่า ปัจเจกและโครงสร้างสังคมล้วนแล้วแต่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในสังคม อำนาจเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่ผูกติดอยู่กับระบบโครงสร้างสังคมและปัจเจกสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เพื่อเสริมอำนาจให้ตนเอง

อำนาจจึงมีอยู่ทั้งสองส่วนคือ อยู่ติดแนบแน่นกับโครงสร้างสังคมและเกาะเกี่ยวอยู่ปัจเจกและกลุ่มที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมนั้น ๆ ด้วย จากแนวคิดนี้เองได้เปิดมุมมองใหม่ในเรื่องอำนาจว่ามีได้ทั้งในโครงสร้างรวมทั้งปัจเจกและกลุ่ม ดังนั้น การศึกษาเรื่องอำนาจจึงควรที่จะมีการขยายมิติในการค้นคว้าให้กว้างขวางออกไปจากประเด็นเรื่องการกระจายอำนาจให้สมาชิกในสังคม และความหมายเรื่องอำนาจก็ไม่จำเป็นต้องจำกัดให้เกี่ยวข้องเฉพาะการทำให้บรรลุผลที่ตั้งใจไว้เท่านั้น กิดเด็นส์ (Giddens, 1982) อย่างไรก็ตาม กิดเด็นส์ก็ยังให้ความสำคัญกับความหมายโดยรวม ๆ ของอำนาจ คือ ศักยภาพของปัจเจกหรือกลุ่มที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แตกต่างในระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งก็มีนัยที่เชื่อมโยงกับความหมายของอำนาจในเชิงศักยภาพที่ก่อให้เกิดผลดังที่ผู้คิดได้อธิบายมาแล้วข้างต้น

สำหรับประเพณีการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้มโนทัศน์ในการทำความเข้าใจโครงสร้างและการทำงานของระบบสังคมมีมุมมองที่รวมเอาการพิจารณาอำนาจ

ในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพในการกระทำให้บรรลุตามที่ตั้งใจเช่นกัน แต่มีจุดแตกต่างจากสาขาวิชาทางสังคมอื่น ๆ ตรงที่มีแนวโน้ม

นิยามที่ 2 อำนาจ คือ สิทธิกระทำการ

อำนาจ หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม (Legitimate power) เป็นอำนาจที่มีการยอมรับกันทางกฎ ระเบียบ กฎหมายหรือเป็นอำนาจที่เกิดจากตำแหน่ง ดังเช่น พาร์สัน (Parsons, 1967 อ้างถึงใน รัตนา บุญมีชยะ, 2546) ได้อธิบายความหมายของอำนาจในลักษณะนี้ว่า เป็นศักยภาพโดยรวมที่จะรับประกันการแสดงออกตามพันธะหน้าที่ที่แต่ละหน่วยย่อยในระบบการปฏิบัติกร่วมมีต่อกัน และถ้าหากมีการต่อต้านจากบางส่วนก็จำเป็นต้องมีการบังคับใช้ตามกฎหมายโดยมาตรการควบคุมและแทรกแซงเพื่อให้คืนสู่สมดุลของระบบโดยรวม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐบาลกลางที่มาจาก การเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย โดยรัฐบาลได้รับสิทธิในการใช้อำนาจทางการเมืองสูงสุดมาจากปวงชน โดยผ่านการรับรองและการยินยอมของปวงชน และเมื่อปวงชนมอบสิทธิในการใช้อำนาจให้รัฐบาลแล้ว รัฐบาลก็ย่อมมีพันธะและภาระรับผิดชอบต่อปวงชนในการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายทางสังคมร่วมกัน

นิยามที่ 3 อำนาจเป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคม

อำนาจ หมายถึง ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคม ซึ่งมีการครอบงำกันโดยใครมีอำนาจเหนือใคร ดังเช่น แนวคิดจากสำนักมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิม (Classical marxism) เชื่อว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ โครงสร้างส่วนล่าง (Base) เป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจให้สังคม มีวิธีการผลิตทางเศรษฐกิจเป็นฐานสำคัญ และ โครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ประกอบด้วย การเมือง กฎหมาย และวัฒนธรรม (อาทิเช่น ศาสนา อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี ศิลปะ ดนตรี ทัศนียภาพ) กล่าวโดยสรุป โครงสร้างส่วนบน (การเมือง กฎหมาย และวัฒนธรรม) เป็นเพียงภาพสะท้อนของโครงสร้างส่วนล่าง (เศรษฐกิจ) นอกจากนี้ สังคมยังประกอบไปด้วยชนชั้นที่สัมพันธ์กันในระบบการผลิต อย่างในระบบทุนนิยมชนชั้นที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองคือชนชั้นนายทุนซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหาและรูปแบบของโครงสร้างส่วนบน มีผลต่อการครอบงำระบบการเมือง กฎหมาย และวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ให้หันมาใช้หรือให้ความชอบธรรมแก่โครงสร้างส่วนล่างหรือระบบการผลิตแบบทุนนิยมนั่นเอง

แนวคิดสตรีนิยม (Feminism) จะเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคมระหว่างเพศหญิงและชายในลักษณะที่สะท้อนโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันซึ่งปรากฏในปริบทหลัก ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยทั่วไปมักสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างเพศว่าบุรุษเพศจะมีอำนาจเหนือกว่าสตรีเพศในเกือบทุกมิติของความสัมพันธ์ระหว่างเพศโดยจะอยู่ในรูปแบบของความร่วมมือและหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

นิยามที่ 4 อำนาจเป็นวาทกรรมของความรู้ ความจริงที่มีการปฏิบัติการ

อำนาจ หมายถึง วาทกรรมของความรู้ซึ่งใครที่มีความรู้ดีก็จะสามารถทำให้คนอื่นทำตาม ได้ ความรู้ที่ถ่ายทอดทางการเขียน การพูด เรียกว่า วาทกรรม กล่าวคือ อำนาจ ความจริง ความรู้ ต่าง ๆ ในสังคมรวมทั้งความจริงเกี่ยวกับระบบการเมืองเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น (ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วตามธรรมชาติ) ผลิตซ้ำและถ่ายทอดผ่านกลไกทางสังคมและการปฏิบัติต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ดังเช่น (Foucault, 1972 อ้างถึงใน รัตนา บุญมัธยะ, 2546) ได้นิยามความหมายของอำนาจใน ลักษณะที่เชื่อมโยงกับความรู้และการทำให้มนุษย์กลายเป็นประธานผู้ถูกกระทำ (Subjects) คือ มนุษย์กลายเป็นผลผลิตของวาทกรรมความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ และตัวตนของมนุษย์ถูกผลิตโดย โลกทางสังคมวัฒนธรรมรอบ ๆ ตัวที่มากกระทำกับมนุษย์และเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตัวตนของ มนุษย์จึงปราศจากเอกภาพ ความหมายของอำนาจทั้งหมดนี้เป็นอำนาจทางสังคมซึ่งอยู่ในสังคมที่ แยกศาสนาออกจากรัฐ ซึ่งมีใช้อำนาจเหนือธรรมชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจอันเป็นมโนทัศน์พื้นฐาน ที่สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ตามเงื่อนไขของสังคมคือ แนวคิดจากประสบการณ์ในสังคมไทยและแนวคิดจากประสบการณ์ของ ตะวันตก ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจจากประสบการณ์ในสังคมไทยพบว่า ได้ให้ความสำคัญต่อ อำนาจที่ไม่เป็นทางการเท่าเทียมกับอำนาจที่เป็นทางการ ในส่วนอำนาจตามประสบการณ์ของ ตะวันตกพบว่า ความหมายของอำนาจประกอบด้วย 4 รูปแบบ ได้แก่ ความสามารถในการกระทำ สิทธิอันชอบธรรม ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง และวาทกรรมนั้นพบว่า ตะวันตกให้ความสำคัญต่อ อำนาจที่เป็นทางการมากกว่าอำนาจไม่เป็นทางการ

เมื่อพิจารณาความหมายของอำนาจจึงสามารถสรุปว่า อำนาจเป็นความสามารถของ บุคคลที่จะทำให้ตนเองบรรลุเป้าหมายโดยใช้วิธีการที่แตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ ทั้งจาก การบังคับ ชูเชิญ หรือแม้กระทั่งการใช้วิธีการแบบละมุนละม่อม โน้มน้าวใจให้บุคคลอื่นทำให้ตน สมปรารถนา อำนาจมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและยังเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ผู้ใช้บรรลุ เป้าหมายตามความต้องการ อำนาจไม่จริงยั่งยืนเพราะมันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ผู้มีอำนาจอาจเป็นผู้ ไร้อำนาจเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจจากประสบการณ์ในสังคมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทยถูกจำแนกโดยประสบการณ์นักวิชาการชาวไทยซึ่ง ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ อำนาจที่เป็นทางการและอำนาจที่ไม่เป็นทางการ ดังนี้

2.1 อำนาจที่เป็นทางการ

อำนาจที่เป็นทางการ (Authority) หมายถึง อำนาจที่เป็นทางการ โดยมีกฎหมายหรือ ประเพณีการปกครองรองรับ (โยชิฟูมิ ทามาตะ, 2537)

สมเด็จพระติ วันทนา (2534 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2556) ได้แบ่งอำนาจที่เป็นทางการของไทยตามขั้นตอนของประวัติศาสตร์ออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1. อำนาจผู้ปกครองพุทธรัฐ 2. อำนาจของข้าราชการ 3. อำนาจของนักธุรกิจการเมือง

1. อำนาจผู้ปกครองพุทธรัฐ

อำนาจที่เป็นทางการของไทยในอดีตที่สำคัญ ก็คือ อำนาจแห่งผู้ปกครองพุทธรัฐ สมเด็จพระติ ได้กล่าวถึงทฤษฎีการกำเนิดของผู้ปกครองตามคติของพุทธศาสนา(จากอัครคัมภีร์สูตร) ว่า ปฐมกษัตริย์ของโลกได้นาม 3 ประการ ได้แก่

1.1 มหาสมมติ เป็นผู้ที่มีมนุษย์คนอื่น ๆ เลือกขึ้นเป็นหัวหน้า

1.2 ราชา เป็นผู้ยังให้เกิดความร่มเย็นแก่ผู้อื่น ๆ ด้วยการปฏิบัติตนอยู่ในธรรม และ

1.3 กษัตริย์หรือขัตติยะ ผู้เป็นใหญ่เหนือที่ดิน ทำให้มีอำนาจในการแจกแจงที่ดินและระงับข้อพิพาทในเรื่องที่ทำมาหากินของมนุษย์

อำนาจแห่งผู้ปกครองพุทธรัฐเป็นอำนาจเหนือมนุษย์เพราะเป็นเรื่องของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่จริงในขณะหนึ่ง ๆ การใช้อำนาจของผู้ปกครองสังคมการเมืองนั้นถือเป็นแกนกลางหรือหัวใจที่จะชักนำให้อำนาจทั้งหลายเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่มนุษย์ที่อยู่ในการปกครองของตนได้ ตามหลัก “ทศพิธราชธรรม 10 ประการ และ จักรวรรดิวัตร 12 ประการ

การประพฤติปฏิบัติตนของผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการอ้างอำนาจที่เป็นทางการของผู้ปกครองจะได้รับการตอบสนองด้วยการให้ความชอบธรรมจากส่วนของผู้ที่อยู่ใต้ปกครองก็ต่อเมื่อผู้ปกครองสามารถรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความร่มเย็นให้เกิดขึ้นในราชอาณาจักรทั้งในแง่ของสังคมมนุษย์และธรรมชาติ

2. อำนาจของข้าราชการ

สมเด็จพระติ วันทนา (2534 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2556) กล่าวว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เกิดอำนาจทางการเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญที่ข้าราชการเป็นใหญ่ ซึ่งในเชิงทฤษฎีรัฐธรรมนูญกำหนดให้อำนาจสูงสุดเป็นของราษฎรทั้งประเทศ แต่ในภาคปฏิบัติข้าราชการทหารและพลเรือนกลับเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองแทนราษฎร โดยปรากฏให้เห็น 2 ระยะ คือ

1. ระยะที่มีการเลือกตั้ง ในระยะนี้ข้าราชการจะใช้อำนาจโดยอ้างว่าการเลือกตั้งเป็นการแสดงเจตนารมณ์ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย และ

2. ระยะที่มีการยึดอำนาจด้วยการรัฐประหาร ข้าราชการจะใช้อำนาจทางกฎอัยการศึกหรือใช้รัฐสภาที่สมาชิกมาจากแต่งตั้ง โดยมีข้ออ้างอยู่ที่ความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยของประเทศซึ่งหากปราศจากการใช้อำนาจดังกล่าวช่วยอมจะทำให้ประเทศชาติถูกทำลายจากการคุกคามทั้งภายในและภายนอกประเทศ เป็นต้น

3. อำนาจของนักธุรกิจการเมือง

สมเด็จพระดิ วันทะนะ (2534 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2556) ได้ชี้ให้เห็นถึงการเกิดอำนาจของนักธุรกิจการเมืองและได้หยิบยกเหตุการณ์หลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ซึ่งได้ก่อให้เกิดระบอบการเมืองที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” เป็นระบอบที่มีองค์ประกอบของอำนาจนิติบัญญัติ ส่วนหนึ่งมิได้ผ่านการเลือกตั้งแต่เข้ามา มีบทบาททางการเมือง

รัฐธรรมนูญอนุญาตให้ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยจะเห็นได้จากสัดส่วนของนักธุรกิจที่ได้รับเลือกเข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสัดส่วนของนักธุรกิจในคณะรัฐมนตรี นักการเมืองได้อำนาจจากการเลือกตั้งที่ใช้ระบบการซื้อสิทธิ์ขายเสียง จากนั้นนักการเมืองที่ผ่านการเลือกตั้งพยายามเข้าไปมีตำแหน่งในฝ่ายบริหารเพื่อหาช่องทางและโอกาสกอบโกยผลประโยชน์เข้าตนเองหรือพรรคการเมืองที่ตนเองสังกัดอยู่ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า อำนาจที่เป็นทางการของไทยในอดีตประกอบด้วย อำนาจผู้ปกครองของพุทธรัฐ ส่วนในปัจจุบันเป็นอำนาจทางการจากข้าราชการและนักธุรกิจการเมือง

2.2 อำนาจที่ไม่เป็นทางการ

สำหรับอำนาจที่ไม่เป็นทางการแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ อำนาจเหนือธรรมชาติและอำนาจเชิงอิทธิพล สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยขอหยิบยกอำนาจอิทธิพลมานำเสนอ ดังนี้

โยชิฟูมิ ทามาตะ (2537) เสนอแนวคิดอำนาจอิทธิพลควบคู่ไปกับการใช้แนวคิดอำนาจที่เป็นทางการ (Authority) โดยนิยามว่า อิทธิพล หมายถึง อำนาจที่ไม่เป็นทางการที่ไม่มีประเพณีหรือกฎหมายรองรับการกระทำที่เกิดขึ้น ทามาตะแบ่งอำนาจเชิงอิทธิพลของสังคมไทยออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อิทธิพลทางเศรษฐกิจ (Economic lithopone) โยชิฟูมิ ทามาตะ (2537) พบว่าการที่ข้าราชการยอมรับเงินและบริการจากนักธุรกิจ เมื่อนักธุรกิจต้องการที่จะให้ข้าราชการปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองอย่างรวดเร็วและว่องไว นักธุรกิจผู้นั้นก็จำเป็นต้องจ่ายสินบนให้แก่ข้าราชการ หรือที่เรียกว่า “หยอดน้ำมัน” ซึ่งเป็นการจ่ายสินบน

การรับสินบนของข้าราชการจากนักธุรกิจเป็นความร่วมมือที่นำมาสู่การสร้างความร่ำรวยให้กับตนเอง นอกจากนั้นยังสามารถแบ่งปันสินบนบางส่วนที่ได้รับไปยังผู้ได้บังคับบัญชาเพื่อเพิ่มบารมีของตน แม้จะได้รับประโยชน์แต่ก็ต้องยินยอมทำความเข้าใจความต้องการอันหลากหลายของผู้ให้สินบน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการตกอยู่ภายใต้ “อิทธิพลทางเศรษฐกิจ” ของผู้ให้สินบน

ในทางตรงกันข้ามข้าราชการไม่ยอมรับสินบนแต่ต้องจําานต่ออิทธิพลทางเศรษฐกิจ หากไม่รับการบริจาคก็จะปฏิบัติงานอย่างยากลำบาก สำหรับความสัมพันธ์ที่เกิดจากอำนาจ

อิทธิพลทางเศรษฐกิจหรืออาจจะจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในลักษณะที่เรียกว่า “เส้นสาย” ที่ได้รับสิทธิพิเศษแสดงให้เห็นว่า นักธุรกิจมิได้เป็นแค่บริวารที่ไร้อำนาจ (Powerless Subjects) ของอำนาจ (Bureaucrats' amnat) ที่ข้าราชการครอบครองอยู่

2. อิทธิพลทางการเมือง (Political lithopone) ลักษณะสำคัญของอำนาจอิทธิพลทางการเมือง คือ ความสามารถในการเพิ่มพูนอิทธิพลทางเศรษฐกิจด้วยอิทธิพลทางการเมืองเป็นลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มคนสามารถใช้ประโยชน์จากอิทธิพลของนักการเมืองเหนือข้าราชการรวมทั้งกลุ่มอื่น เช่น การใช้อิทธิพลของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) กับกลุ่มข้าราชการที่หวาดกลัวนักการเมืองเพราะมีฐานะที่สามารถให้ทั้งคุณและโทษได้ สำหรับสาเหตุของความหวาดกลัวมีอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. การที่นักการเมืองสามารถที่จะเปิดโปงความผิดพลาดในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายหรือการกระทำผิดกฎหมายของข้าราชการได้ในสภาผู้แทนราษฎร

2. การที่ในบางโอกาสสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถที่จะให้ข้าราชการได้เลื่อนตำแหน่งหรือลดตำแหน่งได้

3. การที่นักการเมืองนั้นมีการพบปะกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงอยู่เสมอและยังสามารถสร้างความสัมพันธ์อันใกล้ชิดได้อย่างง่ายดายเมื่อเทียบกับความสัมพันธ์ของข้าราชการในท้องที่ที่มีต่อเจ้าหน้าที่ในระดับสูง ทำให้ข้าราชการมีความเกรงกลัวต่อนักการเมืองและไม่กล้าเข้าห้ามปรามกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย

นักธุรกิจยังสามารถที่ใช้อิทธิพลทางการเมืองได้อีก 2 ทาง ได้แก่

1. การลงสมัครรับเลือกตั้งและ

2. การเข้ามามีบทบาทในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง กล่าวคือ ตัวนักธุรกิจอาจลงสมัครเลือกตั้งเองและก็ได้รับเลือกตั้งเข้าไปเป็นนักการเมือง นักธุรกิจหลาย ๆ คนได้รับเลือกตั้งเข้าไปในสภาผู้แทนฯ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ได้หยิบยกแนวคิดอิทธิพลมาใช้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง โดยชี้ให้เห็นว่า “อิทธิพล” มีมาในสังคมไทยมาแต่โบราณ มิใช่สิ่งที่ขัดแย้งกับอำนาจเพราะเมื่ออำนาจไปเจอ “อิทธิพล” จึงเกิดการประนีประนอมกันและรับอิทธิพลเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจ เช่น การแต่งตั้งนักเลงในท้องถิ่นให้เป็นขุนนางหรือตระกูลใหญ่ที่มีอิทธิพลสูงสุดในส่วนนั้น ๆ ให้เป็นเจ้าเมือง เป็นต้น “อิทธิพล” จึงจัดว่าเป็นอุปสรรคแก่อำนาจบ้านเมืองมาแต่โบราณ นอกจากนั้นแล้ว “อิทธิพล” คือ ข้อจำกัดที่อำนาจอันแบ่งแยกมิได้ของผู้ปกครองไทยต้องเผชิญตลอดมา เมื่อราษฎรได้รับความเดือดร้อนจะเข้าหาอำนาจอันถูกต้องตามกฎหมาย/อำนาจที่เป็นทางการของบ้านเมืองได้ หรือวิ่งเข้าหาความคุ้มครองจาก “อิทธิพล” ที่อำนาจต้องประนีประนอม ดังนั้น อำนาจปกครองของไทยจึงสามารถใช้ “คาน” จาก “อิทธิพล”

นิธิ ได้ชี้ให้เห็นว่าสถาบันหลักในสังคมไทยมีอำนาจในเชิงอิทธิพลเป็นด้านหลัก ดังนี้

1. สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันพระมหากษัตริย์ในสังคมไทยถือว่าเป็นสถาบันที่มีอำนาจเชิงอิทธิพลมากที่สุด คือ มีอำนาจแทรกอยู่ทุกส่วนของวัฒนธรรมไทยและทรงเป็นที่เคารพสักการะอันผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้

2. สถาบันพระพุทธศาสนา สถาบันพระพุทธศาสนาของสังคมไทยเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีอำนาจเชิงอิทธิพล กล่าวคือ คนไทยคิดว่า อำนาจ มีอยู่อย่างนั้นเองโดยธรรมชาติ ถ้าไม่มีรัฐบาลหนึ่งถืออำนาจไว้ก็จะมีรัฐบาลใหม่มาถืออำนาจนั้นแทน และถืออำนาจนั้นก็ถือไปได้เลยโดยไม่ต้องไปขออนุญาตจากใคร ดังนั้น ความชอบธรรมของผู้ถืออำนาจจะพิสูจน์ได้ด้วยการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การถืออำนาจจึงมีเป้าหมายเพื่อการส่งเสริมบำรุงพระพุทธศาสนา นับเป็นเป้าหมายสำคัญ ๆ ของการปกครอง

3. กองทัพ กองทัพก็เป็นอำนาจเชิงอิทธิพลอย่างหนึ่ง ที่แตกต่างจากอิทธิพลอื่น ๆ กล่าวคือ ไม่มีขอบเขตจำกัดอยู่แต่เพียงท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง กองทัพมีตำแหน่งแหล่งที่อยู่ในระบบราชการซึ่งเป็นทั้งตัวอำนาจและเครื่องมือของอำนาจ แต่ไม่ค่อยมีอำนาจจึงทำให้คนทั่วไปสามารถเข้าไปฟังหรือสร้างความสัมพันธ์ส่วนบุคคลได้ง่ายกว่า “อำนาจ” ดังนั้น คนไทยไม่ได้มองทหารในฐานะผู้ปกครอง แต่มองในฐานะลูกพี่ ซึ่งช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยจากผู้ปกครองมากกว่า หรือคนไทยได้ใช้ทหารมาปกป้องไม่ให้ข้าราชการสายอื่น ๆ หรือโจรผู้ร้ายมารังแกตัวอยู่เสมอมา

4. สภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) สภาผู้แทนราษฎรเป็นอำนาจเชิงอิทธิพลอีกอย่างหนึ่ง ส.ส. จะมีและใช้ “อิทธิพล” นั้นเป็นหน้าที่หลักของตัวในการเป็น ส.ส. เพราะ ส.ส. ไม่ใช่ผู้ปกครองจึงแทบจะไม่มีอำนาจอะไรเลย ดังนั้น ส.ส. จะใช้ “อิทธิพล” นั้นทั้งเพื่อคนอื่น และเพื่อตนเองและพรรคพวกของตนเอง ส.ส. ก็ใช้อิทธิพลในสองทางนี้ผสมกันไป ใช้เพื่อคนอื่นสำหรับไว้เป็นฐานความนิยมให้ได้รับเลือกตั้งกลับมาใหม่อีกครั้ง ใช้เพื่อตนเองและพรรคพวกเพื่อประโยชน์ส่วนตนและเป็นฐานทางเศรษฐกิจให้ตัวได้รับเลือกตั้งกลับมาอีกเหมือนกัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา (2541) ได้ชี้ให้เห็นถึงอำนาจเชิงอิทธิพลในอดีตของสังคมไทยว่า หมู่บ้านหรือเครือข่ายหมู่บ้านแต่เดิมนั้นจะมีผู้ที่มิบทบาทคุ้มครองประจำหมู่บ้านเรียกว่า “นักเลง” หรือ “นักเลงโต” เนื่องจากกลไกของรัฐส่วนกลางยังลงไปไม่ถึงหมู่บ้าน หรือมีประสิทธิภาพต่ำ กล่าวโดยทั่วไปแล้วนักเลงเป็นคนหนุ่มฉกรรจ์ ส่วนมากเป็นลูกหลานของนายบ้านในถิ่นนั้น ๆ และบางทีก็เป็นนายบ้านนั่นเองที่เป็นนักเลง นักเลงมีใจกว้างขวาง กล้าได้กล้าเสีย อย่างที่เรียกว่า “มีใจนักเลง” นอกจากมิบทบาทประจำหมู่บ้านแล้วนักเลงยังมีบทบาทในช่วงเกิดวิกฤติของสังคมไทยด้วย เช่น เหตุการณ์ภายหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาอันอยู่ในระหว่างบ้านเมืองจลาจลแล้วตั้งขึ้นใหม่ นักเลงมีบทบาทในการช่อกู้สุมฝักกำลังฝีมือเพื่อป้องกันตนเองเพื่อเตรียมรับเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงประการต่าง ๆ เขตสุพรรณบุรี อยุธยา สิงห์บุรีซึ่งมี

นักแสดงแพร่หลายล้วนแต่เป็นเขตที่อยู่ในอิทธิพลของการสงครามและการก่อกำเนิดบ้านคินในเวลาหลังสงคราม ความนิยมต่อผู้กล้าหาญ เด็ดขาด ทนคน และไม่หวั่นกลัวชะตากรรมนั้นเป็นอุดมคติที่เด่นมากของชาวบ้านที่สั่งสมมา และพร้อมกันนั้นความรู้สึกของชาวบ้านที่จะพึ่งกันเองหรือพึ่งวีรบุรุษที่มาจากท้องทุ่งของเขาเองก็รุนแรงกว่าการฝากความหวังไว้ให้แก่ขุนนางหรือรัฐในเวลาต่อมา บทบาทของนักแสดงในหมู่บ้านลดความสำคัญลงไปเนื่องจากถูกราบปรามอย่างเด็ดขาดในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พบว่ามีการบุกเบิกหมู่บ้านใหม่เพื่อทำไร่ในเขตป่าสงวนแถบภาคกลาง ในช่วงแรกนั้นหมู่บ้านใหม่ต้องปกครองโดยใช้อิทธิพลเป็นหลักซึ่งเรียกว่า “ระบบปิ่น ญาติ เพื่อนบ้าน” เพราะอำนาจรัฐยังเข้าไปไม่ถึงในพื้นที่ดังกล่าว และกลุ่มผู้บุกเบิกส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคอีสานและภาคเหนือมากเป็นกลุ่ม ๆ ตามสายเครือญาติ

จึงกล่าวได้ว่าอำนาจในเชิงอิทธิพลซึ่งเป็นอำนาจที่ไม่เป็นทางการที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตและยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน อำนาจอิทธิพลในอดีตเป็นเรื่องอำนาจของนักแสดงในหมู่บ้าน เนื่องจากการเข้าไม่ถึงของกลไกอำนาจรัฐ แต่ในปัจจุบันอำนาจอิทธิพลมีบทบาทควบคู่กับอำนาจที่เป็นทางการ

2. แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจทางเศรษฐกิจ

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ (2523) กล่าวว่า หัวใจสำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม คือ การเพิ่มประสิทธิภาพสูงสุดให้แก่ระบบเศรษฐกิจ (The maximization of economic efficiency) และส่งต่อแนวคิด “การเปิดเสรีทางการค้า” (Trade liberalism) แนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยม ส่งต่อแนวคิดและทำให้คนทั่วโลกเชื่อว่าจะเป็นระบบกลไกที่ช่วยดูแลให้มีการแข่งขันในตลาดอย่างเป็นธรรม คู่ครองผู้กระทำการ (Actor)

เช่นเดียวกับ สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2545) เชื่อว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้ผู้คนในสังคมเชื่อว่าการแข่งขันแบบเสรีจะเกิดขึ้นและปราศจากความเหลื่อมล้ำ สมมติฐานดังกล่าว ไม่ได้สะท้อนให้เห็นโลกที่เป็นจริงเป็นเพราะระบบเศรษฐกิจมีวิวัฒนาการตลอดเวลา เป็นความเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของโลกที่มีวัฏจักร

ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ (2523) ได้หยิบยกประเด็นด้านพฤติกรรมของปัจเจกชน รวมถึงได้ชี้ให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ว่าเป็นภาพของการแลกเปลี่ยนอย่างเสรี และมีความเท่าเทียมกัน แต่แท้ที่จริงแล้วมีบางสิ่งที่ถูกปกปิดไว้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “เป็นมายาภาพที่สร้างขึ้นเพื่อกลบเกลื่อนภาวะความเหลื่อมล้ำ” ปัญหาที่กล่าวถึงนี้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ โดยเกิดวัฏจักรของการผลิตและราคา แรงงานและค่าจ้าง ที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งผลกระทบจากแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมได้นำมาสู่แนวทางในการวิเคราะห์เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์เชิง

อำนาจตามแนวทางของเศรษฐศาสตร์การเมืองซึ่งจะช่วยชี้ให้เห็นถึง“ความยุ่งเหยิงและความสับสน”ที่เกิดขึ้น

นอกจากนั้นแล้ว ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2523) ได้ชี้ให้เห็นว่าตลาดในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมิได้เป็นเพียงสถานที่ที่ อุปสงค์-อุปทาน (Demand –Supply) มาพบกันและมองว่าตลาดนั้นเป็นกลไกของการเปลี่ยนแปลง และเป็นสัญญาณที่บ่งถึงโอกาสของการขยายตัวของผลกำไร และการหิบลอยผลประโยชน์ อาทิ การนำเอาข้อมูลและปัจจัยการผลิตต่างๆ มาผสมผสานเพื่อขยายตัวเป็นรากฐานไปสู่การจัดการทรัพยากร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ“อำนาจตลาด” ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญกว่า อุปสงค์ และอุปทาน รวมทั้งยังกล่าวอีกว่า กลุ่มผูกขาด หรือ กลุ่มทุน จะมีโอกาสเข้าถึงทุนได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น ๆ และจะสามารถกีดกันคนทั่วไปเพื่อมิให้เข้าถึงทรัพยากรใด ๆ อำนาจดังกล่าวนี้ปรากฏในรูปของการการตั้งราคา การสะสมกำไร การสถาปนาอำนาจตลาดและค่าจ้างแรงงาน

ปรีชา ได้ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์ถึงอำนาจเศรษฐกิจที่เน้นระบบกรรมสิทธิ์ดังเช่นที่ผ่านมานี้ไม่เพียงพอต่อการอธิบายให้เห็นถึงอำนาจตลาด เพราะการควบคุมปัจจัยการผลิตหรือการเป็นเจ้าของทุน (แบบ Class monopoly) นั้นเป็นต้นตอของการผูกขาดเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงเสนอว่าในการวิเคราะห์ถึงปัญหาอย่างรอบด้านจำเป็นต้องพิจารณาถึงปัญหาการผูกขาดในระบบตลาดเนื่องจากมีผลกระทบต่อชีวิตของผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ยังมีลักษณะของการผูกขาดในตลาด กล่าวคือ มีตลาดที่มีลักษณะแบบผู้ขายน้อยราย (Oligopoly market) และตลาดแบบผูกขาด (Monopoly market) ตลาดในลักษณะนี้มีอำนาจในการกำหนดทิศทางของเศรษฐกิจ เป็นแนวโน้มธรรมชาติของระบบเสรี ที่จะนำไปสู่การแบ่งทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านของ ราคา ผลกำไร ดอกเบี้ย ค่าเช่า ความไม่เป็นธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมและ โครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่ากัน กลุ่มชนที่มีอำนาจมากกว่าย่อมที่จะได้รับส่วนแบ่งมากกว่า

กอลเบรธ (Galbraith, 1973) กล่าวในบทความเรื่อง “Power and the useful economist” ว่า“เศรษฐศาสตร์แนวนีโอคลาสสิก (Neo-classicism) และแนวเคนส์ใหม่ (Keynesian economics) มีความมุ่งหมายจะนำเรื่องอำนาจและเนื้อหาทางการเมืองออกไปจากการวิเคราะห์ ซึ่งแนวคิดเช่นนี้กล่าวว่าจะส่งผลกระทบทำให้การวิเคราะห์ตามแนวเศรษฐศาสตร์ขาดความสัมพันธ์กับโลกที่เป็นจริง

บทความของ กอลเบรธ (Galbraith, 1973) ทำให้เราเห็นว่าทั้งที่ อำนาจเป็นเรื่องสำคัญในระบบเศรษฐกิจแต่ไม่มีสำนักใดให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องอำนาจ การเพิกเฉยนี้ทำให้การผูกขาดทั้งแบบ ตลาดที่มีผู้ขายน้อยราย (Oligopoly) และ ตลาดผูกขาด (Monopoly) ถูกพัฒนาขึ้น จนยากที่มีการควบคุม “อำนาจธุรกิจ” (Business power) นี้ได้

ดังนั้น ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ยังคงต้องเผชิญกับ “อำนาจเศรษฐกิจ” การผูกขาดแบบ Oligopoly และ Monopoly ต่อไปเนื่องจากอำนาจเศรษฐกิจเป็นเรื่องของคนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเหนือคนอื่นกลุ่มหนึ่ง ความสัมพันธ์ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสังคมที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีกับผู้ไม่มี เช่น ทรัพย์สินสมบัติ ปัจจัยการผลิต ทรัพยากรของสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้กลุ่มคนที่มีอำนาจเหนือกว่ามีอำนาจเศรษฐกิจที่ล้มระบบการแข่งขันเสรีได้ โดยการสถาปนาระบบผูกขาด (Monopoly) ครอบงำฝ่ายอื่นที่มีอำนาจน้อย เพื่อปกป้องรายได้และผลประโยชน์ของตนเอง

ลักษณะของอำนาจในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

สำหรับลักษณะของอำนาจในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2523) ได้ชี้ให้เห็นถึงอำนาจในทางเศรษฐกิจรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาอำนาจเศรษฐกิจประกอบด้วย

1. อำนาจตลาด
2. อำนาจเศรษฐกิจจากการทำการทำธุรกิจร่วมกัน (Partners' power หรือ Supplier's และ Demander's power)
3. อำนาจเศรษฐกิจจากรัฐกิจขนาดใหญ่
4. อำนาจเศรษฐกิจจากข้อมูลภายใน
5. อำนาจเศรษฐกิจที่เกิดจากกลุ่มผลประโยชน์

อำนาจแต่ละแบบจะมีลักษณะเฉพาะที่นำมาสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. อำนาจตลาด (Market power)

อำนาจตลาด (Market power) เป็นการแข่งขันในตลาดในโลกเศรษฐกิจทุนนิยมมีแนวโน้มของการผูกขาด โดยผู้ผูกขาดมีความสามารถในการแสวงหากำไรสูงสุดโดยการขึ้นราคาสินค้าหรือลดปริมาณการผลิต (การขาย) รวมถึงหนทางอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดอำนาจผูกขาดในตลาด

อาร์น (Arndt, 1984) กล่าวว่าผู้ผูกขาดในระบบตลาด โดยเฉพาะผู้ผูกขาดแบบถาวร (Permanent monopoly) จะไม่ให้ความสำคัญต่อผู้บริโภค (หรือลูกค้า) เนื่องจากไม่มีแรงกดดันจากการแข่งขันใด ๆ การตัดสินใจต่าง ๆ จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนและนำมาซึ่งการผูกขาดและเกิดอำนาจตลาดและเพื่อให้เกิดอำนาจผูกขาดแบบถาวรผู้ผูกขาดจะใช้ยุทธศาสตร์ที่มีตัวเลือกหลายทาง เช่น

1. การลดความหลากหลายของสินค้าโดยใช้ระบบ การปรับมาตรฐาน (Standardization) ซึ่งเป็นการกำหนดลักษณะของสินค้า ลักษณะดังกล่าวนี้จะถูกนำมาใช้ เพื่อให้ได้สินค้าและบริการที่มีคุณภาพคงที่ตามที่ผู้มีอำนาจผูกขาดต้องการ แนวทางนี้มีผลต่อต้นทุนการผลิตที่ลดลง

2. การลดคุณภาพของสินค้า เพื่อเพิ่มกำไรของตนเองเช่น มีการใช้วัสดุและวัตถุดิบที่มีคุณภาพต่ำ

3. การลดความคงทนของสินค้า ทำให้ผู้บริโภคต้องเพิ่มรายจ่ายมากขึ้น

4. การลดประสิทธิภาพการลงทุน การขยายโรงงาน หรือปรับปรุงระบบการผลิต

5. การลดสต็อกสินค้า ทำให้ลูกค้าต้องเพิ่มสต็อกของตนเองเอาไว้

6. การเพิ่มค่าบริการต่าง ๆ มากเกินกว่าที่เป็นจริง

7. การละเลย เพิกเฉยต่อการให้บริการแก่ลูกค้า หรือผู้รับบริการ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่าผู้แข่งขันรายย่อยไม่สามารถจะหาทรัพยากรมาพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต ทำให้ผู้ผลิตรายใหญ่มีโอกาสในการแข่งขันและผูกขาดตลาด ดังนั้นในความสัมพันธ์ระหว่างการแข่งขัน การผูกขาด ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นปัญหาที่ไม่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจน

2. อำนาจเศรษฐกิจจากการทำธุรกิจร่วมกัน

สำหรับอำนาจเศรษฐกิจจากการทำธุรกิจร่วมกันเป็นรูปแบบของอำนาจที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล 2 กลุ่ม ผู้มีอำนาจจะไม่คำนึงว่าตลาดจะมีลักษณะเช่นใด ในส่วนนี้ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2523) ชี้ให้เห็นว่าอำนาจจะเกิดขึ้นและจะทำให้คนกลุ่มหนึ่งหรือฝ่ายหนึ่ง มีอำนาจและอิทธิพลเหนือคนอีกกลุ่มหนึ่ง จากนั้นจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์แบบ“ครอบงำ”และ“พึ่งพา”(Dominance Dependence Relationships) ฝ่ายครอบงำอำนาจเศรษฐกิจในส่วนนี้อาจมี 2 ประเภทคือ

1. ฝ่ายครอบงำอำนาจทางด้านซัพพลาย (Supplier's power)

2. ฝ่ายครอบงำอำนาจทางด้านดีมานด์ (Demander's power)

การกระทำที่เกิดขึ้นจะไม่คำนึงถึงตลาดไม่ว่าจะเป็นตลาดผู้ซื้อหรือตลาดผู้ขายและไม่ว่าธุรกิจจะใหญ่หรือเล็ก ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจและอิทธิพลเหนืออีกฝ่ายเช่น ซูเปอร์มาร์เก็ตเล็ก ๆ อาจกำหนดความต้องการของตนเอง โดยบริษัทขนาดใหญ่ซึ่งเป็นผู้บริการสินค้าของปฏิบัติตาม หรือแม้แต่ในกรณีของ นายจ้างกับลูกจ้าง ฝ่ายบริหารกับฝ่ายแรงงาน (ที่ไม่มีสหภาพ) พ่อค้าคนกลางกับชาวนา ฝ่ายที่มีอำนาจสามารถกำหนดความต้องการของตนเองได้โดยใช้กระบวนการรูปแบบต่าง ๆ และฝ่ายที่ถูกครอบงำซึ่งเป็นผู้ด้อยอำนาจ เนื่องจากจากเป็นฝ่ายที่ต้องพึ่งพาจะต้องยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อสนองผลประโยชน์ของฝ่ายแรก โดยฝ่ายครอบงำไม่จำเป็นต้องให้ความใส่ใจว่าฝ่ายอื่น ๆ จะสูญเสียสิ่งใด อย่างไร เช่น การยอมรับค่าจ้างแรงงานที่ต่ำมาก หรือ ขอมว่างงาน

3. อำนาจเศรษฐกิจจากธุรกิจขนาดใหญ่

สำหรับอำนาจเศรษฐกิจจากธุรกิจขนาดใหญ่ อาร์น (Arndt, 1984) กล่าวว่า “ขนาด” ไม่ได้เป็นปัจจัยเกี่ยวกับอำนาจเศรษฐกิจที่ปรากฏในโลกเศรษฐกิจมิได้เกิดมาจาก“ขนาด”และ

อิทธิพลทางการเงิน เช่น การผลิตสินค้าหลายประเภท การทำธุรกิจในตลาดต่าง ๆ สามารถนำกำไรจากตลาดหนึ่งไปลงทุนในตลาดอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างขยายอิทธิพลตลาดของตนอีกต่อไป การมีทรัพยากรการเงินมากสามารถยื่นหยัดสู้กับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจสามารถบีบบังคับให้ธุรกิจขนาดเล็กล่มสลายได้

นอกจากนั้นแล้วยังประกอบด้วยปัจจัยอื่น ๆ เช่น โอกาสในการมีอิทธิพลในการเข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของชาติ อันเป็นการส่งเสริมการขายตัวของตนเองท่ามกลางความยุ่งยากลำบากของธุรกิจขนาดเล็ก รวมถึงสามารถขยายปริมาณผลของอำนาจให้กว้างขวางขึ้น ดังเช่น อำนาจของบริษัทข้ามชาติ การมีสาขาการผลิตตัวแทนทั่วโลกในกรณีนี้อำนาจของ “ขนาดใหญ่” จะผสมผสานกับ “อำนาจตลาด” ไปด้วยในเวลาเดียวกันจนกลายเป็นอำนาจที่ครอบงำเศรษฐกิจท้องถิ่น

4. อำนาจเศรษฐกิจจากข้อมูลวงใน

สำหรับอำนาจเศรษฐกิจจากข้อมูลวงใน ข้อมูล (Information) เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเกิดอำนาจเศรษฐกิจ การใช้ข้อมูลเพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดอำนาจทางเศรษฐกิจนี้ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2523) เรียกว่า “ข้อมูลวงใน” (Insider information) กล่าวคือบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับข้อมูล หรือ รู้ข้อมูลก่อนคนอื่น ๆ ทำให้เกิดการเปรียบในทางเศรษฐกิจ ข้อมูลที่ได้รับจะถูกนำมาใช้เป็นประโยชน์ในด้านการแสวงหารายได้ กำไร และทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลหรือเข้าถึงข้อมูลล่าช้าจะเสียเปรียบดังตัวอย่างที่พบเห็นได้ในตลาดหุ้น เป็นต้น

แนวความคิดของ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2523) สอดคล้องกับแนวคิดของ อาร์น (Arndt, 1984) ว่าในระบบเศรษฐกิจนั้นการครอบครองข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยที่สำคัญ ซึ่งโดยทั่วไปจะพบว่า หน่วยผลิตหรือหน่วยธุรกิจต่าง ๆ จะเข้าถึงข้อมูลอย่างไม่เท่าเทียมกัน หน่วยใดมีข้อมูลที่ดีและสมบูรณ์กว่าจะได้เปรียบในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สามารถสรุปได้ว่าความรู้และการเข้าถึงข้อมูลคือ อำนาจที่เกิดขึ้นและนำมาซึ่งอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งมีเพียงจะทำให้เกิดการผูกขาดในตลาดหรือเกิดจากฐานะที่ได้เปรียบกว่าในตลาด แต่นำมาซึ่งประโยชน์แก่ตนเองในทุกๆ ด้าน ทำให้ในปัจจุบันหน่วยธุรกิจสมัยใหม่ให้ความสนใจในการแสวงหาข้อมูลข่าวสารรวมทั้งการสร้างระบบเทคโนโลยีข่าวสารขึ้นมาเพื่อปรับปรุงกระบวนการตัดสินใจทางธุรกิจให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จนในที่สุดได้มีเศรษฐศาสตร์สาขาใหม่เกิดขึ้นมานั่นคือ “Information economics” ที่นำมาใช้สร้างความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ให้แก่ธุรกิจทุนนิยม (Parker, et.al, 1988) โดยกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่จะมีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร และนำข้อมูลเหล่านี้มาสู่การวางแผนจนกระทั่งสามารถสร้างความได้เปรียบและอำนาจอิทธิพลเหนือรัฐได้ในที่สุด (Samuels, 1979)

5. อำนาจเศรษฐกิจที่เกิดจากกลุ่มผลประโยชน์

สำหรับอำนาจเศรษฐกิจที่เกิดจากกลุ่มผลประโยชน์ ปรึกษา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2523) ได้กล่าวว่า ในโลกเศรษฐกิจมี “รัฐ” ดำรงอยู่ และรัฐจะเข้าไปแทรกแซงในเศรษฐกิจ อาทิ การวางนโยบายและการประกาศใช้กฎหมายพระราชบัญญัติข้อบังคับคำสั่ง จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมทุนนิยม ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้หน่วยธุรกิจทุนนิยมพยายามเข้ามีส่วนร่วมในทางอ้อม โดยการสร้างความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐและการมีส่วนร่วมทางตรง คือ การเข้ามีอำนาจทางการเมือง เพื่อหวังจะเข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ และเป็นผู้กำหนดนโยบายเสียเอง เป็นต้น จากสถานการณ์ในการเมืองที่เกิดขึ้นจึงพบกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ พยายามเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะให้แก่รัฐบาล มีการกดดัน การประท้วงในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นจึงเห็นว่า รัฐ มี 2 โฉมหน้าแห่งอำนาจ คือ 1. การสนองความต้องการของธุรกิจเพื่อให้ระบบทุนนิยมดำรงอยู่ได้ และ 2. การตอบสนองต่อความต้องการและข้อเรียกร้องของกลุ่มพลังสังคมต่าง ๆ เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนทางด้านความชอบธรรม

แบนนี่อก (Bannock, 1975) อธิบายว่าภายใต้ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้ปรากฏอำนาจมิติหนึ่ง ที่เรียกว่า “อำนาจต่อรอง” (Bargaining power) ในระบบนี้การใช้จ่ายของรัฐส่วนหนึ่งจะถูกกำหนดโดยกระบวนการทางการเมือง โดยนักการเมืองจะเป็นผู้ชี้ว่าประชาชนต้องการอะไร แรงงานและธุรกิจเอกชนควรมีความใฝ่ฝันอย่างไร ในส่วนของธุรกิจเอกชนมีบทบาทในการกำหนดความต้องการของระบบ โดยมีรัฐเป็นผู้สนับสนุนทางด้านนโยบายในระบบที่มีการใช้อำนาจต่อรองกันแบบนี้ รายได้และกำไรทั้งหมดไม่ได้ถูกกำหนดโดยกลไกราคาเพียงเท่านั้น จึงทำให้เห็นได้ว่าอำนาจในการต่อรองของกลุ่มแรงงาน อำนาจตลาดและอำนาจทางการเมืองของรัฐ จะเข้าไปมีอิทธิพลในการกำหนดการแบ่งรายได้และการกระจายรายได้ ด้วยเหตุนี้ เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการแข่งขันและกลไกราคาจึงต้องลดความสำคัญลงไป “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยอำนาจ” จึงต้องเข้ามาแทนที่ในการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่

จากลักษณะของอำนาจที่นำมาสู่อำนาจทางเศรษฐกิจ ภายใต้ระบบทุนนิยมเผยให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นโดยผู้ครอบครองอำนาจเศรษฐกิจจะสามารถครอบครองรายได้ ทรัพย์สิน และมีโอกาสที่จะบรรลุเจตนาธรรมที่ตั้งไว้ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

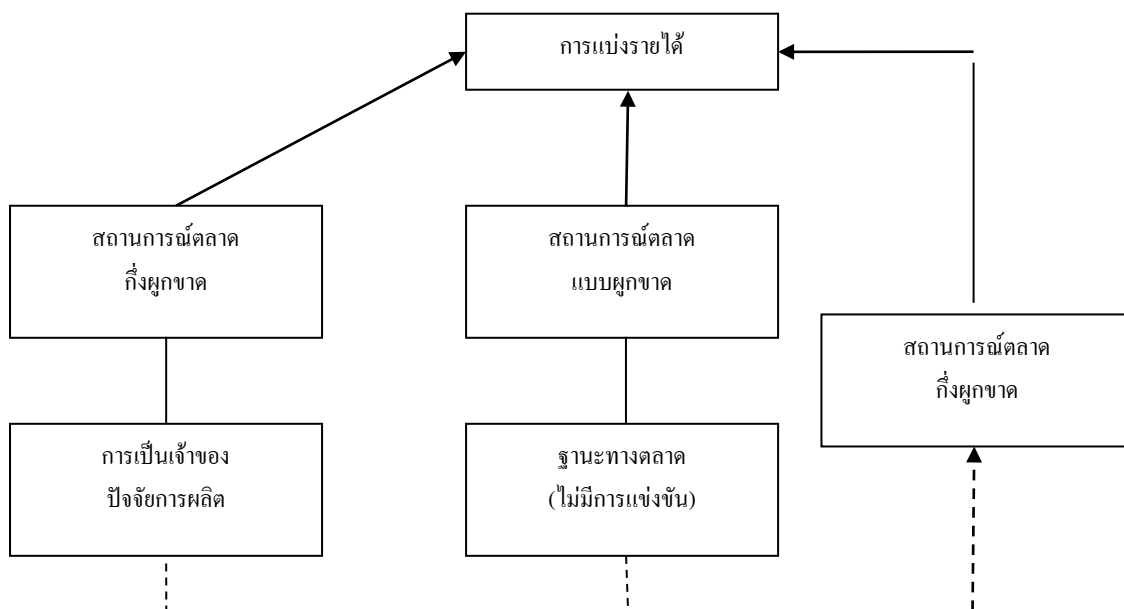
1. ปัญหาจากการผูกขาดระบบกรรมสิทธิ์
2. ปัญหาเกี่ยวกับการแข่งขันและการตลาดผูกขาด และ
3. ปัญหาอำนาจและปัญหาเสรีภาพ

ปัญหาที่นำมาสู่ความเหลื่อมล้ำ ปัญหาแต่ละแบบมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาจากการผูกขาดระบบกรรมสิทธิ์

เศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เปิดโอกาสให้คนกลุ่มหนึ่งเข้าครอบครองทรัพย์สินและผลักดันคนกลุ่มหนึ่งซึ่งแม้จะมีทรัพย์สินแต่มีบทบาทเป็นเพียงแรงงาน ในสถานการณ์เช่นนี้

สะท้อนให้เห็นถึง “ความสัมพันธ์ทางอำนาจ” (Power relations หรือ Power situation) ที่บ่งชี้ว่าคนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าและสามารถครอบครองที่ดินเอาไว้ ในขณะที่คนกลุ่มอื่นๆ ต้องพึ่งพาคนกลุ่มแรกเพื่อที่จะมีงานทำ มีโอกาสได้เช่าที่ดิน หรือแม้กระทั่งได้รับการยอมรับในการสินค้าที่ผลิตได้

ภาพที่ 2-5 โครงสร้างอำนาจและการแบ่งรายได้ (Preiser, 1971 อ้างถึงใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2523)

สถานการณ์เช่นนี้มีลักษณะคล้ายกับการผูกขาด แต่ไม่ใช่ผูกขาดเพราะผู้ที่มีอำนาจอาจมีหลายรายและคนกลุ่มนี้ต้องแข่งขันกัน เราอาจเรียกสถานการณ์นี้ว่า “กึ่งผูกขาด” (Quasi – monopoly) หรือในบางกรณี ผู้ที่มีอำนาจมิได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต พวกเขาไม่สามารถผลิตสินค้าได้ หรืออาจเป็นสินค้าหายากจึงไม่สามารถมีอำนาจผูกขาดตลาดได้ แต่อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นคือ คือ คนกลุ่มอื่น ๆ ยังคงจำเป็นต้องพึ่งพาเอาชะตากรรมของตนไปฝากไว้ในมือของ “กลุ่มเจ้าของที่ดิน” หรือ “กลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่า” โดยการยอมรับค่าจ้าง ค่าเช่า ค่าสินค้า ที่ถูกกำหนดมาเรียบร้อยแล้ว

2. ปัญหาเกี่ยวกับการแข่งขันและการตลาดผูกขาด

สำนักนีโอคลาสสิก (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2523) ได้เสนอว่า การที่ระบบตลาดได้มีการแข่งขันอย่างเต็มที่ย่อมเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถบรรลุความมั่งคั่งสูงสุดได้ ระบบตลาดจะทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ สังคมทั้งหมดจะอยู่ในสภาพที่มีประสิทธิภาพจะมีการผลิตได้มากที่สุดเท่าที่

จะทำได้ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ ท่ามกลางการแข่งขันอย่างสมบูรณ์จะทำให้ทุกคนลดต้นทุนโดยการปรับปรุงสมรรถภาพของตนให้สูงขึ้นระบบนี้อาจจะมีความเหลื่อมล้ำกันในด้านสมรรถภาพแต่ไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร แต่ในความเป็นจริงพบว่าท่ามกลางการแข่งขันดังกล่าวก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเป็นความบกพร่องของระบบเสรี คาลลิ่ง และ มุลเลอร์ (Cowling & Mueller, 1978) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องของตลาด (Market failures) ที่มีระบบผูกขาด (Monopoly market) หรือ โดยผู้ผลิตหลายราย (Oligopoly market) ปรากฏอยู่ ลักษณะดังกล่าวได้นำมาสู่การผูกขาด อำนาจในการกำหนดราคา การสะสมกำไร ปัญหาของการผูกขาดไม่ได้อยู่ที่ราคาผูกขาดหรือกำไรผูกขาด แต่มีการผลาญทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อผูกขาดและปกป้องผลประโยชน์นี้ให้ดำรงอยู่ตลอดไป ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจอย่างรุนแรง กล่าวคือเมื่อเกิดอำนาจผูกขาด โดยองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่จะส่งผลกระทบต่อระบบการเมือง ด้วยองค์กรที่มีอำนาจจะมีโอกาสในการเข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจรวมทั้งเข้ามามีบทบาทในเวทีการเมืองโดยตรง

3. ปัญหาอำนาจและปัญหาเสรีภาพ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2523) กล่าวว่า เมื่อองค์กรขนาดใหญ่มีการรวมกลุ่มหรือรวมตัวกันเป็นสมาคมผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมาคมนายจ้าง สมาคมอุตสาหกรรม สมาคมธนาคาร สมาคมการค้า สหภาพแรงงาน และกลุ่มผลประโยชน์พิเศษอื่น ๆ อีกมากมาย จะนำมาซึ่งอำนาจการผูกขาดและครอบครองทรัพยากรในตลาด ซึ่งส่งผลสะท้อนต่อปัญหาเสรีภาพของผู้กระทำกรอื่น ๆ ในสังคม เมื่อผู้มีอำนาจเศรษฐกิจจะมีลักษณะครอบงำ สามารถการคุกคามสิทธิเสรีภาพของผู้คนให้อยู่ใต้อำนาจ

ดังนั้นเมื่อนุษย์ไม่มีเสรีภาพมนุษย์ก็ไม่อาจพัฒนาตนเอง การขยายตัวของอำนาจในระบบเศรษฐกิจจึงกลายเป็นเครื่องมือให้กลุ่ม หรือ องค์กรใช้อำนาจในการกำหนดชะตากรรมของกลุ่มคนที่ไร้อำนาจให้อยู่อย่างไร้พลังและไร้อำนาจที่จะตัดสินใจชะตากรรมของตนเองได้ ทำให้เห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจเกี่ยวพันกับปรากฏการณ์และปัจจัยอื่น ๆ หลายประการและนำมาสู่อำนาจเศรษฐกิจ แม้จะกล่าวว่าอำนาจดังกล่าวนี้พัฒนามาจากความสามารถของบุคคล (หรือของกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง) แต่นำมาสู่การแบ่งรายได้และผลประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม

อย่างไรก็ตามจะพบว่าการผูกขาดมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง มิได้มีอยู่แต่ในระบบทุนนิยม ปรีชา ได้ชี้ให้เห็นว่าแม้กระทั่งในระบบ “สังคมนิยมของรัฐ” (State socialism) ก็พบการผูกขาดโดยปรากฏให้เห็นจากการกำหนดโครงสร้างชนชั้นการแบ่งรายได้ผลประโยชน์ ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่ามีทิศทางพัฒนาของระบบการบริหารจัดการภาครัฐได้ก่อให้เกิด “ความแปลกแยกทางการเมือง” (Political alienation) ซึ่งสามารถกล่าวได้อย่างไม่เกินเลยว่าการรวมศูนย์อำนาจในสังคมนิยมของรัฐ เป็นต้นตอของอำนาจผูกขาด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

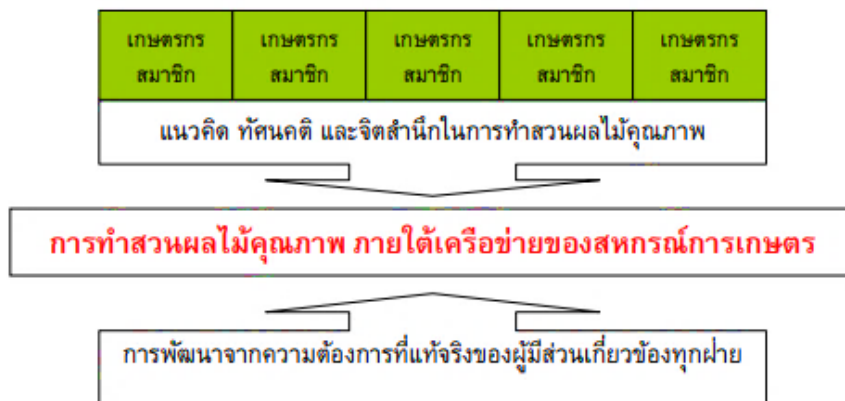
การศึกษาคุณนิพนธ์นี้ผู้วิจัยมีได้สำรวจเพียงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแต่ยังได้สำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับทุเรียน พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก แต่โดยทั่วไปแล้วเป็นการศึกษาโดยทั่วไปมิได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนซึ่งเป็นงานที่จะช่วยเผยให้เห็นถึงปัจจัยของคามเหลื่อมล้ำ งานส่วนใหญ่มุ่งสำรวจและวิเคราะห์ถึงการผลิตแบบทุนนิยมเน้นวิเคราะห์เฉพาะตลาด ราคาสินค้า และแนวทางการผลิต ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยไม่จำแนกออกเป็นหัวข้อย่อย โดยมีรายละเอียดที่พอสรุปได้ดังนี้

อภิชาติ โยกุล (2544) ศึกษาวิเคราะห์ทางการเงินของการลงทุนผลิตทุเรียนนอกฤดูภาคในจังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาลักษณะทั่วไปตลอดจนการปัญหา อุปสรรคในการผลิต ด้านการตลาดรวมถึงเปรียบเทียบผลตอบแทนในการผลิตทุเรียนในและนอกฤดูภาคในจังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการลงทุนทำสวนทุเรียนนอกฤดูภาคนั้นทำให้เกิดความคุ้มค่า ลดความเสี่ยงทางการเงิน ช่วยลดปัญหาการกระจุกตัวของสินค้าในช่วงฤดูภาคแต่อย่างไรก็ตามภาครัฐจะต้องเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนด้านความรู้ในด้านการผลิตแก่ชาวสวน

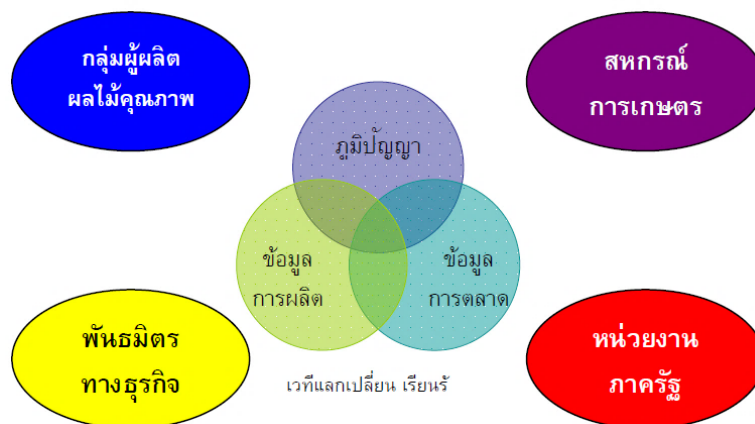
สุรรัตน์ กิตติศุภวัฒนา (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “การแก้ปัญหาราคทุเรียนตกต่ำของจังหวัดจันทบุรี” เพื่อศึกษาปัญหาสาเหตุที่ทำให้ราคาทุเรียนตกต่ำ และปัญหาอุปสรรคในการแก้ปัญหา ราคาทุเรียนตกต่ำของจังหวัดจันทบุรี และข้อเสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการทุเรียนแห่งชาติ และเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทำหน้าที่แทนโดยเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงาน มีอำนาจสั่งการในการบริหารบุคลากรเพื่อให้สามารถวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ตลอดจนมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้ชาวสวนทุเรียน พ่อค้าผู้ประกอบการปฏิบัติตาม

จรรุญ ชำนาญไพร (2545) ได้ศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการทำสวนทุเรียนชีวภาพและสวนทุเรียนดั้งเดิม จันทบุรี โดยพบว่าการทำสวนทุเรียนชีวภาพมีต้นทุนต่ำกว่าการทำสวนทุเรียนแบบดั้งเดิม โดยชี้ให้เห็นว่าต้นทุนการผลิต ผลตอบแทน ของการทำสวนแบบชีวภาพเท่ากับ 18,348 ต่อไร่ ได้กำไรสุทธิ 15,485 บาท ต่อไร่ ในขณะที่การทำสวนแบบดั้งเดิมนั้นมี 2 ต้นทุนการผลิต ผลตอบแทน เท่ากับ 14,854 บาทต่อไร่ ได้กำไรสุทธิ 12,051 บาท ต่อไร่ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอว่ารัฐจะต้องมีส่วนในการกำหนดเป็นนโยบายเพื่อถ่ายทอดความรู้และสร้างระบบมาตรฐานของผลิตภัณฑ์เพื่อให้การทำสวนเชิงชีวภาพแพร่หลายออกไป

ศศิธร วิเศษ และคณะ (2552) ศึกษาเรื่อง การเชื่อมโยงโซ่อุปทาน และศศิธร วิเศษ และคณะ (2545) เรื่อง เครือข่ายคุณค่าผลไม้ ระยะที่ 1 และ 2 เพื่อแก้ปัญหาราคาสผลผลิตตกต่ำ ในงานวิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างตัวแบบการทำสวนผลไม้คุณภาพของเกษตรกร ภายใต้อุปกรณ์ของสหกรณ์การเกษตร เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจผลไม้ภายใต้โซ่อุปทานที่มีสหกรณ์เป็นแม่ข่ายที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อเกษตรกรชาวสวนผลไม้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 2-6 ตัวแบบการทำสวนผลไม้คุณภาพของเกษตรกรสมาชิก ภายใต้เครือข่ายของสหกรณ์การเกษตร (ศศิธร วิเศษ และคณะ, 2552)

ภาพที่ 2-7 ตัวแบบการเชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเครือข่ายธุรกิจรวบรวมผลไม้คุณภาพ ภายใต้การจัดการโซ่อุปทานที่มีสหกรณ์การเกษตรเป็นแม่ข่าย (ศศิธร วิเศษ และคณะ, 2552)

รวมถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินการ การศึกษาพบว่า ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ปัญหาขาดทุน มีหนี้สิน ไม่ได้เกิดจากผลผลิต แต่เกิดจากความไม่เข้มแข็ง ความไม่เข้าใจ และการไม่ร่วมมือกันของตัวเกษตรกร ข้อเสนอเพื่อแก้ไขปัญหาคือ ให้เกษตรกรรวมกลุ่มผู้ผลิตผลไม้คุณภาพโดยให้จัดตั้งหน่วยงานที่จะสามารถทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการประสานการรวมกลุ่มและสร้างความเข้าใจกระบวนการบริหารจัดการ ได้แก่ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงการเก็บเกี่ยว การคัดแยกเกรด การบรรจุ การขนส่ง ควรให้ความสำคัญในการตรวจสอบควบคุม ทุกขั้นตอน หลีกเลี่ยงการทำงานที่ยุ่งยาก

ซ้ำซ้อน เพื่อลดความสูญเสียและรักษาคุณภาพผลไม้ให้มีความสดใหม่เมื่อถึงมือลูกค้า หรือผู้บริโภค ทำให้ผลผลิตสามารถวางจำหน่ายได้นานมากขึ้น

กฤติกา งามกัญญา (2546) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียน: ศึกษาจากความคิดเห็นของผู้ส่งออก ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียน ส่วนแบ่งการตลาด มูลค่าการส่งออกและแนวโน้มการส่งออกทุเรียน โดยพบว่าผู้ประกอบการส่งออกทุเรียนของประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นบริษัทส่งออกขนาดเล็ก และมีระยะเวลาในการประกอบกิจการไม่นานเพียง 1-2 ปี มีทุนในการจดทะเบียนบริษัทน้อย และไม่ได้ทำการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกด้วยตนเอง ต้องไปรับซื้อจากแหล่งผลิตเพื่อทำการส่งออก โดยจะทำการส่งออกในรูปแบบผลไม้สดเป็นส่วนใหญ่ การขนส่งส่วนใหญ่จะขนส่งทางอากาศ ตลาดที่ส่งออกจะอยู่ในทวีปเอเชีย โดยเน้นตลาดฮ่องกง จีนและไต้หวันเป็นหลัก

ภานุวัฒน์ สุกรี (2546) ศึกษาการส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทย เพื่อพยากรณ์ความต้องการในการบริโภคทุเรียนในตลาดโลก ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2545 -2549 การศึกษานี้พบว่าผลผลิตทุเรียนในระบายนี้นั้นมีการบริโภคภายในประเทศเป็นจำนวนมาก การส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศค่อนข้างน้อย จึงทำให้ส่งผลกระทบต่อราคาที่ดีตกต่ำ แต่ถึงกระนั้นทุเรียนของไทยยังคงมีปริมาณการผลิตและส่งออกเหนือคู่แข่ง ซึ่งในระบายนี้นั้นได้ประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย โดยมีการส่งออกสูงที่สุดในโลกดังนั้นจึงมีข้อเสนอให้รัฐประชาสัมพันธ์ให้ชาวต่างประเทศรู้จักทุเรียนให้มากขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการค้า การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนากระบวนการผลิต การสร้างเครือข่ายทางการค้าและขยายตลาดส่งออกใหม่ ๆ ในต่างประเทศเพื่อกระจายผลผลิตทุเรียน และประเด็นที่สำคัญคือ ให้รัฐมีบทบาทในการส่งเสริมและช่วยเหลือชาวสวนในการลดต้นทุนการผลิต

นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ (2548) ศึกษาวิเคราะห์ระบบการบริหารจัดการตลาดผลไม้สดและแปรรูปในภาคตะวันออก โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการศึกษาวิเคราะห์ระบบการบริหารจัดการตลาดผลไม้สดและแปรรูปในภาคตะวันออก เพื่อหาแนวทางในการจัดระบบการบริหารจัดการตลาดและการกระจายผลไม้อสดและการแปรรูปในภาคตะวันออก ในการศึกษาได้วิเคราะห์แนวโน้มและอนาคตการบริโภค การส่งออกและการผลิต วิเคราะห์แนวโน้มและความผันผวนของราคาผลไม้ ประเมินระบบตลาดและช่องทางการกระจายผลไม้อสดและการแปรรูป ระบบการจัดหาจัดส่ง (โลจิสติกส์) และวิเคราะห์กลยุทธ์การตลาดผลไม้สดภายในประเทศและการส่งออก รวมทั้งศึกษาแผนของกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และแผนจังหวัดในภาคตะวันออก การศึกษาอาศัยกรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เรื่องโครงสร้างตลาด แนวคิดเรื่องต้นทุนโลจิสติกส์ และแนวคิดใหม่เรื่องการบริหารจัดการนโยบายสาธารณะ

ข้อค้นพบ คือ ปัญหาสำคัญของการผลิตและระบบการตลาดผลไม้ ที่มีผลกระทบต่อรายได้ของชาวสวนและผู้ส่งออกในปัจจุบัน คือ ราคาผลผลิตที่เกษตรกรได้รับมีแนวโน้มลดลงหรือทรงตัวขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่านโยบายเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงพาณิชย์ยังมีจุดอ่อน นโยบายยังไม่สอดคล้องกับปัญหาที่แท้จริงคือปัญหาข้อจำกัดด้านปริมาณผลไม้ที่มีคุณภาพเนื่องจากสวนผลไม้ส่วนใหญ่เป็นสวนเก่าที่ขาดการพัฒนา ทำให้ปริมาณผลไม้ที่มีคุณภาพส่งออกมีไม่เพียงพอ

ในงานชิ้นนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ปัญหาการผลิตและการส่งออก ได้แก่ การรวมกลุ่มชาวสวนและผู้ค้าปลีกเพื่อพัฒนาระบบการผลิตและระบบบริหารจัดการตลาดผลไม้ผ่านศูนย์กลางซื้อขายผลไม้ โดยมีมาตรการลงทุนของกลุ่มชาวสวน โดยเน้นงานที่ชาวสวนมีความชำนาญและทำได้เปรียบโดยการปรับปรุงคุณภาพของผลไม้ การสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันจัดตั้งศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้าของกลุ่มและมีการคัดเกรดโดยกลุ่มเกษตรกร การสนับสนุนให้ผู้ค้าปลีกรวมตัวสั่งซื้อสินค้าผ่านศูนย์กลางกระจายสินค้าในแหล่งบริโภค โดยมีคณะกรรมการกำกับดูแลโดยมีตัวชี้วัดที่ชัดเจนเพื่อใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน การสนับสนุนทางการเงินของรัฐจะขึ้นกับการดำเนินงานและตัวชี้วัด นอกจากนั้นแล้วยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมได้แก่ การศึกษาแนวทางการก่อตั้งศูนย์รวบรวมผลไม้ในแหล่งผลิตและศูนย์กระจายสินค้าในแหล่งบริโภค การส่งเสริมการส่งออกผลไม้คุณภาพและปลอดภัย โดยการจัดทำตราหรือเครื่องหมายรับรองมาตรฐานผลไม้ไทย สนับสนุนให้ผู้ส่งออกค้าขายกับกลุ่มเกษตรกรที่มีระบบ GAP ควรให้เงินอุดหนุนผู้ส่งออกรายเล็กที่ประสบความสำเร็จในการเจาะตลาดส่งออกใหม่ ๆ

อูรสา บัวตะมะ และคณะ (2549) ศึกษากระบวนการทางการตลาดทุเรียนของเบญจภาคีส่งออกผลไม้จังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาการทำงานร่วมกันในรูปแบบพันธมิตร (Cluster) เพื่อให้เกิดความร่วมมือและช่วยเหลือกันและกันระหว่างกลุ่มผู้ผลิตผลไม้ ผู้ส่งออก และกลุ่มที่เกี่ยวข้อง โดยคาดว่าจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพทั้งด้านการผลิตและการตลาดอย่างครบวงจร ทุเรียน ซึ่งเป็นผลไม้ชนิดหนึ่งที่อยู่ในการดำเนินงานของเบญจภาคี

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการทางการตลาดทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี รวมทั้งการวิเคราะห์และประเมินผลการดำเนินการของกลุ่มเบญจภาคี จะนำไปสู่การพัฒนามาตรฐานสำหรับการส่งออก การนำข้อดีข้อเสียของกระบวนการทางการตลาด ปัญหาทางการตลาด โดยการสัมภาษณ์ กลุ่มเบญจภาคี ทั้ง 5 คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี หอการค้าจังหวัดจันทบุรี สำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี กลุ่มพันธมิตรผู้ส่งออก และ เกษตรกร โดยพบว่าปี พ.ศ. 2548 ถึงปี พ.ศ. 2549 องค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรีได้เข้าไปกำหนดราคาขั้นต่ำอย่างเป็นธรรมเพื่อไม่ให้พ่อค้าคนกลางเอาเปรียบจากนั้นได้จัดสรรงบประมาณ ทำหน้าที่เป็นคนกลางรับ

ซื้อทุเรียนที่ได้มาตรฐาน GAP ผ่านเครือข่าย องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ การเกษตรจังหวัดจันทบุรี และกำหนดจุดรับซื้อเช่นเดียวกับสิ่ง ส่งผลให้ระดับราคารับซื้อของตลาด ทุเรียนปรับสูงขึ้นจากกิโลกรัมละ 13 บาท เป็นกิโลกรัมละ 19 บาท สำหรับทุเรียนที่ได้รับมาตรฐาน ในการส่งออก จะถูกส่งไปประเทศอินโดนีเซีย ญี่ปุ่น และจีน โดยวิธีการตกลงราคา ณ เวลาซื้อขาย และผู้ซื้อจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้านการขนส่งไปต่างประเทศ ทั้งหมด ซึ่งผลการดำเนินการ แทรกแซงตลาดดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อกลไกการตลาด และเกิดความคล่องตัวก็เป็นเพียงระยะสั้น และ ใช้งบประมาณ

เสริมสุข สลักเพ็ชร์ และคณะ (2549) ศึกษาถึงการจัดการการผลิตทุเรียนคุณภาพสำหรับ บริโภคสดเพื่อการส่งออกในลักษณะเครือข่ายธุรกิจที่มีความมั่นคงและยั่งยืนระหว่างเกษตรกรและผู้ ประกอบการ เพื่อหาวิธีการบริหารจัดการเทคโนโลยีการผลิตอย่างเหมาะสมในการควบคุม ปริมาณผลิตผลทุเรียนคุณภาพให้มีเสถียรภาพ และสร้างและพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตทุเรียน คุณภาพ และเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องในลักษณะของ ธุรกิจที่มีความมั่นคงและยั่งยืน

รุ่งอรุณ ธิมาชัย (2553) ศึกษาการส่งออกทุเรียนสดแช่เย็นไปสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเป็นการศึกษาสถานการณ์ด้านการผลิตและการตลาดทุเรียนสด รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อ การส่งออกทุเรียนสดแช่เย็นของไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่าง พ.ศ. 2541-2552 พบว่า ประเทศไทยมีปริมาณการผลิตและส่งออกทุเรียนเป็นรายใหญ่อันดับสองผลิตกว่า 6.90 แสนตัน มี มูลค่าการค้ากว่า 2.79 ล้านบาท โดยเฉพาะหลังจากไทยทำข้อตกลงเสรีทางการค้ากับสาธารณรัฐ ประชาชนจีน (FTA) ปริมาณการส่งออกทุเรียนสดลดลง

ในงานชิ้นนี้ให้ข้อสังเกตว่าประเทศเป็นผู้ส่งออกทุเรียนรายใหญ่ของโลกแต่กลับไม่มี อำนาจต่อรองราคา ซึ่งตรงกันข้ามกับประเทศเวียดนาม ดังนั้นจึงเสนอว่าชาวสวนควรปรับปรุง กระบวนการผลิตทุเรียนให้มีคุณภาพและผลิตทุเรียนนอกฤดูกาล โดยเฉพาะในเขตที่มีศักยภาพใน การผลิต

นงนุช อังยูริกุล และ สายทิพย์ โสรรัตน์ (2558) ศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์โซ่อุปทานลำไย และทุเรียนส่วน โยบายส่งเสริมภายใต้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และ สังเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับลำไยสดและทุเรียนสดของไทยเพื่อประเมินสถานการณ์การ ประกอบการตามโซ่อุปทาน และเสนอแนะนโยบายส่งเสริมระบบการทำงานของโซ่อุปทาน ผลการ ประเมินสถานการณ์ตามโซ่อุปทานทั้งลำไยสดและทุเรียนสดเพื่อการส่งออก พบว่าการ ประกอบการตามโซ่อุปทานของไทยมีจุดอ่อนและอุปสรรคในทุกๆระดับตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ถึง ปลายน้ำ

จึงต้องมีนโยบายส่งเสริมระบบการทำงานในทุกระดับ โดยต้องปรับการดำเนินงานตามนโยบายให้มีความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเรื่องเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ ได้แก่ การส่งเสริมให้ผู้ปลูกไม้ผลเข้าสู่ระบบ GAP ทั้งหมด การจัดระบบการค้าของล้งต่างชาติ และให้มีการสร้างเครือข่ายในระดับพื้นที่เพื่อร่วมกันวางแผนการผลิตและการตลาดทั้งในและนอกฤดูให้สอดคล้องกันในระหว่างผู้ประกอบการในโซ่อุปทาน ภายใต้เงื่อนไขของการผลิตผลไม้ที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพและความปลอดภัย บนฐานข้อมูลของการแข่งขันในระหว่างประเทศผู้ผลิตที่เป็นคู่แข่งทางการค้า เพื่อให้มีความพร้อมในการเข้าสู่นโยบายเสรีทางการค้า ทั้งตลาดในและนอก AEC

โดยมีข้อเสนอให้ภาครัฐการดำเนินการตามนโยบายส่งเสริมระบบการทำงานของห่วงโซ่อุปทานเพื่อการส่งออกภายใต้ AEC โดยปรับกระบวนการดำเนินการให้สอดคล้องและเหมาะสมกับโซนพื้นที่นั้น ๆ ได้แก่ โซนแหล่งผลิตในภาคเหนือ ในภาคตะวันออก หรือในภาคใต้ เป็นต้น ในลักษณะที่เรียกว่า การจัดการเชิงพื้นที่ (Area based) โดยเฉพาะการจัดให้มีระบบตลาดกลางของสินค้านั้น ๆ ในพื้นที่ด้วย นอกจากนั้นแล้วให้ภาครัฐจัดระบบการค้าของล้งต่างชาติในทุกภูมิภาค อย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโซ่อุปทาน

รวมถึงผลักดันและส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายในระดับพื้นที่ เพื่อร่วมกันวางแผนการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตทั้งในและนอกฤดู การเข้าสู่ระบบ GAP ทั้งหมด และมีการดูแลให้ดำเนินการตามมาตรฐาน GAP เพื่อให้สอดคล้องกันระหว่างผู้ประกอบการในโซ่อุปทาน เช่น ผู้ปลูก ล้ง และผู้ส่งออก ภายใต้เงื่อนไขของการผลิตผลไม้ที่ได้มาตรฐาน มีคุณภาพ และความปลอดภัย บนฐานข้อมูลของการแข่งขันในระหว่างประเทศผู้ผลิตที่เป็นคู่แข่งทางการค้า เพื่อให้มีความพร้อมในการเข้าสู่นโยบายเสรีทางการค้า ทั้งตลาดในและนอก AEC ตลอดจนศึกษาหาระบบตลาดกลางการค้าทุเรียนที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง

สุเทพ นิมสาย และคณะ (2555) ศึกษาเรื่อง โอกาสและอุปสรรคของผลไม้ไทยในอาเซียน: กรณีการนำเข้า-ส่งออกระหว่างไทย สหภาพเมียนมาร์และสปป.ลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรค แนวทางการพัฒนาตลาดและการจัดการโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมการนำเข้า-ส่งออกผลไม้สดของไทย กรณีการนำเข้า-ส่งออกระหว่างไทย-สหภาพเมียนมาร์-สปป.ลาว (ตอนเหนือ) เพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน โดยเน้นการศึกษาเชิงสำรวจภายใต้บริบทแนวคิดการจัดการ โลจิสติกส์และโซ่อุปทานของผลไม้เศรษฐกิจ 4 ชนิด ได้แก่ ทุเรียน มังคุด เงาะ และกล้วยไข่

จากการศึกษาพบว่า อุตสาหกรรมการนำเข้า-ส่งออกผลไม้สดของไทยไปสหภาพเมียนมาร์ และสปป. ลาวนั้นมีอุปสรรคที่สำคัญได้แก่ ความบกพร่องของกลไกตลาดและระบบการจัดการ โลจิสติกส์และโซ่อุปทาน การแทรกแซงของพ่อค้าชาวต่างชาติ รวมถึงนโยบายของรัฐ แต่ทั้งนี้ประเทศไทยยังมีโอกาสทางการค้ากับสปป.ลาวและสหภาพเมียนมาร์ในหลายประเด็น

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยคือแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง ได้แก่ การจัดแบ่งเขต (Zoning) หรือเครือข่ายกลุ่มผู้ปลูก (Network) เพื่อสะดวกต่อการพัฒนาต่อยอดการวางแผนการผลิตและการตลาดผลไม้ในแต่ละภาคควรพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการผลิต อาทิ การใช้ GAP เพื่อให้ผลผลิตให้อยู่ในเกณฑ์ที่ดีและมีมาตรฐานมากขึ้น เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของลูกค้าในอนาคต พัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ ปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ผลไม้ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นทางเลือกและสร้างมาตรฐานที่ดีต่อการส่งออกไปยังต่างประเทศ

นอกจากนั้นต้องสร้างมาตรฐานความปลอดภัย รวมถึงการพัฒนาระบบตรวจสอบการย้อนกลับไปยังเกษตรกรเพื่อสร้างความเชื่อถือต่อผู้บริโภค หรือลูกค้าเสมอ, ตั้งเครือข่ายกลุ่มผู้รับซื้อเพื่อสร้างความเข้มแข็งและให้กับผู้ประกอบการไทย และแนวทางสุดท้ายได้แก่ การขนส่งการกระจายผลผลิต และผู้บริโภค ได้แก่ การเชื่อมโยงของโซ่คุณค่า (Value chain) ระหว่างกันโดยต้องคำนึงถึง การไหลของสินค้า (Product flow) การไหลของข้อมูล (Information flow) การไหลของสัมพันธภาพ (Relationship flow) รวมถึงการสร้างความพึงพอใจของลูกค้า และจงรักภักดีต่อสินค้า นอกจากนี้ยังเสนอว่าภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างจริงจังทั้งด้านการผลิต (Production) นโยบายด้านการตลาด (Marketing) นโยบายด้านการจัดการโลจิสติกส์ (Logistics) และนโยบายด้านการส่งเสริม (Policy)

การทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นงานวิจัยเชิงพัฒนา ที่ผ่านมา พบว่ายังขาดการวิเคราะห์ในมิติเชิงอำนาจ มิติทางการเมืองและการวิเคราะห์เชิงระบบโลก เนื่องจากปัจจุบันตลาดสินค้าทุเรียนได้ขยายพื้นที่การค้าไปสู่ตลาดโลก ที่มีรูปแบบการค้าที่เปลี่ยนแปลง การละเลยประเด็นการวิเคราะห์ในเชิงระบบโลก ไม่สามารถเผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของปัญหา อันประกอบด้วย การผลิต การค้า เศรษฐกิจและความสัมพันธ์อื่นๆ ซึ่งเป็นจุดด้อยที่ทำให้ขาดข้อมูลในการวิเคราะห์กระบวนการ ณ ห่วงโซ่ งานศึกษาชิ้นนี้จึงมีความมุ่งหวังในการวิเคราะห์ “ลักษณะทางเศรษฐกิจและการเมืองของทุเรียนจันทบุรีในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกเป็นอย่างไร”

นิยามศัพท์ในการวิจัย

ตลาดสินค้าทุเรียน หมายถึง ตลาดการค้าทุเรียนในจังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีการผลิต ซื้อขาย และส่งออกสินค้าทุเรียนที่มากที่สุดในประเทศไทย

อำนาจในการควบคุมตลาดสินค้า หมายถึง อำนาจในการกำหนดราคา คุณสมบัติ ของทุเรียน อาทิ ขนาด รูปทรงผล ชนิดพันธุ์ เปอร์เซ็นต์แป้ง ข้าวผล หนามทุเรียน และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

ล้ง หมายถึง โรงคัดบรรจุ โรงคัดแยกเกรดและคุณภาพสินค้าที่มีขนาดโรงเรือนและพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อรับซื้อและรวบรวมทุเรียนจากชาวสวน พ่อค้ารวบรวม พ่อค้าส่ง กลุ่มสหกรณ์

และกลุ่มเกษตรกร สถานที่ตั้งของสิ่ง โดยทั่วไปจะอยู่ในพื้นที่ที่การคมนาคมสะดวกสามารถรองรับ
 ทูเรียนจากชาวสวนหรือพ่อค้ารวบรวม กิจกรรมของสิ่ง ประกอบด้วยการรวบรวมและคัดแยก
 ทูเรียนเพื่อจำหน่ายในประเทศ และ ต่างประเทศ กรณีสินค้าทูเรียนที่ส่งไปจำหน่ายยังตลาด
 ต่างประเทศ จะมีพนักงานทำหน้าที่คัดแยก บรรจุหีบห่อ และลำเลียงขึ้นตู้คอนเทนเนอร์ทำการขน
 ส่งไปยังตลาดปลายทาง

แผง หมายถึง สถานที่ พื้นที่ สำหรับการคัดแยก ขาย และบรรจุสินค้าทูเรียน มีลักษณะ
 เป็นโรงเรือน หรือ เต็นท์ แบบชั่วคราว เมื่อสิ้นฤดูกาลจะยุติการซื้อ-ขาย ส่วนเต็นท์จะถูกรื้อออก

การวิเคราะห์ตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง หมายถึง การวิเคราะห์ที่ให้ความสำคัญใน
 การวิเคราะห์ในเชิงอำนาจและกระบวนการแลกเปลี่ยนที่เหลื่อมล้ำ (Unequal exchange) ตลอดจน
 ลักษณะการกระจายมูลค่าที่ผลิตได้ระหว่างผู้กระทำการ (Key actors) ที่เกี่ยวข้อง โดยจะใช้วิธีการ
 วิจัยเป็นแบบผสมระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพเสริมด้วยการวิจัยเชิงปริมาณในกรณีที่ทำเป็น

ชาวสวน หมายถึง ชาวสวนทูเรียนรายย่อยและรายใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ผลิตทูเรียนในจังหวัด
 จันทบุรี

พ่อค้ารวบรวม หมายถึง พ่อค้าคนกลาง ที่จะทำหน้าที่ในการรวบรวมสินค้าจากระดับ
 สวนสู่จุดกระจายสินค้า พ่อค้ารวบรวมนี้สามารถจำแนกได้หลายระดับ ได้แก่ 1. พ่อค้ารวบรวม
 ระดับท้องถิ่น เป็นพ่อค้ารวบรวมรายย่อยซึ่งอาจเป็นชาวสวนรายย่อย 2. พ่อค้ารวบรวมเครือข่าย
 ของสิ่งส่งออก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มือปืนรับจ้าง” ซึ่งอาจจะผู้ที่ได้รับทุนอุดหนุนจากนายทุน
 จะต้องตัดทูเรียนส่งให้กับสิ่งของนายทุน หรือ อาจใช้ทุนของตนเองในการเข้าตัดทูเรียนจากสวน
 ซึ่งในกรณีนี้พ่อค้าสามารถตัดทูเรียนส่งให้กับสิ่งใดก็ได้ 3. พ่อค้ารวบรวมรายใหญ่ อาจเป็นตัว
 แทนที่รวบรวมทูเรียนให้กับนายทุนส่งออกเมื่อรวบรวมสินค้าได้แล้วจะส่งผลผลิตตามคำสั่งของ
 นายทุน ไปยังตลาดปลายทาง

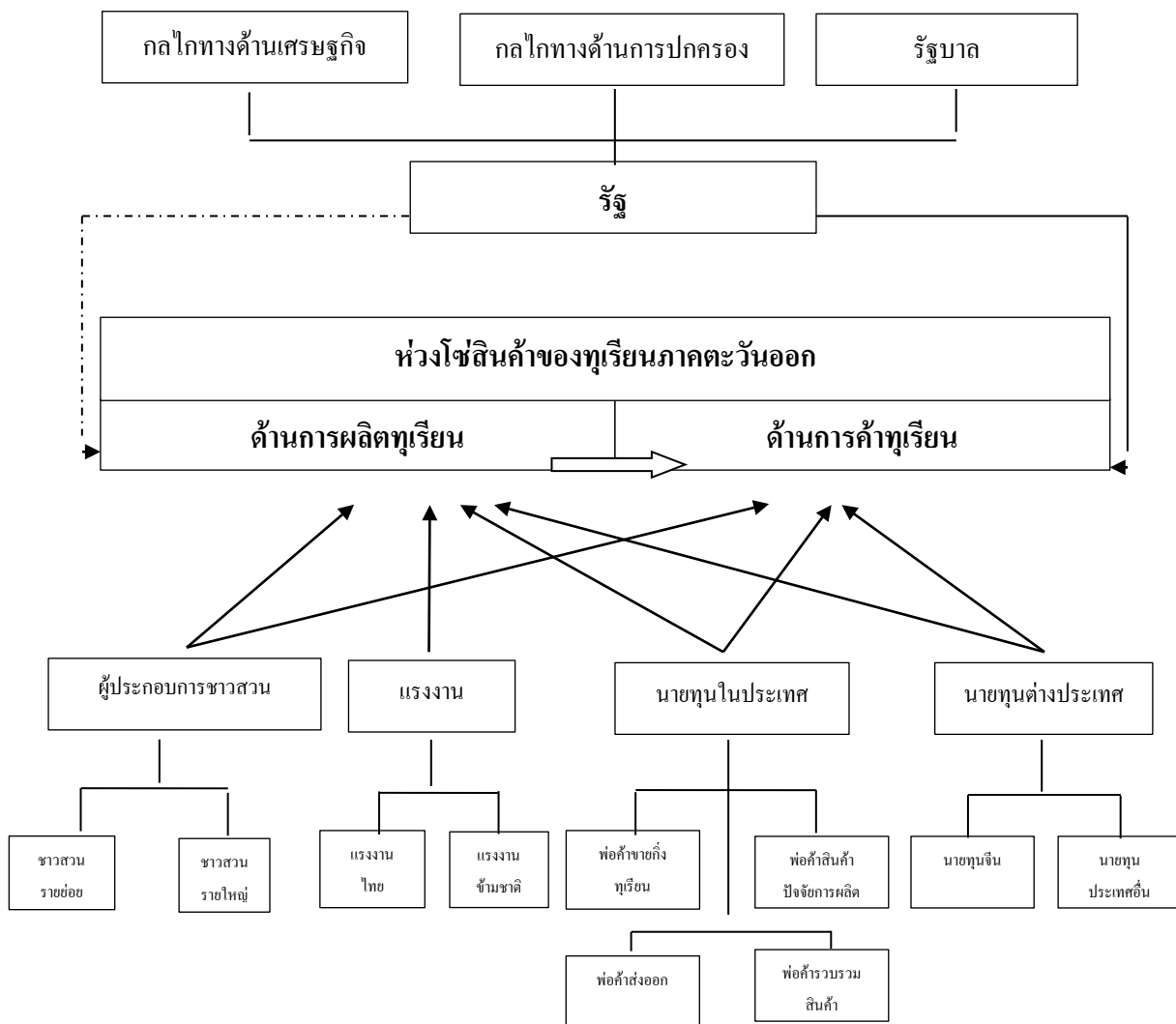
พ่อค้าส่งออก หมายถึง พ่อค้าส่งออกทูเรียน ประกอบด้วยนายทุนในประเทศ
 ต่างประเทศ

เจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึง บุคลากรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การค้าทูเรียน
 มือตัด หมายถึง คนตัด หรือ คนที่ทำหน้าที่ในการเก็บเกี่ยวทูเรียน ซึ่งคนตัดจะเป็นผู้ที่มี
 ความสามารถจำแนกคุณสมบัติทูเรียนคุณภาพแลพะด้อยคุณภาพเบื้องต้นได้

เปอร์เซ็นต์แป้ง หมายถึง เปอร์เซ็นต์แป้งหรือค่าความหวานในเนื้อทูเรียนที่ใช้ในการ
 ประเมินความอ่อนแก่ ระยะการเก็บเกี่ยว เช่น การเก็บเกี่ยวทูเรียนเพื่อส่งออกทูเรียนจะต้องมี
 เปอร์เซ็นต์แป้ง 70 – 80 หากเก็บเกี่ยวเกินกว่านี้จะเป็นทูเรียนแก่

ทูเรียนอ่อน คือ ทูเรียนที่ตัดก่อนระยะการเก็บเกี่ยวที่เหมาะสม มีเปอร์เซ็นต์แป้งต่ำกว่า

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภาพที่ 2-8 กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากกรอบแนวคิดในการศึกษาหัวข้อ เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่มูลค่าของผลไม้ภาคตะวันออก ศึกษากรณีทุเรียน ที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นเพื่อศึกษาถึงการก่อรูปห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลก เพื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลก บทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

ทั้งนี้จากการรัฐบาลมีข้อตกลงทางการค้า หรือ FTA ราว พ.ศ.2546 ปริมาณการส่งออกทุเรียนสูงกว่า 100,000 กิโลกรัม (100 ตัน) เกิดมูลค่าการค้ากว่า 1,000 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558) และเพิ่มขึ้น

ระยะต่อมา ส่งผลให้มีผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่ทุเรียนและพบว่าภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

ในงานศึกษาชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้ทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีมาเป็นตัวแทนในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้า และเผยให้เห็นความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจโดยเป็นการวิเคราะห์บนฐานของความสัมพันธ์ทางการผลิต ได้แก่ ความสัมพันธ์ในการเข้าถึงทรัพยากร และควบคุมปัจจัยการผลิต ความสัมพันธ์ในการแจกจ่ายพลังแรงงานของสมาชิกภายในสังคมเข้าสู่กระบวนการแรงงานที่แตกต่างกันและความสัมพันธ์ในการกระจายมูลค่าของผลผลิต ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกกลุ่มผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน ดังต่อไปนี้

1. ผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน หมายถึง ผู้ที่มีความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน สามารถจำแนกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการชาวสวน กลุ่มแรงงาน กลุ่มนายทุนในและต่างประเทศ และกลุ่มรัฐ แต่ละกลุ่มมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 กลุ่มชาวสวน ประกอบด้วย ชาวสวนทุเรียนรายย่อยและ ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ เป็นผู้ผลิตและขายทุเรียนและส่วนใหญ่มีการปลูกแบบผสมผสานทำให้สามารถแบ่งชาวสวนออกเป็น 2 ประเภท คือ ชาวสวนรายย่อยและรายใหญ่

1.1.1 ชาวสวนรายย่อย ชาวสวนรายย่อยมีพื้นที่สวนไม่เกิน 50 ไร่ หรือมีทุเรียนไม่เกิน 300 ต้น แรงงานในการทำสวนมักเป็นแรงงานในครัวเรือนและมีแรงงานแบบยืดหยุ่นในการสนับสนุนการผลิต ซึ่งชาวสวนรายย่อยขนาดเล็กไม่สามารถผลิตซ้ำตัวเองได้เนื่องจากมีที่ดินหรือปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น แรงงาน ปัจจัยสนับสนุนการผลิตอย่างจำกัด(สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533) โดยจะพบว่าชาวสวนรายย่อยอาจจ้างชาวสวนรายย่อยมาเป็นแรงงานชั่วคราวในสวนของตนเองและในทำนองเดียวกันชาวสวนรายย่อยอาจขายแรงงานของตนเองแก่ชาวสวนรายอื่นในช่วงระยะเวลาของการผลิต เช่น การรับจ้างตัดหญ้า ฟันยา โยงทุเรียน และกิจกรรมอื่นๆในสวน เป็นต้น

1.1.2 ชาวสวนรายใหญ่ สำหรับชาวสวนรายใหญ่เป็นนายทุนมีพื้นที่ผลิตกว่า 50 ไร่ หรือมีทุเรียน ตั้งแต่ 300 ต้นขึ้นไป เน้นการผลิตเพื่อการค้าซึ่งเป็นกระบวนการผลิตแบบทุนนิยม (Capitalist production) ดังนั้นจึงพบว่าสวนรายใหญ่นับผลิตทุเรียนนอกฤดูกาลซึ่งมีมูลค่าการค้าสูงกว่าทุเรียนในฤดูกาล ทำให้ต้องใช้ทุนและแรงงานจำนวนมาก แรงงานประกอบด้วยแรงงานไทยและแรงงานข้ามชาติซึ่งมีทั้งประจำและไม่ประจำ บางรายมีการว่าจ้างแรงงานแบบยืดหยุ่นในการผลิตเพิ่มเติม การใช้เทคโนโลยีและกระบวนการผลิตสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถผลิตทุเรียนตรงกับเกณฑ์มาตรฐานสินค้าทุเรียนที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด สินค้าของสวนรายใหญ่จึงมีสินค้าตามเกณฑ์มาตรฐานฯ ที่ขายในราคาสูงจำนวนมาก ส่วนสินค้าที่ด้อยคุณภาพสามารถแยกขายในตลาดธรรมชาติ

1.2 กลุ่มแรงงาน ประกอบด้วย แรงงานชาวไทย ซึ่งเป็นแรงงานจากภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ แรงงานในพื้นที่ และแรงงานจากสวนรายย่อย กลุ่มแรงงานอีกกลุ่มเป็น แรงงานที่มีความสำคัญ ได้แก่ กลุ่มแรงงานข้ามชาติ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากประเทศกัมพูชา ลาว พม่า ตามลำดับ เป็นการจ้างงานแบบประจำและชั่วคราว โดยแรงงานประจำจะเป็นแรงงาน ฝีมือที่มีประสบการณ์มีทักษะ มีความเชี่ยวชาญ จะได้รับสวัสดิการจากนายจ้าง เช่น บ้านพัก อาหาร และ โบนัส ซึ่งจะได้รับหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต

1.3 กลุ่มพ่อค้าในและต่างประเทศ สามารถจำแนกออกเป็น นายทุนในประเทศ และ นายทุนต่างประเทศ

1.3.1 กลุ่มพ่อค้าในประเทศ ประกอบด้วย พ่อค้าขายต้นพันธุ์ทุเรียน พ่อค้าขาย ปัจจัยการผลิต พ่อค้ารวบรวม พ่อค้าส่งออก

1.3.1.1 พ่อค้าขายต้นพันธุ์ทุเรียน มีบทบาทในการเพาะกล้าพันธุ์ โดยการรับ ซื่อเมล็ดพันธุ์จากแหล่งต่างๆ ก่อนที่จะนำมาขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด หลังจากนั้น 1 ปี จึงมีการ ต่อกิ่งพันธุ์ทุเรียน โดยเน้นขยายพันธุ์ตามความต้องการของตลาด

1.3.1.2 พ่อค้าขายปัจจัยการผลิต มีบทบาทในการจัดหาปัจจัยสนับสนุนการผลิตทุเรียน ได้แก่ ปุ๋ย ยา สารเคมี เครื่องพ่นยา เครื่องตัดหญ้า ท่อส่งน้ำ หัวน้ำเหียงและอื่น ๆ ที่จะ ใช้ในการสนับสนุนการผลิตทุเรียนของชาวสวน

1.3.1.3 พ่อค้ารวบรวม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มือปืนรับจ้าง” เป็นคนกลาง ในการรวบรวมทุเรียนจากชาวนำมาขายเพื่อทำกำไร มี 2 ประเภท คือ พ่อค้าเก็บเกี่ยวเอง พ่อค้ารับซื้อ ณ จุดขาย

พ่อค้าที่เก็บเกี่ยวเองจะเจรจาราคากับชาวนาก่อนเก็บเกี่ยวในสวน อาจเป็นชาวสวนราย ย่อย หรือพ่อค้าทุเรียนรายย่อยที่มีความเชี่ยวชาญ ในการเก็บเกี่ยว สามารถพิจารณาความอ่อน-แก่ ของทุเรียน หลังเก็บเกี่ยวจะคัดคุณภาพและขนส่งสินค้าไปขายในตลาด 2 ประเภท ได้แก่ 1. ตลาด ธรรมชาติ 2. พ่อค้ารวบรวมรายใหญ่ที่มีคลังหรือแผงรวบรวม 3. พ่อค้าส่งออก ส่วนพ่อค้ารวบรวม ณ จุดขายจะรอซื้อทุเรียนจากชาวนาและพ่อค้ารวบรวมประเภทแรก จากนั้นจะคัดคุณภาพและขาย ในตลาด ได้แก่ 1. พ่อค้ารวบรวม 2. คลังส่งออก 3. ทุเรียนตกไซค์จะรวบรวมขายในตลาดอื่น ๆ เช่น ตลาดในประเทศ เช่น ตลาดสี่มุมเมือง ตลาดไท ตลาดบริเวณชายแดนไทยกัมพูชา และ 4. ตลาดค้า ปลีก

1.3.1.4 พ่อค้าส่งออก จะมีคลังขนาดใหญ่ บางรายมีแผงจำนวนมากกระจายอยู่ ทั่วไป จะรวบรวมทุเรียนเพื่อส่งขายทั้งในและต่างประเทศ พ่อค้าส่งออกในประเทศส่วนใหญ่จะ ค้าขายทุเรียนมานานจนมีเครือข่าย ณ ตลาดปลายทาง

1.3.1.5 พ่อค้าปลีก เป็นพ่อค้าที่ซื้อทุเรียนจาก 2 แหล่ง คือ 1. ซื้อทุเรียนจากชาวสวน และ 2. ซื้อทุเรียนจากพ่อค้ารวบรวมในตลาดธรรมชาติ และนำไปขายแก่ผู้บริโภคหรือพ่อค้าปลีกรายย่อยรายอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งผลิต รูปแบบการขายทุเรียนของพ่อค้าปลีกอาจขายทุเรียนทั้งผลหรือขายเป็นเม็ดก็ได้

1.3.2 กลุ่มพ่อค้าส่งออกต่างประเทศ เป็นนายทุนหรือชาวต่างประเทศ ที่เข้าประกอบธุรกิจการค้ามีขนาดใหญ่โดยการเช่าที่และก่อสร้างสิ่งแบบถาวร พ่อค้าสร้างเครือข่ายในพื้นที่โดยผ่านพ่อค้ารวบรวมชาวไทยเพื่อรวบรวมทุเรียนจากแหล่งผลิต จากนั้นจึงทำการคัดแยกและส่งออกไปขายในตลาดปลายทาง

1.4 กลุ่มรัฐ สำหรับกลุ่มรัฐที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนห่วงโซ่สินค้าทุเรียน สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลไก ได้แก่ กลไกด้านการปกครอง และกลไกด้านเศรษฐกิจ ซึ่งทั้ง 2 กลไก ต้องปฏิบัติงานที่สอดคล้องประสานกันภายใต้นโยบายของรัฐ สำหรับกลไกด้านการปกครอง จะรับบทบาทในการป้องกันและปราบปราม ประกอบด้วย หน่วยงานด้านทหาร ตำรวจ หน่วยงานในสังกัดราชการส่วนภูมิภาค เช่น งานป้องกันจังหวัด ส่วนกลไกด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย สำนักงานเกษตรจังหวัดและอำเภอ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดและอำเภอ สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สถาบันการเงินในกำกับของรัฐ เป็นต้น มีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการผลิตและการตลาด

2. กลยุทธ์ของผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่ทุเรียน คือ กระบวนการ วิธีการในการผลิตและการค้าทุเรียนของผู้กระทำการ ในกรณีของชาวสวน ได้แก่ การจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น กิ่งพันธุ์ทุเรียน ปัจจัยสนับสนุนการผลิต ที่มีต้นทุนต่ำแต่ผลิตเกิดมูลค่าการค้าสูง การใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการผลิต เช่น เครื่องมือ อุปกรณ์ กระบวนการผลิตที่ทันสมัยสามารถผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด กระบวนการในการปลูกทุเรียน การตัดทุเรียน ระบบข้อมูลข่าวสาร – ข้อมูลต่าง ๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการค้าและการตลาด เช่น ราคาการซื้อขายสินค้าในตลาดอื่น ๆ คุณลักษณะของสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด เป็นต้น การผลิตทุเรียนที่มีคุณภาพ (High quality) ด้วยต้นทุนที่ต่ำ (Low cost)

ส่วนกลยุทธ์ของพ่อค้าได้แก่ กลยุทธ์ในการกำหนดคุณลักษณะของสินค้า โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานสินค้าทุเรียนที่ภาครัฐกำหนดขึ้น ในกรณีที่มีสินค้าเพิ่มขึ้นพ่อค้าสามารถกำหนดเกณฑ์อื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น สีเปลือกทุเรียน ขนาดของผล รูปทรงผล และอื่น ๆ

3. ลักษณะของสินค้า หมายถึง คุณลักษณะของทุเรียนที่มีมูลค่าในตลาดการค้า โดยการใช้เกณฑ์พิจารณาได้แก่ รูปทรง ขนาด หรือ จำนวนพูของผลทุเรียน น้ำหนัก และ ปริมาณแป้งในทุเรียน เช่น การตัดทุเรียนส่งออกต่างประเทศได้แก่ จีน ฮองกง ไต้หวัน ที่ตัดทุเรียนที่มีปริมาณแป้ง 70- 80 % หรือ ประมาณ 106 และ 113 วัน หลังดอกบาน กรณีเป็นทุเรียนที่มีปริมาณแป้ง ตั้งแต่

90 % หรือประมาณ 120 วัน หลังคอกบาน จะส่งขายในตลาดมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และภายในประเทศ (ชูศักดิ์ ชวประดิษฐ์ และปรีดาวรรณ ไชยศรีชลธาร, 2555)

ในการวิเคราะห์ดังกล่าวจะดำเนินการระหว่างกลุ่มงานแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ ณ ห่วงโซ่การผลิตต่าง ๆ ในตลาดสินค้าทุเรียน ซึ่งจะช่วยอธิบายเกี่ยวกับการก่อรูป ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนและอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ณ ห่วงโซ่ และบทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยใช้ทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy) และห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains)

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่นอกจากจะแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับ “ลักษณะทางเศรษฐกิจและการเมืองของทุเรียนจันทบุรีในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกเป็นอย่างไร” และแสวงหาความรู้ใหม่ (Originality) ตามแนวคิดห่วงโซ่สินค้า (Global commodity chains) และวิเคราะห์ตามแนวทฤษฎีว่าด้วยระบบโลก (World economy) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จากระบบโลกซึ่งประกอบด้วยโครงสร้าง กลุ่มสมาชิก ที่มีลักษณะของความเชื่อมโยงแบบกลุ่ม (Boxes หรือ Nodes) โดยวิธีดำเนินการวิจัยของคูดินีพอนนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพแนวกรณีศึกษา (Methodology) โดยผู้วิจัยได้เลือก “ทุเรียน” ผลไม้ชั้นนำของจังหวัดจันทบุรีมาเป็นหน่วยในการศึกษา กล่าวคือจังหวัดจันทบุรีนั้นมีพื้นที่ในผลิตทุเรียนมากและส่งผลให้มีปริมาณสินค้ามากที่สุดของประเทศและนำมาสู่การสร้างมูลค่าสูงเป็นอันดับ 1 ของประเทศ

งานศึกษาชิ้นนี้จะได้เผยให้เห็นปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในตลาดสินค้าทุเรียนได้อย่างชัดเจน โดยผู้วิจัยได้จำแนกยุคของทุเรียนออกเป็น 2 ยุค ได้แก่

ยุคแรก เป็นยุคที่ของการผลิตและค้าภายในประเทศโดยมีชาวสวนในฐานะเป็นผู้ผลิตเป็นผู้ขับเคลื่อนตลาดการค้า หรือที่เรียกว่า Producer driven chains (PD) และ

ยุคต่อมา เป็นการส่งออกทุเรียนไปยังตลาดต่างประเทศ และมีผู้ซื้อ หรือ พ่อค้าเป็นผู้ขับเคลื่อนตลาดการค้า หรือที่เรียกว่า Buyer driven chains (BD)

ในแต่ละยุคนั้นมีลักษณะของความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในแง่ของผู้กระทำการ ซึ่งในความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ ได้ปรากฏความสัมพันธ์เชิงอำนาจซ่อนเร้นอยู่ด้วย การใช้ทุเรียนมาเป็นกรณีศึกษา (Case study research) นั้น จะทำให้งานดังกล่าวสามารถเจาะลึกถึงความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าได้อย่างชัดเจน รวมถึงยังมีประโยชน์ในการเชื่อมโยงข้อมูลในระดับจุลภาคไปสู่ระดับมหภาคโดยอาศัยตรรกะในเชิงอุปนัย (Inductive logic) คือการสรุปจากรูปธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะไปสู่ข้อสรุปนามธรรมทั่วไป (อุทุมพร จามรมาร, 2540; Creswell, 2007) ที่สำคัญคืองานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเป็นแบบผสมระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพเสริมด้วยการวิจัยเชิงปริมาณในกรณีที่ทำเป็น นอกจากนั้นเป็นการวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพที่เรียกว่า ทฤษฎีจากฐานราก (Grounded theory) ซึ่งเป็นการพัฒนาทฤษฎีจากข้อมูลพรรณนาแบบเรื่องเล่า (Narrative data) ที่ผ่านกระบวนการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและนำมาวิเคราะห์ในเชิงอุปนัย (Inductive analysis) นำไปสู่การแสวงหาแบบแผน จนเกิดข้อสรุปเชิงทฤษฎี (Transferability)

กล่าวคือ ผลของการวิจัยที่ทำอยู่สามารถนำไปอธิบายปรากฏการณ์ในบริบท หรือพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้ (Teddlie & Tashakkori, 2009)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการศึกษาสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้เกิดความแม่นยำและเที่ยงตรง ภายใต้กระบวนการสำคัญใน 4 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร เอกสารที่จะใช้ในการวิจัยนี้เป็นการมุ่งรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร 2 ประเภท ได้แก่ เอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ดังนี้

1.1 เอกสารชั้นต้น (Primary data) เป็นข้อมูลที่ยังมิได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ผู้วิจัยถือว่าเป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ เช่น เอกสารการประชุม บันทึกการประชุม เอกสารทางราชการ หนังสือพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับความเคลื่อนไหว ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน

1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary data) เป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ เช่น กฎหมาย กฎระเบียบ คำสั่ง ตำราทางวิชาการ บทความวิชาการ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ที่ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับตลาดทุเรียน

2. การสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการหรือไม่มีโครงสร้าง (Informal or unstructured interview) คือ มีเพียงคำถามวิจัยเป็นแนวสัมภาษณ์ในที่นี้จะมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย อาทิ ชาวสวนทุเรียน พ่อค้ารวบรวม พ่อค้านายทุน นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักการเมือง เป็นต้น

3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interviews) เป็นการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ (Field research) โดยการใช้แนวสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งการศึกษาข้อมูลเชิงลึกถึงความสัมพันธ์ของผู้กระทำการ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน เพื่อนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เคลื่อนไหว ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียน (Durian commodity chains) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้จำแนกผู้กระทำการออก ดังนี้

3.1 ชาวสวนรายย่อย

3.2 ชาวสวนรายใหญ่

3.3 แรงงานชาวไทย

3.4 แรงงานข้ามชาติ

3.5 พ่อค้ากิ่งทุเรียน

3.6 พ่อค้าสินค้าปัจจัยการผลิต

3.7 พ่อค้ารวบรวม

3.8 พ่อค้าส่งออกชาวไทย

3.9 พ่อค้าส่งออกชาวจีน

3.10 ภาครัฐและข้าราชการ

สำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 2 กรณี คือ การนัดล่วงหน้า ได้แก่ ชาวสวน กลุ่มพ่อค้า เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้กระทำการที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่ไม่ได้นัดไว้ล่วงหน้า ได้แก่ พ่อค้ารวบรวมที่เข้าตัดทุเรียนในสวนของชาวสวน มือตัด คนโบก และพ่อค้ารวบรวมในตลาดการค้า ณ พื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดจันทบุรี เป็นต้น การดำเนินการสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้วิจัยจะขออนุญาตบันทึกเทป ถ่ายภาพจากผู้ให้ข้อมูลก่อนทุกครั้ง

4. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant observation) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมหรือเรียกอีกอย่างว่า การสังเกตการณ์ภาคสนาม (Field observation) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาได้เข้าไปร่วมกิจกรรม หรือเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มที่ศึกษา โดยผู้วิจัยในฐานะที่เป็นชาวสวนทุเรียนจึงทำได้เพียงแต่รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มที่ศึกษาแต่ได้เข้าร่วมกับกลุ่มชาวสวนทุเรียน อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีฐานะเป็นชาวสวนทุเรียนแต่ผู้วิจัยมิได้แสดงตัวหรือสร้างบทบาทเหนือกลุ่มที่เกี่ยวข้อง (สุรพล กาญจนะจิตรา, 2553) ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการในการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการสังเกต การซักถามและจดบันทึก นอกเหนือไปจากการเฝ้าดูแล้ว ผู้วิจัยได้ซักถามบางสิ่งที่ไม่อาจเข้าใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความหมาย หรือสัญลักษณ์ การซักถามดังกล่าวมานี้ถือว่าการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ หลังจากดำเนินการซักถามแล้วจึงจดบันทึกข้อมูลเพิ่มเติม (สุภางศ์ จันทวานิช, 2542) นอกจากนั้นแล้วยังมีวิธีเก็บข้อมูล อื่น ๆ เช่น การเข้าไปร่วมสังเกตหรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในตลาดการค้าทุเรียน เป็นต้น

เครื่องมือในการช่วยการสังเกตการณ์ภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพสามารถตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างชัดเจน ได้แก่ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ รวมถึงสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตซ้ำและเก็บข้อมูลอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยอาจมองข้ามไป อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้ให้สัมภาษณ์แล้ว

การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยวิธีการดังนี้

1. ตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนต่างกันในการวิจัยนี้จะใช้ผู้ให้ข้อมูล
2. การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ในการวิจัยนี้จะใช้ข้อมูลจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และจากการสังเกตการณ์มาเปรียบเทียบว่าถ้าหากแหล่งข้อมูลที่ได้รับมานั้นแตกต่างกันไปหรือข้อมูลมาจากหลาย ๆ แหล่งจะมีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ เพื่อตรวจสอบเปรียบเทียบความถูกต้องของข้อมูลว่าเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

ก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนรายงาน ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้อง/เชื่อถือได้ของข้อมูล โดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า โดยการพิจารณาเปรียบเทียบคำตอบในเรื่องเดียวกันของผู้ให้ข้อมูล เพื่อพิจารณาว่าคำตอบเหมือนกัน หรือ ขัดแย้งกัน ในกรณีที่ขัดแย้งกันผู้วิจัยได้นำคำถามเดิมไปถามบุคคลที่ 3 เพื่อยืนยันข้อเท็จจริง/และคำตอบที่เชื่อถือได้ให้มากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลจากการสังเกต ข้อมูลจากเอกสารทั้งเอกสารชั้นต้น ชั้นรอง เพื่อตรวจสอบข้อมูลว่าตรงกันหรือไม่ เป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือหรือไม่หากว่ามีความขัดแย้งกันผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ 3 เข้ามาทำการเปรียบเทียบเพื่อตัดสินความถูกต้อง

เมื่อตรวจสอบความถูกต้องแล้วจึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีและพิจารณาถึงความสมเหตุสมผลของปรากฏการณ์ ณ ห่วงโซ่ และเปรียบเทียบไปมาระหว่างแนวคิดทฤษฎีกับข้อเท็จจริงหลายครั้ง จนกระทั่งสามารถจัดระบบและเรียบเรียงเนื้อหาได้อย่างลงตัวโดยใช้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาสนับสนุนการวิเคราะห์ จนกระทั่งไม่สามารถตีความเป็นประการอื่นได้แล้ว ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการเขียนรายงานผลการศึกษาในรูปของการพรรณนาความตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ประกอบไปด้วยการวิเคราะห์กระบวนการ ความสัมพันธ์ คือ การจำแนกและอธิบายความสัมพันธ์ของผู้กระทำการแต่ละกลุ่ม

บทที่ 4

บริบทของตลาดสินค้าทุเรียนและการก่อรูปห่วงโซ่สินค้าในระดับโลก

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเกี่ยวกับบริบททางประวัติศาสตร์ของตลาดสินค้าทุเรียนเพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์หลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นถึงการก่อรูปของห่วงโซ่สินค้าทุเรียน (Durian commodity chains) ในจังหวัดจันทบุรีด้วย ดังนั้นการนำเสนอในบทนี้จึงประกอบด้วยหัวข้อที่สำคัญ 2 หัวข้อหลักด้วยกันคือ

บริบททางประวัติศาสตร์ของตลาดสินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

การก่อรูปห่วงโซ่สินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรีในระดับโลก

บริบททางประวัติศาสตร์ของตลาดสินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

เมื่อวิเคราะห์ถึงพัฒนาการของทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีเราสามารถแบ่งออกเป็นยุคของทุเรียนได้ออกเป็น 2 ยุคใหญ่ คือ

ยุคการผลิตทุเรียนเพื่อขีพของจังหวัดจันทบุรี

ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีอยู่ในจังหวัดจันทบุรีมานานแล้วเพราะสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโต ลักษณะพื้นที่ที่เป็นเทือกเขาคลุมบริเวณกว้าง จึงเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ (อรรณพ ใจกล้า, ม.ป.ป.) ทำให้พืชพันธุ์นานาชนิดเติบโตขึ้นอย่างหลากหลาย กล่าวได้ว่า“ทุเรียน” (Durian) เป็นพืชประจำถิ่นของจังหวัดจันทบุรีเติบโตอยู่ทั่วไปและพบมากบริเวณเชิงเขาสะพานเป็นเทือกเขาที่ตั้งอยู่ระหว่างลุ่มแม่น้ำจันทบุรีและลุ่มน้ำเวฬุ

ในระยะแรกทุเรียนเป็นผลไม้ที่ได้มาจากการเก็บของป่าโดยเฉพาะในบริเวณเขาสะพาน ต่อมาเมื่อทุเรียนได้รับความนิยมในการบริโภคจึงเริ่มมีการเพาะปลูกในบริเวณเทือกเขาสะพาน เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญต่าง ๆ เช่น คลองโป่งแรด คลองนารายณ์ คลองสะพาน คลองพลี๊ว คลองตะปอน คลองคานรูด คลองขลุ้ง คลองมาบไพ คลองบ้านอ่าง น้ำจากลำคลองเหล่านี้มีความสำคัญต่อการทำเกษตรทำให้บริเวณที่ราบเชิงเขาส่วนใหญ่ถูกล้อมรอบด้วยสวนผลไม้ของชาวสวน (อรรณพ ใจกล้า, ม.ป.ป.; หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์), 2515)

จากนั้นชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรีได้มีการเพาะปลูกทุเรียนและนำทุเรียนที่เหลือจากการบริโภคมาแลกเปลี่ยนสินค้าหรือขาย จากข้อมูลของผู้วิจัยในฐานะที่เป็นชาวจันทบุรีโดยกำเนิด เห็นว่าทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีลักษณะการบริโภคที่แตกต่างจากผลไม้ชนิดอื่น ๆ โดยในอดีตชาวจันทบุรีจะบริโภคทุเรียนสุกกอมที่หล่นจากต้น โดยชาวบ้านจะเก็บทุเรียนที่อยู่ในป่าซึ่งส่วนใหญ่มีต้นสูงไม่

สามารถเก็บเกี่ยวได้โดยง่าย ดังนั้นจึงต้องรอให้ทุเรียนสุกงอมและร่วงหล่นลงมาเองจึงจะนำมาบริโภคได้ หลังจากเก็บมาบริโภคแล้วจะต้องบริโภคภายใน 1-2 วัน หลังจากนั้นทุเรียนจะละและเน่าเสีย ชาวสวนที่มีทุเรียนในครอบครองต้องกระจายทุเรียนทิ้ง โดยการแลกเปลี่ยนและการขาย

โดยการที่ชาวสวนจะนำทุเรียนที่เหลือจากการบริโภคไปแลกเปลี่ยนหรือขายในตลาดธรรมชาติ ตลาดธรรมชาติ ในที่นี้คือ สถานที่หรือจุดนัดพบระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายสินค้าที่มีได้เกิดจากการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ แต่เกิดจากการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมบางอย่าง เช่น กรณีการขายทุเรียนที่เหลือจากการบริโภค การขายทุเรียนของชาวสวนสามารถสร้างรายได้แก่ชาวบ้านเมื่อทุเรียนสามารถสร้างรายได้ ต่อมาจึงมีการเพาะพันธุ์ทุเรียนเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูก

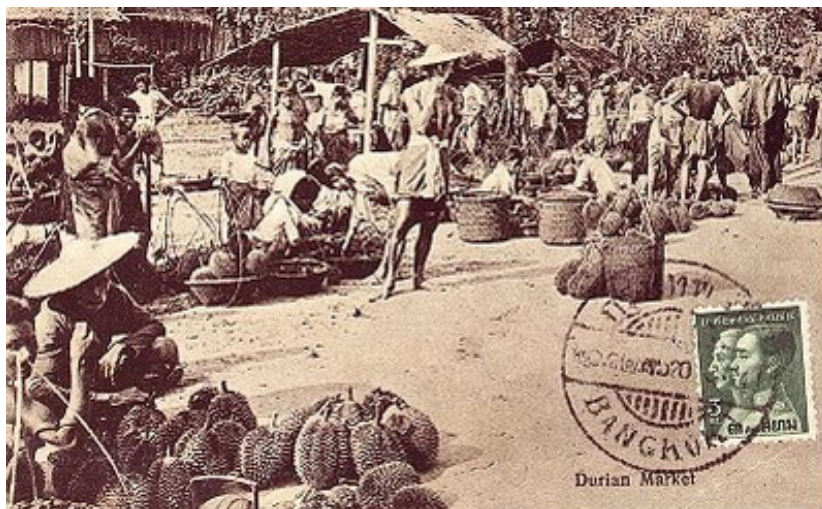
กระบวนการในการขยายพันธุ์มีลักษณะแบบดั้งเดิม โดยการใช้เมล็ดทุเรียนแก่ หลังจากการปลูกเป็นเวลา 7 ปีทุเรียนจะเติบโตและให้ผลผลิตชาวบ้านจะเก็บเกี่ยวไปขาย (มานิจ ชุมสาย, 2531)

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2230 รัฐบาลมีการเก็บภาษีอากรทุเรียนต้นละ 2 สลึงต่อปี ชาวสวนจะต้องจ่ายค่าภาษีให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐ ชาวสวนจึงต้องบริหารจัดการโดยการปลูกทุเรียนทดแทนต้นเดิมหากพบว่าเกิดความเสียหายต่อต้นทุเรียนเพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อรายได้

อย่างไรก็ตามการที่จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดหัวเมืองตะวันออก มีระยะทางห่างจากเมืองหลวง ประกอบกับการที่เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของเจ้าหน้าที่รัฐด้วยลักษณะดังกล่าวจึงส่งผลให้ความเข้มงวดในการตรวจสอบพื้นที่ การเก็บภาษีรวมถึงอิทธิพลของรัฐในการแทรกแซงต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น รัฐไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ ชาวสวนจึงสามารถแผ้วถางป่าและจับจองพื้นที่สร้างที่อยู่อาศัยและเพาะปลูกพืชไร่พืชสวนอย่างอิสระ (หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์), 2515)

จากบันทึกของ มองซิเออร์ ปาลเลอกัวซ์ บันทึกไว้เมื่อ ค.ศ. 1854 หรือ พ.ศ. 2397 ทำให้ทราบว่าชาวบ้านจังหวัดจันทบุรีไม่เพียงนิยมบริโภคทุเรียนและขายแก่ผู้บริโภคแต่ชาวบ้านยังนำทุเรียนมอบเป็นของกำนัลแก่ข้าราชการที่เดินทางมา ณ จังหวัดจันทบุรี เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าทุเรียนเป็นผลไม้ชั้นนำของจังหวัดจันทบุรี ที่มีได้นิยมกับเฉพาะในกลุ่มชาวบ้านแต่ยังเป็นที่ยื่นชอบในหมู่ข้าราชการซึ่งเป็นชนชั้นนำในสังคมอีกด้วย

ในระยะต่อมาราว พ.ศ. 2397 รัฐบาลได้มีการขยายฐานการจัดเก็บภาษีทุเรียนเพิ่มขึ้นต้นละ 1 บาท (หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์), 2515) เกิดธุรกิจการค้าทุเรียนอย่างแพร่หลายโดยชาวบ้านมีการขยายพื้นที่การผลิต มีการปรับสภาพพื้นที่ปลูกให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของทุเรียนและส่งผลให้ทุเรียนเป็นผลไม้ชั้นนำของจันทบุรีจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ภาพที่ 4-1 การขายทุเรียนในอดีต (Barrow, 2007)

ราว พ.ศ. 2436 การคมนาคมมีการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น ทำให้การแลกเปลี่ยนทางการค้าระหว่างชาวสวนและพ่อค้าจากต่างหมู่บ้านและต่างจังหวัดมีความสะดวกสบาย ส่งผลให้ราคาการซื้อขายทุเรียน ณ ตลาดธรรมชาติปรับตัว ในระยะนี้ทุเรียนมีราคาผลละ 1-2 บาท (หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์), 2515) ทุเรียนที่ถูกนำมาขายในตลาดธรรมชาติมิได้ขายให้เฉพาะชาวบ้านทั่วไป แต่ได้ถูกรวบรวมขายในตลาดอื่น ๆ เพิ่มขึ้นทำให้ทุเรียนมีราคาสูงขึ้นกว่าเดิม

ดังจะเห็นได้จากบันทึกของ แกลล์ ว่า ทุเรียนเป็นพืชเงินทองของไทยมานานแล้วแม้ว่าจะมีวิกฤตทางเศรษฐกิจทำให้ราคาทุเรียนตกต่ำลง แกลล์เสนอให้เห็นว่า ในปี พ.ศ.2472 ราคาทุเรียนต่อ 100 ผลในกรุงเทพ ผลโต 100-110 บาท ผลขนาดกลาง 85 - 95 บาท ผลเล็ก 45 - 80 บาท ต่อมาปี พ.ศ. 2477 ราคาต่อ 100 ผลกลายเป็น 30-35 20-30 และ 17-20 บาท แต่เนื่องจากทุเรียนในสมัยนั้นมีศัตรูพืชน้อยทำให้ชาวสวนยังมีกำไรอยู่ (พีระศักดิ์ ศรีนิเวศน์ และเจริญศักดิ์ โรจนฤทธิ์เชษฐ์, 2529)

จากข้อมูลการตลาดทุเรียนทำให้เห็นได้ว่าตลาดการค้าทุเรียนมีการพัฒนาเป็นอย่างดีจนทำให้พ่อค้าทุเรียนต่างแสวงหาทุเรียนเพื่อสร้างผลกำไรกันมากขึ้น จะพบว่าพ่อค้าส่วนใหญ่จะเดินทางมารวมรวมทุเรียนจากจังหวัดจันทบุรีและนำไปขายในตลาดกรุงเทพมหานคร และนำมาสู่ยุคการผลิตทุเรียนเพื่อขายนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ยุคของการผลิตทุเรียนเพื่อขายของจังหวัดจันทบุรี

ทุเรียนในจันทบุรีเริ่มก้าวสู่ยุคการผลิตเพื่อขายเป็นหลักคือ มีลักษณะปลูกทุเรียนเพื่อหวังเข้าสู่ตลาดเป็นลักษณะทั่วไป (Generalized commodity production) หลังสงครามเอเชียมหาบูรพา หรือ ราว พ.ศ. 2484 พบว่า สถานะทางเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ในขณะที่ค่าครองชีพสูงขึ้น เกิด

การกักตุนสินค้าของพ่อค้าส่งผลให้ราคาเครื่องอุปโภคบริโภคมีราคาสูงขึ้น เมื่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นเช่นนี้ ภาครัฐได้พยายามควบคุมราคาแต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการกักตุนสินค้าและราคาสินค้าสูงได้ (หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์), 2515) ประกอบกับพื้นที่ผลิตอาหารในเมืองหลวงได้รับผลกระทบจากภาวะสงคราม ชาวบ้านไม่สามารถใช้เป็นแหล่งผลิตอาหารได้

ต่อมามีการนำเข้าสินค้าและอาหารจากต่างจังหวัดที่ไม่ได้รับผลกระทบจากภาวะสงครามและสามารถผลิตอาหารได้เช่นเดิม จึงเกิดการรวบรวมและขนส่งสินค้าจากต่างจังหวัดเพื่อขายในตลาดในกรุงเทพมหานคร สินค้าทุเรียนเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่พ่อค้ามีการรวบรวมและนำเข้าไปขายในตลาดกรุงเทพมหานคร เมื่อมีการนำเข้าสินค้าได้ส่งผลให้ชาวสวนทุเรียนหลายรายกลายเป็นผู้มั่งคั่งเหลือกินเหลือใช้จากที่เคยขายทุเรียนได้ผลละ 50 สตางค์ถึง 1 บาท แต่ในช่วงหลังสงครามชาวสวนสามารถขายทุเรียนได้ผลละ 5-6 บาท ราคาสินค้าปรับตัวสูงขึ้นอีกผลละ 30 - 40 บาท ชาวบ้านสามารถสร้างบ้านเรือน ซื้อมอเตอร์ เรือยนต์ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก

การผลิตเพื่อการของทุเรียนจันทบุรีสามารถขยายตัวไปได้ดีตามที่ หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์) (2515) กล่าวว่า ชาวสวนทุเรียนจันทบุรีส่วนใหญ่จะมีรายได้จากการค้าทุเรียนปีหนึ่ง ๆ ไม่ต่ำกว่า 3 แสนบาท โดยจะสังเกตว่าทุกบ้านมีจักรยานอย่างน้อย 1 คัน ถึง 4-5 คัน ผลไม้ที่ราคาต่ำ เช่น ขนุน มะม่วง เป็นต้น จะถูกโค่นทิ้งหรือถ้ามีผลผลิตจะให้สัตว์กินเพราะชาวสวนให้ความสำคัญกับทุเรียนมากกว่า ทุเรียนที่สูงงอมหรืออาจมีบางส่วนเน่าเสียชาวสวนจะนำมาแกะเอาเนื้อแปรรูปเป็นทุเรียนกวน “ขายทุเรียนงอม ๆ ไม่ได้ ก็ต้องเอามาแกะเนื้อ เอามากวนเก็บไว้กินบ้าง แจกบ้าง” (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559)

ภาพที่ 4-2 พระยาแพทย์พงศาพิสุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช)

นอกจากนี้ทุเรียนจันทบุรีในช่วงการผลิตเพื่อขายยังได้มีโอกาสพัฒนาพันธุ์ให้มีคุณภาพขึ้น ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์การโยกย้ายตำแหน่งหน้าที่ของพระยาแพทย์พงศาพิสุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช) มาอยู่ในจันทบุรีใน เมื่อราว พ.ศ. 2489 โดยพระยาแพทย์พงศาพิสุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช) ได้นำทุเรียนจากนนทบุรีมาปลูกในจังหวัดจันทบุรีที่บ้าน ในตำบลอ่างศิระ (บ้านอ่าง) อำเภอมะขาม จันทบุรี (เข้าใจว่าพื้นที่ปัจจุบันคือสวนแสงทอง อ.มะขาม จ.จันทบุรี) (แสวง, 2513 อ้างถึงใน พิระศักดิ์ ศรีนิเวศน์ และเจริญศักดิ์ โรจนฤทธิ์เชษฐ์, 2529; คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2556)

ต่อมาการเกิดผลกระทบกับพื้นที่ที่ปลูกทุเรียนจังหวัดจันทบุรีและนนทบุรีที่ได้รับกระทบจากภัยธรรมชาติและนำมาสู่ปัญหาการผลิต โดยราว พ.ศ. 2497 เกิดสถานการณ์น้ำทะเลหนุนทำให้น้ำเค็มไหลเข้าสวนและต้นทุเรียนได้รับความเสียหายจำนวนมาก ต่อมา ราว พ.ศ. 2501 และ พ.ศ. 2505 เกิดน้ำทะเลท่วมขังนานกว่า 6-7 เดือน ทำให้ต้นทุเรียนที่เหลืออยู่ในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีได้รับความเสียหายมากขึ้นกว่าเดิม

ผลกระทบจากภัยธรรมชาติยังได้สร้างความเสียหายต่อสวนทุเรียนพื้นที่จังหวัดนนทบุรี ราว พ.ศ. 2521 เกิดพายุน้ำป่าจากแม่น้ำป่าสักเข้าท่วมพื้นที่ผลิต ต่อมา พ.ศ. 2506 เกิดน้ำท่วมรุนแรงขึ้นอีก (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนนทบุรี, 2542 อ้างถึงใน สุรสังกาศ วิริยรัตนกุล, 2549; ปราโมทย์ อินทอง, 2507 อ้างถึงใน กิตติ โล่เพชรรัตน์, ม.ป.ป.) นอกจากผลกระทบจากภัยธรรมชาติ

แล้วการพัฒนาเมืองทำให้สวนทุเรียนถูกทดแทนด้วยบ้านและอาคารพาณิชย์ (กรมวิชาการเกษตร, 2547) ชาวสวนที่ผลิตทุเรียนดั้งเดิมบางส่วนย้ายออกจากพื้นที่ขณะที่บางส่วนย้ายออกนอกพื้นที่เพื่อจับจองที่ดินในจังหวัดจันทบุรีโดยสร้างที่อยู่อาศัยและทำสวนทุเรียนที่ (หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์), 2515)

จากผลกระทบของแหล่งผลิตทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีทำให้ตลาดทุเรียนจังหวัดจันทบุรีสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางการผลิตและค้าทุเรียนของประเทศอย่างรวดเร็ว นับจากนั้นเป็นต้นมา อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงที่มีส่วนทำให้จันทบุรีเป็นตลาดที่สำคัญคือการที่ชาวสวนปลูกทุเรียนสายพันธุ์ใหม่ชนิดเดียวกับทุเรียนจันทบุรี “พ่อค้าบรรทุกิ่งทุเรียนเมืองนนท์ใส่หม้อตาล (หม้อดิน) มาขายทางเรือแล้วขึ้นท่าเทียบท่าที่ท่าแฉลบ พ่อค้าก็ไปรับมาขายให้ชาวสวน” (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559)

ชาวสวนส่วนใหญ่สามารถขายทุเรียนได้ราคาดีกว่าสายพันธุ์พื้นบ้านหรือ “ทุเรียนเบญจพรรณ” จึงโค่นทุเรียนดั้งเดิมและปลูกทุเรียนสายพันธุ์ใหม่อย่างแพร่หลาย ส่งผลให้ทุเรียนพื้นเมืองค่อย ๆ สูญพันธุ์

การผลิตทุเรียนเพื่อการค้าของชาวสวนจังหวัดจันทบุรีมีเศรษฐกิจตลาดรองรับทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ชาวสวนทุเรียนจะใช้ตลาดธรรมชาติและตลาดที่ได้มีการจัดตั้งขึ้น ในกรณีของตลาดธรรมชาตินั้น ชาวสวนจะบรรทุกทุเรียนไปขายในตลาดหลายแห่งตามที่เคยเป็นมาในอดีต

แต่สำหรับตลาดทางการเป็นการพัฒนาขึ้นจากตลาดธรรมชาติบางแห่ง ได้แก่ ตลาดทุ่งนาเขย ตลาดเนินสูง ตลาดปากแซง ต่อมามีการจัดตั้งเป็นศูนย์รวมทางการค้าขนาดใหญ่ สำหรับตลาดทุ่งนาเขยเป็นตลาดธรรมชาติที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองจันทบุรีแต่การคมนาคมไม่สะดวก “ตัดทุเรียนจากชาวสวนและสวนใกล้ ๆ ไปเร่ขายแถวตลาดทุ่งนาเขยบ้างตลาดเนินสูง” (ชาวสวน ก, นามสมมติ, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2558)

ระยะต่อมาชาวสวนจึงนำสินค้ามาขาย ณ ตลาดเนินสูงตั้งอยู่ริมถนนสุขุมวิท อำเภอท่าใหม่ ที่การสัญจรมีความสะดวก ตลาดเนินสูงนั้นมีพื้นที่ในการทำกิจกรรมการค้ากว่า 100 ไร่ เป็นตลาดซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรที่พัฒนามาจากตลาดธรรมชาติ มีกิจกรรมการค้ามานานกว่า 40 ปี ลักษณะทางการค้า ณ ตลาดเนินสูงชาวสวนจะเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วยตนเอง

จากนั้นจะใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์บรรทุกทุเรียนไปเร่ขายให้พ่อค้ารวบรวมทุเรียนที่มารับซื้อทุเรียนจากต่างพื้นที่ “ลูกใหญ่ก็ราคาสูงหน่อย ชาวสวนจะเป็นคนบอกราคาเอง ต่อรองกันไป” (เกียรติศักดิ์ ชำนาญไพร, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2558) “เราจะดูเอาว่าในตลาดเขาขายกันเท่าไร มีของเท่าไร ก็ไปกำหนดราคาเอาที่หน้างาน...ชาวสวนจะบอกเองว่าทุเรียนลูกนี้ราคา

เท่าไหร่” (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559) “เวลาขายก็ขายเป็นลูกไม่ได้ชั่งกิโลเหมือนสมัยนี้” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

การซื้อขายในตลาดทุเรียนในช่วงแรกจะขายเป็นลูก แต่หลังจาก พ.ศ.2520 มีการนำเครื่องชั่งน้ำหนักมาใช้สนับสนุน การขายทุเรียนในขณะนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นการขายแบบเหมารวมรายกิโลกรัม เช่น กิโลกรัมละ 10-20 บาท ส่วนทุเรียนผลใหญ่ที่มีน้ำหนักมากกว่า 6 กิโลกรัม ยังคงมีการซื้อ-ขายเป็นผล ๆ ละ 30-60 บาท (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ 2559) การค้าทุเรียนมีการปรับตัวขึ้น ทำให้ตลาดเนินสูงไม่สามารถรองรับสินค้าและปริมาณรถยนต์ของทั้งชาวสวนและพ่อค้ารวบรวม

ต่อมาเกิดตลาดซื้อขายทุเรียนแห่งใหม่ ชื่อว่า “ตลาดห้วยสะท่อน” ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยสะท่อน อำเภอท่าใหม่ พื้นที่ตลาดราว 10 ไร่ มีโรงเรือนขนาดใหญ่สำหรับรองรับกิจกรรมการค้าทุเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้เป็นพื้นที่ในการรวบรวมทุเรียนและผลผลิตอื่น ๆ ของชาวสวนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มสหกรณ์ชาวสวน

นอกจากพื้นที่ในโรงเรือนแล้วยังมีพื้นที่โล่งกว้างสำหรับอำนวยความสะดวกในการทำ การค้าผลไม้ของชาวสวน ส่วน “ตลาดปากแซง” เป็นตลาดรวบรวมสินค้าที่เป็นทางการอีกแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่บริเวณ 3 แยกปากแซง อำเภอเมืองจันทบุรี บริเวณริม ถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว มีพื้นที่ตั้งของตลาดประมาณ 5 ไร่

ลักษณะของกิจกรรมในตลาดคล้ายคลึงกับหลายตลาดที่กล่าวถึงแล้วข้างต้นแต่เนื่องจากมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัด การจราจรและขึ้นลงสินค้าไม่สะดวกทำให้มีเพียงพ่อค้าและชาวสวนรายย่อยที่มาทำการค้าทุเรียน ณ ตลาดปากแซง (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559) ในปัจจุบันตลาดปากแซงจึงเป็นตลาดผลไม้ที่มีการซื้อขายสินค้าอื่น ๆ เช่น เงาะ มังคุด เป็นต้น

การขายของตลาดทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมวิธีการผลิตทุเรียนเพื่อตอบสนองรสนิยมของผู้บริโภคในตลาดกรุงเทพฯ ที่แตกต่างจากผู้บริโภคในจังหวัดจันทบุรี กล่าวคือ ต้องเปลี่ยนแปลงลักษณะการเก็บเกี่ยวทุเรียน

แต่เดิมการเก็บเกี่ยวทุเรียนแก่จัด หรือสุกอมได้ส่งผลกระทบต่อการค้า เมื่อพ่อค้ารวบรวมทุเรียนส่วนใหญ่เดินทางมาจากตลาดสี่มุมเมือง กรุงเทพมหานคร เมื่อได้รวบรวมสินค้าแล้วพ่อค้าจะต้องทำการคัดแยกคุณภาพทุเรียนก่อน จากนั้นจึงขนส่งโดยรถกระบะเมื่อสินค้าถึงตลาดปลายทางทุเรียนจะถูกคัดแยกและตรวจสอบคุณภาพอีกครั้งจากพ่อค้าปลายทาง

ดังนั้นจากระยะเวลาในการขนส่งการคัดแยกบ่อยครั้ง รวมทั้งสภาพอากาศที่ค่อนข้างร้อนประกอบกับทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีอายุสั้นจึงสุกอมและเน่าเสียได้เร็วโดยหลังเก็บเกี่ยวจะต้องบริโภคภายใน 2-3 วัน การเก็บผลแก่ขอมส่งผลกระทบต่อผลกำไรของพ่อค้า (ชาวสวน ข, นามสมมติ, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2558)

นอกจากนั้นแล้วการที่พฤติกรรมการบริโภคของผู้บริโภค ณ ตลาดปลายทางนิยมบริโภคทุเรียนสุกแต่ไม่ละ หรือที่เรียกว่า “ทุเรียนห้าม” จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้พ่อค้ากำหนดราคาทุเรียนสุกห้ามสูงกว่าทุเรียนสุกยอม นำมาสู่การปรับเปลี่ยนระยะเวลาการเก็บเกี่ยวผลผลิตของชาวสวนที่เก็บเกี่ยวทุเรียนสุกห้ามสามารถบริโภคได้ภายใน 1-2 วัน มาขายให้กับพ่อค้า (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559) ส่วนทุเรียนผลแก่ (สุกยอม) จะถูกนำมาแกะเนื้อทุเรียนเพื่อแปรรูปเป็นทุเรียนกวน ทอฟฟี่ทุเรียน เป็นต้น

การผลิตทุเรียนเพื่อขายทุเรียนในช่วงนี้ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐ ดังจะเห็นได้จากนโยบายการขยายพื้นที่ผลิตทุเรียนของรัฐ ระหว่าง พ.ศ. 2530 -2534 (ปราณี จิตกรณกิจศิลป์, 2533) ปริมาณพื้นที่ผลิตทุเรียนเพิ่มขึ้นกว่า 1.60 แสนไร่ ผลผลิตกว่า 1.18 แสนไร่ ราคาซื้อขายโดยเฉลี่ย 20.44 บาทต่อกิโลกรัม (บริษัท เอส ที เอส คอมซัลแดนท์ จำกัด, 2532)

ต่อมาปี พ.ศ. 2540 พื้นที่การผลิตเพิ่มขึ้นเป็น 2.38 แสนไร่ ให้ผลผลิตกว่า 2 แสนไร่ ราคาซื้อขายโดยเฉลี่ย 13.44 บาทต่อกิโลกรัม (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี, 2561)

การผลิตเพื่อขายทุเรียนขยายตัวไปอย่างมากจนทำให้พื้นที่ตลาดไม่เพียงพอต่อการรองรับสินค้าและรถขนส่ง เช่น ตลาดห้วยสะทอนที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก (เนื่องจากมีพ่อค้าและชาวสวนมากขึ้น) ทำให้ราวปี พ.ศ. 2535 ตลาดห้วยสะทอนได้ปิดตัวลง โดยชาวสวนและพ่อค้าหันมาทำการซื้อขายสินค้าบริเวณริมถนนสุขุมวิท บริเวณหน้าวัดศรีเมือง บ้านหนองคล้า ที่ห่างจากตลาดห้วยสะทอนราว 5 กิโลเมตร เพราะมีความสะดวกอีกทั้งไม่ต้องเผชิญปัญหาการจราจรติดขัดและเสียค่าธรรมเนียมจอดรถ ณ ตลาดห้วยสะทอน

นอกจากนั้นแล้วพ่อค้ายังสามารถรวบรวมสินค้าจากชาวสวน ที่เรียกว่า “ตัดหน้า” ซึ่งเป็นลักษณะที่พ่อค้ารวบรวมสินค้ากันเพื่อให้ได้สินค้าดีและมีราคาถูกกว่าพ่อค้ารายอื่น ๆ เพราะชาวสวนส่วนใหญ่จะมาสอบถามราคาซื้อขายต่อพ่อค้าและชาวสวนก็ต่อเมื่อสินค้ามาถึง ณ ตลาด การรวบรวมสินค้าก่อนที่สินค้าจะถึงตลาดรวบรวมของพ่อค้ารวบรวมจึงเป็นการตัดหน้าพ่อค้ารวบรวมรายอื่นที่รอรวบรวมสินค้าอยู่ ณ ตลาดกลาง

ในระยะต่อมาพ่อค้าจำนวนมากที่ปรับเปลี่ยนมาทำการค้าในลักษณะนี้เพราะได้ของดีและราคาถูก จึงทำให้ตลาดห้วยสะทอนต้องยุติกิจกรรมการค้าทุเรียนในปัจจุบันบริเวณตลาดผลไม้ห้วยสะทอนเป็นแหล่งการค้าพันธุ์ไม้แหล่งใหญ่ที่สุดอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดจันทบุรี

การซื้อขายทุเรียนระหว่างชาวสวนและพ่อค้า จะมีความคึกคักเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงปลายเดือน มีนาคม -กรกฎาคม ทำให้การจราจรบริเวณ 2 ข้างทางของถนนสุขุมวิทตั้งแต่บริเวณหน้าวัดศรีเมือง “บ้านหนองคล้า” ถึง “ตลาดห้วยสะทอน” ตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ ระยะทางเกือบ 10 กิโลเมตร มีความคับคั่งอย่างมาก เช่นเดียวกับบริเวณ 4 แยกตลาดเนินสูง ตำบล

เขายาขศรี อำเภอกำใหม่ รวมถึง บริเวณถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว ชื่อว่า “ตลาดสามแยกปากแซง” มีการจราจรที่คับคั่งเป็นอย่างมากเช่นกัน

ชาวสวนจะบรรทุกทุเรียนมาเร่ขายให้แก่พ่อค้า ลักษณะของการค้ามี 2 ลักษณะ คือ

1. พ่อค้าติดต่อซื้อสินค้ากับชาวสวน
2. ชาวสวนจอดรอให้พ่อค้าเลือกสินค้าและเจรจาต่อรองราคา

หลังจากตกลงราคาแล้วจึงมีการชั่งน้ำหนัก ณ จุดขาย “อยู่ใกล้ตรงไหนก็เอาไปให้เขาดู ราคาก็ขายเลย วิ่งมากเปลืองน้ำมัน” (ชาวสวน ค, นามสมมติ, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558) ตลาดธรรมชาติเป็นตลาดรวบรวมสินค้าระดับย่อย หลังจากที่มีการซื้อ-ขายสินค้าพ่อค้าจะคัดแยกสินค้าก่อนส่งต่อสินค้าไปขายในตลาดอื่น

ตลาดของทุเรียนจันทบุรีมีการขยายไปสู่ภายนอกโดยการส่งออกอย่างเห็นได้ชัด ต่อมาหลัง พ.ศ. 2540 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศจีนส่งผลให้ทุเรียนถูกรวบรวมส่งออกไปยังตลาดจีนมากกว่าในอดีต ในระหว่างปีนี้ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้พ่อค้า นายทุน และหน่วยงานส่วนภูมิภาค สร้างโรงคัดบรรจุ หรือ ลัง ที่มีโครงสร้างถาวรขึ้นบริเวณ ตลาดเนินสูง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่พ่อค้าที่จะใช้เป็นสถานที่พักอาศัยชั่วคราวในช่วงฤดูกาล

ในระยนี้จึงมีสิ่งตั้งราว 40 ลัง และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในระหว่างฤดูกาลนอกจากนั้นแล้วยังมีการสร้างสิ่งของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีพื้นที่ว่างและอยู่ใกล้ ๆ กับตลาดเนินสูง สร้างสิ่งทุเรียนสำหรับเช่าเพื่อบริการพ่อค้าในอัตรา 1 – 2 หมื่นบาทต่อเดือน (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

การขยายตัวของตลาดนับตั้งแต่ตลาดที่จัดตั้งในระดับภายในจังหวัดไปสู่ตลาดในกรุงเทพฯและตลาดอื่นๆในเวลาต่อมานั้น ได้ทำให้ชาวสวนทุเรียนมีส่วนเกิน (Surplus product) ที่นำมาสะสมทุนและนำไปสู่การขยายการลงทุน เช่น การซื้อปุ๋ย การปรับปรุงแปลงปลูก การจัดระบบการรดน้ำ รวมถึงการจ้างแรงงานดังจะเห็นว่าการผลิตในระยะแรกเป็น ใช้แรงงานในครัวเรือนสนับสนุนการผลิต “เป็นช่วงปิดเทอมพอดี พ่อแม่ ลูก แล้วก็ญาติๆมาช่วยกันทำสวน รดน้ำ มั่ง โยงทุเรียนบ้าง ญาติๆก็ไปตัดไม้ไผ่ แลวข้างๆมาค้ากิ่งเงาะ ทุเรียน” (ประสาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559)

หลังจากที่ราคาทุเรียนมีการปรับตัวสูงขึ้นชาวสวนให้ความสำคัญในการทำสวนทุเรียน โดยการจ้างแรงงานภายนอก ทั้งแบบที่เป็นแรงงานประจำสวนและไม่ประจำ การจ้างงานเป็นแบบรายวันวันละ 250- 300 บาท และ 200- 250 บาท สำหรับแรงงานผู้หญิง “ค่าจ้างแรงงาน ชาย-หญิง มันเท่ากันไม่ได้ เพราะงานในสวนมันเป็นงานหนัก ต้องจ้างผู้ชายแพงกว่าพวกผู้ชายยกกระสอบปุ๋ย 50 กิโลกรัมได้สบาย ๆ ส่วนผู้หญิงก็ทำอย่างอื่นที่เป็นงานเบา เช่น ใส่ปุ๋ยรอบโคน สอยกิ่งทุเรียน” (ประสาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559)

จากนั้นมีการใช้แรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะแรงงานจากประเทศกัมพูชา ลาว เมียนมา มาทำงานที่ค่อนข้างหนัก สกปรกและเสียงอันตราย เช่น การขุดหลุม ไล่ปุ๋ย ฟันยา-สารเคมี เป็นต้น เนื่องจากงานเหล่านี้แรงงานชาวไทยไม่นิยมทำ

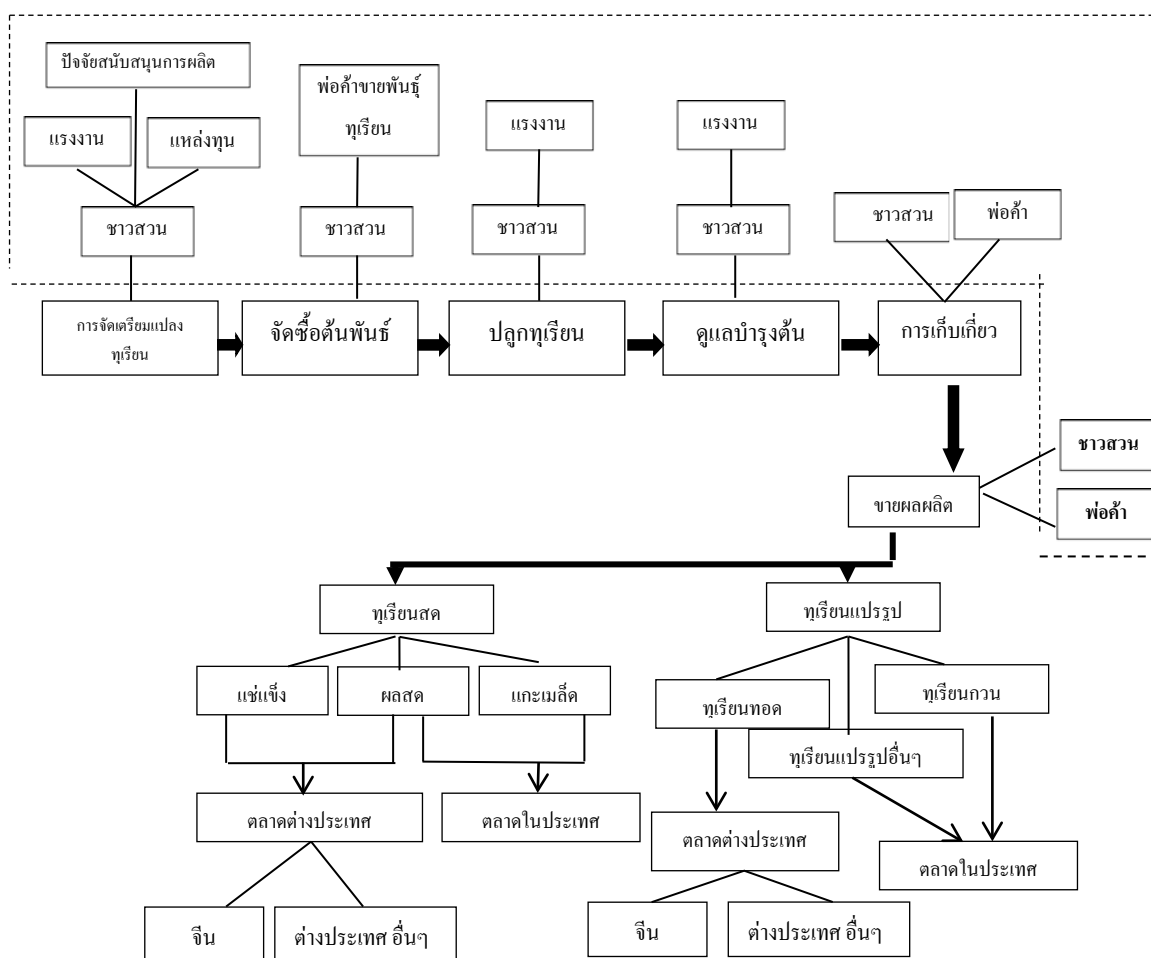
ภาพที่ 4-3 ลังรวบรวมทุเรียนขนาดใหญ่

ภาพที่ 4-4 แผงรวบรวมทุเรียนของพ่อค้าทุเรียนย่อย

การก่อรูปห่วงโซ่สินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรีในระดับโลก

การค้าทุเรียนจันทบุรีก่อนการลงนามกรอบความตกลงเขตการค้าเสรี (Free trade area: FTA) โดยภาพรวมตั้งแต่การผลิตเพื่อขายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นต้นมาถึงก่อนมีการทำข้อตกลง FTA พ.ศ. 2546 มีลักษณะของห่วงโซ่สินค้าที่เน้นภายในประเทศก่อนการถูกผนวกเข้าในห่วงโซ่ระดับโลก ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 4-5 ดังนี้

ภาพที่ 4-5 กระบวนการห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีในยุคก่อนข้อตกลงทางการค้า FTA หรือ ก่อน พ.ศ. 2546

1. การจัดเตรียมแปลงทุเรียน

ก่อนที่จะดำเนินการชาวสวนต้องมีการจัดเตรียมแปลงให้พร้อม ชาวสวนรายย่อยส่วนใหญ่ปลูกในแปลงพื้นราบ บางรายอาจใช้การพูนโคนในภายหลัง ส่วนชาวสวนรายใหญ่อาจทำการ

พูน โคน หลังจากทำโครงสร้างของแปลงจะต้องมีการจัดวางระบบส่งน้ำเพื่อรดน้ำต้นทุเรียน รวมถึง การสร้างพื้นที่ที่ให้ผู้สามารถดูแล และเก็บเกี่ยวผลผลิต

2. การจัดซื้อกิ่งทุเรียน

ในขั้นของการจัดหากิ่งทุเรียน ก่อน พ.ศ. 2535 ชาวสวน อาจจะใช้เมล็ดผลแก่มา โยนใน สวนให้ทุเรียนเจริญเติบโตตามธรรมชาติจากนั้นเป็นเวลา 7-10 ปีทุเรียนจะเริ่มให้ผลผลิตจึงเก็บ เกี่ยว (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559) แต่หลังจาก พ.ศ. 2535 ชาวสวน ได้ซื้อกิ่งพันธุ์ จากพ่อค้าขายกิ่งทุเรียน ซึ่งในระยะแรกเป็นชาวสวนที่มีความรู้ด้านการทาบกิ่ง ซึ่งการขยายพันธุ์ โดยการทาบกิ่งทำให้ทุเรียนให้ผลผลิตเร็วกว่าการใช้เมล็ด จากนั้นมีการรับซื้อเมล็ดทุเรียนในราคา 5 – 10 บาท เพื่อนำมาเพาะพันธุ์เป็นต้นต่อ โดยจะใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปี จึงนำกิ่งทุเรียนมาทาบกิ่งและ กระจายออกไปยังตลาดขายพันธุ์ไม้

3. การปลูกทุเรียน

รูปแบบของสวนยังคงเป็นแบบผสมผสานดังนั้นชาวสวนมีการจัดกลุ่มผลผลิต (Zoning) เพื่อความสะดวกในการดูแลและเก็บเกี่ยว แรงงานที่ใช้สนับสนุนการปลูกในระยะนี้เป็นแรงงานใน ครัวเรือน หากมีจ้างแรงงานจะเป็นแรงงานชาวไทยหรือชาวสวนรายย่อยเข้ามาสนับสนุนใน บาง เวลา

4. การบริหารจัดการแปลง

เมื่อได้กิ่งทุเรียนและนำลงแปลงปลูกแล้วชาวสวนจะดูแลโดยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์และ ปุ๋ยเคมี ปุ๋ยอินทรีย์สามารถหาได้จากในพื้นที่ เช่น ขี้หมู ขี้ไก่ ขี้วัว นอกจากนี้ยังสามารถติดต่อขอซื้อ จากชาวสวนหรือผู้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ในราคาต่ำ “ขอกันเลย ถ้าเราไม่ไปเอามาเค้าก็ทิ้งไม่รู้จะเอาไป ไว้ไหน” (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559) ชาวสวนจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ผสมกับปุ๋ยเคมี

ส่วนการดูแลต้นทุเรียนใช้วัสดุธรรมชาติและสารเคมีในการแก้ปัญหาโรคและศัตรูพืช เช่น การใช้ปูนแดงทาบริเวณลำต้น การใช้ปูนขาวราดบริเวณโคนต้นเพื่อระงับการเติบโตของเชื้อรา เป็นต้น ส่วนการใช้เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตไม่ซับซ้อน เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือมี ราคาต่ำสามารถหาซื้อได้จากท้องตลาดทั่วไป เช่น จอบ เสียม มีดขอ

ในระยะหลังมีการใช้เครื่องจักรขนาดเล็ก เช่น เครื่องตัดหญ้าบนรถเข็น เครื่องพ่นปุ๋ย-ยา มาสนับสนุนการผลิตที่สำคัญเพื่อช่วยในการดูแล ซ่อมแซม ต้นและแปลงทุเรียน เช่น ในกรณีที่พบ น้ำท่วมขังหรือมีหลุมบ่อชาวสวนจะใช้จอบขุดร่องเพื่อระบายน้ำออกจากโคนเพื่อป้องกันปัญหา โรครากเน่าโคนเน่า

ส่วนการรดน้ำมีการใช้ระบบการให้น้ำแบบสายยางควบคู่กับระบบน้ำหยด ทำให้ สามารถกำหนดเวลาและควบคุมปริมาณน้ำได้ ดังนั้นระหว่างรดน้ำยังสามารถตรวจสอบความ สมบูรณ์ของต้นทุเรียนและดูแลได้อย่างใกล้ชิด หากต้นทุเรียนมีความสมบูรณ์จะสามารถให้ผลผลิต

อย่างรวดเร็วบางต้นใช้เวลา 3-4 ปี ก็สามารถให้ผลผลิตแล้ว (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559)

ในช่วงที่ทุเรียนให้ผลผลิตจะอยู่ในช่วงปลายฤดูฝน หรือราวเดือนตุลาคม ทุเรียนจะเริ่มออกดอกทุเรียนจะมีตรวจสอบดอก รดน้ำและให้ปุ๋ย ราวเดือนกุมภาพันธ์ผลทุเรียนจะเริ่มเติบโตจะมีการโยงผลทุเรียนโดยการใส่เชือกพลาสติก หรือ “เชือกฟาง” และใช้ไม้ค้ำยันกิ่งทุเรียนในการป้องกันผลและกิ่งฉีก หากชาวสวนไม่สามารถโยงทุเรียนได้อาจว่าจ้างแรงงานชาว ไทย หรือ ชาวสวนรายย่อยที่อาศัยอยู่ข้างเคียงและจ่ายค่าจ้างเป็นรายคืน ต้นละ 100 บาท “ถ้าใช้เชือกในตอนที่ไม่ต้องโยงทุเรียนปีแต่มีแพ่ง สวนเล็ก ๆ จะเอาเงินที่ไหนมาซื้อ” (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559)

5. การเก็บเกี่ยว

ราวปลายเดือนมีนาคมทุเรียนจะสามารถเริ่มเก็บเกี่ยวได้ โดยเก็บเกี่ยวมี 3 ลักษณะ คือ ชาวสวน มือตัด และพ่อค้ารวบรวม โดยชาวสวนที่สามารถพิจารณาความอ่อน-แก่ โดยการสังเกตจากผิวเปลือก ร่องผล ขั้วผล การนับวันตัดในการนี้พบได้น้อยรายจะเก็บเกี่ยวด้วยตนเอง ส่วนที่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวด้วยตนเองได้จะว่าจ้าง “มือตัด” ซึ่งเป็นชาวสวนรายย่อยมาดำเนินการในราคา กิโลกรัมละ 2-3 บาท สำหรับการเก็บเกี่ยวโดยพ่อค้ารวบรวมที่จะต้องมีการตกลงราคาสินค้ากันก่อนที่จะดำเนินการเก็บเกี่ยว

6. การขายผลผลิต

หลังจากดำเนินการเก็บเกี่ยวแล้วจะมีการขายสินค้า ซึ่งสามารถจำแนกกระบวนการค้าออกเป็น 2 แบบ คือ การค้าในสวนและการค้านอกสวน ซึ่งแต่ละแบบมีลักษณะดังต่อไปนี้

6.1. ชาวสวน

การค้านอกสวน โดยส่วนใหญ่ชาวสวนที่สามารถพิจารณาความอ่อน-แก่ จะเก็บเกี่ยวด้วยตนเองหรือว่าจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยว เมื่อเก็บเกี่ยวจะคัดแยกและส่งขายทุเรียนสดในตลาด ดังนี้

6.1.1 ตลาดธรรมชาติ ในตลาดธรรมชาติจะมีพ่อค้า ได้แก่ พ่อค้ารวบรวมต่างจังหวัด พ่อค้าปลีก มารอรับซื้อ ลักษณะการขายเป็นการซื้อขายแบบเหมาทั้งแข่งหรือคันรถ เมื่อพิจารณาสินค้าและตกลงราคาแล้วจะมีการชั่งน้ำหนักและคิดจำนวนเงินเป็นกิโลกรัมจากนั้นจะคัดแยกสินค้าอีกครั้งเพื่อนำไปขายในตลาดอื่น

6.1.2 การขายฝาก ขายหลังจากคัดแยกผลผลิต ชาวสวนจะบรรทุกสินค้าและนำไปฝากให้กับพ่อค้า ได้แก่ พ่อค้าในตลาดสี่มุมเมือง ตลาดไทย เป็นต้น ชาวสวนจะให้พ่อค้าคนกลางขายสินค้าและชาวสวนจะจ่ายเงินให้แก่พ่อค้าคนกลางร้อยละ 5 ของราคาที่ยขายได้ ส่วนค่าใช้จ่าย เช่น ค่าน้ำมัน ค่าแบกขน และค่านำสินค้าเข้าสู่ตลาด

6.1.3 กลุ่มสหกรณ์ ชาวสวนที่เป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์จะคัดแยกสินค้าคุณภาพ จากนั้นจะส่งมอบให้แก่กลุ่มสหกรณ์ โดยจะมีเจ้าหน้าที่ของกลุ่มสหกรณ์ทำหน้าที่ขายสินค้าให้ เช่น กลุ่มสหกรณ์ชาวสวนทุ้งเบญจา กลุ่มสหกรณ์ชาวสวนท่าใหม่ ที่ตั้งของกลุ่มส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในตลาดถาวร เช่น ตลาดปากแซง ตลาดห้วยสะทอน ตลาดเนินสูง สินค้าส่วนใหญ่มีคุณภาพดี มีการคัดเลือกและประกันคุณภาพจึงมีราคาสูงกว่าสินค้าทั่วไป

สำหรับทุเรียนด้อยคุณภาพ เช่น ทุเรียนแก่จัดชาวสวนอาจขายให้กับพ่อค้าปลีกและผู้บริโภคโดยตรงส่วนทุเรียนเปลือกแตก ทุเรียนที่มีหนอนเจาะเปลือกชาวสวนจะแยกไว้เพื่อบ่มให้สุกหลังจากนั้นอาจแกะเนื้อขายให้พ่อค้าแปรรูปเพื่อผลิตเป็นทุเรียนกวน เป็นต้น

6.2 พ่อค้า

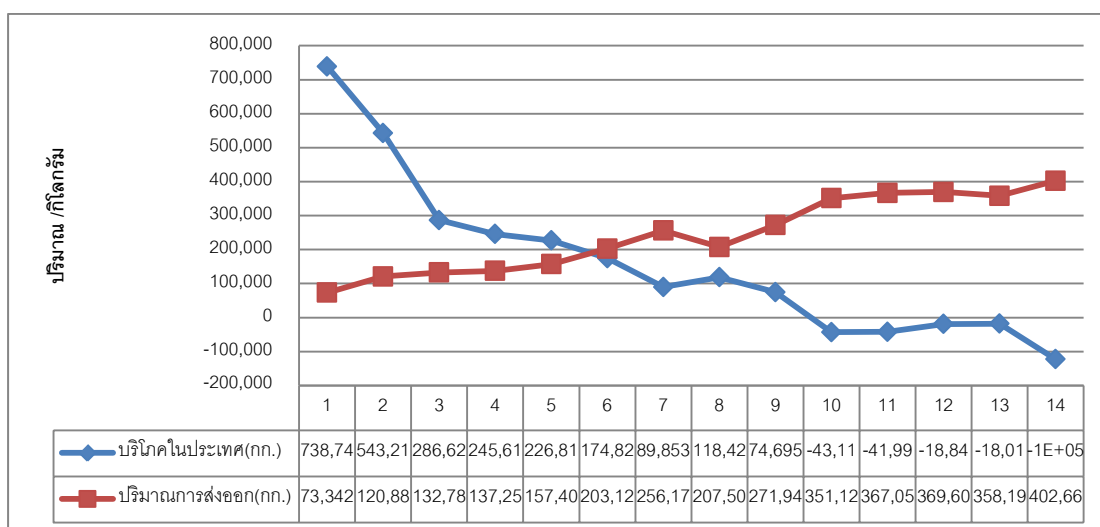
การค้าในสวน พ่อค้ารวบรวมจะติดต่อขอซื้อทุเรียนกับชาวสวน โดยมี 2 ลักษณะคือแบบเหมาและแบบซื้อหรือขายบางส่วน

6.2.1 การขายแบบเหมาสวน เป็นการซื้อขยาล่วงหน้าโดยมีการตกลงราคาแบบปากเปล่า ราคาสินค้าจะใช้ราคาตลาด เมื่อตกลงแล้วจะจ่ายเงินบางส่วนเพื่อการจองสินค้า หลังจากจ่ายเงินแล้วชาวสวนจะไม่สามารถขาย หรือนำสินค้าออกไปขายได้ “มันเป็นสัญญาใจ ตกลงแล้วชาวสวนไม่แอบเอาไปขายของร่วงจะเอามาแกะกวนยังไม่ทำเลย” (ประธาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559) เมื่อจับจองแล้วพ่อค้าอาจเข้าเก็บเกี่ยวทันทีหรืออาจจะดำเนินการภายหลัง

6.2.2 ซื้อหรือขายบางส่วน พ่อค้ารายย่อยจะมีทุนน้อยในแต่ละจังหวัด โดยจะติดต่อซื้อทุเรียนจากชาวสวน รูปแบบของการเก็บเกี่ยวสามารถทำได้ 2 แบบเช่นเดียวกัน คือ ซื้อแบบเหมารวมราคา หรือที่เรียกว่า “คว่าหนาม” และ ซื้อแบบคัดเกรด เช่น ราคาทุเรียนในตลาดราคา 30 บาท

ในกรณีที่ซื้อแบบเหมารวม ทุเรียนคุณภาพ หรือที่เรียกว่า “หั่ว” และ ทุเรียน “หาง” ซึ่งเป็นทุเรียนด้อยคุณภาพมีน้ำหนักไม่เกิน 2 กิโลกรัม จะถูกขายในราคาเดียวกัน ในราคา 22-25 บาท ส่วนในกรณีซื้อแบบคัด ราคาของทุเรียน “หั่ว” จะสูงกว่า ทุเรียน “หาง” 25-28 บาท เป็นต้น (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558) หลังจากเก็บเกี่ยวพ่อค้าจะคัดแยกสินค้าและนำส่งขายยังตลาดรวบรวมปลายทาง เช่น ตลาดสี่มุมเมือง ตลาดไท รวมถึงตลาดค้าปลีกในต่างจังหวัดอื่น ๆ

พัฒนาการของตลาดทุเรียนจังหวัดจันทบุรี มีการขยายตัวครั้งหนึ่งอย่างกว้างขวางเมื่อตลาดทุเรียนจันทบุรีถูกผนวกทุเรียนเข้าสู่ ห่วงโซ่สินค้าในระดับโลก หลังจากที่มีการลงนามความร่วมมือทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีนในปี พ.ศ. 2546 ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 4-6

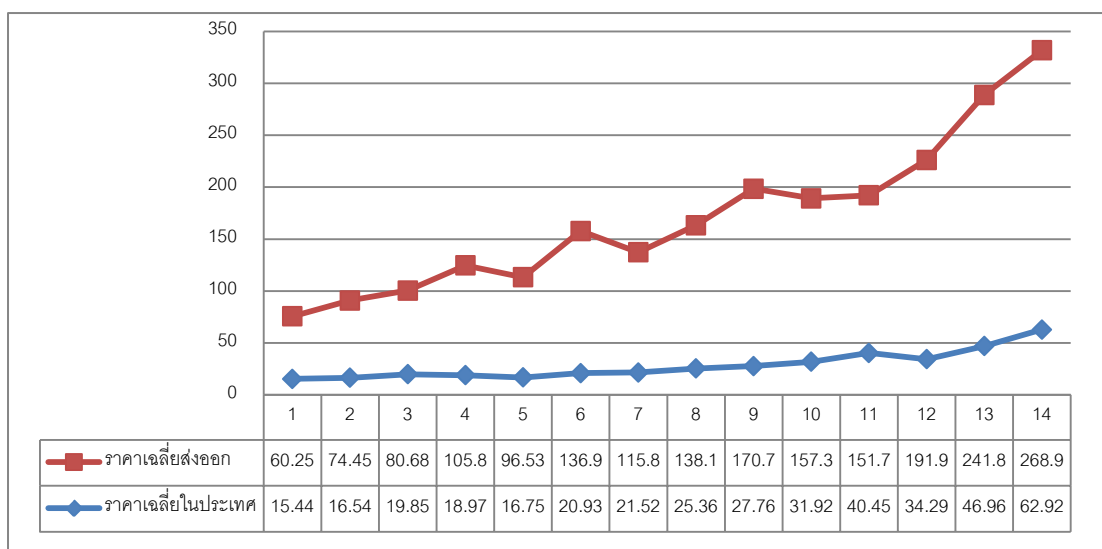

ภาพที่ 4-6 ปริมาณการส่งออกทุเรียนในตลาดต่างประเทศ ระหว่าง พ.ศ. 2546 - 2559

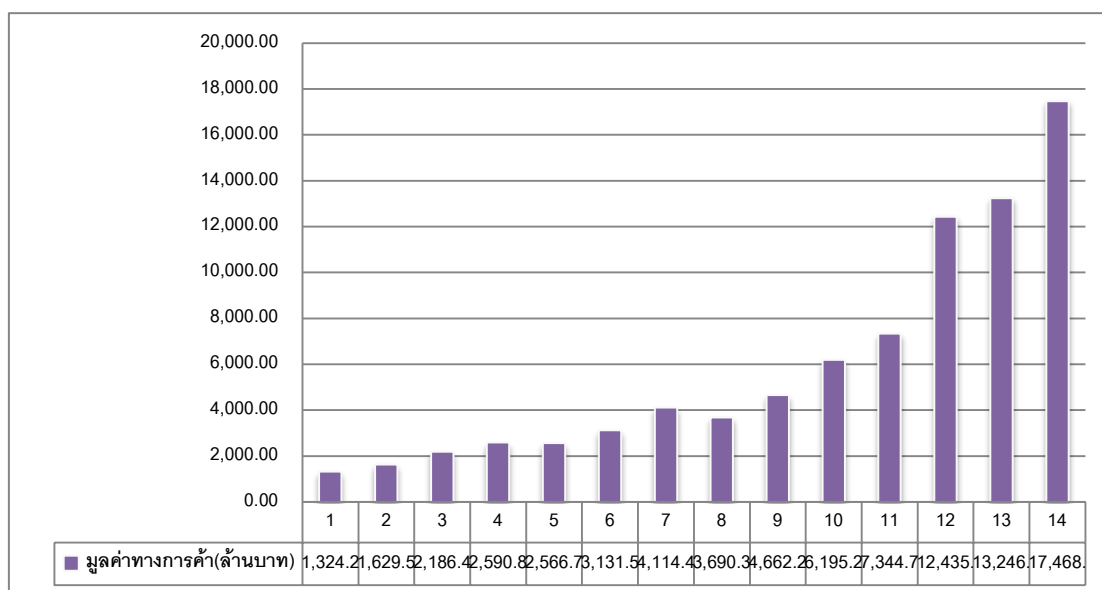
(กิโลกรัม) (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556)

จะพบว่าหลังจากทำสัญญา FTA แล้วการบริโภคทุเรียนในประเทศมีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจนทำให้ผลผลิตทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีมีแนวโน้มให้ทุเรียนลดลง เนื่องจากราคาทุเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 มีราคาตกต่ำ ในตลาดภายในประเทศ เช่น ทุเรียนชะนีราคาต่ำสุดเหลือ 2-3 บาทต่อกิโลกรัม หรือ ทุเรียนหมอนทอง เหลือเพียง 10-20 บาท ต่อกิโลกรัม (มานพ อมรอรช, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2560)

แต่ถ้ามองในแง่ปริมาณการส่งออกทุเรียน หลังการทำ FTA ปรากฏว่ามีแนวโน้มสูงขึ้นตามลำดับ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเนื่องจากราคาเฉลี่ยทุเรียนส่งออกในภาพที่ 4-6 มีการยกระดับสูงขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 – 2559 ในขณะที่ราคาทุเรียนภายในประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้นไม่มากนัก แต่ถ้าพิจารณาถึงมูลค่าการค้าทุเรียนในภาพที่ 4-7 รวมทั้งราคาเฉลี่ยส่งออกและราคาเฉลี่ยในประเทศก็จะพบว่าโดยภาพรวมแล้วมูลค่าการค้าหรือราคาทุเรียนมีแนวโน้มสูงขึ้นหลังจากการทำข้อตกลง FTA

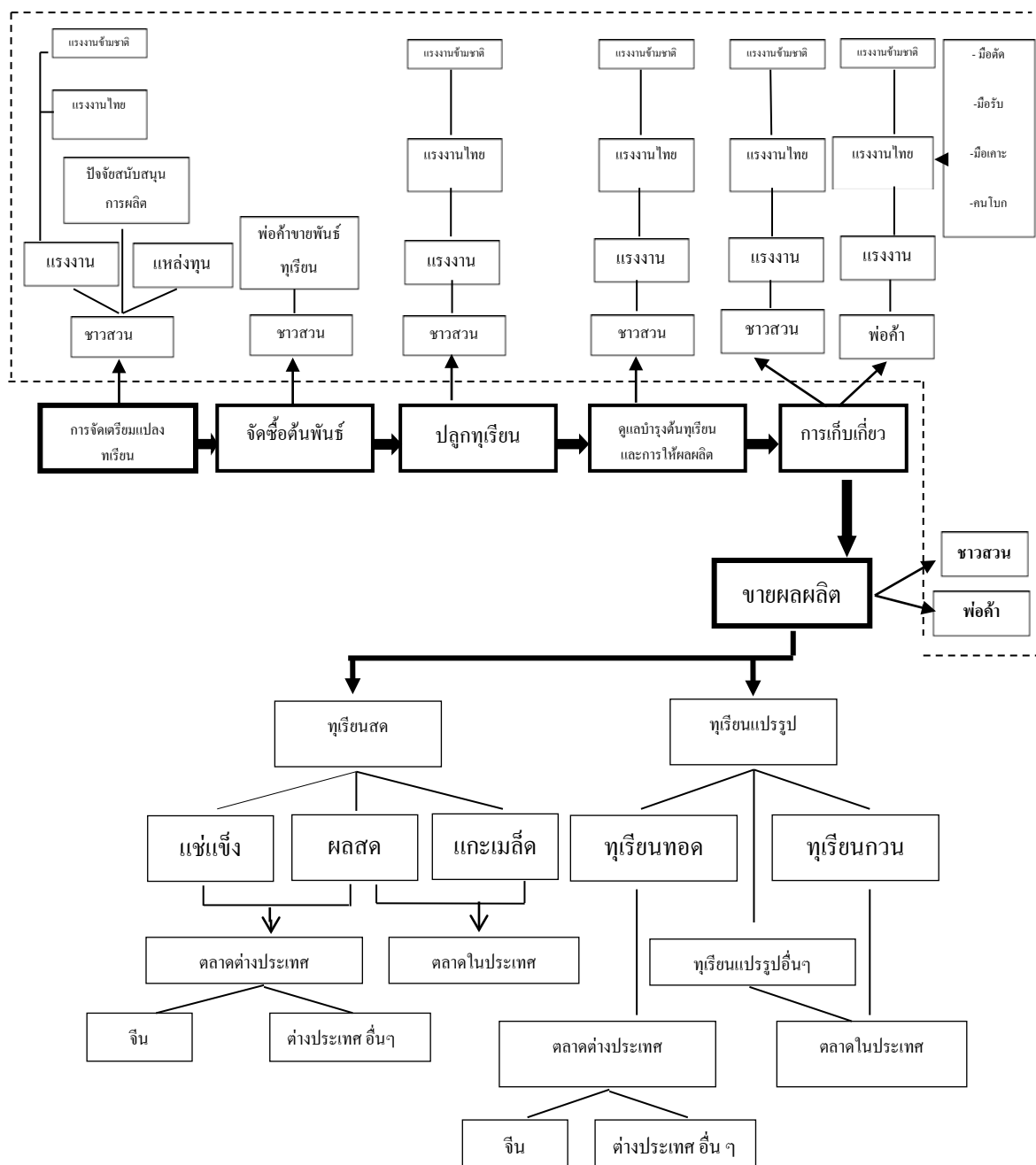

ภาพที่ 4-7 ราคาเฉลี่ยราคาทุเรียนในประเทศและต่างประเทศที่ชาวสวนขายได้ ระหว่าง พ.ศ. 2546 - 2559 (กิโลกรัม) (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559)

ภาพที่ 4-8 ราคามูลค่าการค้าทุเรียน ระหว่าง พ.ศ. 2546 - 2559 (บาท) (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559)

ห่วงโซ่มูลค่าทุเรียนจังหวัดจันทบุรีหลังการลงนามกรอบความตกลงเขตการค้าเสรี ในปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน (2559) มีลักษณะของห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลก ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 4-9

ภาพที่ 4-9 กระบวนการห่วงโซ่มูลค่าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ที่มีข้อตกลงทางการค้า FTA หรือ หลัง พ.ศ. 2546 จนกระทั่ง ปัจจุบัน

1. การจัดเตรียมแปลงทุเรียน

หลังจากที่มูลค่าการค้าทุเรียนได้เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการบริหารจัดการแปลงที่เหมาะสมและสามารถดูแลการผลิตได้ง่ายขึ้น เช่น การจัดกลุ่มผลไม้ให้เป็นสัดส่วน (Zoning) ชาวสวนส่วนใหญ่จะใช้แรงงานของตนเองหากเป็นงานหนัก เช่น การขุดหลุมปลูก การโยงทุเรียน การพ่นปุ๋ย หรือ ยา จะมีการจ้างแรงงานภายนอก

ส่วนชาวสวนรายใหญ่จะให้ความสำคัญในการจัดการการผลิตในระยะแรกแปลงผลิตทุเรียนชาวสวนใช้การพ่น โคน ต่อมามีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ การออกแบบแปลงปลูกทุเรียนแบบการยกร่องและการรับจ้างในการจัดการแปลงทุเรียน โดยผู้รับจ้างใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่เข้ามาดำเนินการ

ปัจจัยสนับสนุนการผลิต ชาวสวนรายใหญ่หลายรายหันมาใช้การยกร่องเพื่อที่สามารถนำเครื่องพ่นปุ๋ยทางใบ – ยากำจัดศัตรูพืช และสามารถเก็บเกี่ยวได้สะดวก “ถ้าจะผลิตทุเรียนให้ดีขึ้นได้ราคาก็ต้องลงทุนสูงหน่อย ทุเรียนแปลงเก่าชาวสวนจะไม่สามารถให้ผลผลิตได้ดีนัก ของผมใช้เทคโนโลยีมาช่วย ระบบยกร่อง พ่น โคน มันช่วยให้ระบายน้ำได้ดี..และควบคุมการผลิตได้” (ไพฑูรย์ วานิชศรี, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2558)

2. การจัดซื้อกิ่งทุเรียน

ชาวสวน จะจัดหากิ่งทุเรียนที่สมบูรณ์จากพ่อค้าขายกิ่งทุเรียนในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2530 ที่รัฐบาลณรงค์ให้ปลูกทุเรียน พ่อค้าจึงมีการซื้อเมล็ดทุเรียนจากชาวสวนในพื้นที่ แต่ปริมาณเมล็ดในพื้นที่เริ่มไม่เพียงพอเพราะมีการติดทุเรียนส่งออกตลาดต่างประเทศมากขึ้น ราวปี พ.ศ. 2549-2550 พ่อค้าเริ่มนำเข้าเมล็ดทุเรียนป่าจากจังหวัดปัตตานีมาเป็นต้นต่อ

จากข้อมูลพื้นที่ปลูกจะพบว่า พ.ศ. 2546 มีพื้นที่ปลูกทุเรียนเกือบ 3 แสนไร่ และลดลงในปีต่อมา (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558) เป็นผลมาจากการที่ชาวสวนต้องมีการปลูกต้นใหม่ทดแทนทุเรียนที่เสียหายจากภัยธรรมชาติ และโรคประจำถิ่น จะเห็นว่าปริมาณพื้นที่การปลูกมิได้เพิ่มขึ้นแต่ความต้องการกิ่งทุเรียนมีอย่างต่อเนื่องทำให้กิ่งพันธุ์ไม่เพียงพอต่อความต้องการ

จนกระทั่ง ราว พ.ศ. 2558 พ่อค้าได้นำเข้าเมล็ดทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ เขมร ลาว มาเป็นต้นต่อในการผลิตเพิ่มเติม (จิตต์ ชื่นชุมผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559) ซึ่งหลังการเพาะพันธุ์จะต้นต่อที่สมบูรณ์ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปี จากนั้นจะใช้กิ่งทุเรียนพันธุ์ที่ตลาดต้องการมาทาบกิ่งจากนั้นใช้เวลาอีกกว่า 1 ปี เพื่อรอให้ได้ต้นที่แข็งแรง จากนั้นจึงนำออกขายราคาตั้งแต่ 100-300 บาท

3. การปลูกทุเรียน

จะมีการขุดหลุมซึ่งบางรายอาจใช้เครื่องจักรมาช่วยขุดให้หลุมกว้างและลึกเพื่อให้ต้นทุเรียนเติบโตได้อย่างรวดเร็ว “ต้องใช้แบคโฮ เพราะขุดหลุมได้ลึกกรากทุเรียนเลื้อยได้ไกล รัศยอดเร็ว 1 ไร่ปลูกได้ 25-30 ต้น แล้วต้องเว้นที่เอาไว้ให้รถเข้าได้จะดูแลได้ทั่ว” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558) ส่วนชาวสวนที่ไม่มีเครื่องจักรจะใช้วิธีการจ้างแรงงานรับจ้างมาทำการขุดหลุมในราคาหลุมละ 15-20 บาท เมื่อปลูกแล้วจะมีการดูแลและบำรุงต้นต่อไป

4. การบริหารจัดการแปลง

เนื่องจากการผลิตทุเรียนในระยะนี้มี 2 แบบ คือ การผลิตทุเรียนในฤดูกาลและการผลิตทุเรียนนอกฤดูกาล การดูแลจึงสามารถจำแนกออกตามลักษณะการผลิต ดังนี้

การผลิตทุเรียนในฤดูกาล เป็นการพึ่งพิงธรรมชาติในการผลิต และลงทุนต่ำโดยจะมีการรดน้ำ การใส่ปุ๋ย ปุ๋ยที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นปุ๋ยอินทรีย์ผสมผสานกับปุ๋ยเคมี ส่วนใหญ่ชาวสวนจะดูแลกระบวนการผลิตด้วยตนเอง หรืออาจมีการจ้างแรงงานมาทำงานที่ยาก หนักและเสี่ยง เช่น การฉีดพ่นปุ๋ย-ยา การตัดหญ้า การโยงผลทุเรียน เป็นต้น สำหรับปุ๋ยเคมี

การผลิตทุเรียนนอกฤดูกาล เป็นการผลิตที่ใช้เงินทุนการผลิตสูงแม้ว่าจะเป็นการพึ่งพิงธรรมชาติแต่ผู้ผลิตจะต้องลงทุนในการจัดเตรียมแปลง การจัดหาปัจจัยสนับสนุนการผลิต ได้แก่ สารเคมี และเครื่องมือ เครื่องจักร การผลิตจะใช้แรงงานชาวไทยและแรงงานข้ามชาติเป็นหลัก สำหรับการดูแลต้นทุเรียนหลังการปลูกจะมีการดำเนินการคือ การรดน้ำ การใส่ปุ๋ยเคมี รวมทั้งปุ๋ยอินทรีย์เพื่อเร่งการเจริญเติบโต และมีการฉีดพ่นปุ๋ยบางใบเพื่อกำจัดศัตรูพืชอย่างสม่ำเสมอ

หลังจากปลูกเป็นเวลา 4-5 ปี ทุเรียนจะอยู่ในระยะให้ผลผลิตจะมีการฉีดพ่นปุ๋ย-สารเคมีเพื่อเร่งการออกดอกของทุเรียน หรือเรียกว่า “การทำสาร” การฉีดพ่นจะดำเนินการทุก ๆ 7 วัน จะทำการฉีดพ่น “อัดปุ๋ย อัดยา ทุก 7 วัน พอลูกมัน โตแล้วก็จะค่อย ๆ ถอยเหลือ 15 วันฉีดที่ มิฉะนั้นจะมีสารตกค้าง” (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559)

ชาวสวนรายใหญ่ส่วนใหญ่มีการฉีดพ่นสารเคมีอย่างสม่ำเสมอจึงซื้อเครื่องมือ เครื่องจักรขนาดใหญ่ ได้แก่ เครื่องฉีดพ่นปุ๋ย สารเคมี มอเตอร์แรงดันสูงสำหรับรดน้ำในสวน เครื่องตัดหญ้า เครื่องตัดกิ่งไม้ จะใช้รถชุดเจาะขนาดเล็กประจำสวน บางรายนำเข้าเครื่องพ่น แอร์บัส มือ 2 จากประเทศญี่ปุ่น ในราคา 60,000 – 100,000 บาท “ชาวสวนจันทใช้แอร์บัสแล้วจะผลิตส่งออกต้องใช้เพราะพ่นบ่อย” (ประสาน ธรรมสร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559)

หลังจากทุเรียนออกดอกราวปลายเดือนตุลาคม จะมีการตรวจสอบดอกทุเรียนและตัดออกบางส่วนและฉีดพ่นปุ๋ย (สารเคมี) รวมทั้งตัดแต่งดอก-ผล การผลิตทุเรียนนอกฤดูกาลเป็นการผลิตเพื่อการส่งออกดังนั้นชาวสวนจะกำหนดปริมาณผลผลิต โดยทุเรียน 1 ต้น ให้ผลผลิตประมาณ 20-30 ผล หากทุเรียนที่มีอายุ 10 ขึ้นไปอาจปล่อยให้ถึง 50-60 ผลต่อต้น เฉลี่ยต้นละประมาณ 300

กิโกลกรัม (คำนวณจากน้ำหนักเฉลี่ย 5 กิโลกรัม จากทุเรียน 1 ผล จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย) “ทุเรียนที่อายุ 6 – 9 ปี เอาแค่ต้นละ 20 ผล ดูแลง่าย ถ้ามากกว่านี้จะขายไม่ได้ราคา หรือถ้าต้นหนึ่ง มี 100 ลูกนี้ต้นอาจจะตายได้” (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2560)

ส่วนชาวสวนรายย่อยอาจเก็บดอก-ผลไว้ให้มาก“ต้องทำให้มีทุเรียนหลายๆไว้ก่อน เพราะไม่ได้ทำสารเหมือนสวนใหญ่ ทุเรียนลูกเล็กลูกน้อยมันขายได้เอาปริมาณไว้ก่อน” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558) “จะเอาเน้อเนอนอนอะไรกับฟ้าฝน ถ้าเกิดมีพายุ ตูมเดียวเราก็กินหมด ต้องมีมากไว้ก่อน” (มานพ อมรรอช, สัมภาษณ์ 26 เมษายน 2560)

การผลิตนอกฤดูกาลมีการฉีดสารเคมีเร่งการเติบโตทุก 7 วัน เมื่อทุเรียนออกดอก บางส่วนอาจมีการปิดดอกทุเรียน หรือ ปาดดอกทุเรียน เพื่อช่วยเร่งการติดผล โดยมีอุปกรณ์ เช่น แปลงระบายสีขนนุ่ม บางรายตัดแปลงโดยใช้ดอกไม้กวาด

ดังกรณีของชาวสวนรายย่อยรายหนึ่งทำสวนผสมมานานกว่า 50 ปี ในพื้นที่กว่า 30 ไร่ มีทุเรียนจำนวน 600 ต้น กล่าวว่าการปิดดอกจะทำให้ผลทุเรียนมีพุ่มสมบูรณ์มากกว่าทุเรียนที่มีได้ปิดดอก ส่วนผลทุเรียนที่อยู่บนยอดทุเรียนอาจมีพุ่มสมบูรณ์เพราะลมจะช่วยทำให้ดอกทุเรียนผสมกันได้อย่างได้สัดส่วน“เราจะใช้แปลงหรือพูกัน ค่อยๆปิดดอก จะทำช่วงกลางคืนเพราะดอกทุเรียนบานข้างบนที่ไม่ถึงก็ปล่อยมันให้ลมช่วย” (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559)

เมื่อผลทุเรียนเริ่มผลใหญ่ในช่วงปลายเดือนมกราคม จะมีการโยงผลทุเรียนเพื่อป้องกันความเสียหายและฉีกขาด โดยการใช้เชือกฟางหรือเชือกไนลอนและไม้ค้ำยันช่วยพยุงกิ่งและผลของทุเรียน (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559)

5. การเก็บเกี่ยว

ทุเรียนในฤดูกาลจะสามารถเก็บเกี่ยวได้ในช่วงกลางเดือนเมษายน ส่วนทุเรียนนอกฤดูกาลจะสามารถเก็บเกี่ยวได้ตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ - ประมาณกลางเดือนเมษายน (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560) การเก็บเกี่ยวมี 3 ลักษณะคือ ชาวสวนที่สามารถพิจารณาความอ่อน-แก่ โดยการสังเกตจากผิวเปลือก ร่องผล ขั้วผล การนับวันตัดในการนี้พบได้น้อยรายจะเก็บเกี่ยวด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังสามารถว่าจ้าง “มีดตัด” ซึ่งเป็นชาวสวนรายย่อยมาดำเนินการ นอกจากนี้ยังมีการเก็บเกี่ยวโดยนายทุนส่งออกที่จะว่าจ้าง พ่อค้ารวบรวม หรือ มือตัด และมีรับซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานชาวไทยที่มีความเชี่ยวชาญมาดำเนินการเก็บเกี่ยว

6. การขายผลผลิต

6.1.ชาวสวน

การค้านอกสวน สำหรับการค้าในระดับนอกสวนเริ่มจากชาวสวนที่สามารถพิจารณาความอ่อน-แก่สามารถตัดทุเรียนได้แต่หากไม่สามารถดำเนินการเองได้จะมีการจ้างให้ชาวสวนราย

ย่อยอื่น ๆ ในราคากิโลกรัมละ 2-3 บาท หลังจากตัดแล้วจะนำสินค้าการคัดแยก ก่อนขายในตลาด ดังนี้

6.1.1 ขายให้กับล้งส่งออก ทูเรียนเกรดคุณภาพส่งออกจะขายให้ล้งส่งออก เมื่อพ่อค้านายทุนล้งได้รับสินค้าแล้ว แรงงานในล้งจะการตรวจสอบคุณภาพและคัดแยกสินค้าอีกครั้ง หลังจากนั้นจะมีการทำความสะอาดทุเรียนและเข้าสู่กระบวนการคัดบรรจุต่อไป

6.1.2 ขายในตลาดธรรมชาติ เป็นทุเรียนคุณภาพดีที่จะขายให้กับพ่อค้ารวบรวม ตลาดธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย พ่อค้ารวบรวมตัวแทนพ่อค้าส่งออก พ่อค้าปลีก บางครั้งชาวสวนอาจมีการขายสินค้าผ่านคนโบก หรือ พ่อค้าคนกลางที่มาทำหน้าที่คัดกรองคุณภาพสินค้าเบื้องต้นให้แก่พ่อค้ารวบรวม สำหรับการขายส่วนใหญ่เป็นการซื้อขายแบบเหมาทั้งเข่งหรือคันรถ เมื่อพิจารณาสินค้าและตกลงราคาแล้วจึงมีการชั่งน้ำหนักและคิดเงินเป็นกิโลกรัม

6.1.3 ขายปลีก ชาวสวนจะตั้งเพิงขนาดเล็กบริเวณข้างถนนเพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยว ชาวสวนบางรายบางรายอาจนำไปขายในตลาดรวบรวมต่างจังหวัด หรือ ในห้างสรรพสินค้าซึ่งจะทุเรียนเกรดคุณภาพหรือทุเรียนหายาก เช่น ทุเรียนนกหยิบ ทองหยิบ อีลิบ เม็ดในยายปราง เป็นต้น (มานพ อมรอรช, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2560)

6.1.4 ตลาดแปรรูป ทุเรียนด้อยคุณภาพ เช่น ทุเรียนแก่จัด ทุเรียนเปลือกแตก ทุเรียนที่มีหนอนเจาะเปลือก เนื้อทุเรียนจะถูกแกะและขายแก่แม่ค้าตลาดแปรรูปหลังจากที่แม่ค้ารับซื้อแล้วจะนำเนื้อทุเรียนไปแช่ในอุณหภูมิต่ำและนำออกมาผลิตเป็นทุเรียนกวน ทอฟฟี่ทุเรียน เป็นต้น

6.1.5 ขายออนไลน์ นอกจากการในตลาดทั่วไปแล้วชาวสวนสามารถขายทุเรียนในสื่อสังคมออนไลน์ ราว พ.ศ. 2555 มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างกว้างขวางมีการเผยแพร่ภาพผลทุเรียนผ่านสื่อสังคมออนไลน์เมื่อมีผู้บริโภคสนใจและติดต่อขอซื้อทุเรียน จากนั้นจึงมีการส่งสินค้าผ่านระบบขนส่งเอกชนและชาวสวนบางรายส่งสินค้าถึงผู้บริโภคด้วยตนเอง (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560)

ต่อมา พ.ศ. 2558 มีการถ่ายภาพสินค้าและเผยแพร่ภาพรวมทั้งกำหนดวันในการเก็บเกี่ยวเพื่อเป็นข้อมูลแก่ผู้บริโภคผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เมื่อผู้บริโภคจองสินค้าแล้วให้มีการโอนเงินค่าสินค้ามาพร้อม“ปีนี้สวนเรายังไม่มีความพร้อม ให้เข้ามาซื้อผลผลิตที่สวน...ต้องมีการเปิดจองล่วงหน้าไว้แล้วผมจะทยอยติดตามคิวเมื่อถึงวันตัดครับ” (รัฐ จันทวิสูตร, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560) เมื่อถึงกำหนดวันตัดจะแพคใส่กล่องและจัดส่งโดยใช้รถขนส่งเอกชน ขนส่งด้วยตนเอง หากมีการติดต่อซื้อขายสินค้าสม่ำเสมอผู้บริโภคสามารถเดินทางมาบริโภคทุเรียนในสวน

6.1.6 กลุ่มสหกรณ์ การขายให้กับกลุ่มสหกรณ์เฉพาะกรณีชาวสวนเป็นสมาชิกกลุ่ม หลังจากตัดชาวสวนจะคัดแยกคุณภาพและรวบรวมขาย ณ ที่ตั้งของกลุ่ม ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ใน

ตลาดถาวร เช่น ตลาดปากแซง ตลาดห้วยสะท้อน ตลาดเนินสูง สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าคุณภาพดี มีการคัดเลือกและประกันคุณภาพจึงมีราคาสูงกว่าสินค้าทั่วไป เมื่อกลุ่มสหกรณ์ได้รับสินค้าจากสมาชิกแล้วจะมีการตรวจสอบคุณภาพก่อน หลังจากนั้นจะมีการคัดแยกสินค้าอีกครั้งสำหรับตลาดที่รองรับสินค้าของกลุ่มสหกรณ์ได้แก่ ล้งส่งออก ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

6.2 พ่อค้า

การค้าในสวน พ่อค้าหรือนายทุนจะติดต่อขอซื้อทุเรียนผลสดในการซื้อขายมี 2 ลักษณะได้แก่ แบบเหมาและแบบซื้อหรือขายบางส่วน

6.2.1 การเหมาสวน พ่อค้าหรือนายทุนจะเจรจาตกลงราคา การตกลงราคานี้อาจเป็นแบบสัญญาใจหรืออาจทำสัญญาของสินค้า เมื่อตกลงแล้วพ่อค้าจะจ่ายเงินประมาณ 50% ชาวสวนจะไม่สามารถขาย หรือนำสินค้าออกไปขายได้

6.2.2 ซื้อหรือขายบางส่วน พ่อค้ารายย่อยจากในและต่างจังหวัดจะทำการติดต่อซื้อทุเรียนจากชาวสวน การเก็บเกี่ยวสามารถทำได้ 2 แบบ คือ แบบเหมารวมราคาหรือที่เรียกว่า “คว่าหนาม” ทุเรียนที่พ่อค้าตัดจะมีราคาเดียวกัน ส่วนการซื้อแบบคัด ราคาของทุเรียนจะแตกต่างกันตามขนาด จากนั้นจะทำการคัดแยกทุเรียนคุณภาพและด้อยคุณภาพ (หัว-หาง) ออกจากกันเพื่อนำส่งตลาดปลายทาง ได้แก่ ตลาดธรรมชาติ ล้งของนายทุน ตลาดรวบรวมต่างจังหวัด และโรงแรมแห่งหนึ่ง เป็นต้น (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

หลังจากพ่อค้าจะคัดแยกสินค้าในกรณีของพ่อค้าส่งออกจะคัดทุเรียนคุณภาพจากนั้นทำความสะอาดและนำไปหุบน้ำยา พ่อค้าแจ้งว่าเป็นการนำขมิ้นละลาย “ถ้าไม่หุบน้ำขมิ้น พ่อค้า และคนจีนก็ไม่นิยมซื้อกัน...รัฐต้องทบทวนเพราะตลาดปลายทางต้องการสินค้าแบบนี้” (ภาณุวัชร ไหมแก้ว, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558) อย่างไรก็ตามล้งมีบางรายนอกจากจะหุบน้ำขมิ้นแล้วยังใส่สารออรามินไอที่เป็นสารสีเหลืองที่ใช้ในอุตสาหกรรมย้อมผ้าลงไปด้วย (แจ็ก ไม่เปิดเผยนามสกุล, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2560) จากนั้นจึงฝังให้แห้งก่อนที่จะบรรจุทุเรียนจำนวน 4 ผล ล้งในกล่องกระดาษ ที่มีน้ำหนักกล่องประมาณ 18 กิโลกรัม หลังจากนั้นจึงนำขึ้นบรรจุในตู้คอนเทนเนอร์และทำการส่งออกไปยังตลาดปลายทาง

ส่วนทุเรียนที่ไม่ได้คุณภาพส่งออกจะนำไปขายในตลาดอื่น ๆ เช่น บริษัทแช่แข็งทุเรียน ล้งรวบรวมทุเรียนภายในประเทศเพื่อส่งขายส่งในต่างจังหวัด พ่อค้าปลีก ตลาดชายแดน โดยเฉพาะบริเวณตลาดบ้านแหลมและตลาดบ้านผักกาด อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี โดยทุเรียนจะถูกรวบรวมไว้ที่ตลาดพระตะบอง หลังจากนั้นจะถูกกระจายไปตามตลาดศูนย์กลางอื่น ๆ เช่น กรุงพนมเปญ เสียมเรียบ รวมถึงตลาดประเทศเวียดนาม (รัฐวิทย์ ตั้งเกียรติพัชร, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2559)

การส่งออกทุเรียนจันทบุรีที่ได้ผนวกเข้าสู่ห่วงโซ่สินค้าในระดับโลก นำมาสู่การก่อรูปห่วงโซ่สินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรีในระดับโลกกล่าวคือ

การพัฒนาในด้านการตลาด โดยจะเห็นได้จากการที่ตลาดของทุเรียนจันทบุรีมีการขยายไปสู่ภายนอกโดยการส่งออกอย่างเห็นได้ชัด หลังปี พ.ศ. 2540 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศจีนส่งผลให้ทุเรียนถูกรวบรวมส่งออกไปยังตลาดจีนและภาครัฐได้เปิดโอกาสให้พ่อค้า นายทุน และหน่วยงานส่วนภูมิภาค สร้างโรงคัดบรรจุ หรือ ล้ง ที่มีโครงสร้างถาวรขึ้นบริเวณ ตลาดเนินสูง ต่อมา ราว พ.ศ. 2550 ลักษณะของล้งทุเรียนถูกปรับเปลี่ยนให้มีขนาดใหญ่ เป็นสิ่งก่อสร้างถาวรมีหลังคาที่แข็งแรง รอบจะต้องมีพื้นที่ขนาดใหญ่สำหรับรองรับปริมาณรถบรรทุกทุเรียน หัวรถลากที่สามารถเข้าออกได้สะดวกตลอดเวลา ตู้คอนเทนเนอร์ที่จะใช้ขนส่งบรรจุทุเรียนจำนวน 18 ตัน หรือประมาณ 18,000 กิโลกรัม ไปส่งยังตลาดปลายทาง (แท้จริง ศิริพานิช, 2557)

อย่างไรก็ตามจะพบว่า ในตลาดการค้ามีทั้งทุเรียนคุณภาพและด้อยคุณภาพ สำหรับลักษณะที่สำคัญของทุเรียนมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. ทุเรียนคุณภาพ มีลักษณะตรงตามเกณฑ์มาตรฐานสินค้าที่สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กำหนด ดังนั้นทุเรียนที่มีผลขนาดใหญ่ กลางและเล็ก จะถูกคัดแยกก่อนทำความสะอาดและส่งออกขายในตลาดอื่น ๆ
2. ทุเรียนด้อยคุณภาพ เป็นทุเรียนขนาดเล็ก ทุเรียนสุก ทุเรียนอ่อน ทุเรียนเปลือกเสียหาย จากศัตรูพืช ทุเรียนแต่ละชนิดจะถูกคัดแยกก่อนขายในตลาด เช่น ทุเรียนสุก ผลเล็กส่งให้พ่อค้าในตลาดประเทศกัมพูชา ทุเรียนสุกงอมและแตกจะส่งขายในตลาดแปรรูป เป็นต้น “ทุเรียนสุก หรือ มีหนอน ชาวสวนเค้าเอาไว้อเองถ้ามันสุกเค้าก็จะแกะกวนหรือเชื่อม...แต่หลัง ๆ มีคนมารับซื้อทุเรียนแกะ หมอน โดละ 60 ชะนีกี่ถูกลงมา” (ศรี อมรศักดิ์, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2558)

อย่างไรก็ตามจะเห็นว่าการค้าทุเรียนที่ผ่านมาเป็นการค้าแบบผลสด การแปรรูปแบบส่วน เช่น ทุเรียนทอด ทุเรียนเชื่อม ทอฟฟี่ทุเรียน เป็นต้น การทำทุเรียนแปรรูปจะต้องเป็นผลสุกหรือห้ามแต่ที่ผ่านพบว่ามีปัญหาทุเรียนอ่อนเกิดขึ้นบ่อยครั้งส่งผลให้ราคาการค้าทุเรียนตกต่ำ อย่างไรก็ตาม ราว พ.ศ. 2558 มีการรับซื้อทุเรียนอ่อนที่มีเปอร์เซ็นต์แป้งร้อยละ 60-65 เพื่อนำไปอบแห้งก่อนที่จะนำไปทำเป็นส่วนผสมของไอศกรีม “ทุเรียนร่วง ๆ พ่อค้าจะมาซื้อไปทำไอศกรีม .. แต่ไม่แน่ว่า พ่อค้าจะเอาไปขายในตลาดอีกหรือเปล่า บางทีชาวสวนก็ไม่ได้คิด” (นพมาศ บุญญะโสภิต, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559) โดยพ่อค้าจะซื้อทุเรียนในราคา กิโลกรัมละ 10-12 บาท

จากการศึกษาทำให้สามารถสรุปได้ถึงกระบวนการห่วงโซ่สินค้าทุเรียนหลังการลงนามกรอบข้อตกลงเขตการค้าเสรี (ก่อน พ.ศ. 2546) ชาวสวนเป็นแรงงานหลักมีการจ้างแรงงานไทย และแรงงานข้ามชาติมาสนับสนุนการผลิต ชาวสวนกว่าร้อยละ 60 มุ่งผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกทำให้เกิดการลงทุนการผลิตเพิ่มขึ้นรวมถึงการผลิตสินค้าออกฤดูกาลที่ทำให้มูลค่าทางการค้าทุเรียน

เพิ่มสูงกว่า 100 บาทต่อกิโลกรัม และนำมาสู่การปรับปรุงแปลงปลูก การใช้ปัจจัยสนับสนุนการผลิต อาทิ สารเคมี เครื่องมือ เครื่องจักร เป็นต้น กระบวนการค้าทุเรียนประกอบด้วยการค้านอกสวนที่พ่อค้าหรือนายทุนติดต่อการค้าโดยตรงเมื่อเจรจาตกลงราคาแล้วจึงเข้าดำเนินการเก็บเกี่ยว คัดแยกสินค้าและรวบรวมส่งตลาดปลายทาง ส่วนการค้านอกสวนชาวสวนจะเก็บเกี่ยวจากนั้นอาจคัดแยกหรืออาจจะขายแบบเหมารวมให้กับพ่อค้าที่สั่ง ตลาดธรรมชาติและส่งให้กลุ่มสหกรณ์ ในกรณีนี้เฉพาะชาวสวนที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ ชาวสวนยังสามารถคัดแยกสินค้าเพื่อขายโดยตรงให้แก่ผู้บริโภค โดยการขายปลีกและการขายออนไลน์

บทที่ 5

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทวิพากษ์นโยบายสาธารณะ เกี่ยวกับห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

ในบทนี้เป็นการเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในห่วงโซ่มูลค่าทุเรียนจังหวัดจันทบุรีในระดับโลกที่ถูกขับเคลื่อนโดยผู้กระทำการ (Actor) ต่าง ๆ เช่น ชาวสวน แรงงาน นายทุน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี ดังนั้นผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อย่อยออกเป็น 2 หัวข้อใหญ่ คือ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี
บทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรีหลังการลงนามความร่วมมือทางการค้าระหว่างประเทศไทยและจีน (Free trade area: FTA) ในปี พ.ศ. 2546 เป็นผลมาจากการขับเคลื่อนของผู้กระทำการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการห่วงโซ่มูลค่าดังกล่าว จากการวิเคราะห์เราพบว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี เกิดจากผู้กระทำการที่สำคัญ ดังนี้

1. ชาวสวนรายย่อย

ชาวสวนรายย่อยที่มีพื้นที่ปลูกทุเรียนไม่เกิน 50 ไร่ หรือมีทุเรียนไม่เกิน 300 ต้น ในจังหวัดจันทบุรีนั้นเป็นผู้ผลิตทุเรียนส่วนใหญ่ของจังหวัดจันทบุรี (เสริมสุข สลักเพ็ชร และคณะ, 2549; นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2548) มีการขับเคลื่อนที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในห่วงโซ่มูลค่าทั้งในด้านการผลิตและด้านการค้า

อย่างไรก็ตามในการพิจารณาการผลิตของชาวสวนรายย่อยสามารถจำแนกออกเป็นชาวสวนรายย่อยที่ผลิตทุเรียนเพื่อส่งออกและชาวสวนรายย่อยทั่วไปที่ผลิตเพื่อขายส่วนใหญ่จะผลิตขึ้นในช่วงฤดูกาล ตามที่ได้อธิบายแล้วในบทที่ 4 หัวข้อ การบริหารจัดการแปลง

บทบาทของการชาวสวนทุเรียนรายย่อยในขั้นการผลิต

ในขั้นของการผลิตทุเรียนหรือปลูกทุเรียนนั้นชาวสวนรายย่อยมีการขับเคลื่อนเพื่อแย่งชิงสินค้าปัจจัยการผลิต แรงงานและทุน ระหว่างชาวสวนรายย่อย ชาวสวนรายใหญ่และพ่อค้า ดังนี้

ปัญหาเกี่ยวกับสินค้าปัจจัยการผลิต

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับสินค้าปัจจัยการผลิต เมื่อพิจารณาแล้วจึงเห็นได้ว่าการซื้อสินค้าจำนวนน้อยทำให้ต้องจ่ายในราคาสูงกว่าในทางตรงกันข้ามการซื้อสินค้าในปริมาณมากพอสำหรับปัจจัยการผลิตจะลดราคาหรือมีส่วนพิเศษให้แต่จะเห็นได้ว่าชาวสวนรายย่อยมีพื้นที่การผลิตทุเรียนค่อนข้างจำกัด เนื่องจากการปลูกพืชแบบผสมผสานหลายชนิดในแปลงเดียวกันส่วนใหญ่จึงใช้ประโยชน์เต็มพื้นที่ นอกจากนั้นแล้วชาวสวนรายย่อยยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับทุนการผลิต ทำให้ไม่สามารถสะสมปัจจัยการผลิตได้

การผลิตทุเรียนของชาวสวนรายย่อยโดยทั่วไปมีการผลิตแบบผสมผสานเน้นการพึ่งพิงธรรมชาติ การลงทุนน้อยการใช้ปุ๋ย ยาและสารเคมีจึงต่ำ สินค้าปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่จะซื้อจากร้านขายสินค้าปัจจัยการผลิตที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ สวน ชาวสวนจึงซื้อสินค้าได้บ่อยครั้ง โดยในแต่ละครั้งจะซื้อในปริมาณน้อย เนื่องจากประสบปัญหาด้านสถานที่จัดเก็บและเงินทุน อีกทั้งชาวสวนรายย่อยใช้แรงงานในครัวเรือนในการผลิต การฉีดพ่น ไล่ปุ๋ย เป็นงานหนักส่วนใหญ่จะใช้วิธีจ้างแรงงานในการผลิต

ในกรณีที่ไม่มีความเข้มงวดของชาวสวนจะดูแลการผลิตเอง ส่งผลให้การผลิตทุเรียนในสวนไม่เข้มงวดมากนัก นอกจากนั้นแล้วชาวสวนรายย่อยทั่วไปไม่ได้มีเป้าหมายจะผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกแต่ต้องการให้มีทุเรียนขาย จึงไม่จำเป็นต้องสะสมปัจจัยการผลิต เครื่องมือเครื่องจักร ส่วนใหญ่ใช้เท่าที่จำเป็นเพียงไม่กี่ชนิด เช่น เครื่องพ่นยา เครื่องตัดหญ้า เครื่องสูบน้ำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามจะพบว่าแม้ว่าชาวสวนรายย่อยจะลงทุนการผลิตแต่การที่ต้องใช้สารเคมีทำให้เห็นว่าชาวสวนรายย่อยต้องจ่ายค่าสินค้าในราคาสูง “ยิ่งซื้อน้อยยิ่งแพง เพราะซื้อในราคาเต็ม” (วรรณเศรษฐ์ บุญโยประการ, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2556) “ถ้าซื้อมากก็ได้แต่ซื้อไปเก็บ เราไม่มีแรงงานเหมือนสวนใหญ่เขาฉีดบ่อย ๆ ได้ สวนเล็กฉีดไม่ไหว” (เอกชัย ผลทวี, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2560)

อย่างไรก็ตามในกลุ่มของชาวสวนรายย่อยจะมีกลุ่มชาวสวนที่เน้นผลิตเพื่อส่งออกจะมีลักษณะการผลิตคล้ายคลึงกับชาวสวนรายใหญ่ คือ มีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีและอื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบกับชาวสวนรายใหญ่จะใช้ในปริมาณที่น้อย ดังนั้นวิธีการที่จะแก้ปัญหเกี่ยวกับสินค้าปัจจัยการผลิต คือ การซื้อในปริมาณน้อยทำให้ซื้อบ่อย ๆ หรือซื้อในช่วงที่พ่อค้าปัจจัยการผลิตนำมาจัดรายการลดราคาสินค้า การสาธิตการใช้ปุ๋ยและสารเคมีแก่ชาวสวน นอกจากนี้ยังมีการลดราคาสินค้า การแลก แจก แถม การจัดเลี้ยงอาหารแก่ชาวสวน เพื่อเป็นการ सम्มนาคุณแก่ชาวสวน ที่เป็นลูกค้า

อย่างไรก็ตามการพบกันบ่อยครั้งจนเกิดความคุ้นเคยระหว่างชาวสวนรายย่อยและพ่อค้าขายสินค้าปัจจัยการผลิต มีการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยพ่อค้าขายสินค้าปัจจัยการผลิตจะสอบถาม

ประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์จากนั้นจะนำไปให้คำแนะนำแก่ชาวสวนรายอื่นที่เป็นลูกค้า ชาวสวนจะใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจในการซื้อผลิตภัณฑ์ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น “คนขายไม่ได้ทำสวนแต่รู้หมดว่ายาชนิดไหนใช้ดีกับอะไร คนสวนก็ไม่รู้ร้านยาแนะนำว่าดีก็ซื้อไปใช้ ใส่เยอะ พนเยอะมันเกิดสารตกค้างและต้นทุนการผลิตก็สูงขึ้น” (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนรายย่อยและพ่อค้าขายปัจจัยการผลิตมิได้ทำให้ชาวสวนซื้อสินค้าในราคาถูกลง “ไม่คิดไม่ได้ โรคมมาก แผลงกิน ค่าปุ๋ย ค่ายาราคาสูงขึ้นทุกวัน” (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

เพื่อให้แรงงานที่มีประจำสวนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างทันทั่วทั้งการเป็นลูกค้าประจำจึงนำมาสู่ความสัมพันธ์ที่ทำให้พ่อค้าขายปัจจัยการผลิตให้สิทธิพิเศษแก่ชาวสวนรายย่อยที่ผลิตนอกฤดูปลูก โดยการลดราคาสินค้า การชำระเงินภายหลังจากเก็บเกี่ยวสินค้า เป็นต้น (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559)

ปัญหาเกี่ยวกับแรงงานสนับสนุนการผลิต

ปัญหาเกี่ยวกับแรงงานสนับสนุนการผลิตจะพบว่าชาวสวนรายย่อยส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือนในการผลิต การบริหารจัดการการผลิตจะใช้ช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากภารกิจ เนื่องจากชาวสวนรายย่อยของจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่มิได้ประกอบการทำสวนเพียงอย่างเดียวแต่ประกอบอาชีพอื่น ๆ จึงทำให้การทำสวนเป็นงานอดิเรกหรือเป็นอาชีพเสริมมากกว่าการเป็นงานหลัก “เป็นช่วงปิดเทอมพอดี พ่อแม่ ลูก แล้วยังญาติ ๆ มาช่วยกันทำสวน รดน้ำมั่ง โยงทุเรียนบ้าง ญาติ ๆ ก็ไปตัดไม้ไผ่ แฉวข้าง ๆ มาค้ำกิ่งเงาะ ทุเรียน” (ประสาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559) “ถ้าไม่ได้ทำนอกฤดู ทุนก็ไม่สูง ทำสวนอย่างเดียวก็อยู่ได้ไม่ต้องการทำงานอื่น” (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560)

ในช่วงทุเรียนให้ผลผลิตชาวสวนรายย่อยอาจจ้างแรงงานภายนอกที่เชี่ยวชาญ เช่น แรงงานโยงทุเรียน แรงงานตัดหญ้า แรงงานในการพ่นปุ๋ย-สารเคมี แต่ทุเรียนมีช่วงเวลากการผลิดที่ไล่เลี่ยกันชาวสวนจึงต้องมีการแย่งชิงแรงงานจากชาวสวนรายย่อยอื่น ๆ โดยเฉพาะกับชาวสวนรายย่อยที่เน้นผลิตเพื่อการส่งออกที่จะทุ่มจ่ายค่าจ้างที่สูงกว่าเพื่อหวังให้แรงงานมาทำงานในสวนของตนเองก่อนเพราะคาดหวังว่าทุเรียนที่มีมูลค่าสูงจะสามารถชดเชยค่าจ้างแรงงานที่จ่ายได้

ส่วนของชาวสวนรายย่อยที่มีได้ผลผลิตเพื่อการส่งออกจะไม่ต่อสู้โดยการจ่ายค่าจ้างให้สูงเพื่อแย่งชิงแรงงาน เพราะสินค้าของชาวสวนจะขายในตลาดภายในประเทศเมื่อประเมินแล้วมีราคาต่ำ ดังนั้นส่วนใหญ่จะรอให้แรงงานไปรับจ้างในสวนของชาวสวนรายอื่น ๆ ก่อน เมื่อเสร็จแล้วจึงมารับจ้างในสวนของตนภายหลัง “อีกสวนจ่ายค่าจ้างสูงกว่าที่เราจ่าย ถ้าเป็นเรา ๆ ก็ไป ต้องเข้าใจเอาเพราะมีรายได้แค่ปีละครั้ง” (เอกชัย ผลทวี, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559)

ทำให้ชาวสวนรายย่อยที่ผลิตทุเรียนตามฤดูกาลต้องจัดการการผลิตด้วยตนเองโดยใช้ไม้ค้ำยันทุเรียนแทนการโยงกิ่งทุเรียน การฉีดพ่นยากำจัดวัชพืช แทนการตัดวัชพืช เป็นงานหนักและใช้เวลาดำเนินการมากกว่า ส่งผลต่อการผลิตที่ขาดความต่อเนื่อง และมีทุเรียนด้อยคุณภาพ ได้แก่ ทุเรียนอ่อน ที่ร่วงจากพายุฝนและถูกนำมาขายในตลาด ทุเรียนเปลือกหนา หนอน

นอกจากแรงงานในประเทศชาวสวนรายย่อยที่เน้นผลิตเพื่อส่งออกอาจประสบปัญหาเกี่ยวกับแรงงานสนับสนุนการผลิต การที่แรงงานชาวไทยที่เชี่ยวชาญการทำสวนหาได้ยากจึงต้องจ้างแรงงานข้ามชาติ แต่แรงงานข้ามชาติต้องจดทะเบียนแรงงานตามนโยบายของรัฐ ชาวสวนรายย่อยต้องสูญเสียค่าใช้จ่าย เช่น การตรวจร่างกาย การจัดการด้านเอกสาร การจ่ายเงินสมทบ การดำเนินการตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งเสร็จสิ้นอาจใช้เวลากว่า 2 วัน

ในส่วนของค่าใช้จ่ายการจดทะเบียนชาวสวนจะหักจากค่าจ้างในการทำงานของแรงงาน “แรงงานที่รับมาคนเดียวเราต้องจ่ายให้คนที่เอามาให้ 3,000-5,000 บาทต่อคน...เราอยากใช้แรงงานถูกกฎหมายแต่ค่าดำเนินการมันแพงและไปติดต่อราชการวันเดียวไม่เสร็จ” (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559)

ส่วนการจัดสรรเวลาในการทำสวนชาวสวนรายย่อยจะแบ่งงานให้กับสมาชิกในครัวเรือนดำเนินการควบคุมแรงงานที่เหลือ ชาวสวนบางรายอาจมอบให้แรงงานชาวไทยที่เชี่ยวชาญและไว้ใจให้ทำงานและควบคุมแรงงานคนอื่น ๆ เมื่อมีโอกาสแรงงานจึงสามารถแบ่งปันงานในรับผิดชอบของตนเองให้แรงงานรายอื่นทำแทน (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559; นพมาศ บุญญะโสภิต, สัมภาษณ์, 22 เมษายน 2559)

การสูญเสียเวลาและการมีค่าใช้จ่ายทำให้ชาวสวนรายย่อยมีการจ้างแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายเพราะมีค่าจ้างถูก สามารถทำงานหนักและสกปรกได้ โดยมีแรงงานข้ามชาติที่ลักลอบเข้ามาหางานทำด้วยตนเอง บางส่วนลักลอบเข้าเมืองโดยการนำพาของเจ้าหน้าที่รัฐ “มีพรรคพวกที่เป็นตำรวจ หรือที่รู้จักกับตำรวจบ้างบอกต่อ ๆ กันแล้วนำมาให้” (ประสาน ธรรมสร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559) การมีแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายทำให้ชาวสวนรายย่อยต้องระมัดระวังตัว เพราะมีความเสี่ยงต่อการตรวจค้นและเสียค่าปรับ เนื่องจากการกระทำที่ผิดกฎหมาย

ดังนั้นหลังจากได้รับแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายมาทำงานในสวนจะต้องจัดหาที่พักที่มิดชิดและต้องกำชับแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายมิให้ออกไปนอกพื้นที่ เนื่องจากมีความเสี่ยงต่อถูกตรวจจับของเจ้าหน้าที่ “รับเข้ามาแล้วต้องบอกเลยว่าห้ามไปไหน จะเอาอะไรให้บอก” (ประสาน ธรรมสร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559)

ดังนั้นแรงงานทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมายมีการจ่ายเงินค่าตัวของแรงงานก่อนที่แรงงานทำงาน การที่ชาวสวนจ่ายต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับแรงงานข้ามชาติ การทำงานของแรงงานใน

ระยะ 1-2 เดือนแรกแรงงานจะทำงาน โดยไม่ได้รับค่าจ้างเพราะต้องทำงานเพื่อชดเชยรายจ่ายที่ชาวสวนจ่ายเป็นค่าดำเนินการเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ

นอกจากนั้นแล้วการทำงานในสวนชาวสวนรายย่อย แรงงานจะทำงานค่อนข้างหนัก เพราะชาวสวนรายย่อยจะรับแรงงานเข้าทำงานเพียง 1 – 2 คน เพราะเป็นสวนขนาดเล็กการรับแรงงานมากทำให้มีค่าใช้จ่ายสูง นอกจากนี้หากแรงงานข้ามชาติถูกจับกุมชาวสวนรายย่อยจะต้องเสียค่าปรับจำนวนมาก

แต่สำหรับชาวสวนรายย่อยทั่วไปมีเพียงน้อยรายที่มีแรงงานประจำหรือแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่จะใช้แรงงานในครัวเรือนและจ้างแรงงานภายนอกที่จ่ายค่าจ้างเป็นครั้งคราวแต่การจ้างแรงงานภายนอกนั้นชาวสวนต้องช่วงชิงจากสวนอื่นและอาจจ่ายค่าจ้างในราคาสูง หากไม่สามารถจ้างหรือจัดการได้จะส่งผลต่อคุณภาพสินค้าแต่ทำให้การจ่ายค่าจ้างแรงงานลดลง

ปัญหาเกี่ยวกับทุนสนับสนุนการผลิต

ปัญหาเกี่ยวกับทุนสนับสนุนการผลิต จะพบว่าชาวสวนรายย่อยที่เน้นผลิตทุเรียนส่งออกมีการผลิตซับซ้อนจึงต้องใช้ทุนการผลิตสูงกว่าชาวสวนรายย่อยทั่วไป ชาวสวนจึงต้องจัดหาแหล่งทุนเพื่อนำเงินมาลงทุนการผลิต โดยชาวสวนจะกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ที่รัฐได้มอบหมายให้ธนาคารเฉพาะกิจสนับสนุนเงินทุนและสินเชื่อให้ชาวสวนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหรือลงทุนพัฒนาการผลิต “ทุเรียนราคาดี ก็ควรจะทำให้ดีลงทุนสูงแต่เราสามารถขายได้ราคาสูง..กู้แล้วเอามาใช้หนี้หลังเก็บเกี่ยว” (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559)

หลังเสร็จการเก็บเกี่ยวชาวสวนจะนำดอกผลไปชำระหนี้ธนาคาร โดยจะพบว่าหลังเดือนมิถุนายน เป็นต้นไป ธนาคาร จะบังคับไปด้วยชาวสวนที่นำดอกเบี้ยไปชำระหนี้แก่ธนาคาร

สำหรับชาวสวนรายย่อยทั่วไปที่มีได้ผลิตเพื่อการส่งออกมีการลงทุนต่ำและมีพื้นที่การผลิตน้อยจึงไม่สามารถกู้เงินลงทุนจากสถาบันการเงินได้ บางรายที่ต้องการดูแลบำรุงสวนอาจนำสินค้าปัจจัยการผลิตจากร้านขายที่มีความสนิทสนมไปใช้ในสวนก่อน เป็นวิธีการกู้ยืมสินค้า หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตจึงนำมาผ่อนชำระพร้อมดอกเบี้ยให้แก่ร้านค้า

ทุนและสินค้าจะถูกนำมาจัดซื้อปุ๋ย สารเคมี การจัดการแปลงทุเรียนเพื่อให้สามารถดูแลและการเก็บเกี่ยวได้ดี ในเบื้องต้นชาวสวนจะลงทุนปรับปรุงสวนโดยการจัดกลุ่มผลผลิต บางรายอาจใช้เทคนิคการพูน โคน การพูน โคนนั้นมีลักษณะการนำดินมาสูมให้สูงบริเวณ โดยรอบโคนต้นทุเรียนที่เติบโตและมีต้นที่แข็งแรงดีแล้ว การพูน โคนจะช่วยป้องกันน้ำขัง เป็นสาเหตุของรากเท่า โคนเน่า ชาวสวนจะใช้หน้าดินในสวนของตนเองหรือซื้อหน้าดินจากที่อื่นเที่ยวละ 600 บาท สำหรับรถ 6 ล้อ และ 800 บาท สำหรับรถ 10 ล้อ (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559)

สำหรับชาวสวนบางรายที่ผลิตเพื่อส่งออกอาจไม่ใช้วิธีการพูน โคนเพราะเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลือง ดังกรณีของชาวสวนทุเรียนรายย่อยรายหนึ่งกล่าวว่า การพูน โคนมิได้ช่วยแก้ปัญหาโรค

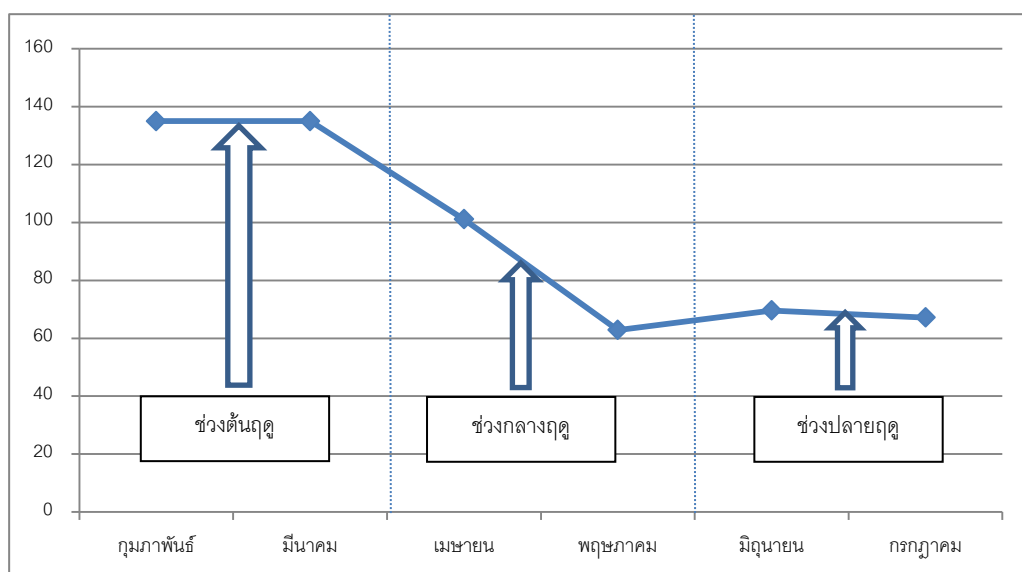
เน่าโคนเน่า แต่เป็นปัญหาที่เกิดจากธรรมชาติเพราะอากาศของจังหวัดจันทบุรีมีสภาพร้อนชื้น ปีใดที่ฝนตกชุกปัญหารากเน่าโคนเน่าในทุเรียน การพูนโคนเป็นเพียงการทำตามความนิยมและเพิ่มต้นทุนที่เปล่าประโยชน์ “จะพูนโคน หรือ ขกร่อง ทุเรียน ก็ตายเพราะจันทบุรี ฝนตก 8 (เดือน) แดด 4 (เดือน)” (มานพ อมรอรช, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2560) ส่วนใหญ่จะเทคนิคจัดกลุ่มผลผลิต (Zoning) ที่ช่วยลดต้นทุนและทำให้สามารถบริหารจัดการการผลิตได้

บทบาทของการชาวสวนทุเรียนรายย่อยในขั้นการค้า

สำหรับบทบาทของการชาวสวนทุเรียนรายย่อยในขั้นการค้าจะพบว่า ชาวสวนที่ผลิตเพื่อการส่งออกจะใช้เทคนิคนับวันดอกบาน การนับวันจะทำให้ชาวสวน “เล่นตัว” โดยการเลือกราคาการค้าและเลือกพ่อค้าที่จะเข้ามาตัด “เราเลือกคนตัดได้ (พ่อค้า)...เลือกสิ่งและเลือกราคาได้...ถ้ามีใครติดต่อตัดและให้ราคาสูงเราก็ขาย” (เอกชัย ผลทวี, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2560) นอกจากนั้นยังสามารถประเมินรายได้เบื้องต้น

บางรายจะมีพ่อค้ารวบรวมที่ติดต่อทำการค้ากับชาวสวนจะสอบถามระยะการเก็บเกี่ยวและแจ้งราคาเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจหากตกลงพ่อค้ารวบรวมจะเข้าดำเนินการเก็บเกี่ยว พ่อค้าบางรายอาจมีการทำสัญญาและชำระเงินบางส่วนเพื่อจองสินค้า

ในช่วงกลางฤดูกลาง หรือราวปลายเดือนเมษายน – พฤษภาคม มีผลผลิตมากขึ้น ชาวสวนจะต้องเป็นผู้ติดต่อไปยังพ่อค้าให้เข้ามาตัด ชาวสวนบางรายอาจต้องดำเนินการเก็บเกี่ยวโดยการจ้างมือตัดภายนอกหรือติดต่อพ่อค้ารวบรวมให้เข้ามาเก็บเกี่ยว ในกรณีจ้างมือตัดชาวสวนจะนำไปขายเองในตลาด แต่ถ้าติดต่อพ่อค้ารวบรวมชาวสวนไม่ต้องนำสินค้าไปขายเองแต่จะขายสินค้าได้ราคาต่ำกว่าจากราคาตลาด 3 – 5 ต่อกิโลกรัม

ภาพที่ 5-1 ระดับราคาขายทุเรียนที่ชาวสวนสามารถต่อรองได้ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560)

ช่วงปลายฤดู ราวปลายเดือนเมษายน ถึง กรกฎาคม อำนาจการต่อรองของชาวสวนลงอย่างมาก ลักษณะการค้าชาวสวนจะต้องติดต่อกับมือตัด หรือ พ่อค้ารวบรวม ซึ่งราคาสินค้าจากการเก็บเกี่ยวจะต่ำกว่าราคาตลาด 5 – 10 ต่อกิโลกรัม “เขวนไว้ ก็ไม่ได้ เขาให้เท่าไรก็ต้องเอา” (เอกชัย ผลทวี, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2560) สำหรับชาวสวนที่ไม่ขายสินค้าแก่พ่อค้าเนื่องจากราคาต่ำสามารถจะเก็บทุเรียนไว้ให้สุกและนำมาแกะขายแก่ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวที่จะได้ราคาสูงกว่า

2. ชาวสวนรายใหญ่

พื้นที่การผลิตทุเรียนของชาวสวนรายใหญ่มีขนาดตั้งแต่ 50 ไร่ขึ้นไป หรืออาจมีทุเรียนมากกว่า 300 ต้น สามารถให้ผลผลิตทุเรียนมากกว่า 40 ตัน (เสริมสุข สลักเพ็ชร และคณะ, 2549; นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2548) มีการขับเคลื่อนที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในห่วงโซ่สินค้าทั้งในด้านการผลิต และด้านการค้า

บทบาทของชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ในขั้นการผลิต

ชาวสวนรายใหญ่มีการเคลื่อนไหวเพื่อแย่งชิงสินค้าปัจจัยการผลิต แรงงานและทุน โดยสามารถพิจารณาได้จากด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับสินค้าปัจจัยการผลิต

สวนทุเรียนของชาวสวนรายใหญ่ในจันทบุรีมีทั้งสวนผสมและสวนเชิงเดี่ยวแต่การผลิตแบบสวนเชิงเดี่ยวในปัจจุบันมีค่อนข้างน้อย ชาวสวนรายใหญ่มีเป้าหมายผลิตเพื่อการส่งออกดังนั้น

ส่วนใหญ่จึงเป็นทุเรียนนอกฤดูกาลที่ใช้สารเคมีสนับสนุนการผลิตมาก (นิอันนุวา สุไลมาน, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2559) ชาวสวนรายใหญ่จะนิยมซื้อสินค้าจำนวนมากเพราะจะต้องทำการฉีดพ่นปุ๋ย ยา บ่อยครั้ง อีกทั้งการมีแรงงานประจำสวนทำให้สามารถใช้ปัจจัยสนับสนุนการผลิตได้ทันที

นอกจากนั้นแล้วการซื้อสินค้าปริมาณมากทำให้สามารถซื้อสินค้าในราคาถูก “ของมันไม่เสีย...ต้องการใช้ก็เอามาใช้เลย มีคนงานอยู่ ถ้าจะใช้แล้วต้องออกไปซื้อมันเสียเวลา บางที่มันไม่มีตัวที่เราต้องการเราก็แย” (ประสาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559) “ซื้อปุ๋ย 1 กระสอบราคา 500 บาท ขณะที่สวนที่ซื้อมากสามารถซื้อปุ๋ยแค่กระสอบละ 300 บาทถูกกว่ากันตั้งเยอะ” (วรรณเศรษฐ์ บุญโยประการ, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2556)

ภาพที่ 5-2 รถแอร์บัสสำหรับพ่นยา-ปุ๋ย

จากความต้องการสินค้าปัจจัยการผลิตของชาวสวนรายใหญ่นำมาสู่ปัญหาเกี่ยวกับสินค้าปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปัจจัยด้านสารเคมี พบว่า ในสายตาของชาวสวนนั้น “โคตรแพง” (ชนภณ แสงสด, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2556) ดังนั้นจึงเกิดการต่อรองในเชิงอำนาจระหว่างชาวสวนกับพ่อค้าสินค้าปัจจัยการผลิต เกิดขึ้นในห่วงโซ่สินค้าทุเรียน การต่อรองราคาเชิงอำนาจระหว่างทั้ง 2 กลุ่ม ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มไหนจะมีทุนหรือสายป่านยาวกว่ากัน

สำหรับสินค้าที่พ่อค้าสินค้าปัจจัยการผลิตนำเสนอมาเสนอให้กับชาวสวนรายใหญ่จะเป็นสินค้าที่บริษัทต้นทางนำมาเสนอต่อพ่อค้าปัจจัยการผลิตอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นการเสนอขายสินค้า

ของพ่อค้าปัจจัยการผลิตมีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อปริมาณผลผลิตแต่มุ่งตอบสนองยอดขายสินค้าเพื่อรับค่าตอบแทนเพิ่มจากบริษัทสินค้า

ดังนั้นคำแนะนำเกี่ยวกับสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ชาวสวนได้รับจากพ่อค้าปัจจัยการผลิตมีลักษณะการคาดคะเน การใช้ประสบการณ์หรือข้อมูลที่ได้จากชาวสวนรายอื่น ๆ มากกว่าความรู้ที่แท้จริง นำมาสู่ปัญหาการซื้อและใช้ปัจจัยการผลิตจำนวนมากเกินความจำเป็นและนำมาสู่สารเคมีตกค้าง (ปิยะ ปกเกต, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2558)

2. ปัญหาเกี่ยวกับแรงงานสนับสนุนการผลิต

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับแรงงานสนับสนุนการผลิต ชาวสวนรายใหญ่จะแรงงานชาวไทยและแรงงานข้ามชาติในการผลิตจำนวนมาก ที่ผ่านมามีเห็นว่าแรงงานข้ามชาติเข้ามาใช้แรงงานจำนวนมาก แต่แรงงานที่มีฝีมือในการผลิตมีจำนวนน้อย ดังนั้นชาวสวนรายใหญ่จึงนิยมจ้างแรงงานชาวไทยที่มีความเชี่ยวชาญที่มีความสามารถหลายอย่าง เช่น การดูแลความอุดมสมบูรณ์ของดิน/ ใบระยะและสัดส่วนของการให้น้ำ และอื่น ๆ

บางรายจ่ายค่าจ้างสูงแบบรายเดือน ๆ ละ 15,000 – 20,000 บาท เพื่อจ้างตัวไว้ใช้แรงงาน “ทุเรียนมันต้องละเอียด แรงงานต่างด้าวเข้าใจยากเพราะเค้าไม่เคยทำอะไรของเราเสียหายหมด แต่แรงงานไทยเคยทำเกษตรมาแล้วเข้าใจได้ง่ายกว่า..จ้างแพงหน่อยแต่คุ้ม” (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560)

นอกจากนั้นแล้วอาจมอบหมายให้ทำหน้าที่ผู้จัดการแรงงานเพื่อกำกับดูแลแรงงานข้ามชาติ เพราะแรงงานจะทำงานร่วมกันตลอดทั้งวันสามารถสื่อสารกัน ได้ตลอดเวลาในขณะที่ชาวสวนรายใหญ่นั้นจะทำหน้าที่ในการควบคุมดูแลด้านการลงทุนทรัพยากรหรือปัจจัยสนับสนุนการผลิต

สำหรับอัตราค่าจ้างของแรงงานข้ามชาติจะจัดจ่ายแบบรายวันและเป็นงานที่ใช้แรงงานมากกว่าความชำนาญ เช่น งานแบกหาม ขุดเจาะ เป็นต้น “เราอยากได้แรงไทยมากกว่าแต่หายาก เพราะการผลิตทุเรียนต้องอาศัยความเชี่ยวชาญ แรงงานต่างด้าวคุยไม่เข้าใจ” (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560) ชาวสวนรายใหญ่บางรายอาจมีการตั้งรางวัลหรือเบี้ยขยันให้กับแรงงานที่ไม่ขาด-ลา หรือ หยุดงาน เพื่อสร้างแรงจูงใจ ดังกรณีของชาวสวนรายหนึ่งแจ้งกับแรงงานประจำสวนว่า หากได้ผลผลิตเกินกว่าปีที่ผ่านมาจะซื้อรถกระบะมือสองให้ส่วนแรงงานจ้างใหม่ที่มีความสามารถในการผลิตจะซื้อรถมอเตอร์ไซค์ให้ (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560)

ปัญหาเกี่ยวกับแรงงานสนับสนุนการผลิต ชาวสวนรายใหญ่บางรายอาจมีแรงงานผิดกฎหมายอยู่ในกลุ่มของแรงงานถูกกฎหมายด้วย “ตำรวจไม่ค่อยเข้าไปตรวจเพราะคิดว่าสวนใหญ่มีเงิน ไม่ใช่แรงงานผิดกฎหมายอยู่แล้ว แต่ก็เหมือนกันที่เป็นแรงงานผิดกฎหมาย” (ประสาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559) “ก็เจอพวกผิดกฎหมายในสวนแต่ก็ตัดเดือนไปเพราะมีการ

ร้องขอกลับมา โดยปกติเราไม่เข้าไปตรวจยกเว้นถ้าได้รับแจ้ง” (จำสืบทำรวจ ปกปิดนาม, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2560)

3. ปัญหาเกี่ยวกับทุนสนับสนุนการผลิต

ชาวสวนรายใหญ่ประสบปัญหาด้านทุนการผลิตได้แม้จะมีทุนมากแต่การจากกระบวนการผลิตที่ซับซ้อน นับตั้งแต่กระบวนการจัดการแปลงผลิต การใช้แรงงาน การซื้อปัจจัยสนับสนุนการผลิต เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ทุนมาก โดยเฉพาะการซื้อปัจจัยสนับสนุนการผลิต ชาวสวนรายใหญ่บางรายขาดความรู้ในการใช้สารเคมี การซื้อปัจจัยการผลิตจึงเป็นการซื้อตามคำแนะนำของพ่อค้า เป็นสาเหตุให้ซื้อสารเคมีมากในแต่ละปีชาวสวนบางรายใช้ทุนเพื่อซื้อสารเคมีมากกว่า 1 ล้านบาทและจะนำเงินมาชำระให้กับร้านจำหน่ายหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต (ประสานธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559; จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

บทบาทของการชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ในขั้นการค้า

ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ในขั้นการค้ามีลักษณะ การมีสินค้าจำนวนมากทำให้ชาวสวนรายใหญ่สามารถเลือกขายสินค้าให้กับพ่อค้าที่ให้ราคาสูงโดยทั่วไปเพราะความมักจะมียอมจ่ายในราคาที่ชาวสวนเรียกร้อง ทำให้ชาวสวนรายใหญ่ไม่ต้องออกไปช่วงชิงพ่อค้ากับชาวสวนกลุ่มอื่น ๆ เพราะมีการแข่งขันระหว่างพ่อค้าในการเสนอราคา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงต้นฤดูกาลเจ้าพ่อค้าจะสามารถรวบรวมสินค้าได้รวดเร็วโดยไม่ต้องตระเวนไปเก็บเกี่ยวจากส่วนอื่น ๆ มาสมทบ (วรพล ลักษณะ, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560) “พ่อค้าที่มาตัดจะให้ราคาเท่าที่ลืงรับซื้อเลยเพราะสินค้ามีเยอะ ไม่ต้องเสียเวลาไปตระเวนหาของ” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

การรวบรวมสินค้าได้มากและเร็วทำให้พ่อค้าสามารถรวบรวมทุเรียนส่งตลาดปลายทางได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังลดค่าใช้จ่าย เช่น ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยว นอกจากนั้นแล้วการรวบรวมสินค้าส่งออกไปตลาดปลายทางได้เร็วจะยิ่งทำให้พ่อค้าสามารถสะสมส่วนเกินได้มากขึ้น

สำหรับทุเรียนที่พ่อค้ามิได้เก็บเกี่ยวไปชาวสวนรายใหญ่จะใช้ให้แรงงานเก็บเกี่ยวในภายหลังและนำออกไปขายในตลาดธรรมชาติ ทุเรียนบางส่วนที่มีผลแก่จะให้แรงงานนำมาแกะเนื้อเพื่อขายในตลาดแปรรูป (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

นอกจากนั้นแล้วการมีพื้นที่ขนาดใหญ่ทำให้ชาวสวนรายใหญ่สามารถปลูกทุเรียน เช่น ทุเรียนนกกหยิบ ทองหยิบ อีลิบ เม็ดในยายปราง เป็นทุเรียนหายากจะขายในตลาดอื่น ๆ เช่น ในห้างสรรพสินค้าในกรุงเทพมหานครที่มีการจัดงานแสดงสินค้าโดยสินค้าที่นำไปขาย “บางครั้งเราขายทุเรียนได้ผลละ 5,000 – 6,000 บาทเลย” (มานพ อมรอรช, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2560)

ภาพที่ 5-3 ตลาดเนินสูง อำเภอท่าใหม่ จันทบุรี ในช่วงก่อนเริ่มฤดูกาล

3. แรงงานชาวไทย

แรงงานชาวไทย เป็นกลุ่มมีการขับเคลื่อนที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในห่วงโซ่สินค้า ในด้านการผลิตซึ่งมีลักษณะการเคลื่อนไหวเพื่อแย่งชิงค่าจ้างแรงงาน โดยสามารถพิจารณาได้ ดังนี้ บทบาทของแรงงานชาวไทยในขั้นการผลิต

สำหรับปัญหาของแรงงานในขั้นการผลิตจะพบว่า แรงงานไทยที่ทำสวนเป็นแรงงานที่มีประสบการณ์ในการทำสวน คนเดียวจะเป็นแรงงานที่มีประสบการณ์ในการทำสวนผลไม้มาก่อน ส่วนแรงงานกลุ่มมักจะมาทั้งหมดครอบครัว แรงงานชาวไทยที่ทำงานในสวนรายย่อยจะได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน บางรายที่ทำงานกับชาวสวนรายใหญ่อาจได้รับค่าจ้างแบบรายเดือน ๆ ละประมาณ 7,000-15,000 บาท แต่พบเห็นได้น้อย ส่วนใหญ่เป็นการจ้างงานของชาวสวนรายใหญ่

แต่ปัจจุบันเนื่องจากมีการเข้าออกของแรงงานบ่อยครั้งทำให้การจ่ายค่าจ้างเป็นรายเดือน ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นการให้โบนัสเพื่อจูงใจให้แรงงานตั้งใจผลิตสินค้าแทน การจ้างงานจึงเป็นการจ้างแบบรายวัน แรงงานผู้ชาย 250-300 บาท ส่วนแรงงานผู้หญิง วันละ 200-250 บาท “ค่าจ้างแรงงาน ชาย-หญิง มันเท่ากันไม่ได้ เพราะงานในสวนมันเป็นงานหนัก เราเลยต้องจ้างผู้ชายแพงกว่าพวกผู้ชายยกกระสอบปุ๋ย 50 กิโลกรัมได้สบาย ๆ ส่วนผู้หญิงก็ทำอย่างอื่นที่เป็นเบา เช่น ใส่ปุ๋ยรอบโคน สอยกิ่งทุเรียน “ (ประสาน ธรรมสร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559)

แรงงานชาวไทยจะต้องมีการพัฒนาความสามารถ เช่นเคาะทุเรียน หรือ “มือเคาะ” เป็นแรงงานที่พ่อค้า/ นายทุนในประเทศต้องการเพื่อตรวจสอบคุณภาพทุเรียนเบื้องต้น เนื่องจากในปัจจุบันมีการใช้สารเคมีจำนวนมากทำให้การพิจารณาเฉพาะเปลือกทุเรียนไม่สามารถตรวจสอบได้

ดีจึงต้องใช้มือเคาะทุเรียนที่มีประสบการณ์ “คนเคาะต้องเป็นคนไทย เป็นชาวสวนเพราะฟังเสียงจะรู้ว่าทุเรียนสุกหรืออ่อน” (พ่อค้ารวบรวมทุเรียน, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน 2556) สำหรับเครื่องมือของมือเคาะเป็นไม้ที่ถูกสวมด้วยสายยาง

ภาพที่ 5-4 ไม้สำหรับเคาะทุเรียน

จากนั้นจะใช้ไม้ตีเข้าที่บริเวณเปลือก/ พูทุเรียน หากมีเสียงโปรง ๆ หลวม ๆ จะเป็นทุเรียนแก่ “ใช้ไม้เคาะเสียงทุเรียนสุกจะดังก้องและโปรงแต่ถ้าเป็นเสียงทึบ ไม้ก้องจะเป็นทุเรียนดิบ” (ชาญณรงค์ ธนะมูล, สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2558) ระหว่างเดือนพฤษภาคม –กรกฎาคม มือเคาะจะมีรายได้เดือนละประมาณ 15,000 บาท หรือแล้วแต่การตกลงกัน เมื่อมีการจ้างแล้วมือเคาะจะต้องนั่งทำงานทั้งวันหรือจนกว่าของจะหมดในแต่ละวัน เป้าหมายในการพัฒนาทักษะของแรงงานเพื่อสามารถรับค่าจ้างที่สูงขึ้น

4. แรงงานข้ามชาติ

แรงงานข้ามชาติเป็นกลุ่มที่มีการขับเคลื่อนที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในห่วงโซ่สินค้า ในด้านการผลิตซึ่งมีลักษณะการเคลื่อนไหวเพื่อแย่งชิงค่าจ้างแรงงาน โดยสามารถพิจารณาได้ ดังนี้ บทบาทของแรงงานข้ามชาติในขั้นการผลิต

แรงงานข้ามชาติที่ใช้สนับสนุนการผลิตส่วนใหญ่เป็นแรงงานชาวกัมพูชาที่มีการเข้าออกจากทางด้านอำเภอ โป่งน้ำร้อนและอำเภอสอยดาว จันทบุรี นอกจากนี้ยังมีแรงงานชาวลาวและชาวพม่าที่เข้ามาขายแรงงานในสวนทุเรียน สำหรับปัญหาแรงงานข้ามชาติในขั้นการผลิต จำแนกออกเป็นแรงงานผิดกฎหมาย หากแรงงานลักลอบใช้แรงงานผิดกฎหมายจะต้องหลบซ่อนตนเองอยู่แต่ในสวน

ส่วนแรงงานลูกกัญหมายในระยะแรกจะทำงานโดยไม่ได้รับค่าแรงแต่จะต้องทำงานชดใช้ค่าใช้จ่ายจากการจดทะเบียนแรงงาน ที่นายจ้างออกค่าใช้จ่ายให้ก่อน ดังนั้นแรงงานจะทำงาน"ฟรี"ในช่วงระหว่าง 1-2 เดือนแรก "ลูกจ้างบางคน ทำบัตรเสร็จปั๊บ ลาออกเลย เพราะได้บัตรแล้ว อยู่ช่วงผ่อนผัน และ แก้วใหม่ ย้ายนายจ้างได้... โดนมาแล้ว ...แถมออกกฎ มาอีก ไม่แข็ง เลิกจ้าง นายจ้าง โดนปรับอีก" (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559)

"ทุเรียนมันต้องละเอียด แรงงานต่างด้าวเข้าใจยากเพราะเค้าไม่เคยทำอะไรของเรา เสียหายหมด แต่แรงงานไทยเคยทำสวนมาแล้วเข้าใจได้ง่ายกว่า... จ้างแพงหน่อยแต่คุ้ม"(สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560) จากเหตุผลนี้ทำให้ชาวสวนรายย่อยที่ผลิตทุเรียนนอกฤดูกาล และสวนรายใหญ่จะมอบหมายให้แรงงานชาวไทยกำกับดูแลแรงงานข้ามชาติในการทำงานในสวน อีกทอดหนึ่ง"เรามีพื้นที่ใหญ่จะควบคุมแรงงานทั้งหมดคงไม่ไหว ต้องให้แรงงานคุมแรงงานกันเอง แต่แรงงานที่คุมแรงงานต้องเชี่ยวชาญทำงานแทนเราได้มีเช่นนั้นของเสียหาย" (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560)

5. พ่อค้ากิ่งทุเรียน

พ่อค้าขายกิ่งทุเรียนอาจเป็นชาวสวนที่เรียนรู้วิธีการทาบกิ่งและขายให้แก่ชาวสวนรายอื่น ๆ ด้วย การขยายพันธุ์โดยการทาบกิ่งทำให้ทุเรียนให้ผลผลิตเร็วกว่าการใช้เมล็ด จากนั้นมีการรับซื้อเมล็ดทุเรียนในราคา 5 – 10 บาท เพื่อนำมาเพาะพันธุ์เป็นต้นต่อ โดยจะใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปี จึงนำกิ่งทุเรียนมาทาบกิ่งและกระจายออกไปยังตลาดขายพันธุ์ไม้

บทบาทของพ่อค้ากิ่งทุเรียนในขั้นการผลิตและการค้า

สำหรับบทบาทของพ่อค้ากิ่งทุเรียนในขั้นการผลิตจะพบว่า พ่อค้ากิ่งทุเรียนต้องแย่งชิงเมล็ดทุเรียนกับกลุ่มพ่อค้าผลิตกิ่งทุเรียน ทั้ง โดยการรวบรวมเมล็ดจากจากพ่อค้าแปรรูป พ่อค้าเมล็ดทุเรียนป่าจากจังหวัดปัตตานีและเมล็ดทุเรียนป่าจากประเทศกัมพูชาและลาว จนทำให้เมล็ดทุเรียนมาราคาสูงจากเดิมเมล็ดละ 1 บาท เป็น 6 บาทในปัจจุบัน

เมื่อรวบรวมเมล็ดได้แล้วพ่อค้ากิ่งทุเรียนจะเร่งให้เมล็ดทุเรียนงอกเมื่อเติบโตได้ดีและพ่อค้าจะใช้เวลาบำรุงต้นให้แข็งแรงเป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี จึงมีการติดตาทาบกิ่งต่อมาจึงส่งขายในตลาดกระจายสินค้า ในระยะหลังมีพ่อค้าขายกิ่งพันธุ์เพิ่มขึ้นพ่อค้าบางรายนำกิ่งพันธุ์ทุเรียนมาขายผ่านสื่อสังคมออนไลน์

อย่างไรก็ตามจะพบว่า หลัง พ.ศ. 2558 กิ่งพันธุ์ทุเรียน พ่อค้าผลิตกิ่งทุเรียนมีจำนวนมากขึ้นพ่อค้าจะต้องมีการแข่งขันและหาตลาดเพื่อกระจายกิ่งทุเรียนทั้งในระดับจังหวัดและต่างจังหวัด โดยราคาขาย 85-120 บาท ส่วนราคาขายปลีกตั้งแต่ต้นละ 100 -250 บาท (เขาวัว ไม่ปรากฏ นามสกุล, สัมภาษณ์, 5 พฤศจิกายน 2559) "ต้นทุเรียนทรงสวย ๆ ต้นเดียวราคา 150 – 300 บาท เขาก็ซื้อ ซื้อไปแล้วปลูกเลยไม่ต้องเอาไปบำรุงใหม่" (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2560)

สำหรับการซื้อกิ่งทุเรียนประกอบด้วย 2 เหตุผลคือ การขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มและการปลูกทดแทนต้นทุเรียนที่โคนล้มเสียหายและยืนต้นตาย“โรครากเน่าโคนเน่าส่วนใหญ่เป็นแล้วรักษาไม่หายต้นจะตายเราต้องปลูกใหม่ ผมปลูก 5 ไร่ แซมแล้วแซมอีก กว่าจะเต็มพื้นที่” (ฉัตรชัย พาทีชอบ, สัมภาษณ์, 30 กุมภาพันธ์ 2559) พ่อค้าขายกิ่งทุเรียนนั้นสามารถขายกิ่งทุเรียนได้ตลอดปีโดยเฉพาะระหว่างปี พ.ศ. 2558 มีการขายกิ่งจำนวน 5 แสนกิ่ง และเพิ่มขึ้นทุกปี (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560) การทาบกิ่งทุเรียนและรอให้ต้นเติบโตแข็งแรงจะใช้เวลาราว 1-2 ปี จะได้กิ่งพันธุ์แข็งแรงพ่อค้าจะกระจายไปขายได้แก่ ตลาดห้วยสะทอน ตั้งอยู่บริเวณริมถนนสุขุมวิท

6. พ่อค้าปัจจัยการผลิต

พ่อค้าปัจจัยการผลิตคือ กลุ่มพ่อค้าที่ขายสินค้าแก่ชาวสวน ได้แก่ ปุ๋ย สารเคมี และเครื่องมือเครื่องจักรเพื่อใช้สนับสนุนการผลิต ซึ่งในปัจจุบันมีร้านค้าขายใหญ่และเล็กเกิดกิจการขึ้นจำนวนมากในพื้นที่

บทบาทของพ่อค้าปัจจัยการผลิตในขั้นการผลิต

สินค้าที่พ่อค้าปัจจัยการผลิตขายให้แก่ชาวสวน ได้แก่ ปุ๋ย สารเคมี ซึ่งปริมาณของร้านขายปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยร้านขายปัจจัยการผลิตขนาดเล็กจะตั้งอยู่ในที่ชุมชนขนาดเล็กให้ชาวสวนรายย่อยซื้อสินค้าได้สะดวกชาวสวนที่ซื้อสินค้าจะต้องจ่ายค่าสินค้าหลังจากซื้อสินค้า

หากซื้อจากร้านขนาดใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนขนาดใหญ่ชาวสวนจะซื้อสินค้าในปริมาณที่เพียงพอต่อการใช้งานจากร้านค้าประจำ ส่วนใหญ่จะซื้อในปริมาณไม่มากแต่ซื้ออย่างสม่ำเสมอเพราะแต่ละร้านมีการขายสารเคมีที่แตกต่างกันการเป็นลูกค้าประจำทำให้พ่อค้าขายปัจจัยการผลิตให้สิทธิพิเศษ เช่น การลดราคาค่าสินค้า การชำระเงินพร้อมดอกเบี้ยภายหลังจากเก็บเกี่ยวสินค้าแล้ว (ดวงรัตน์ จันทสิน, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2559)

การซื้อสินค้าบ่อยครั้งจึงเกิดความคุ้นเคยระหว่างชาวสวนและพ่อค้าขายปัจจัยการผลิตจนเกิดความคุ้นเคยซึ่งพ่อค้าขายปัจจัยการผลิตมีการสอบถามประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์และนำไปให้คำแนะนำแก่ชาวสวนรายอื่น ๆ จนนำมาสู่การซื้อผลิตภัณฑ์ตามคำแนะนำของพ่อค้ามากกว่าการซื้อเพื่อใช้ตามความจำเป็น

การซื้อผลิตภัณฑ์มากเกินความจำเป็นนี้ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น “คนขายไม่ได้ทำสวนแต่รู้หมดว่าชนิดไหนใช้ดีกับอะไร คนสวนก็ไม่รู้ร้านยาแนะนำว่าดีก็ซื้อไปใช้ ใส่เยอะ ฟันเยอะมันเกิดสารตกค้างและต้นทุนการผลิตก็สูงขึ้น” (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

7. พ่อค้ารวบรวม

พ่อค้ารวบรวมในห้างโชสินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีสามารถจำแนกออกได้เป็น พ่อค้ารวบรวมรายย่อย พ่อค้ารวบรวมตัวแทนของนายทุน

บทบาทของพ่อค้ารวบรวมในขั้นการผลิต

พ่อค้ารวบรวมทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีจะรวบรวมสินค้าขั้นต้นที่อยู่ในแหล่งผลิตเป็น กลุ่มที่สำคัญต่อการค้าทุเรียนเพราะมีแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและแหล่งผลิต ถ้าหาส่วนใหญ่จะสามารถคำนวณปริมาณของผลผลิตในการรับที่ได้ โดยการนำข้อมูลการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากปีที่ผ่านมามาพิจารณาควบคู่กับสภาพอากาศรายการทีวี “ปีที่แล้วตัดในสวนนี้เท่าไร ปีต่อมาจะประเมินจากสภาพอากาศทุก ๆ ปีจะคำนวณทุเรียนได้” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

ในขณะที่ภาครัฐให้ข้อมูลในการประเมินจำนวนผลผลิตจากการสอบถามการประเมินผล ที่ผ่านมารวมถึงปริมาณการส่งออกทำให้ไม่สามารถที่จะรู้หินจำนวนผลผลิตที่แท้จริงได้ เพราะ ชาวสวนและพ่อค้าไม่นิยมข้อมูล ปริมาณผลผลิตแก่หน่วยงานภาครัฐ (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

บทบาทของพ่อค้ารวบรวมในขั้นการค้า

พ่อค้ารวบรวมส่วนใหญ่จะมีข้อมูลพื้นที่ผลิตและสินค้าของชาวสวนเพราะในแต่ละปี พ่อค้าจะสามารถสำรวจพื้นที่การผลิตรวมทั้งยังสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวน จากข้อมูลที่มี ทำให้พ่อค้ารวบรวมมีอำนาจในการต่อรองราคาได้รับจากนายทุนและยังสามารถนำมาสู่การพึ่งพา ระหว่างพ่อค้ารวบรวมและนายทุน ณ ตลาดสินค้าทุเรียน โดยเราสามารถจำแนกพ่อค้าออกเป็น 2 กลุ่มตามลักษณะทางการค้า ได้แก่ พ่อค้ารวบรวม พ่อค้ารวบรวมรายย่อย

1. พ่อค้ารวบรวม เป็นเครือข่ายที่ติดต่อทางการค้ากับพ่อค้าสั่งให้รวบรวมสินค้าโดยตรง หรือเรียกว่า “มือปืนรับจ้าง” อาจเป็นพ่อค้าต่างถิ่นหรือชาวรายใหญ่ที่มีเครือข่ายเป็นชาวสวนและ พ่อค้ารวบรวมรายย่อย หรือ มือตัดจำนวนมาก พ่อค้ารวบรวมบางรายอาจมีแผงหรือสิ่งขนาดเล็กไว้ สำหรับรวบรวมทุเรียน เมื่อตัดแล้วจะคัดแยกทุเรียนก่อนที่จะกระจายสินค้าขายให้ถึง ตลาด ธรรมชาติ ตลาดชายแดน ตลาดแปรรูปและขายปลีก

ลักษณะการค้าจึงคล้ายกับการซื้อโดยสิ่งขนาดใหญ่ หากพ่อค้ารวบรวมรายย่อยมีกลุ่ม พ่อค้ารวบรวมรายย่อยหลาย ๆ ราย หรือ เป็นขาประจำของสั่งส่งออกจะสามารถขอสนับสนุน เงินทุน หรือขอผู้คอนเทนเนอร์เพื่อรวบรวมสินค้าส่งให้แก่ขายทุนส่งออกได้ “ถ้ารวบรวมทุเรียน ได้มาก สามารถขอกู้จากนายทุนส่งออกมาบรรจุตู้เองได้เลยแต่พ่อค้าต้องรับผิดชอบค่าแรงงาน ค่า ดำเนินการและค่าความเสียหาย เช่น ทุเรียนอ่อน สารตกค้างในทุเรียน ถ้ามันใจจะได้กำไรมากกว่า การตัดส่ง” (พ่อค้ารวบรวมรายย่อย ปกปิดนาม, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2559)

พ่อค้ารวบรวมบางรายที่มีเครือข่ายมากอาจได้รับการติดต่อจากนายทุนส่งออกชาวจีนรายใหม่ที่เพิ่งเริ่มต้นทำธุรกิจโดยการสอบถามจากพ่อค้าชาวจีนจากปลายทางหรืออาจสอบถามจากตลาดเนินสูงซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าก็ได้ การเป็นตัวแทนในการรวบรวมสินค้าทำให้พ่อค้ารวบรวมสามารถกำหนดลักษณะและราคาสินค้าได้โดยเฉพาะในระยะต้นฤดูกาล

หากว่าพ่อค้าส่งออกทำธุรกิจทุเรียนในพื้นที่มานานแล้วการพึ่งพาพ่อค้ารวบรวมจะลดลงเนื่องจากสามารถติดต่อเพื่อรวบรวมทุเรียนจากชาวสวนรายใหญ่ได้โดยตรง “ถ้าล้งติดต่อกับสวนใหญ่ได้ 3-4 สวน ก็ได้ปริมาณตามยอดที่สั่งแล้วเพราะที่เหลือชาวสวนรายย่อย พ่อค้าก็จะนำมาขายให้ล้งอยู่ดี” (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560) สำหรับพ่อค้ารวบรวมสามารถจำแนกได้อีก 2 แบบ คือ

1.1 พ่อค้าที่ใช้เงินทุนของตนเองในการซื้อสินค้า “ต้องออกทุนเอง” สามารถเลือกส่งสินค้าให้กับล้งที่ให้ราคาสูง ในเบื้องต้นพ่อค้ารวบรวมจะติดต่อสอบถามราคาจากพ่อค้าล้งที่เป็นขาประจำก่อน หากให้ราคาต่ำกว่าพ่อค้าจะขายให้กับสิ่งอื่นที่ต้องการทันที แต่ลักษณะเช่นนี้ไม่เกิดขึ้นบ่อยเพราะพ่อค้ารวบรวมต้องการรักษาเครือข่ายกับพ่อค้าล้ง

ดังนั้นหากจะนำไปขายให้กับพ่อค้ารายอื่น จะต้องทำแบบหลบซ่อนไม่ให้ล้งรู้ “บางทีเราก็บอกว่าวันนี้ไม่ได้ตัด แต่เราตัดเอาไปส่งพ่อค้าอื่นที่ให้ราคาดีกว่า” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558) “พ่อค้า” อาจมีล้งรวบรวมขนาดเล็กสำหรับคัดแยกทุเรียนคุณภาพเพื่อส่งขายให้ผู้ประกอบการ สามารถคัดแยกทุเรียนด้วยคุณภาพหลังจากตัดจากสวนเพื่อส่งให้ล้ง ตลาดธรรมชาติจากนั้นจะวางขายในล้งเพื่อให้พ่อค้าปลีกและผู้บริโภคมาเลือกซื้อ “ถ้าในตลาดก็ขายกัน 18-19 บาท (ต่อกิโลกรัม) แต่ถ้าเป็นล้งที่ล้งก็จะแพงหน่อย 20 -22 บาท เพราะเราคัดและรับประกันถ้าอ่อนก็รับคืน” (เกียรติศักดิ์ ชำนาญไพร, สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2558)

1.2 พ่อค้ารวบรวมที่ได้รับเงินทุนจากพ่อค้าล้ง พ่อค้าประเภทนี้จะต้องส่งมอบสินค้าให้แก่พ่อค้าล้งโดยไม่สามารถส่งให้กับพ่อค้ารายอื่น ๆ ได้ แต่สามารถบริหารจัดการภายในโรงของตนเองได้อย่างอิสระเช่นการซื้อแบบเหมารวมหรือการซื้อแยก “พ่อค้าล้งจริง ๆ มิไม่มีที่เจ้า ที่เห็น ๆ ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้ารวบรวมเครือข่ายทั้งนั้น” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

ในการรวบรวมสินค้าของพ่อค้าอาจจะเก็บเกี่ยวทุเรียน หรือ จ้างมือตัด ซึ่งเป็นชาวสวนรายย่อยที่มีความสามารถและมีประสบการณ์ในการเก็บเกี่ยวทุเรียน “มือตัด” ที่มีความผิดพลาดต่ำจะมีรายได้สูงถึงกว่า 30,000 บาทต่อเดือน หรือมีรายได้จากการจ้างตัด “1,000-1,500 บาท ต่อการตัดแต่ละครั้ง ส่วนมือรับจะต้องจ่ายค่าจ้างประมาณ 500-600บาทต่อการตัดแต่ละครั้งเช่นกัน “ถ้าตัดตามใบสั่งได้ค่าตัวไม่ต้องพูดถึง” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

ดังนั้นมือตัดจะตัดทุเรียนคุณภาพ ทรงสวย และเสียหายน้อยสุด จะได้รับความไว้วางใจและสามารถต่อรองรายได้กับพ่อค้ารวบรวมได้ มือตัดบางรายอาจได้เงินสนับสนุนจากล้งเพื่อมิให้ไปร่วมงานกับพ่อค้ารวบรวมรายอื่น

ดังนั้นมือตัดจึงส่งสมประสบการณ์จากการเป็น “มือรับ” ที่จะทำงานคู่กับ “มือตัด” มือรับจะมีหน้าที่รับทุเรียนโดยใช้กระสอบป่านในการรับผลทุเรียนเพื่อป้องกันมิให้ขั้วหลุดหรือหักเสียหาย การทำงานของมือรับถือว่าเป็นงานที่อันตรายไม่สามารถทำได้ง่ายผู้ที่ขาดทักษะในการรับอาจบาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากการกระแทกทุเรียน

มือรับจะมีรายได้น้อยกว่ามือตัด ประมาณ 400 – 500 บาทต่อวัน (พ่อค้ารวบรวมรายย่อย ปกปิดนาม, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2559) โดยมือรับจะสามารถเป็นมือตัดได้หลังจากมีประสบการณ์ในการดูความอ่อนแก่ของทุเรียนได้ 2-3 ปี โดยทั่วไปมือรับต้องการเป็นมือตัดเนื่องจากมีรายได้ที่คิดว่า

2. พ่อค้ารวบรวมรายย่อย เป็นพ่อค้าท้องถิ่นหรืออาจเป็นชาวสวนรายย่อยที่ที่ไม่มีสถานที่รวบรวมที่เป็นหลักแหล่งเช่นเดียวกับพ่อค้ารวบรวมกลุ่มแรก แต่มีสามารถเก็บเกี่ยวทุเรียน โดยอาจใช้เงินทุนของตนเอง หรือใช้เงินทุนจากพ่อค้ารวบรวมรายใหญ่ รวบรวมสินค้า กลุ่มที่ใช้เงินทุนของตนเองสามารถส่งสินค้าขายได้ 4 ตลาดได้แก่ พ่อค้าล้ง พ่อค้ารวบรวม พ่อค้าปลีก หรือ พ่อค้าชาวกำพูชาที่รวบรวมสินค้าบริเวณชายแดนกำพูชา (รัฐวิทย์ ตั้งเกียรติพัชร, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2559)

พ่อค้ารวบรวมอาจเป็นลูกจ้างโดยชาวสวนจะจ้างตัดทุเรียนกิโลกรัม 1-2 บาท และชาวสวนนำสินค้าไปขายเอง หรืออาจตัดเองโดยหักราคา 3 บาทต่อกิโลกรัมจากราคาที่ซื้อขายในล้งเพื่อใช้เป็นค่าดำเนินการ เช่น ค่าน้ำมัน ค่าจ้างมือตัด มือรับ เป็นต้น “ผมซื้อเหมารวมราคาเดียวเลย ทั้งราคากล่อง (ส่งออก) ตกไซค์ เน่าหนอน เอาหมด ราคาอาจจะต่ำแต่ชาวสวนไม่ต้องขนไปขายเอง” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558) “สวนย่อย มีของน้อยให้พ่อค้าเข้ามาตัดเลย ไม่นั่งขายไม่คุ้ม” (เอกชัย ผลทวี, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2559)

พ่อค้าจะจำแนกประเภททุเรียนตั้งแต่ในระดับสวนถ้าต้องการตัดทุเรียนส่งออกจะตัดทุเรียนทรงกลมรี เบอร์เซ็นต์แปง 70-75 “ส่งล้งต้องตัด 70-75 เบอร์เซ็นต์ น้ำหนักประมาณ 2.5-6 กิโลกรัม ทรงสวยหากต่างจากนี้ ส่งล้งส่งออกเหมือนกัน เช่น สิงคโปร์ อินโดนีเซีย แต่ราคาจะต่ำ ส่วนที่ตกไซค์จะตามมาตัดที่หลังต้องรอให้แกจครอดตัดที่เบอร์เซ็นต์แปง 90-95 หรือ 2-3 วัน กินได้” (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

พ่อค้ารวบรวมที่เป็นเครือข่ายขาประจำของล้งจะได้รับสิทธิพิเศษสามารถขายสินค้าที่ตัดมาทั้งหมดโดยไม่ต้องนำสินค้าไปเร่ขายในตลาดอื่น ๆ สามารถชั่งน้ำหนักสินค้าได้ก่อน พ่อค้ารวบรวมที่ไม่ประจำและชาวสวนชาวไร่ สามารถขายสินค้าได้ในราคาสูงกว่า บางรายที่ส่งสินค้า

ปริมาณให้แก่ล้งอาจได้รับเงินพิเศษ หรือ Bonus จากนายทุน “เอาไปขายให้ล้งผลทวิ เป็นล้งใหญ่ คนไทยเป็นเจ้าของที่จะคัดน้อย เอาทุกเกรดราคาไม่สูงมากแต่มีเท่าไรเอาหมดเราไม่ต้องไปเร่ขาย ถ้าเป็นล้งจีนพวกนี้เอาแต่เกรดคุณภาพ..ที่ด้อยคุณภาพเราต้องขายเอง มันเสียเวลา” (พ่อค้ารวบรวมรายย่อย ปกปิดนาม, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2559)

พ่อค้าคนกลางอีกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเป็นพ่อค้าคนกลางหรือนายหน้า ในจังหวัดจันทบุรีจะเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “คน โบก” ส่วนในแวดวงการค้าทุเรียนจะเรียกว่า “มือปิ่นรับจ้าง” ทำหน้าที่โบกหรือเรียกซื้อทุเรียนจากชาวสวนก่อนที่จะเข้าสู่ตลาด คนโบกมีหลายประเภทได้แก่

2.1 คนโบกที่มีสถานะเป็นพ่อค้าปลีก จะโบกเพื่อเรียกซื้อทุเรียนผลสวยและสุกห้ามนิยมตกลงราคากันตั้งแต่ต้นทางเพราะพ่อค้าอาจซื้อทุเรียนได้ในราคาต่ำเพราะชาวสวนอาจจะไม่ทราบราคา ชาวสวนที่มีสินค้าน้อยอาจขายให้แก่พ่อค้าเพราะอาจไม่ต้องการเสียเวลาในการทำกิจกรรมอื่น ๆ

ดังนั้นหากต้องขับรถเข้าไปขายในตลาดซึ่งอาจขายช้าหรือขายไม่ได้ แต่สำหรับบางรายที่มีสินค้ามากอาจไม่ขายให้คนโบกเพราะรู้ว่าส่วนใหญ่มักซื้อในราคาถูก หรือชาวสวนบางรายอาจทำการสำรวจราคาในตลาดมาก่อนแล้ว (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

2.2 คนโบกที่นายหน้า จะโบกทุเรียนให้กับแผง หรือ ล้งทุเรียนและมีรายได้โดยจะสอบถามราคาการซื้อ-ขายของล้ง เมื่อทราบราคาคน โบกจะไปกำหนดราคาซื้อเอง เช่น ล้งกำหนดราคา 90 บาท คน โบกอาจกำหนดราคาซื้อ 85 บาทต่อกิโลกรัม คน โบกจะมีรายได้จากส่วนต่าง 5 บาท โดยล้งไม่ต้องจ่ายค่าจ้าง “แฉ่งเราไว้ เช่น ให้ซื้อ 50 บาท แต่เราตกลงได้ 48 บาท เราเงินจากล้ง” (คน โบกไม่ระบุนาม, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2560)

8. พ่อค้าส่งออกชาวไทย

พ่อค้าส่งออกชาวไทยในห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีมีลักษณะดังต่อไปนี้ บทบาทในด้านการผลิตและค้าทุเรียนของพ่อค้าส่งออกชาวไทย

พ่อค้าส่งออกชาวไทยประกอบอาชีพค้าทุเรียนมานานกว่า 10-20 ปี โดยอาจรับคำสั่งซื้อจากปลายทางโดยเฉพาะตลาดจากประเทศจีน หรืออาจมีตลาดปลายทางอยู่ ณ ตลาดประเทศจีนก็ได้

สำหรับการรวบรวมสินค้าของพ่อค้าส่งออกชาวไทยสามารถรวบรวมสินค้าที่พ่อค้ารวบรวมและชาวสวนรายใหญ่และรายย่อยโดยตรงโดยทั่วไปนั้นพ่อค้าส่งออกจะรับซื้อทุเรียนไว้ทั้งหมดเพราะสามารถนำไปขายได้ในตลาดหลายประเภทเมื่อคัดแยกสินค้าแล้วพ่อค้าส่งออกชาวไทยซึ่งมีตลาดกระจายสินค้าที่หลากหลายสามารถกระจายสินค้าไปขายอย่างน้อย 4 แห่ง ได้แก่

ตลาดส่งออก ตลาดรวบรวมต่างจังหวัด บริษัทแข่งแฉ่ง ตลาดขายแดน ตลาดค้าปลีกและขายโดยตรงต่อผู้บริโภค “เอาไปขายให้ล้งผลทวิ เป็นล้งใหญ่ คนไทยเป็นเจ้าของที่จะคัดน้อย เอาทุก

เกรดราคาไม่สูงมากแต่มีเท่าไรเอาหมดเราไม่ต้องไปเรขาย ถ้าเป็นล้งจีนพวกนี้เอาแต่เกรดคุณภาพ ..ที่” (พ่อค้ารวบรวมรายย่อย ปกปิดนาม, สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2559)

9. พ่อค้าส่งออกชาวจีน

พ่อค้าส่งออกชาวจีนในห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีมีลักษณะดังต่อไปนี้ บทบาทในด้านการผลิตและค้าทุเรียนของพ่อค้าส่งออกชาวจีน

พ่อค้าส่งออกชาวจีนไม่สามารถรวบรวมทุเรียนได้โดยตรง เนื่องจากมีเงื่อนไขด้านกฎหมายของรัฐ ดังนั้นพ่อค้าส่งออกชาวจีนจึงต้องพึ่งชาวไทย ดังจะเห็นได้จากการค้าทุเรียนส่งออกในอดีตที่ผ่านมา มีการเก็บเกี่ยวทุเรียนแก่และส่งออก การส่งออกทุเรียนแก่จัดทำให้เกิดการเน่าเสียของทุเรียน เพราะการขนส่งใช้เวลากว่า 11 วัน

หลังการลงนามข้อตกลงทางการค้า FTA พ.ศ. 2546 มีการพัฒนาเส้นทางทำให้การขนส่งจากเดิม 11 วัน เหลือเพียง 7 วัน “เมื่อก่อนเดินทาง 11 วัน ของเสียเยอะ พ่อค้าต้องตั้งราคาซื้อถูก ๆ ไว้ก่อน เพราะไม่รู้ว่าพอถึงปลายทางจะเหลือเท่าไร บางทีลงทุนไปแล้วเสียทั้งตู้ก็มี” (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

พฤติกรรมกรบรีโภคทุเรียนของชาวจีนในช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ทำให้ราคาทุเรียนในประเทศมีราคาสูงกว่า 1 – 2 พันบาท ต่อผล จากความนิยมดังกล่าวนำมาสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตของชาวจีน กล่าวคือ หากชาวจีนสามารถผลิตสินค้าให้ขายในช่วงระหว่าง กุมภาพันธ์จะสามารถขายสินค้าสูงกว่าทุเรียนในฤดูกาล ในระยะต่อมาจึงมีการผลิตทุเรียนนอกฤดูกาลเพื่อตอบสนองตลาดส่งออกโดยในระยะแรกเป็นการผลิตโดยชาวจีนรายใหญ่ต่อมาได้ขยายการผลิตเพื่อการส่งออกไปสู่กลุ่มชาวจีนรายย่อย

เมื่อมีการผลิตทุเรียนนอกฤดูกาลมากขึ้นจึงมีการกำหนดเกณฑ์ในการรับซื้อ โดยภาครัฐเข้ามามีส่วนในการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสินค้าทุเรียนขึ้น (พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร, 2557)

ดังนั้นนอกจากจะเป็นทุเรียนนอกฤดูกาลที่ขายในตลาดต่างประเทศที่ราคาสูงชาวจีนจะต้องผลิตทุเรียนที่ตรงตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด หลังจากการลงนามข้อตกลงแล้วพ่อค้าส่งออกชาวจีนเริ่มเข้ามายังพื้นที่ผลิตเพื่อตรวจสอบและรวบรวมสินค้า แต่ด้วยเงื่อนไขในการประกอบกิจการค้าทำให้พ่อค้าส่งออกชาวจีนไม่สามารถขับเคลื่อนธุรกิจได้ ดังนั้นจึงต้องมีชาวไทยเป็นคนกลางในการขับเคลื่อนการทำธุรกิจในประเทศไทย

ลักษณะของการทำธุรกิจร่วมกันระหว่างพ่อค้าส่งออกชาวจีน และพ่อค้ารวบรวมชาวไทย จะมีลักษณะดังนี้

1. การติดต่อซื้อทุเรียนผ่านพ่อค้ารวบรวมชาวไทย เป็นการติดต่อสื่อสารกับคนไทยผ่านล่ามชาวไทย เพื่อหวังให้เกิดความร่วมมือในการรวบรวมสินค้า พ่อค้าส่งออกชาวจีนอาจเป็นพ่อค้า

รายใหม่มีประสบการณ์น้อยในการเดินทางซื้อสินค้า ณ แหล่งผลิต จึงต้องมีการติดต่อกับนายหน้าชาวไทยให้เป็นที่กลางระหว่างพ่อค้าส่งออกชาวจีนกับพ่อค้ารวบรวมให้รวบรวมทุเรียนให้

เนื่องจากการที่พ่อค้าส่งออกชาวจีนไม่สามารถดำเนินการเองได้จึงต้องทำข้อตกลงและเสนอเงื่อนไขกับพ่อค้าชาวไทยโดยให้การสนับสนุนทุน ได้แก่ ทุนในการรวบรวมสินค้าตามจำนวนที่พ่อค้าชาวจีนต้องการ ทุนในการอนุญาตจัดตั้งสถานที่รวบรวมทุเรียนเนื่องจากพ่อค้าชาวจีนไม่สามารถของตั้งสถานที่รวบรวมสินค้าได้ในการดำเนินการรวบรวมสินค้าและอื่น ๆ จึงต้องดำเนินการในนามของพ่อค้ารวบรวมชาวไทย

เพื่อป้องกันการถูกพ่อค้าหรือชาวไทยหลอกลวง พ่อค้าส่งออกชาวจีนบางรายจะใช้เวลาศึกษาตลาดในพื้นที่อย่างน้อย 2 ปี จึงเริ่มทำการติดต่อพ่อค้ารวบรวมเอง “ผมถูกติดต่อจากนายหน้าอีกทีหนึ่ง... ส่วนใหญ่พวกนายทุนจะหิ้วกระเป๋าเงินมาใบเดียว เพราะถ้าไม่เห็นเงินก่อนไม่มีใครทำทุเรียนต้องใช้ทุนสูง แต่กำไรมาก ” (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560) เมื่อแน่ใจแล้วมีการสนับสนุนทุนในการบริหารจัดการในสิ่ง เช่น ค่าอุปกรณ์ ค่าจ้างแรงงาน ค่าปัจจัยสนับสนุนอื่น ๆ แก่พ่อค้าชาวไทย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พ่อค้ารวบรวมชาวไทยเป็นแรงงานที่มีบทบาทในการรวบรวมสินค้าและบริหารงานภายในสิ่งแทนพ่อค้าส่งออกชาวจีนที่ไม่สามารถดำเนินการได้ “พ่อค้าจีนหิ้วกระเป๋าเงินมาใบเดียว มาบอกว่าต้องการเช่าไร่ พ่อค้าไทยก็จัดให้เลย” (มานพ อมรอรช, สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2560) “เงินมาของไป จะเอาเช่าไร่พ่อค้าไทยกำหนดให้ได้หมด” (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

หลังจากมีการดำเนินการดังกล่าวมาข้างต้นพ่อค้ารวบรวมชาวไทยจะทำการรวบรวมสินค้าให้แก่พ่อค้าชาวจีน โดยมีบทบาทในการกำหนดลักษณะสินค้าที่จะรวบรวม การขออนุญาตจัดตั้งสิ่งรวบรวม โดยจะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2548 มีสิ่งที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเพียง 48 โรง พ.ศ. 2559 มีการขออนุญาตจัดสร้างสิ่ง จากกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพิ่มขึ้นรวมจำนวน 112 โรง

นอกจากนั้นยังมีแผง ลังขนาดเล็กของชาวบ้านสำหรับเช่าบริการพ่อค้าในอัตรา 1 – 2 หมื่นบาทต่อเดือนตั้งอยู่โดยรอบบริเวณตลาดรับซื้อทุเรียนที่บ้านเนินสูง (นพคุณ แก้วคำ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2558)

หลังจากที่ตกลงกันแล้วพ่อค้ารวบรวมชาวไทยจะดำเนินการรวบรวมสินค้าตามจากเกณฑ์มาตรฐานสินค้าที่ภาครัฐกำหนด การรวบรวมนี้เป็นการรวบรวมผ่านเครือข่ายพ่อค้ารวบรวมชาวไทยเพราะพ่อค้าส่งออกชาวจีนไม่มีความสามารถในการพิจารณาคุณสมบัติเบื้องต้นของทุเรียนได้ “พ่อค้าจีนจะรู้ว่าทุเรียนแบบไหนอ่อน ทุเรียนแบบไหนแก่ เขาเชื่อว่าคนไทยรู้จักทุเรียนจึงไว้ใจให้รวบรวม พ่อค้าไทยจะเรียกเงินเช่าไร่ก็ได้ คนจีนยอมจ่ายเพราะทุเรียนปลายทางมันแพง” (จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2560)

พ่อค้ารวบรวมชาวไทยอาจหาพบ พ่อค้ารวบรวมรายย่อยรายอื่น ๆ ให้รวบรวมสินค้าให้ได้มาก ๆ “พ่อค้าจีน ก็มีมากพากันมาซื้อถึงหน้าสวน แต่ก็ยังมีพ่อค้าจีนที่ร่วมมือกับคนไทย ตั้งล้งซื้อทุเรียน ยอดล้งซื้อก็มาก ราคาทุเรียนก็ดีขึ้นกว่าเดิม” (ประสาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2557)

2. พ่อค้าส่งออกชาวจีนที่รวบรวมทุเรียนด้วยตนเองหรือผ่านเครือข่าย ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าส่งออกชาวจีนที่ทำการค้าทุเรียนในประเทศไทยนานกว่า 10-20 ปี ลักษณะของการดำเนินธุรกิจของพ่อค้าส่งออกชาวจีนสอดคล้องกับ อูรสา บัวตะมะ และคณะ (2549) ที่ว่าเป็นกลุ่มนายทุนที่เป็นธุรกิจแบบครอบครัวจะไม่มีการรวมกลุ่มกัน แต่พ่อค้าส่งออกชาวจีนจะใช้วิธีสร้างเครือข่ายกับพ่อค้าหรือชาวสวนทุเรียนโดยชักชวนให้ชาวสวนรวบรวมทุเรียนโดยการให้สิทธิพิเศษ เช่น ขายทุเรียนในราคาพิเศษหรือได้ราคาสูง การเชิญชวนให้ไปเที่ยวชมตลาดในประเทศจีน “พ่อค้าจีนจะชวนชาวสวนไปเป็นเครือข่ายให้ตัดทุเรียนให้ส่งไปที่ตลาดจีน..ตอนนั้นราคา 50-60 บาท...เราให้เป็นคนตัด และรวบรวมไปส่งล้ง” (ประสาน ธรรมศร, สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2559)

จากการประกอบธุรกิจการค้าในพื้นที่มานานทำให้พ่อค้าส่งออกชาวจีนสามารถสร้างเครือข่ายชาวไทย เช่น พ่อค้ารวบรวม ชาวสวน หรือพ่อค้าส่งออกชาวจีนบางรายอาจแต่งงานกับชาวไทยทำให้สามารถรวบรวมสินค้าทำได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ดังเช่นพ่อค้าส่งออกชาวจีนรายหนึ่งที่แต่งงานกับอดีตฝ่ายบัญชีคนไทยหลังจากประกอบธุรกิจรับซื้อผลไม้ในประเทศไทย “เจ้อร (นามสมมติ) ที่เนินสูง สามีเค้าเป็นพ่อค้าทุเรียนคนจีน เจ้แกเป็นลูกจ้าง เจ้แกขยันเลยแต่งงานกัน” (จิรวัดน์ สุธรรม, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2558) หลังจากแต่งงานจึงมีการเปิดบริษัทในเครือและรับซื้อเฉพาะทุเรียนส่งออก ต่อมาได้ขยายกิจการโดยการตั้งล้งรวบรวมขึ้นอีกหลายแห่งและมอบหมายให้ญาติฝ่ายภรรยาชาวไทยทำหน้าที่กำกับดูแลและรวบรวมสินค้าเพื่อส่งในนามของบริษัท

หลังจากรวบรวมสินค้าทุเรียนจากประเทศไทย ทุเรียนจะถูกนำไปรวบรวมไว้ที่ตลาดรวบรวม เช่น ตลาดมณฑลต้าเหลียน ตลาดมณฑลชิงตู และตลาดมณฑลกวางโจว ประเทศจีน ก่อนที่จะส่งไปขายในตลาดต่างประเทศ “Dried fruit from Dalian, Qingdao , Guangzhou...then it is possible to buy them frozen durian costs between 4,1-6,8 Euro per Kg or dried fruit from Thailand costs between 6,5-10 Euro per kg.. (Massimo Papolini, personel communicaton, 29 August, 2016)

สำหรับตลาดการค้าทุเรียนในประเทศอิตาลีทุเรียนเป็นสินค้าที่หายากและมีราคาค่อนข้างสูง “In Italy is very difficult to find Durian ,we can find fresh fruit and it is very expensive 1 fruit cost about 60 Euro per 2 Kg” (Massimo Papolini, personel communicaton, 29 August, 2016)

ส่วนตลาดทุเรียนในประเทศฝรั่งเศสจะขายมาในย่านการค้า Belleville and Olympiades ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งมีชาวจีนอาศัยอยู่จำนวนมาก (Axel Delarge, personal communication, 6 September, 2016) ส่วนในประเทศเนเธอร์แลนด์นั้นการขายทุเรียนจะมีเฉพาะในช่วงเทศกาล Pasar malam (Pasar malam คือตลาดกลางคืน) ซึ่งเป็นเทศกาลอาหารและการนัดพบกันของชาวจีนในเอเชีย ซึ่งในเทศกาลนี้จะมีการค้าทุเรียนให้แก่ชาวจีนในเอเชียที่อาศัยอยู่ในประเทศเนเธอร์แลนด์ (Remond Versluis, personal communication, 29 August, 2016)

อาจกล่าวได้ว่าตลาดทุเรียนในยุโรปถือว่าเป็นตลาดเล็ก ๆ มีเพียงผู้บริโภครากจากเอเชียที่นิยมซื้อทุเรียนเพราะกลิ่นของทุเรียนมีกลิ่นเหม็นไม่เป็นที่ชื่นชอบ “It is possible to but it to ethic sellers too, but they aren't available to keep them in your shop because of the smell of durian ” (Massimo Papolini, personal communication, 29 August, 2016) แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าชาวเอเชียเป็นผู้บริโภคของทุเรียนพ่อค้าส่งออกชาวจีนได้รวบรวมจากประเทศไทยและส่งออกขายไปยังตลาดทั่วโลก

ภาพที่ 5-5 บริเวณโดยรอบย่านการค้า Belleville and Olympiades ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ภาพที่ 5-6 บริเวณโดยรอบย่านการค้า Belleville & Olympiades ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

10. รัฐและข้าราชการ

สำหรับบทบาทของรัฐ และข้าราชการมีในระดับการผลิตและขึ้นการค้า บทบาทของรัฐ และข้าราชการ ในขั้นการผลิตกำหนดมาตรการกำกับดูแลการใช้สารเคมี โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัด และอำเภอ ข้าราชการส่วนภูมิภาคข้าราชการฝ่ายความมั่นคง ทำหน้าที่กำกับดูแล ดังนี้

บทบาทของรัฐและข้าราชการในขั้นการผลิต

หลังจากการทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศ มีการพัฒนาการผลิตทุเรียน แต่จากการพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้เกิดปัญหาการร้องเรียนด้านคุณภาพผลผลิต โดยในปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลจีนสั่งห้ามนำผลไม้สดซึ่งรวมถึงทุเรียนจากประเทศไทยเข้าสู่ประเทศเนื่องจากมีสารพิษตกค้าง

การระงับการนำเข้าสินค้าของรัฐบาลจีนผลกระทบต่อค้า ทำให้ภาครัฐกำหนดมาตรการกำกับดูแลการใช้สารเคมีในการผลิตและบรรจุสินค้าส่งออกจากผลกระทบบดังกล่าวนำมาสู่การเจรจาระหว่างรัฐทั้ง 2 ประเทศซึ่งต่อมาภาครัฐได้กำหนดมาตรการในการควบคุมการผลิต ได้แก่ (สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี้, 2547)

1. การกำหนดให้การตรวจสอบสารเคมีตกค้างกำหนดมาตรฐานด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Sanitary and phyto-sanitary standards หรือ SPS)

2. การออกใบรับรองฟาร์มที่มีการทำการเกษตร (หรือการจัดการที่ดี) (Good agricultural practice หรือ GAP) ให้สามารถทวนสอบผลไม้ตั้งแต่ผู้บริโภคนต่างประเทศถึงชาวสวน เพื่อพัฒนาระบบการทวนสอบผลไม้แบบย้อนกลับ ตั้งแต่ผู้บริโภคนต่างประเทศถึงชาวสวน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 รัฐกำหนดมาตรการในการผลิตสินค้าตามมาตรฐานการเกษตรที่ดี หรือ GAP รัฐบาลเสนอว่าแนวทางนี้จะทำให้ผลผลิตมีคุณภาพดีปลอดภัยต่อทั้งชาวสวนและผู้บริโภค ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นยังเป็นมาตรการที่ถูกกำหนดโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) และมอบหมายให้กรมวิชาการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการตรวจรับรองระบบการจัดการคุณภาพมีการกำหนดข้อกำหนดกฎเกณฑ์และวิธีการตรวจประเมิน แบ่งออกได้ 3 ระดับคือ (กรมวิชาการเกษตร, 2557)

1. กระบวนการผลิตที่ได้ผลิตผลปลอดภัย
2. กระบวนการที่ได้ผลิตผลปลอดภัยและปลอดภัยจากศัตรูพืช
3. กระบวนการผลิตที่ได้ผลิตผลปลอดภัยปลอดภัยจากศัตรูพืชและคุณภาพเป็นที่พึงพอใจ

ของผู้บริโภค

เป็นกระบวนการการควบคุมที่ครอบคลุมกระบวนการผลิต แหล่งน้ำ พื้นที่ปลูก ที่จะต้องปลอดภัยจากวัตถุอันตรายจุลินทรีย์หรือสารตกค้างที่เป็นอันตรายต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค การใช้วัตถุอันตรายทางการเกษตรจะต้องมีการควบคุมและใช้ตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตรห้ามใช้วัตถุอันตรายที่ระบุในทะเบียนวัตถุอันตรายที่การเกษตรห้ามใช้ การเก็บรักษาและการขนย้ายผลผลิตในแปลงจะต้องสะอาดอากาศถ่ายเทได้ดีปราศจากวัตถุแปลกปลอมวัตถุอันตรายและสัตว์พาหะนำโรค ชาวสวนจะต้องมีการบันทึกข้อมูลตั้งแต่เริ่มต้นผลิตจนกระทั่งเก็บเกี่ยว

จากมาตรการดังกล่าว ทำให้สำนักงานเกษตรจังหวัด และอำเภอดำเนินการในการกำกับดูแลด้านการผลิต โดยการรวมกลุ่มเกษตรกรคุณภาพ การขึ้นทะเบียนกลุ่มเกษตรกรแม่บ้าน กลุ่มพัฒนาเกษตรกรชาวสวน และแนะนำให้ชาวสวนจัดทำสมุดบันทึกการผลิต

อย่างไรก็ตามจะพบว่าภาครัฐมีมาตรการในการควบคุมการใช้สารเคมีแต่มีการอนุญาตให้จัดตั้งร้านค้าขายวัสดุเคมีภัณฑ์ ในปี พ.ศ. 2548 จำนวน 40 ร้าน และต่อมาในปี พ.ศ. 2559 ร้านค้าที่ได้รับอนุญาตให้ขายวัสดุเคมีภัณฑ์มากกว่า 50 ร้านค้า (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559) หลังจากมีการควบคุมการใช้สารเคมีสนับสนุนการผลิต

ในปี พ.ศ. 2560 ภาครัฐโดยกระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีการขึ้นทะเบียนสารเคมีเพิ่มเติมและได้มีการประกาศยกเลิกสารเคมีกำจัดวัชพืช "พาราควอต" และสารเคมีกำจัดแมลง "คลอไพริฟอส" ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลา 2 ปี (สิ้นเดือนธันวาคม 2562) ส่วนไกลโฟเสตสารเคมีกำจัดวัชพืชซึ่งมีปริมาณการนำเข้ามากที่สุดและถูกจัดว่าเป็นสารน่าจะก่อมะเร็ง โดยองค์การอนามัยโลกนั้น จะมีการจำกัดการใช้ในพื้นที่ต้นน้ำ ป่าไม้ พื้นที่สาธารณสุข ลำน้ำ แหล่งน้ำ ชุมชน ระหว่างนี้หน่วยงานในสังกัดของกระทรวงเกษตร ฯ จะไม่อนุญาตให้มีการขึ้นทะเบียนเพิ่มและไม่ต่ออายุทะเบียน โดยจะมีการยุติการนำเข้าพาราควอต และ

ไกลโพสในเดือนธันวาคม 2561 เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการและเกษตรกร มีเวลาเตรียมตัวหาทางเลือกอื่นและจัดการกับผลิตภัณฑ์ค้างในตลาด

การกำกับการผลิตในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มาตรการด้านความมั่นคง เนื่องจากในการผลิตมีการแรงงานข้ามชาติเข้ามาใช้แรงงานจึงเกิดมาตรการควบคุมแรงงาน พ.ศ. 2547 โดยการกำหนดมาตรการการขึ้นทะเบียนแรงงานข้ามชาติส่งผลกระทบต่อการใช้แรงงานข้ามชาติของหลายกิจการ โดยเฉพาะกลุ่มของชาวสวนรายใหญ่และพ่อค้าส่งออกที่ต้องใช้แรงงานข้ามชาติสนับสนุนการผลิต

ผลกระทบจากมาตรการด้านการจัดการแรงงานได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตและการค้าต่อมา ปี พ.ศ. 2548 รัฐบาลได้มีการผ่อนผันแรงงานข้ามชาติที่มีบัตรทำงานต่ออายุและสามารถทำงานต่อไปได้อีก พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีมียกเลิกมติคณะรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2548 ด้วยการผ่อนปรนให้จดทะเบียนแรงงานได้เช่นเดิม (กฤษฎา อาชวนิจกุล, 2549)

มาตรการด้านแรงงานยังคงถูกผลักดันอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2560 พระราชกำหนดแรงงาน 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551 และพระราชกำหนดการนำคนต่างด้าวมาทำงานกับนายจ้างในประเทศ พ.ศ. 2559 ถูกยกเลิกและมีการประกาศใช้พระราชกำหนดการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2560 เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2560 เป็นกฎหมายที่ครอบคลุมการบริหารจัดการการทำงานของคนต่างด้าวทั้งระบบ โดยเน้นการให้ความคุ้มครอง อำนวยความสะดวกให้กับนายจ้างและแรงงานต่างด้าว รวมถึงมีการเพิ่มโทษนายจ้างที่กระทำผิดกฎหมาย

หลังจากการประกาศ พระราชกำหนดดังกล่าวในส่วนของการผลิตทุเรียนของชาวสวนทุเรียนไม่ได้รับผลกระทบจากมาตรการของรัฐมากเท่าที่ควร เนื่องจากมีแรงงานภายในครัวเรือนและแรงงานชาวไทยที่มีความเชี่ยวชาญเป็นแรงงานสนับสนุนหลัก (ต้อง ไม่ระบุนามสกุล, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2558) แต่มาตรการนี้ได้ส่งผลกระทบต่อพ่อค้าส่งออกซึ่งได้กล่าวมาแล้ว

บทบาทของรัฐ และข้าราชการในชั้นการค้า

สำหรับบทบาทของรัฐ และข้าราชการในชั้นการค้า มีการตรวจสอบในระดับการบรรจุสินค้าในระดับการส่งออกมากกว่าจะเป็นการตรวจสอบในระดับทั่วไป สำหรับกระบวนการค้าของส่งออกจะมีการตรวจสอบที่แตกต่างจากการค้าของตลาดทั่วไป โดยเริ่มจากการคัดแยกสินค้าที่ถูกส่งมาจากสวนเพื่อจำแนกราคา การชั่งน้ำหนัก การทำความสะอาดทุเรียนจากนั้นจึงนำทุเรียนลงแช่ในอ่าง ที่เรียกว่า “ซุบน้ำยา” ซึ่งเป็นสารเคมีสำหรับป้องกันเชื้อราระหว่างการขนส่งสินค้าไปยังตลาดปลายทาง

กรมวิชาการเกษตร (2557) มีมาตรการควบคุมขั้นตอนการส่งออกสินค้ารัฐได้มอบอำนาจให้แก่เจ้าหน้าที่การออกไปรับรอง ได้แก่

1. ใบรับรองสุขอนามัยพืช

2. หนังสือรับรองถิ่นกำเนิดและหรือหนังสือรับรองแหล่งกำเนิด (Certificate of origin)

หรือ Form E5 แนบไปพร้อมกับสินค้า

เจ้าหน้าที่ในประเทศปลายทางจะตรวจสอบเมื่อสินค้าไปถึง โดยผู้นำเข้าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายตามที่หน่วยงานภาครัฐปลายทางกำหนด (กรมวิชาการเกษตร, 2557) “แค่จ่ายเงินให้ก็จบแล้ว จะเอาใบรับรองก็ได้ใบรับรอง ไม่ต้องทำอะไรมา” (จิตต์ ชื่นชูผล, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2559)

พ.ศ. 2550 มีการร้องเรียนของผู้บริโภคจากตลาดปลายทาง ทำให้ภาครัฐตรวจสอบการใช้สารเคมีที่เข้มข้นขึ้น ส่งผลให้พ่อค้ามีการเปลี่ยนกระบวนการจัดการสินค้าจากการใช้สารป้องกันเชื้อราเป็นการชุบน้ำขมิ้นละลายน้ำจากนั้นจึงผึ่งให้แห้งก่อนบรรจุลงกล่องกระดาษซึ่งรวมน้ำหนักต่อกล่องไม่เกิน 18 กิโลกรัม (เกียรติศักดิ์ ชำนาญไพโร, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2559) เรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับสารตกค้างเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในปี พ.ศ. 2558 ได้เกิดการเรียนร้องจากพ่อค้าและผู้บริโภคจีนร้องเรียนกับกงสุลไทยในประเทศจีนว่าพบสารสีเหลืองติดมือจากการบริโภคทุเรียนที่มาจากไทย “ปัญหาเรื่องกฎระเบียบต่าง ๆ ไม่มี จะมีบ้างกรณีตรวจพบสารเคมี โรคและแมลง” (ชู จื่อหง, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2555)

หลังจากได้รับการร้องเรียนเจ้าหน้าที่จากกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรฯ สั่งห้ามผู้ประกอบการนำลูกทุเรียนชุบน้ำขมิ้น แต่พ่อค้าส่งออกไม่เห็นด้วยและอธิบายว่าผงขมิ้นเป็นสมุนไพรพื้นบ้านไม่มีสารอันตรายใด ๆ อีกทั้งยังได้ทำกันมานานหลายสิบปีนอกจากนั้นยังมีความต้องการของนายทุนชาวจีนที่ต้องการให้ผลทุเรียนมีเหลืองจะทำให้ขายได้ราคาดี “ถ้าไม่ชุบน้ำขมิ้น พ่อค้า และคนจีนก็ไม่นิยมซื้อกัน ...รัฐต้องทบทวนเพราะตลาดปลายทางต้องการสินค้าแบบนี้” (ภาณุวัชร ไหมแก้ว, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2558)

อย่างไรก็ตามยังมีบางรายนอกจากจะชุบน้ำขมิ้นแล้วยังใส่สารออรามิน โอ ที่เป็นสารสีเหลืองที่ใช้ในอุตสาหกรรมย้อมผ้าลงไปเพื่อประหยัดต้นทุน (แจ็ก ไม่เปิดเผยนามสกุล, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2560) กระทรวงพาณิชย์ได้ประสานไปยังตลาดปลายทางเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับการนำทุเรียนชุบผงขมิ้นตามที่ได้รับการร้องเรียนโดยชี้แจงต่อภาครัฐของประเทศจีนว่าทุเรียนชุบขมิ้นตามที่ได้รับการร้องเรียนไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคแต่มีเจตนาเพื่อให้ผิวทุเรียนเป็นสีเหลืองตามที่พ่อค้าตลาดปลายทางต้องการ ในขณะที่กรมวิชาการเกษตรได้ตรวจสอบและควบคุมผู้ผลิตและผู้ส่งออกทุเรียนไทยให้ระมัดระวังเกี่ยวกับกับการผลิตและการบรรจุภัณฑ์

บทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัด จันทบุรี

หลังจากที่ทุเรียนจันทบุรีถูกผนวกเข้าไปในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกที่มีทุนจีนเป็นผู้ครองความเป็นใหญ่ ตามข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน พ.ศ. 2546 ดังนั้นตลาดทุเรียนจันทบุรีจึงมุ่งไปสู่การส่งออกเป็นหลัก โดยเฉพาะตลาดในประเทศจีน รัฐและราชการไทยจึงได้เข้ามาส่งเสริมการส่งออกทุเรียนไปจีนโดยหวังว่าจะเป็นการเพิ่มรายได้ของประเทศ นโยบายสาธารณะดังกล่าวได้ก่อรูป มาเป็นนโยบายของรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดยการนำของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา คือ “มหานครผลไม้ของโลก” (Chanthaburi fruit capital of the world) นี้

เป็นนโยบายที่อยู่ภายใต้กรอบนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งมีเป้าหมายไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน คือคาดหวังว่าประเทศไทยจะเป็นมหาอำนาจผลไม้เมืองร้อน เป็นศูนย์กลางการผลิตการค้าผลไม้เมืองร้อนของโลกที่มี 10 ชนิด เช่น ทุเรียน เนื่องจากที่ผ่านมาไทยยังขาดเทคโนโลยีทางนวัตกรรมในการจัดการผลิตที่ยั่งยืนและให้มีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด

เมื่อวิเคราะห์นโยบาย “มหานครผลไม้ของโลก” (Chanthaburi fruit capital of the world) พบว่ามีเนื้อหาของนโยบาย (Policy content) มีสาระที่สำคัญดังนี้

1. เป้าหมายของนโยบาย

เป้าหมายนโยบายในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ การค้าผลไม้เพื่อให้สอดคล้องกับการเจริญเติบโตของตลาดการค้าทุเรียนในระดับโลกจากการหารือร่วมระหว่างนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการ กรอ.ส่วนกลาง และคณะกรรมการกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2559 ณ จังหวัดชลบุรี (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2559) และการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรที่จังหวัดจันทบุรี เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) คือ การผลักดันให้จังหวัดจันทบุรีเป็น “มหานครผลไม้ของโลก”(Chanthaburi fruit capital of the world) มีเป้าหมายเพื่อผลักดันให้ประเทศไทยซึ่งมีผลไม้เมืองร้อนจำนวนมากก้าวขึ้นเป็น มหานครผลไม้ของโลกโดยเป้าหมายครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่

1. การเป็นผู้นำการผลิตผลไม้เมืองร้อน ทั้งผลไม้สดและแปรรูป
2. การถือครองส่วนแบ่งตลาดผลไม้เมืองร้อนของโลกให้มากที่สุด
3. สามารถคุมกลไกการค้าผลไม้เมืองร้อนได้ และ
4. สร้างแบรนด์ประเทศไทยกับผลไม้ให้ชาวต่างชาติ

จากการประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติ มีการอนุมัติในหลักการ โครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก (Eastern fruit corridor) มีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับภาคตะวันออกเป็นมหานครผลไม้ของโลก รวมทั้งมีส่วนในการเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร แก้ไขปัญหาราคาสินค้าเกษตรผันผวนตามปริมาณการผลิตการสนับสนุนเทคโนโลยีการเก็บรักษาผลไม้และการขนส่งให้เกิดการสูญเสียน้อยที่สุดโดยลดความเสี่ยงด้านการผลิต และส่งเสริมให้เกิดการตลาดที่มีประสิทธิภาพและให้กระทรวงอุตสาหกรรมบูรณาการการดำเนินโครงการจัดตั้งระเบียงผลไม้ภาคตะวันออก กระทรวงพาณิชย์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้โครงการฯ มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์การค้าผลไม้ครบวงจร ของกระทรวงพาณิชย์

แล้วให้นำเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกพิจารณาก่อนเพื่อการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ (Detail design) จากนั้นจะมอบหมายหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวกับการเสริมสร้างประสิทธิภาพการค้าเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานและการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน โดยให้กระทรวงพาณิชย์นำโครงการฯ บรรจุในแผนยุทธศาสตร์การค้าผลไม้ครบวงจร เพื่อให้ภาพรวมการขับเคลื่อนการค้าผลไม้ไทยมีความครบถ้วนยิ่งขึ้น ส่วนในปีต่อ ๆ ไป

นอกจากนี้ให้นำผลการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการฯ มากำหนดรูปแบบการร่วมทุนระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน (PPP) ซึ่งหากมีความจำเป็นที่จะต้องขอรับจัดสรรงบประมาณเพื่อการก่อสร้างและติดตั้งระบบ ให้หน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้องเสนอขอตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีรวมถึงการพิจารณาจากแหล่งเงินอื่นตามความจำเป็นและเหมาะสมตามขั้นตอนต่อไป ตามความเห็นของสำนักงบประมาณ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

2. แนวทางและมาตรการของนโยบาย

สำหรับแนวทางและมาตรการของนโยบายในการผลักดันให้จังหวัดจันทบุรีเป็นมหานครผลไม้ของโลก ในการผลิตผลไม้เมืองร้อนให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับสากลประกอบด้วย

2.1 การกำหนดและส่งเสริมมาตรฐานการผลิตและการค้าผลไม้เกรดพรีเมียม

2.2 ส่งเสริมการทำการตลาดผลไม้เกรดรอง โดยการเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยการแปรรูป เช่นผลไม้ที่รูปทรงไม่สวยสามารถแกะเนื้อทุเรียนมาใส่แพคเกจแบบพร้อมรับประทาน เป็นต้น

2.3 การสร้างมูลค่าด้วยการแปรรูปสินค้า

2.4 การนำนวัตกรรมงานวิจัยมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผลไม้ โดยเฉพาะผลไม้

ตกเกรด

ในส่วนของการครองส่วนแบ่งการตลาดผลไม้ นั้น รัฐมีแผนที่จะสร้างตลาดกลางเพื่อกำหนดมาตรฐานราคาที่มีความน่าเชื่อถือได้ โดยการกระจายสินค้าไปยังตลาดปลายทาง เช่น ตลาดจีน เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วจำเป็นต้องพัฒนาด้านระบบโลจิสติกส์ การสร้างคลังสินค้าในระบบห้องเย็นขนาดใหญ่ ควบคู่กันไป ทูเรียนเป็นผลไม้ชนิดแรกที่รัฐบาล โดยกระทรวงพาณิชย์วางแผนให้เป็นสินค้าแบรนด์ไทย

ดังนั้นรัฐจึงมีแนวทางที่จะนำไปสู่การผลิตสินค้าคุณภาพระดับโลกเพื่อผลักดันไปสู่มหานครผลไม้ที่สำคัญ 2 แนวทางใหญ่ ๆ ที่สำคัญ คือ

1. แนวทางด้านการผลิตในแบบเกษตรแปลงใหญ่ (Land plot)

แนวทางการผลิตในแบบเกษตรแปลงใหญ่ เป็นการส่งเสริมการเกษตร (Area base) มีลักษณะของการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีผู้จัดการพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการ กิจกรรมตลอดห่วงโซ่ เป็นการเตรียมการเพื่อรองรับการส่งเสริมการเกษตรในลักษณะใด ๆ โดยวิธีการทำงานรูปแบบ MRTS System ขับเคลื่อนการดำเนินงานด้วยกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมและใช้พื้นที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาโดยมองเป้าหมายพื้นที่- คน-สินค้าเข้าด้วยกัน

การผลิตทุเรียนแปลงใหญ่จะสามารถพัฒนาเป็นเศรษฐกิจขนาดใหญ่ นำมาสู่การสร้างอำนาจในการต่อรองของชาวสวนตลอดกระบวนการผลิตและในระดับห่วงโซ่ ประกอบด้วยการจัดการปัจจัยการผลิตการผลิตเทคโนโลยี การเก็บเกี่ยวการจัดการหลักการผลิตการแปรรูปเบื้องต้นและการตลาด

นอกจากนี้ยังจะทำให้เกิดประโยชน์ในการรวบรวมรายงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐที่เกิดการพัฒนาหลังจากรัฐการควบคุมการผลิตโดยกำหนดให้มีการผลิตตามมาตรฐาน GAP ในช่วงปี พ.ศ. 2547 ที่ผ่านมา แนวทางการด้านการผลิตในแบบเกษตรแปลงใหญ่จะทำให้เกิดการใช้พื้นที่ผลิตทุเรียนแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างชาวสวนรายย่อยและรายใหญ่ที่มีแนวทางการผลิตที่คล้ายคลึงกันจะทำให้สามารถควบคุมคุณภาพและตรวจสอบคุณภาพการผลิตแบบย้อนกลับ นอกจากนั้นแล้วยังสามารถควบคุมพื้นที่และปริมาณผลผลิตให้มีความเหมาะสม “ทุกอย่างมันเกี่ยวกันหมดตั้งแต่ต้นทุนการผลิต แรงงาน ราคาขาย” (อุดม วรรณรัฐ, สัมภาษณ์, 12 มิถุนายน 2559)

ลักษณะของการผลิตแบบแปลงใหญ่ ประกอบด้วย การมีผู้จัดการพื้นที่ (Field manager) มีพื้นที่แปลงใหญ่ ที่เป็นการรวมแปลงเกษตรของชาวสวน โดยรวมกลุ่มชาวสวน (Farmer) ที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกันรวมถึงมีกระบวนการผลิตในแนวทางเดียวกัน เช่น กระบวนการผลิต ปัจจัยสนับสนุนการผลิต “ถ้าแนวทางการผลิตเหมือนกันการผลิตแปลงใหม่จะลดต้นทุนและต่อรองราคาได้” (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560)

นอกจากนั้นแล้วจะต้องมีกระบวนการในการบริหารจัดการแปลง(Management) โดยผู้จัดการแปลง เป็นผู้บริหารจัดการแปลงทุกกิจกรรมตลอดห่วงโซ่โดยเริ่มตั้งแต่การบริหารจัดการ

ด้านปัจจัยการผลิตการดูแลระหว่างทำการผลิต การใช้เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีมาช่วยสนับสนุนการผลิตเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพรวมถึงการบริหารจัดการด้านการตลาดอันจะนำไปสู่การสร้างอำนาจต่อรองให้กับสมาชิก ในการบริหารจัดการแปลงคาดว่าจะสามารถทำให้เกิดระบบและมีการผลิตที่มีประสิทธิภาพ

แต่สิ่งที่สำคัญกว่านั้นคือ ชาวสวนต้องมีพื้นที่เริ่มต้น 300 - 1,000 ไร่ และต้องมีการรวมกลุ่มกันของชาวสวน ต่อมา มีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะอนุกรรมการพัฒนาเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัด (อ.พ.ก.) กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนด้านการตลาด (15 มกราคม 2561) มีความเห็นว่า ชาวสวนที่ร่วมโครงการอาจมีพื้นที่รวมกันตั้งแต่ 50 ไร่แต่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

การรวมกลุ่มชาวสวนเป็นการขอรับการสนับสนุนสินเชื่อจากสถาบันการเงิน รัฐบาล กำหนดให้ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หรือ ธกส. เป็นผู้ให้สินเชื่อในการกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายลงทุนพัฒนาการเกษตรแบบแปลงใหญ่สำหรับวงเงินสินเชื่อที่แต่ละกลุ่มจะสามารถกู้ได้กลุ่มละไม่เกิน 10 ล้านบาทโดยคิดอัตราดอกเบี้ย 3.01 % ชาวสวนจะรับภาระดอกเบี้ย 0.01% และรัฐบาลชดเชยดอกเบี้ย 3% ในระยะเวลา 5 ปี องค์กรนี้จะเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2559 จนถึง 30 เมษายน 2570

สำหรับจังหวัดจันทบุรีมีการขับเคลื่อนนโยบายแปลงใหญ่ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ แปลงทดลองในการผลิตทุเรียนแบบแปลงใหญ่แห่งแรกอยู่ในอำเภอเขาคิชฌกูฏมีสมาชิก 31 รายมีพื้นที่ปลูก 656 ไร่ คาดว่าจะให้ผลผลิตประมาณ 1,500 ตันโดยเฉพาะส่วนของเกษตรกรคิดค้น ซึ่งเป็นผู้จัดการแปลงส่งมีผลผลิตพร้อมเก็บเกี่ยวประมาณ 150 ตัน ผลผลิตมีการเปิดประมูลโดยมีพ่อค้าคนกลาง นายทุนส่งออกและห้างสรรพสินค้าชั้นนำมาร่วมประมูล (จรัล บรรยงคเสนา, 2561)

2. แนวทางด้านการตลาดและการค้า แบบ Smart digital

สำหรับแนวทางด้านการตลาดและการค้าแบบ Smart Digital ที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาการตลาดแบบ Smart digital นโยบายการขับเคลื่อนตลาดการค้าทุเรียนที่สำคัญของรัฐที่จะนำมาสู่การผลักดันให้จังหวัดจันทบุรีเป็นมหานครผลไม้ของโลก อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ การลงนามภายใต้ (MOU) กรอบความร่วมมือ Smart digital hub and digital trans-formation strategic partnership เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2561 ระหว่าง รัฐบาลไทยกับ นายเจ็ค หม่า ประธานกรรมการบริหารและผู้ก่อตั้งกลุ่ม Alibaba มีการเตรียมแผน ดังนี้

2.1 การก่อสร้างโครงการ Smart Digital Hub ในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) มูลค่าลงทุน 11,000 ล้านบาท ที่จะเริ่มก่อสร้างภายในปี 2561-2562 เรียบร้อยแล้ว ซึ่งในโครงการดังกล่าวจะประกอบไปด้วย ดิจิทัลแพลตฟอร์ม ศูนย์กระจายสินค้า การขนส่งที่จับมือกับทางไปรษณีย์ไทย รวมถึงการลงทุนด้านระบบไอที ระบบอัตโนมัติและหุ่นยนต์ที่เปิดให้ผู้ประกอบการ SMEs ไทยที่สามารถวางระบบได้เข้าไปร่วม ซึ่ง Smart Digital Hub เป็นโครงการที่

จะอาศัยเทคโนโลยีด้านการประมวลข้อมูลดิจิทัลส์ เพื่อให้การขนส่งสินค้าระหว่างไทยกับจีน การขนส่งสินค้าข้ามพรมแดนสู่ประเทศเพื่อนบ้าน (CLMV) และไปยังที่อื่นทั่วโลก

2.2 การพัฒนาบุคลากรในด้านดิจิทัลและการส่งเสริมธุรกิจผ่าน E-Commerce เพื่อพัฒนาคนเก่งหรือดาวเด่นด้านดิจิทัล (Digital talent) โดยอาลีบาบาได้เสนอให้วิทยาลัยธุรกิจอาลีบาบา หรือ Alibaba business school (ABS) มาร่วมสนับสนุนการใช้ Platform E-Commerce โดยจะเชื่อมโยงกับสถาบันการศึกษาและภาคเอกชนสร้างเครือข่าย (Networking) กับดาวเด่นหรือ Talents ทั่วโลกที่ประเทศจีน

2.3 โครงการร่วมส่งเสริมพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลอเมริกา สำหรับผู้ประกอบการ SME และ Startup ของไทย โดยอาลีบาบาจะจัดทีมงานร่วมลงพื้นที่กับทีมงานของกระทรวงอุตสาหกรรม โดยใช้เครือข่าย ศูนย์ปฏิบัติการอุตสาหกรรม 4.0 สู่นาคต (Industry transformation center: ITC) ในระดับภาคและจังหวัดของกระทรวงอุตสาหกรรมทั่วประเทศ เพื่อให้สามารถพัฒนาและเข้าถึงผู้ประกอบการ SME และผู้ประกอบการ Startup ระดับชุมชนทั่วประเทศ

2.4 กลุ่ม Alibaba จะร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในการจัดทำ Thailand tourism platform สำหรับประเทศไทยโดยเฉพาะ เพื่อจัดกิจกรรมด้านการตลาดร่วมกันบนออนไลน์แพลตฟอร์มที่สามารถเชื่อมโยงกับสื่อและช่องทางต่าง ๆ ของ ททท. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองและการท่องเที่ยวในระดับชุมชน เช่น การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเมืองรองและสินค้าชุมชน

2.5 กระทรวงพาณิชย์จะร่วมมือกับอาลีบาบาในการเปิดตัว Thai rice flagship store บนเว็บไซต์ Tmall.com เพื่อเป็นตัวกลางที่จะนำสินค้าเกษตรอย่าง ข้าว และทุเรียน ขายทางออนไลน์ในตลาดจีนเป็นหลัก

โครงการต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น นายแจ็ก หม่า ประธานกรรมการบริหารกลุ่มบริษัทในเครือ Alibaba ได้อ้างว่าความร่วมมือกับไทยตั้งอยู่บนการได้รับผลประโยชน์ทั้ง 3 ฝ่ายร่วมกัน ระหว่าง ผู้บริโภคจีน ไทย และ บริษัท Alibaba และยืนยันว่าเป็นความร่วมมือกันระยะยาว“กลุ่มอาลีบาบายืนยันที่เป็นพันธมิตรในระยะยาวกับประเทศไทยในการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่โลกดิจิทัล”นายแจ็ก หม่า (Thaipublica, 2561)

ในขณะที่ สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ในนามตัวแทนของรัฐบาลได้ตอบสนอง นายแจ็ก หม่า ประธานกรรมการบริหารกลุ่มบริษัทในเครือ Alibaba โดยการศึกษาข้อมูลเปรียบเทียบในระดับภูมิภาคและตัดสินใจที่จะลงทุนสร้าง Smart digital hub ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจภาคตะวันออกหรืออีอีซีและมีความเชื่อมั่นในนโยบายประเทศไทย 4.0 และอนาคตที่สดใสของเศรษฐกิจไทย

Smart digital hub ที่จะสร้างขึ้นนี้ นับเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยเชื่อมโยง SMEs ไทยในทุกกระดับ ทุกท้องถิ่น รวมถึง กลุ่ม OTOP และ กลุ่มเกษตรกรทั่วประเทศ ให้สามารถเข้าถึงตลาดจีน

และตลาดโลก ความร่วมมือกับอาลีบาบาที่เกิดขึ้นในวันนี้ เป็นความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อ SMEs และเกษตรกรของไทย ซึ่งจะขยายไปยังอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมอื่น ๆ ในขณะเดียวกันยังจะเป็นแรงเสริมขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ Digital ของไทยด้วย สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ (Salinee Tintumrong, 2561) “Digital hub จะเป็นกลไกสำคัญ ช่วยเชื่อมโยง SME ไทย ในทุกระดับทุกท้องถิ่นให้สามารถถึงตลาดจีนและตลาดโลก “

หลังการลงนามความร่วมมือระหว่างรัฐกับนายเจ็ค หม่า ประธานกรรมการบริหารกลุ่มบริษัทในเครือ Alibaba ได้มีการทดลองจำหน่ายทุเรียนพันธุ์หมอนทอง ได้ถึง 80,000 ลูก ผ่านทางเว็บไซต์ Tmall.com ภายในเวลาเพียง 1 นาที เป็นการจองสินค้าผ่านระบบ Digital บริษัทเครือข่าย Tmall.com จากการทดลองจำหน่ายสินค้าแบบ Smart digital บริษัท Win Chain Supply Chain Management Co.LTD กลุ่มบริษัทในเครือ Alibaba กรุ๊ปของจีน ได้ดำเนินการขับเคลื่อนภารกิจในการรวบรวมสินค้าและได้ประสานกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีกรมส่งเสริมสหกรณ์ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน การหารือ และเจรจาการค้าร่วมกับตัวแทนสหกรณ์

โดยตัวแทนของ Alibaba ได้เสนอทำธุรกิจซื้อขายทุเรียนกับสหกรณ์โดยตรงโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยคาดหวังที่จะได้ผลไม้มี่มีคุณภาพตามมาตรฐาน เพื่อทางบริษัทจะนำไปขายทางออนไลน์และร้านสะดวกซื้อที่เป็น เครือข่ายตั้งอยู่ในเมืองต่าง ๆ ของจีน โดยมีการดำเนินการดังนี้ (ข่าวสดออนไลน์, 2561)

1. กรมส่งเสริมสหกรณ์พร้อมด้วยกงสุล (ฝ่ายเกษตร) ณ นครเซี่ยงไฮ้ ได้นำผู้แทนของบริษัท Alibaba ลงพื้นที่ผลิตทุเรียน โดยการเยี่ยมชมกระบวนการผลิตผลไม้มี่คุณภาพ GAP เริ่มตั้งแต่การบริหารจัดการในแปลงของสมาชิกสหกรณ์และดูกระบวนการรวบรวมผลไม้มี่ การคัดเกรด การบรรจุและขนส่งสินค้าของสหกรณ์

2. มีการเจรจาการค้าร่วมกับกับสหกรณ์ 5 แห่ง ในภาคตะวันออก ได้แก่

- 2.1 สหกรณ์นิคมวังไทร จำกัด จังหวัดระยอง
- 2.2 สหกรณ์นิคมชุมแสงจันทร์ จำกัด จังหวัดระยอง
- 2.3 สหกรณ์การเกษตรมะขาม จำกัด จังหวัดจันทบุรี
- 2.4 สหกรณ์การเกษตรเขาสมิง จำกัด จังหวัดตราด
- 2.5 สหกรณ์ส่งเสริมธุรกิจการเกษตร จำกัด จังหวัดตราด

สำหรับกรอบความร่วมมือที่ Alibaba มีข้อตกลงกับรัฐบาลไทยคือ การซื้อขายผลไม้มี่ 5 ชนิด ได้แก่ ทุเรียน มังคุด ลำไย มะพร้าวและเสาวรส ในระยะแรกบริษัท Alibaba จะสั่งซื้อทุเรียนก่อนผลไม้มี่ชนิดอื่นและคาดว่าจะเริ่มซื้อขายได้ในปีหน้า (2562) โดยจะมีกระบวนการดังนี้

1. สหกรณ์ที่เป็นคู่ค้าจะทำหน้าที่ในการรวบรวมสินค้า โดยจะต้องดำเนินการการคัดคุณภาพสินค้า

2. บริษัทในเครือของ Alibaba จะเข้ามาบริหารจัดการด้าน Logistics ตั้งแต่จุดรวบรวมของสหกรณ์

3. หลังจากรวบรวมสินค้า สหกรณ์จะต้องดำเนินการส่งสินค้าถึงปลายทางไม่เกิน 7 วัน ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องยอมรับการสูญเสียของสินค้าไม่เกิน 10% ของปริมาณการส่งออกในแต่ละครั้ง สำหรับวิธีการชำระเงินมีการตกลงชำระเงินค่าสินค้าล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 20% ของการทำสัญญาในแต่ละช่วงและเมื่อส่งมอบสินค้าแล้วทางบริษัทจะชำระเงินทั้งหมดทันที (ข่าวสดออนไลน์, 2561) บทวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี ซึ่งก็คือนโยบายมหานครผลไม้ของโลก (Chanthaburi fruit capital of the world) มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. การวิพากษ์อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ที่อยู่เบื้องหลังนโยบาย (Crique of ideology)

เมื่อวิเคราะห์อุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังนโยบายมหานครผลไม้ของโลก จะพบว่ามียุทธศาสตร์เป็นอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ อย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้จากการประกาศจุดยืนของ แจ็ค หม่า ในการลงนาม MOU กับประเทศไทยเมื่อวันที่ ผ่านมา ได้ประกาศสนับสนุนโลกาภิวัตน์และไม่เห็นด้วยกับสงครามการค้า โดยมีความเชื่อว่าเศรษฐกิจทุนนิยมทำเป็นระบบกลไกที่มีการแข่งขันในตลาดอย่างเป็นธรรมชาติ แม้ว่าจะมีความขัดแย้งระหว่างรัฐ ดังเช่นกรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับแนวทางการเมืองระหว่างประเทศจีนและประเทศสหรัฐอเมริกา ระบบเศรษฐกิจมีวิวัฒนาการตลอดเวลา ดังนั้นกลไกตลาดจึงเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจได้ ดีกว่าการดำเนินการโดยรัฐ

อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ดังกล่าว ไม่ได้สะท้อนให้เห็นโลกแห่งความเป็นจริง โดยจะเห็นได้ประเด็นด้านพฤติกรรมกรรมกรแลกเปลี่ยนอย่างเสรีและมีความเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงมีบางสิ่งที่ถูกปกปิดไว้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “เป็นมายาภาพที่สร้างขึ้นมาเพื่อกลบเกลื่อนภาวะความเหลื่อมล้ำ” ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ นำมาสู่วัฏจักรการผลิตและราคา แรงงานและค่าจ้าง ที่ไม่เท่าเทียมกัน

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีโซ่กลไกตลาดแต่มีกลไกอื่นในห่วงโซ่สินค้าทุเรียน เช่น การผูกขาดของนายทุนหรือส่งออก ที่นำมาสู่การขยายตัวของผลกำไร การหิบบลยผลประโยชน์ ดังจะเห็นจากการสั่งซื้อทุเรียนที่จำหน่ายในเว็บไซต์อาลีบาบา 80,000 ลูก มีน้ำหนักเพียง 240 ตัน เป็นปริมาณการสั่งซื้อปกติ “ไม่น่าตื่นเต้น” เพราะการซื้อขายในตลาดโดยปกติจะมีการส่งออกทุเรียนกว่า 100 ตัน/วัน ปริมาณตู้ละ 20 ตัน รวมทั้งหมด 2,000 ตัน/วัน โดยทุเรียนมีน้ำหนักเฉลี่ยลูกละ 3 กิโลกรัมอยู่แล้ว การซื้อทุเรียนที่เพิ่มขึ้นเป็นไปตามปกติ โดยเป็นราคาของพ่อค้ารายใหญ่ตามกลไกของตลาด (มณฑล ปรวิวัฒน์, 2561)

2. การวิพากษ์ความไม่สอดคล้องทางสังคม (Social relevancy) ของนโยบาย

จากการวิเคราะห์พบว่า กลไกหลักในการขับเคลื่อนนโยบายมหานครผลไม้ของโลก คือ เกษตรแปลงใหญ่ และ Smart digital โดยใช้สหกรณ์นั้นไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ความเป็นจริงของตลาดทุเรียนในจังหวัดจันทบุรี

สำหรับนโยบายการผลิตเกษตรแปลงใหญ่ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัญหาในการผลิตแบบแปลงใหญ่ของชาวสวนคือความเข้มแข็งทั้งในการบริหารและการจัดการผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งความชัดเจนในด้านโครงสร้างในการบริหารที่จะต้องมีผู้จัดการแปลง เนื่องจากการรวมกลุ่มผลิตแบบแปลงใหญ่มีการผสมผสานกันระหว่างชาวสวนรายใหญ่และชาวสวนรายย่อย

ความแตกต่างของกลุ่มชาวสวนจะนำมาสู่ความแตกต่างและบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม และอาจจะนำมาซึ่งปัญหา เพราะเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวสวนที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกันต้องมีกระบวนการผลิตที่คล้ายคลึงกัน นอกจากการผลิตแล้วชาวสวนที่เป็นสมาชิกกลุ่มจะต้องมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางการผลิตหรือมีการประชุมหารือในกระบวนการผลิตอย่างสม่ำเสมอ แต่การประชุมเกี่ยวกับกระบวนการผลิตอาจเป็นปัญหาอุปสรรคของการผลิตแปลงใหญ่เพราะสมาชิกหรือประชากรผลิตทุเรียนเรียน ส่วนใหญ่เป็นชาวสวนรายย่อยดังที่ได้กล่าวมาแล้วอีกทั้งส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือน การประชุมสมาชิกอาจใช้เวลานานย่อมส่งผลกระทบต่อการผลิต

นอกจากนั้นหากมีปัจจัยด้านเงินทุนสนับสนุนการผลิตที่มีการกู้เงินเพื่อเป็นเงินทุนในการพัฒนาและการผลิตหากสมาชิกในกลุ่มขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันจะทำให้สมาชิกไม่ยอมค้าประกันซึ่งกันและกันย่อมจะเกิดปัญหาในแง่ของการผลิตในอนาคต ซึ่งความไม่ไว้วางใจกันเกิดขึ้นในโครงการเกษตรแปลงใหญ่ในหลายพื้นที่ (ไทยรัฐออนไลน์, 2559)

อีกทั้งการปรับเปลี่ยนแนวทางการขับเคลื่อนการผลิตแบบแปลงใหญ่ที่เกิดขึ้นหลังจากประกาศใช้นโยบายในการขับเคลื่อนการผลิตสินค้าแบบแปลงใหญ่ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการปรับเป้าหมายยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการใหม่โดยเพิ่มเงื่อนไขหลักว่าในการผลิตแบบแปลงใหญ่ต้องมีองค์กรภาคประชาชน สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มองค์กรถาวรมาประกอบประกอบเพื่อให้บริหารจัดการการใหญ่ได้ทุกอย่างมีคุณภาพ อีกทั้งต้องมีตัวชี้วัดเสริมในการตลาดโดยแปลงใหญ่ที่แข็งแกร่งต้องมีศูนย์เรียนรู้เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรเป็นที่ปรึกษาดูแลและให้คำแนะนำ

ดังนั้นนโยบายด้านการผลิตแบบเกษตรแปลงใหญ่ที่มีเงื่อนไขที่ไม่ชัดเจนอีกทั้งมีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนหลักอาจทำให้แปลงใหญ่ไม่อาจพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต และอาจกลายเป็นเพียงนโยบาย“ขายฝัน”ที่ชาวสวนจะลดต้นทุนการผลิตและสามารถกำหนดราคาสินค้าของตนเองได้ นอกจากนั้นแล้วจะเห็นว่าการรวมกลุ่มของชาวสวนมีการผสมผสานระหว่างชาวสวนรายใหญ่และรายย่อย

จะพบว่าชาวสวนรายใหญ่ที่มีความพร้อมด้าน ทุน เวลา และในขณะที่ชาวสวนรายย่อยมี แรงงานครัวเรือนเป็นหลักทำให้มีความเหลื่อมล้ำในด้านแรงงาน ทุน และเวลา โดยชาวสวนราย ใหญ่อาจจะเป็นรับบทบาทเป็น “ผู้จัดการแปลง” และ “เป็นผู้เสียดุล” ในระยะเริ่มต้นการผลิตแบบ แปลงใหญ่อาจขับเคลื่อนไปได้เช่นเดียวกับระบบสหกรณ์แต่ในอนาคตจะนำมาสู่ปัญหาความ เหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมทั้งในด้านการผลิต คุณภาพสินค้า รวมถึงโอกาสต่าง ๆ ในทาง การค้า

สำหรับนโยบายด้านการตลาดและการค้า แบบ Smart digital

ความไม่สอดคล้องทางสังคม (Social relevancy) ของนโยบายจะเห็นได้ว่ากลุ่ม Alibaba เป็นกลุ่มนายทุนสามารถเข้าถึงทุนได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยปรากฏในรูปของการตั้งราคาสินค้า ทุเรียน การกำหนดคุณสมบัติของสินค้า กฎเกณฑ์และเงื่อนไข ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อกิจการของกลุ่ม Alibaba สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ มหานครผลไม้ของโลก ของรัฐบาลที่ ให้ความสำคัญคือรายได้มวลรวมของประเทศ (Gross domestic product: GDP) มากกว่ารายได้ต่อ หัวของประชากร (Per capita GNP) จึงเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่ม Alibaba ซึ่งเป็นบริษัทข้ามชาติ และมีชื่อเสียงระดับโลกผนวกอำนาจของตนเข้ากับ “อำนาจตลาด” จนกลายเป็นอำนาจที่ครอบงำ เศรษฐกิจท้องถิ่น และเข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของชาติภายใต้การบริหารงาน ของรัฐบาล คสช. โดยการเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือการค้าสินค้าสินค้าเกษตรซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาล เผชิญอยู่ตลอดเวลา

ในขณะที่จังหวัดจันทบุรีมีกลุ่มชาวสวนรายย่อยจำนวนมากในระยะเริ่มต้นไม่สามารถ เข้าถึงระบบการค้า Digital ได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่ชาวสวนรายใหญ่อาจสามารถพัฒนาเข้าสู่ ระบบ Smart Digital ได้รวดเร็วกว่า “อยากขายบ้างแต่ไม่รู้จะเริ่มอย่างไร” (ชาวสวนรายย่อย , นามสมมติ, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2561)

จังหวัดจันทบุรีมีชาวสวนรายย่อยจำนวนมากทำให้ปริมาณสินค้าที่มีคุณสมบัติต่ำกว่า เกณฑ์การส่งออกมีจำนวนมาก เช่น ทุเรียนตกลู ทุเรียนเปลือกแปก จึงทำให้ทุเรียนส่งขายให้กับ กลุ่ม Alibaba จะมีกลุ่มชาวสวนรายใหญ่และรายย่อยที่ผลิตเพื่อการส่งออกเช่นเดิม ส่วนชาวสวน รายย่อยที่มีจำนวนมากจะไม่ได้รับประโยชน์จากการค้าในตลาด Smart Digital

นอกจากนี้มาตรการในการรวบรวมสินค้าทุเรียนของกลุ่ม Alibaba จะใช้สหกรณ์เป็น กลไกหลักในการส่งทุเรียนให้ได้คุณภาพมาตรฐานนั้น พบว่าเป็นมาตรการที่ไม่สอดคล้องกับสภาพ ความเป็นจริงของสหกรณ์ในจังหวัดจันทบุรี กล่าวคือ สหกรณ์มีบทบาทเป็นผู้ให้กู้เงินเป็นสำคัญ

ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีทักษะในการเป็นพ่อค้ามืออาชีพ รวมถึงความพร้อมเกี่ยวกับปัจจัยการ เป็นผู้รวบรวมทุเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในที่สุดแล้วสหกรณ์ก็จะนำไปขายให้กับพ่อค้า

คนกลางอีกทอดหนึ่ง การขับเคลื่อนสินค้าห่วงสินค้าทุเรียนในระดับโลกของจังหวัดจันทบุรี ภายใต้ระบบของกลุ่ม Alibaba จึงอาจจะไม่ค่อยราบรื่นนัก (ธนภณ แสงสด, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2556)

แต่ที่ผ่านมามีความขัดแย้งในการปฏิบัติงานระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นและข้าราชการส่วนภูมิภาคที่ปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ โดยจะพบว่าที่ผ่านมามีทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีถูกส่งออกในต่างประเทศ จนกระทั่งมีการลงนามข้อตกลง MOU ระหว่างรัฐ ในปี 2546 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามจะพบว่าสินค้าทุเรียนมีการผลิตขึ้นในหลายประเทศและมีการส่งออกเช่น ประเทศเวียดนาม กัมพูชา ออสเตรเลีย นำมาสู่การแข่งขัน ทำให้การส่งออกทุเรียนเพื่อการแข่งขัน โดยเฉพาะระหว่างปี พ.ศ. 2558 มีการขายกึ่งจำนวน 5 แสนกึ่ง และเพิ่มขึ้นทุกปี (สุทัศน์ ละมุล, สัมภาษณ์, 27 สิงหาคม 2560)

ในขณะที่ข้าราชการภูมิภาคยังไม่ได้เข้ามาสนับสนุนอย่างเต็มที่ สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐกล่าวคือ การมีข้อจำกัดในการคิดนอกกรอบ (Think out of the box) มีลักษณะของการปฏิบัติงานแบบรอรับการสั่งการตามสายบังคับบัญชา (Top down) ทำให้ประสบปัญหาด้านประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน นอกจากนั้นแล้วการโยกย้าย ตำแหน่งข้าราชการของรัฐบ่อยครั้งยังส่งผลกระทบต่อนโยบายไม่มีความชัดเจน รวมถึงรูปแบบการจัดการส่งเสริมการจัดงานทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทำให้การจัดงานไม่มีความต่อเนื่อง

3. การวิพากษ์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (Future impact)

สำหรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (Future impact) จะพบว่า การขับเคลื่อนการซื้อขายแบบ Smart Digital เป็นการสั่งซื้อสินค้าและขายออนไลน์ที่ช่วยให้ระบบการค้ากว้างไกลและรวดเร็ว แต่เป็นการสั่งซื้อสินค้าผ่านคนกลาง กลุ่ม Alibaba จะเป็นคนกลางในการขายสินค้าจากแหล่งผลิตสู่ผู้บริโภค

จากกระบวนการดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อพ่อค้า/นายทุนที่มีได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายหรือกลุ่มที่มีทุนน้อยมิได้รับความสะดวกจากภาครัฐหรือในทำนองเดียวกันรัฐอาจจะเพิ่มความเข้มงวดในการตรวจสอบมากขึ้นและทำให้การปฏิบัตินโยบายแบบ 2 มาตรฐาน (Double standard) คาดว่าจะนำมาสู่การผูกขาดทางการค้า

ดังนั้นรัฐบาลจึงควรส่งเสริมและให้ความสำคัญกับตลาดการค้าภายในประเทศให้มากยิ่งขึ้น เพราะที่ผ่านมารัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอในการควบคุมการตลาดภายนอกประเทศดังจะเห็นว่าที่ผ่านมารัฐมีมาตรการในการควบคุมทั้งการผลิตและการส่งออกแต่ยังคงได้รับเรื่องร้องเรียนตลอดมา อีกทั้งที่ผ่านมารัฐไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือในตัวสินค้า ดังนั้นรัฐจึงควรใช้อำนาจอย่างเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง

จากกระแสการบริโภคทุเรียนอย่างกว้างขวางและการบริโภคทุเรียนโดยทั่วไปมีการบริโภคผ่านสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า ทั้งชาวสวนซึ่งเป็นผู้ผลิตทุเรียนส่วนใหญ่และผู้บริโภคชาว

ไทยส่วนใหญ่ไม่สามารถพิจารณาได้ว่า ทูเรียนสุข ทูเรียนร่อย ทูเรียนแต่ละประเภทมีลักษณะ
อย่างไร การปอกทูเรียนสามารถทำอย่างไรได้บ้าง เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อทูเรียนได้รับการสถาปนาเป็น “ราชาแห่งผลไม้ของไทย” และในปัจจุบันมี
ชื่อเสียงในระดับโลก แต่ในส่วนของประเทศไทยยังขาดความรู้เกี่ยวกับ “ราชาแห่งผลไม้” ข้อม
ส่งผลกระทบต่อ “มหานครผลไม้ของโลก”

ดังนั้นรัฐจึงควรมีแนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนในประเทศมีความรู้เกี่ยวกับการ
บริโภคทูเรียน หรือ รู้จักทูเรียนที่ถูกต้อง

บทที่ 6

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทสรุปข้อค้นพบจากการวิจัย

คุณลักษณะในหัวข้อเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่มูลค่าของผลไม้ภาคตะวันออก: ศึกษากรณีทุเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อรูปห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี และเพื่อวิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองโดยผลการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การก่อรูปห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่าการก่อรูปห่วงโซ่มูลค่าดังกล่าวเกิดขึ้นมาในกระบวนการพัฒนาทุนนิยมที่เป็นบริบทในเชิงประวัติศาสตร์ของตลาดทุเรียนในจังหวัดจันทบุรี กล่าวคือแต่เดิมนั้นทุเรียนจันทบุรีเป็นผลไม้ที่ได้มาจากการเก็บของป่า ต่อมาเมื่อทุเรียนได้รับความนิยมในการบริโภคจึงเริ่มมีการเพาะปลูก และนำไปสู่การผลิตเพื่อขีฟ

ดังนั้นจำนวนผลผลิตมากเกินกว่าการบริโภคชาวบ้านท้องถิ่นจึงได้กลายเป็นสินค้าออกไปแลกเปลี่ยนสินค้าและขายในตลาดธรรมชาติ รวมถึงการนำทุเรียนมอบเป็นของกำนัลให้เจ้าหน้าที่รัฐ

การผลิตทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีเพื่อขายหวังเข้าสู่ตลาดเป็นลักษณะทั่วไป (Generalized commodity production) นั้น เกิดขึ้นหลังสงครามเอเชียมหาบูรพา การผลิตทุเรียนเพื่อขายดังกล่าว ต้องการตลาดรองรับทั้งตลาดธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิม กับตลาดทางการที่มีการจัดตั้งขึ้นมาใหม่ ได้แก่ ตลาดทุ่งนาเชย ตลาดเนินสูง ตลาดปากแซง เป็นต้น

การขยายตัวของตลาดการค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีที่ได้ก่อรูปห่วงโซ่มูลค่าในระยะแรกเป็นห่วงโซ่มูลค่าที่เน้นภายในประเทศ แต่หลังจากการลงนามกรอบความตกลงเขตการค้าเสรี (Free trade area: FTA) ในปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน (2559) แล้วทุเรียนจันทบุรีได้ถูกผนวกเข้าในห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก

กระบวนการห่วงโซ่มูลค่าระดับโลกของทุเรียนจันทบุรีขั้นตอนสำคัญคือ การจัดเตรียมแปลงทุเรียน การจัดซื้อกิ่งทุเรียน การปลูกทุเรียน การบริหารจัดการแปลง การเก็บเกี่ยว

การขายผลผลิต กระบวนการของห่วงโซ่สินค้าดังกล่าวมีลักษณะที่สำคัญ คือ ชาวสวนยังคงเป็นแรงงานหลัก มีการว่าจ้างแรงงานไทยและแรงงานข้ามชาติมาสนับสนุน เพื่อผลิตสินค้าส่งออก การผลิตทุเรียนส่งออกก่อให้เกิดการลงทุนการผลิต เช่น การผลิตสินค้านอกฤดูที่นำมาสู่มูลค่าทางการค้าทุเรียนที่สูงกว่าทุเรียนโดยปกติที่ขายทั่วไปในช่วงฤดูกาล โดยกระบวนการผลิตที่เป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้า

ได้แก่ การปรับปรุงแปลงปลูก การใช้ปัจจัยสนับสนุนการผลิต เช่น การใช้สารเคมี เครื่องมือ เครื่องจักร เมื่อเข้าสู่ระยะการเก็บเกี่ยวสินค้าจะถูกส่งขายในตลาดระดับท้องถิ่นในประเทศและตลาดต่างประเทศ โดยกระบวนการที่ชาวสวนสามารถขายได้จากในสวนที่มีพ่อค้าเข้ามาเก็บเกี่ยวโดยตรง และการค้านอกสวนที่ชาวสวนได้ดำเนินการเก็บเกี่ยวและนำออกขายในตลาดทางการและไม่เป็นทางการ การขายสินค้าซึ่งนอกจากการขายในตลาดทั่วไปแล้วยังมีการขายตรงผ่านสื่อสังคมออนไลน์

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษา พบว่า

ห่วงโซ่สินค้าของทุเรียนจังหวัดจันทบุรีแต่เดิมที่ประกอบด้วย ชาวสวน แรงงาน พ่อค้ารวบรวม นายทุนในประเทศและผู้บริโภค แต่หลังจากที่ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนได้ขยายไปสู่ระดับโลก โดยการลงนามข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน จึงนำมาสู่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการที่เชื่อมโยงระหว่างห่วงโซ่สินค้าในระดับท้องถิ่นสู่ตลาดโลก

ทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรีมีผู้กระทำการเพิ่มขึ้นประกอบด้วย ชาวสวนรายย่อย ชาวสวนรายใหญ่ แรงงานชาวไทย แรงงานข้ามชาติ พ่อค้าถึงทุเรียน พ่อค้าสินค้าปัจจัยการผลิต พ่อค้ารวบรวม พ่อค้าส่งออกชาวไทย พ่อค้าส่งออกชาวจีน และภาครัฐและข้าราชการ

โดยเราสามารถจำแนกความสัมพันธ์ของผู้กระทำการออกได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวสวนทุเรียนรายย่อย กลุ่มแรงงาน กลุ่มนายทุนและกลุ่มรัฐและข้าราชการ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนจังหวัดจันทบุรี เผยให้เห็นบทบาทที่สัมพันธ์ในเชิงอำนาจ ดังนี้

2.1 กลุ่มชาวสวนทุเรียนรายย่อย สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ผลิตเพื่อการส่งออกและกลุ่มที่ผลิตเพื่อขายทั่วไป สำหรับบทบาทในขั้นการผลิต สามารถจำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ

ปัญหาเกี่ยวกับสินค้าปัจจัยการผลิต การผลิตทุเรียนของชาวสวนรายย่อยโดยทั่วไปมีการผลิตแบบผสมผสานเน้นการพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลักมีการลงทุนต่ำส่งผลให้สินค้าส่วนใหญ่มีคุณภาพดีเยี่ยมเพียงบางส่วนที่ส่งขายในตลาดส่งออกได้ ส่วนชาวสวนรายย่อยที่ผลิตเพื่อการส่งออกมีการลงทุนการผลิตมากกว่า กล่าวคือ มีการใช้สารเคมี มีการใช้แรงงาน มีการปรับปรุง

การแปลงปลูกเพื่อที่จะผลิตสินค้าตามเกณฑ์มาตรฐานการส่งออกที่จะทำให้สามารถขายได้ในราคาสูง การลงทุนในการผลิตทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างชาวสวนรายย่อยกับพ่อค้าขายสินค้าปัจจัยการผลิตนอกจากมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชาวสวนยังได้รับส่วนลดราคาสินค้าเป็นพิเศษ

ในด้านแรงงานสนับสนุนการผลิต แรงงานชาวไทยที่ทำงานในสวนทุเรียนและมีความเชี่ยวชาญหาได้ยากขึ้นจึงมีการจ้างแรงงานข้ามชาติบางรายมีการจ้างแรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายที่มีค่าจ้างถูก จะถูกขูดรีดแรงงานเพราะเป็นแรงงานที่ผิดกฎหมายต้องคอยหลบซ่อนเจ้าหน้าที่รัฐ

ชาวสวนที่ไม่มีแรงงานประจำอาจจ้างแรงงานภายนอกมาสมทบ การจ้างแรงงานภายนอกอาจต้องแข่งชิงกับ บางรายเสนอค่าจ้างสูงเพื่อจูงใจให้แรงงานเข้ามาทำงานที่เร่งด่วน ชาวสวนที่ถูกช่วงชิงแรงงานจึงต้องติดต่อแรงงานรับจ้างรายใหม่หรืออาจใช้แรงงานในครัวเรือนทดแทน

การผลิตสินค้าในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกมีการผลิตซับซ้อนทำให้ชาวสวนต้องใช้เวลาในการผลิตมากขึ้นชาวสวนที่เพื่อการส่งออกจะกู้ยืมจากสถาบันการเงินธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

หลังเสร็จการเก็บเกี่ยวชาวสวนจะนำดอกผลไปชำระหนี้ธนาคารฯ และจะดำเนินการกู้ใหม่ในฤดูกาลต่อไป ส่วนชาวสวนรายย่อยทั่วไปไม่สามารถกู้เงินจากสถาบันการเงินเพราะมีรายได้จากการค้า (รายรับ) ไม่เพียงพอกับรายจ่ายทำให้บางรายใช้วิธีกู้ยืมจากร้านขายปัจจัยการผลิต เช่น การนำสินค้าไปใช้และผ่อนชำระพร้อมดอกเบี้ยให้แก่ร้านค้าหลังเก็บเกี่ยวสินค้า

ส่วนบทบาทในขั้นการค้าชาวสวนรายย่อยซึ่งถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม จึงมีผลผลิตที่แตกต่างกัน ชาวสวนที่ผลิตเพื่อการส่งออกมีการนับวันหลังดอกบานจึงประเมินระยะการเก็บเกี่ยวสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้ ส่วนสินค้าของชาวสวนรายย่อยทั่วไปไม่ได้ใช้การนับวันระยะการเก็บเกี่ยวจึงคลาดเคลื่อนและมีสินค้าด้อยคุณภาพมาก ทำให้พ่อค้าอาศัยทุเรียนด้อยคุณภาพจากสวนของชาวสวนรายย่อยในการทำตลาด

2.2 บทบาทของชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ ในการผลิตทุเรียนในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกส่วนใหญ่มีเป้าหมายผลิตเพื่อการส่งออกจึงมีการลงทุนสูง ทั้งการจัดการแปลง การใช้กิ่งพันธุ์ที่มีคุณภาพ การใช้สารเคมีสนับสนุนการผลิตจำนวนรวมถึงการใช้เครื่องมือ เครื่องจักร รวมถึงแรงงานที่ใช้ในการผลิต ชาวสวนรายใหญ่มีพื้นที่การผลิตขนาดใหญ่และมุ่งหมายผลิตเพื่อการส่งออก พ่อค้าหลายกลุ่มได้ให้ความสนใจกลุ่มชาวสวนรายใหญ่เพราะหากขายสินค้าให้แก่ชาวสวนรายใหญ่ได้มากจะได้คำตอบแทนจากบริษัทต้นทางเพิ่มขึ้น

ในด้านแรงงานสนับสนุนการผลิต จะพบว่า แรงงานชาวไทยที่มีความเชี่ยวชาญมีจำนวนน้อยชาวสวนจึงต้องจ้างแรงงานข้ามชาติจำนวนมาก ชาวสวนจะควบคุมการผลิตเองแต่บาง

รายจำเป็นต้องมอบให้แรงงานชาวไทยมากำกับดูแลแรงงานข้ามชาติอีกทอดหนึ่ง ชาวสวนรายใหญ่อาจจึงต้องจ้างแรงงานชาวไทยที่มีความสามารถในราคาสูงกว่าแรงงานทั่วไปรวมทั้งมอบสิทธิพิเศษเพื่อการจูงใจ

หลังจากผลิตสินค้าได้ตามเกณฑ์ชาวสวนรายใหญ่สามารถเลือกขายสินค้าให้กับพ่อค้า โดยส่วนใหญ่จะเลือกขายให้กับพ่อค้าประจำเพราะแต่ถ้าพ่อค้าให้ราคาต่ำกว่าพ่อค้าไม่ประจำ ชาวสวนสามารถขายให้กับพ่อค้ารายอื่นที่ให้ราคาสูงกว่าได้ แต่โดยทั่วไปพ่อค้าจะยอมให้ราคาตามที่ชาวสวนต้องการเพราะการได้สินค้าจากชาวสวนรายใหญ่ช่วยลดต้นทุนของพ่อค้าทำให้ไม่ต้องตระเวนรวบรวมสินค้าจากสวนอื่นและยังทำให้รวบรวมทุเรียนส่งออกปลายทางได้เร็วขึ้น

2.3 บทบาทในการผลิตทุเรียนของแรงงานชาวไทย แรงงานชาวไทยส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์ในการทำสวนหากเป็นแรงงานที่เชี่ยวชาญอาจได้รับการจ้างงานแบบรายเดือน ได้รับมอบหมายจากชาวสวนให้ดูแลการผลิตและแรงงานข้ามชาติ นอกจากนั้นอาจได้รับสวัสดิการ เช่น เบี้ยขยัน ค่าตอบแทน

ส่วนแรงงานทั่วไปได้รับการจ้างเป็นรายวัน ไม่มีสวัสดิการอื่นๆ จึงทำให้แรงงานชาวไทยไม่นิยมทำงานในสวน ส่วนแรงงานภายนอกเป็นแรงงานเชี่ยวชาญ เช่น แรงงานโยงผลทุเรียน แรงงานตัดหญ้า แรงงานพ่นปุ๋ย-ยา อาจเป็นชาวสวนรายย่อยจะรับจ้างทั่วไป แรงงานประเภทนี้เป็นแรงงานสนับสนุนให้กับสวนที่ไม่มีแรงงานประจำในช่วงงานเร่งด่วน โดยเฉพาะในที่ต้องมีการโยงผลทุเรียน ชาวสวนมีความต้องการแรงงานโยงผลทุเรียนทำให้มีการแย่งชิงแรงงานระหว่างชาวสวน ซึ่งแรงงานภายนอกสามารถเรียกค่าจ้างในอัตราสูงได้ด้วย

2.4 บทบาทในการผลิตทุเรียนของแรงงานข้ามชาติ แรงงานข้ามชาติที่ทำงานในสวนทุเรียนเป็นแรงงานข้ามชาติจากประเทศกัมพูชา ลาว พม่า ที่มีทั้งแรงงานผิดกฎหมายและแรงงานที่ถูกกฎหมาย แรงงานที่ผิดกฎหมายจึงต้องทำงานหนักและได้รับค่าจ้างต่ำ บางรายนอกจากทำงานตามคำสั่งของนายจ้างแล้วต้องทำงานตามคำสั่งของแรงงานชาวไทย

อาจถูกแรงงานไทยเอาเปรียบแรงงานโดยมอบงานในส่วนของตนเองให้แรงงานข้ามชาติทำแทน นอกจากนั้นต้องหลบซ่อนเพื่อมิให้เจ้าหน้าที่จับกุมส่งกลับประเทศ แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ต้องการเป็นแรงงานที่ถูกกฎหมายแต่เป็นเพราะการดำเนินการต้องขอความอนุเคราะห์จากนายจ้างให้จ่ายค่าดำเนินการให้ก่อน โดยการหุบยืมจากนายจ้างหลังจากนั้นจึงทำงานใช้หนี้ ภายหลัง อีกทั้งใช้เวลาดำเนินการมากกว่า 2 วัน จึงทำให้เป็นปัญหาในการจดทะเบียน

แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่ต้องการทำงานในสวนใหญ่เพราะมีการแบ่งงานกันทำงานที่ทำจึงไม่หนักอีกทั้งมีเครื่องทุ่นแรง แรงงานข้ามชาติที่หนีเข้าเมืองผิดกฎหมายจะไม่สามารถเลือกงานหรือรายได้ได้เพราะอาจถูกจับกุมและส่งตัวกลับประเทศ แรงงานผิดกฎหมายส่วนใหญ่หลบซ่อนตัวและทำงานในสวนรายย่อย การทำงานหนักและหลากหลายในสวนรายย่อยทำให้ชาวสวน

รายใหญ่บางรายช่วงชิงตัวแรงงานข้ามชาติจากสวนรายย่อยเพราะแรงงานจะมีความสามารถและการทำงานได้หลากหลาย

2.5 บทบาทในสนับสนุนการผลิตทุเรียนของพ่อค้ากิ่งทุเรียน พ่อค้ากิ่งทุเรียนอาจเป็นชาวสวนที่เรียนรู้วิธีการทาบกิ่งและขายให้แก่ชาวสวนรายอื่น ๆ หลังจากมีการค้าทุเรียนในห่วงโซ่สินค้าระดับโลกการเก็บเกี่ยวทุเรียนส่งออกตลาดต่างประเทศทำให้ทุเรียนในประเทศมีปริมาณน้อยแต่ความต้องการกิ่งทุเรียนที่เพิ่มขึ้น

พ่อค้าต้องแข่งขันเมล็ดทุเรียนเพื่อนำมาเป็นต้นตอ โดยมีการรวบรวมเมล็ดทุเรียนจากพ่อค้าแปรรูป การรวบรวมจากพ่อค้าเมล็ดทุเรียนที่ได้เก็บเมล็ดมาจากป่าจังหวัดปัตตานีรวมถึงเมล็ดทุเรียนป่าจากประเทศกัมพูชาและลาวจนทำให้เมล็ดทุเรียนมีราคาสูงขึ้น

หลังจากได้เมล็ดมาเพาะพันธุ์พ่อค้ากิ่งทุเรียนจะบำรุงโดยจะใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปี จึงมีการทาบกิ่งและส่งขายในตลาดขายกิ่งพันธุ์ที่มีอยู่ทั่วไป การเติบโตของตลาดทุเรียนส่งผลกระทบการแข่งขันของกลุ่มพ่อค้ากิ่งทุเรียนบางรายขายกิ่งทุเรียนในสื่อสังคมออนไลน์

2.6 บทบาทในการสนับสนุนการผลิตทุเรียนของพ่อค้าปัจจัยการผลิต พ่อค้าปัจจัยการผลิตจะขายปัจจัยการผลิตให้แก่ ปุ๋ย สารเคมี และเครื่องมือเครื่องจักร แก่ชาวสวน ที่ผ่านมามีทั้งร้านขนาดใหญ่และเล็กซึ่งตั้งอยู่ในที่ชุมชนทำให้ชาวสวนซื้อสินค้าได้ง่ายขึ้นได้รับการรับรองจากกรมวิชาการเกษตรในปี 2548 จำนวน 48 ร้านค้า ต่อมาในปี 2559 เพิ่มขึ้นกว่า 90 ร้านค้า

พ่อค้าปัจจัยการผลิตจะแข่งขันโดยมอบสิทธิพิเศษ เช่น การลดราคาค่าสินค้า การชำระเงินพร้อมดอกเบี้ยภายหลังการเก็บเกี่ยวสินค้าโดยเฉพาะชาวสวนที่เป็นลูกค้าประจำจะได้รับสิทธิพิเศษอื่นๆ เช่น ของที่ระลึก การเชิญมาร่วมงานเลี้ยงหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต เป็นต้น

2.7 บทบาทในด้านการผลิตและค้าทุเรียนของพ่อค้ารวบรวม พ่อค้ารวบรวมในจังหวัดจันทบุรีสามารถจำแนกออกได้เป็น พ่อค้ารวบรวมรายย่อย และพ่อค้ารวบรวมตัวแทนของนายทุน พ่อค้ารวบรวมอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า“มือปิ่นรับจ้าง” ส่วนใหญ่พ่อค้ารวบรวมจะมีข้อมูลสินค้า พ่อค้ารวบรวมจะมีบทบาทในการรวบรวมสินค้าขึ้นต้นจากแหล่งผลิตส่งต่อไปกับพ่อค้าส่งออกในและต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะตัดทุเรียนตามคำสั่งของพ่อค้าส่งออก หลังจากเก็บเกี่ยวสามารถส่งให้กับตลาดธรรมชาติ และส่งส่งออก

ส่วนพ่อค้ารวบรวมตัวแทนของนายทุน จะมีแผง หรือลังสำหรับรวบรวมทุเรียน เมื่อตัดหรือรับซื้อสินค้าจากพ่อค้ารวบรวมรายย่อยจะคัดแยกทุเรียนก่อนที่จะกระจายสินค้าไปขายช่องทางในการค้าของพ่อค้ากลุ่มนี้ คือ ลังส่งออก ตลาดธรรมชาติ ตลาดชายแดน ตลาดแปรรูปและขายปลีก

นอกจากมีพ่อค้ารวบรวมที่เข้าเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วยังมีพ่อค้าประเภทที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางเรียกว่า “คนโบก” ซึ่งเป็นคนกลางในการรวบรวมสินค้าของชาวสวนส่งขายต่อให้พ่อค้าส่งออกทำ พ่อค้ารวบรวมจึงมีบทบาทในการพิจารณาและกำหนดราคาทุเรียนเบื้องต้น

2.8 บทบาทในด้านการผลิตและค้าทุเรียนของพ่อค้าส่งออกชาวไทย พ่อค้าส่งออกชาวไทยที่ประกอบอาชีพค้าทุเรียนมานาน พ่อค้าอาจมีการจะรับคำสั่งซื้อจากปลายทางโดยเฉพาะตลาดจากประเทศจีน หรืออาจมีตลาดปลายทางอยู่ในประเทศจีน

สำหรับพ่อค้าส่งออกชาวไทยจะมีพ่อค้ารวบรวมตัวแทนและทุนในการประกอบธุรกิจน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับพ่อค้าส่งออกชาวจีน ทำให้พ่อค้าส่งออกชาวไทย มีกลยุทธ์ทำธุรกิจผลไม้หลายชนิดและมีตลาดในการกระจายสินค้าที่หลากหลาย

การรับซื้อทุเรียนส่วนใหญ่จะรับซื้อแตกต่างจากการซื้อตามแบบของพ่อค้าส่งออกชาวจีนที่มีพ่อค้าชาวไทยรวบรวมให้ สำหรับการค้าในตลาดส่งออกลักษณะของพ่อค้าส่งออกชาวไทยและพ่อค้าส่งออกชาวจีนจะมีลักษณะคล้ายกันคือมีลูกค้าปลายทางจะสั่งซื้อสินค้า เมื่อได้รับคำสั่งซื้อนายทุนจะรวบรวมคำสั่งซื้อจากนั้นจะส่งต่อให้พ่อค้ารวบรวมต้นทาง(แหล่งผลิต)รวบรวมสินค้าให้ได้ตามจำนวนที่ลูกค้า (ปลายทาง) ต้องการ

2.9 บทบาทในด้านการผลิตและค้าทุเรียนของพ่อค้าส่งออกชาวจีน พ่อค้าส่งออกชาวจีนไม่สามารถรวบรวมทุเรียนได้โดยตรง เนื่องจากมีเงื่อนไขด้านกฎหมายของรัฐ จึงต้องมีชาวไทยเป็นคนกลางในการขับเคลื่อนการทำธุรกิจในประเทศไทย โดยลักษณะของการทำธุรกิจทุเรียนในห่วงโซ่สินค้าทุเรียนคือ การติดต่อซื้อทุเรียนผ่านพ่อค้ารวบรวมชาวไทย เพื่อหวังให้เกิดความร่วมมือในการรวบรวมสินค้าไปส่ง ณ ตลาดปลายทาง พ่อค้าส่งออกชาวจีนจะทำข้อตกลงกับพ่อค้าชาวไทย โดยการสนับสนุนทุน เช่น เงินทุนในการรวบรวมสินค้า เงินทุนในการอนุญาตจัดสร้างและจัดตั้งสิ่งทุเรียน ค่าอุปกรณ์ ค่าจ้างแรงงาน ค่าปัจจัยสนับสนุนอื่น ๆ ทั้งหมดโดยการดำเนินการในชื่อของคนไทย

หลังจากตกลงทำธุรกิจร่วมกันพ่อค้ารวบรวมชาวไทยจะมีบทบาทในการบริหารงานภายใต้การกำกับของพ่อค้าส่งออกชาวจีน จะพบว่าพ่อค้าส่งออกชาวจีนไม่มีความสามารถในการพิจารณาคุณสมบัติเบื้องต้นของทุเรียนทำให้อำนาจในการพิจารณาคุณภาพทุเรียนส่วนใหญ่จะเป็นอำนาจโดยตรงของพ่อค้ารวบรวมชาวไทย

นอกจากการรวบรวมสินค้าโดยผ่านพ่อค้ารวบรวมชาวไทย พ่อค้าส่งออกชาวจีนยังสามารถรวบรวมทุเรียนด้วยตนเองหรือผ่านเครือข่าย พ่อค้าส่งออกชาวจีนที่ทำการค้าทุเรียนในประเทศไทยมานานกว่า 10-20 ปี อาจมีพ่อค้ารวบรวม ชาวสวน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นเครือข่ายทำให้สามารถรวบรวมสินค้าได้ด้วยตนเอง แต่สำหรับการจัดตั้งสถานที่รวบรวมจะใช้ชื่อของ

คนไทย เช่น ลูกจ้าง แรงงานในสิ่ง บางรายอาจมีการแต่งงานกับชาวไทยซึ่งสามารถเอื้ออำนวยต่อการทำธุรกิจการค้า

2.10 บทบาทในด้านการกำกับผลิตและการค้าของภาครัฐและข้าราชการ ในด้านการผลิต พบว่า การทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างประเทศทำให้ชาวสวนพัฒนาการผลิตทุเรียน การพัฒนาการผลิตส่งผลให้เกิดปัญหาด้านคุณภาพสินค้า ภาครัฐจึงได้กำหนดนโยบายควบคุม โดยเจ้าหน้าที่รัฐทำหน้าที่กำกับดูแล เช่น การกำหนดให้การตรวจสอบเคมีตกค้างกำหนดมาตรฐานด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Sanitary and phyto-sanitary standards หรือ SPS) การออกใบรับรองฟาร์มที่มีการทำการเกษตร (หรือการจัดการที่ดี) (Good agricultural practice หรือ GAP)

นอกจากนั้นแล้วยังมีการมาตรการควบคุมด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น การควบคุมด้านการใช้แรงงาน การเก็บเกี่ยวเกี่ยวสินค้า

ส่วนบทบาทของรัฐ และข้าราชการในขั้นการค้า มีการตรวจสอบในระดับการบรรจุสินค้าในระดับการส่งออกมากกว่าจะเป็นการตรวจสอบในระดับทั่วไปเนื่องจากเป็นกระบวนการค้าในระดับห่วงโซ่สินค้าระดับโลก

ลักษณะการดำเนินการของเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นการปฏิบัติงานตามนโยบาย เช่น กำหนดมาตรการการควบคุม การให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ออกใบรับรองสุขอนามัยพืช การมีอำนาจในการจัดการหนังสือรับรองถิ่นกำเนิดและหรือหนังสือรับรองแหล่งกำเนิด (Certificate of origin) หรือ Form E5 เป็นต้น

3. วิพากษ์นโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรี พบว่า

นโยบายด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาภายใต้กรอบนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งมีเป้าหมายไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมีเป้าหมายเพื่อผลักดันให้ประเทศไทยซึ่งมีผลไม้เมืองร้อนจำนวนมากก้าวขึ้นเป็น “มหานครผลไม้ของโลก” (The fruit capital of the world) เพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร แก้ไขปัญหาราคาสินค้าเกษตรผันผวน และส่งเสริมให้ตลาดมีประสิทธิภาพโดยการเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์การค้าผลไม้ครบวงจร ดังนั้นรัฐจึงมีแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะเกี่ยวกับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจังหวัดจันทบุรีที่จะนำไปสู่การผลิตสินค้าคุณภาพระดับโลก 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ แนวทางด้านการผลิตในแบบเกษตรแปลงใหญ่ (Land plot) และ แนวทางด้านการตลาดและการค้า แบบ Smart digital โดยจะเห็นได้ว่าแนวทางดังกล่าวความไม่สอดคล้องทางสังคม (Social relevancy) เมื่อกลุ่ม Alibaba เป็นกลุ่มนายทุนสามารถเข้าถึงทุนได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในส่วนของชาวสวนจังหวัดจันทบุรีมีกลุ่มชาวสวนรายย่อยจำนวนมากในระยะเริ่มต้นไม่สามารถเข้าถึงระบบการค้า Digital ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้สินค้ามีคุณสมบัติต่ำกว่าเกณฑ์การส่งออกจึงทำให้ได้รับประโยชน์จากการค้าในตลาด Smart digital น้อย

อีกทั้งมาตรการในการรวบรวมสินค้าทุเรียนของกลุ่ม Alibaba จะใช้สหกรณ์เป็นกลไกหลักในการส่งทุเรียนให้ได้คุณภาพมาตรฐานนั้น พบว่าเป็นมาตรการที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสหกรณ์ในจังหวัดจันทบุรี ทำให้การขับเคลื่อนสินค้าห้วงสินค้าทุเรียนในระดับโลกของจังหวัดจันทบุรี ภายใต้ระบบของกลุ่ม Alibaba อาจจะไม่ราบรื่น

การอภิปรายผล

จากข้อค้นพบในการศึกษา เรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห้วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออก: ศึกษากรณีทุเรียน ผู้วิจัยพบว่า ห้วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจันทบุรีนั้นมีความแตกต่างจากห้วงโซ่สินค้าในระดับโลกที่ Wallerstein and Hopkins (1986) นำเสนอไว้ ที่สำคัญคือ

1. ห้วงโซ่สินค้าในระดับโลกที่ Wallerstein and Hopkins (1986) เสนอไว้เป็นห้วงโซ่สินค้าในระดับโลกที่เกิดขึ้นเป็นการสะสมทุนแบบทุนนิยม (Capital accumulation of capital) กล่าวคือ ทุนนิยม เป็นระบบที่มีความเข้มแข็งมั่นคงมุ่งแสวงหากำไรในตลาด แบ่งปันส่วนเกินโดยอาศัยกลไกตลาดและขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ ครอบคลุมพื้นที่ที่ยังมีผลกำไร ทั้งมีการหาหนทางใหม่ในการผลิต เพื่อขยายอัตราส่วนกำไรผลกำไรหรือส่วนเกินในระบบทุนนิยมส่วนใหญ่ที่จะได้มาโดยผ่านกระบวนการขูดรีด อย่างน้อย 2 ช่องทาง คือ

1.1 การขูดรีดผ่านชนชั้น โดยเฉพาะการขูดรีดของนายทุนที่มีต่อชนชั้นกรรมาชีพหรือ แรงงาน และ

1.2 การขูดรีดผ่านลำดับชั้นอำนาจในด้านเศรษฐกิจระหว่างส่วนต่าง ๆ ของโลก

กระบวนการห้วงโซ่สินค้าระดับโลกจากข้อเสนอของ Wallerstein และ Hopkins (1986) ถูกกล่าวถึงใน ทฤษฎีระบบโลก (World economy) เมื่อราว ค.ศ. 1986 มีการอภิปรายถึงสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศมหาอำนาจได้ให้ความสนใจสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในอาณานิคมของตนเองโดยการแสวงหาแนวทางการหยิบฉวยประโยชน์จากประเทศด้อยและกล่าวอ้างว่าเป็นการกระทำเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศด้อยพัฒนา (สุธี ประศาสนเศรษฐ์, 2526)

ที่ผ่านมาจากงานศึกษาของ สเตลีย์ (Staley, 1955) ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจโลกงานของเขาเสนอว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วนั้นเป็น โอกาสที่นำมาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ข้อเสนอของ สเตลีย์ ถูกนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาและเผยแพร่แนวความคิดในการให้ความช่วยเหลือประเทศด้อยพัฒนา เช่น การกำหนดนโยบายและสร้างความจริงจังในการวางแผนพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนา รวมถึงมีการสอดแทรกมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง ทั้งทางตรงและทางอ้อม จนเกิดการพัฒนาอุดมการณ์ที่เรียกว่า “ลัทธิเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ” อย่างไรก็ดี

ตามจากการพัฒนาตามแนวทางของ สเตลีย์ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา ยังคงมีสถานะล้าหลัง

ต่อมาแนวคิดห่วงโซ่มูลค่า ภายใต้ทฤษฎีระบบโลกได้ถูกขยายความขึ้นอีก โดย วอลเลอร์สไตน์ (Wallerstein, 1974) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงแฝงไว้ด้วยการดักตวงการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์และทรัพยากร เป็นผลให้เกิดความสัมพันธ์ของระบบโลกเป็นสังคมที่มีพรมแดน มีโครงสร้าง กลุ่มสมาชิก และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสร้างความชอบธรรมและการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน

จากลักษณะดังกล่าวมานี้จึงทำให้ประเทศที่พัฒนาแล้วมีบทบาทในการสนับสนุนให้ผลิตสินค้าจากแหล่งผลิต จากนั้นรวบรวมสินค้าและนำออกไปยังพื้นที่อื่น เช่น พื้นที่เมือง หรือ พื้นที่ศูนย์กลาง การพัฒนาตลาดในลักษณะนี้เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง กระทั่ง ในปี ค.ศ. 1945 จึงได้เกิดกระบวนการเข้าสู่ความเป็นสากลของทุน (Internationalization of capital) และหลังจากนั้นได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการค้าและสร้างผลกำไรจากมูลค่าการค้า โดยอาศัยเครื่องมือประกอบด้วยอำนาจทางการเมือง กระบวนการของรัฐและท้องถิ่น

จากนั้นก็มีกระบวนการแบ่งงานกันทำในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ในการผลิต กระบวนการผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนโครงสร้าง ในความสัมพันธ์ระดับโลก สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย เขตแกนนำ (Core) และเขตรอบนอก (Periphery) และ เขตกึ่งรอบนอก ดังนี้ (สุชี ประศาสน์เศรษฐ, 2526; อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2531)

1. เขตแกนนำ ประกอบด้วย รัฐ ที่มีความเจริญก้าวหน้าด้านอุตสาหกรรม หรือ เศรษฐกรรมที่ใช้เทคโนโลยี การลงทุน แรงงานที่มีทักษะและรายได้สูง

2. เขตรอบนอก เป็นเขตที่ผลิตสินค้าขั้นปฐมภูมิ มีแรงงานที่ถูกกดค่าจ้างแรงงานให้ต่ำลงเพื่อลดต้นทุนการผลิต เขตรอบนอกไม่มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีต่ำ คนงานขาดทักษะและขาดแคลนทุน อย่างไรก็ตามเขตรอบนอกเป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับเขตแกนนำในการขยายตัวออกไปต้องอาศัยส่วนเกินจากเขตรอบนอก ในระยะแรกเริ่มความแตกต่างระหว่างเขตแกนนำและเขตรอบนอกมีอยู่น้อย แต่กลไกของการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน อาทิ การซื้อผลผลิตขั้นปฐมภูมิในราคาถูกลงจากเขตรอบนอกแล้วขายสินค้าอุตสาหกรรมของศูนย์กลางในราคาแพงจึงเกิดความแตกต่างด้านอำนาจทางเศรษฐกิจระหว่าง 2 ดินแดนนี้

3. เขตกึ่งรอบนอก (Core-periphery) เป็นสังคมที่มีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอก ซึ่งสามารถยกระดับอำนาจทางเศรษฐกิจขึ้นเป็นประเทศเขตแกนนำหรืออาจลดชั้นลงไปอยู่ในเขตรอบนอก ดังนั้นเขตกึ่งรอบนอกจึงมีความสำคัญต่อระบบทุนนิยมในฐานะที่เป็นตัวกลางหรือเขตกันชนระหว่างเขตแกนนำกับเขตรอบนอก

เขตกึ่งรอบนอกจึงเป็นแหล่งลงทุนสำคัญของกลุ่มนายทุนจากเขตแกนนำทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างเขตกึ่งรอบนอกกับเขตแกนนำและเขตรอบนอก เขตกึ่งรอบนอกจะตกอยู่ในฐานะผู้ถูกขูดรีดโดยเขตแกนนำแต่มีฐานะเป็นผู้ขูดรีดเขตรอบนอก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เกิดกระบวนการขูดรีดกันเป็นทอด ๆ

แต่สำหรับห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกของทุเรียนจันทบุรี ยังตั้งอยู่บนการสะสมทุนแบบเริ่มต้นในระยะแรก (Primitive accumulation of capital) กล่าวคือ มีลักษณะของการสะสมทุน (Primitive) เบื้องต้นดังจะเห็นได้จากการผลิตเพื่อการขายให้ได้เงินอย่างเพียงพอ มิได้มุ่งจากสะสมทุนจำนวนมากแม้ว่าจะเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก

จึงเห็นได้ว่าการผลิตเพื่อการส่งออกหรือลักษณะของการแบบอุตสาหกรรมที่มีการผลิตมาก เพื่อสะสมทุน และนำมาสู่การกดค่าจ้างแรงงาน เช่นเดียวกับการผลิตเพื่อการค้าในเชิงอุตสาหกรรม

2. ห่วงโซ่สินค้าระดับโลกของทุเรียนจันทบุรี จะมีความแตกต่างจากห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกที่ ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) เสนอไว้ โดยเฉพาะในการให้ความสนใจในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในอาณานิคมของตนเองโดยการแสวงหาแนวทางในการเข้าไปในพื้นที่ด้อยพัฒนาและหิบลวยประโยชน์จากประเทศด้อยพัฒนา (สุธี ประศาสนเศรษฐ์, 2525) การหิบลวยผลประโยชน์ดังกล่าวมีการสอดแทรกการเผยแพร่ในรูปแบบของวัฒนธรรม ทุน และเทคโนโลยี การแบ่งงานกันทำ การใช้มาตรฐานสากล การลงทุน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือจากกลุ่มเขตแกนนำ และหลังจากนั้นจึงมีการรวบรวมสินค้าและนำออกไปยังพื้นที่อื่น (Hopkins & Wallerstein, 1986)

จากการศึกษาห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของผู้วิจัยเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นถึงการพัฒนาที่อยู่ในขั้นตอนที่ต่างกันคือ ห่วงโซ่สินค้าของทุเรียนในระดับโลกของจันทบุรีในปัจจุบันได้ถูกผนวกเข้ากับทุนนิยมโลก ในยุคอุตสาหกรรม 4.0 (Industry 4.0) เป็นยุคแห่งแนวทางของอุตสาหกรรมแห่งอนาคตที่มีการใช้ระบบ Smart digital ในกระบวนการค้าของห่วงโซ่สินค้าทุเรียนจันทบุรี การผนวกตลาดการค้าทุเรียนเข้ากับทุนนิยมในระบบโลกนี้มีภาคีราชการมีส่วนเข้ามาผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการทางการค้า

3. ห่วงโซ่สินค้าของทุเรียนจันทบุรี ต่างจากห่วงโซ่สินค้าในระดับโลกที่ ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทีน (Hopkins & Wallerstein, 1986) เสนอไว้ 2 ลักษณะ คือ

3.1 การขับเคลื่อน โดยผู้ผลิต (Producer-driven chains) หรือ PD เป็นการขับเคลื่อนการค้าโดยผู้ผลิต (Producer) สามารถจำแนกแยกย่อยออกเป็น 2 ประเภทคือ

3.1.1 ผู้ผลิตสินค้าภาคอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ รถยนต์ หรือ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น สามารถเป็นผู้ผลิต และกำหนดราคาได้เนื่องจากผู้ผลิตสามารถ

ควบคุมระบบการผลิตและการค้าทำให้สามารถบูรณาการระหว่างตลาดและสินค้าขึ้น ณ ช่วงโซ่
สินค้านำมาสู่ความสัมพันธ์ ณ ช่วงโซ่สินค้า (Gibbon, 2001) กล่าวคือ เมื่อมีการขยายตัวทาง
เศรษฐกิจ มีการผลิตและส่งออกสินค้าไปทั่วโลก

สินค้าหลายชนิดได้ถูกผลิตขึ้นจากโรงงาน หรือ ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม
การผลิตในแบบของอุตสาหกรรมทำให้มีการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเป็น
ปัจจัยสนับสนุนการผลิตเพื่อให้สามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณมากโดยใช้เวลาน้อย ทำให้สามารถ
ผลิตสินค้าที่มีรูปลักษณะแบบเดียวกันโดยไม่ผิดเพี้ยนแม้สถานที่ผลิตจะอยู่ต่างกัน เช่น ใน
ต่างประเทศ ต่างเวลา เช่นในกรณีของ บริษัท Ford Escort เป็นบริษัทที่ผลิตรถยนต์มีเครือข่ายการ
ดำเนินธุรกิจในกว่า 15 ประเทศ Ford สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณสมบัติและคุณภาพแบบเดียวกัน
(Gibbon, 2001)

3.1.2 ผู้ผลิตสินค้าภาคเกษตร โดยทั่วไปแล้วเป็นกระบวนการผลิตของเขตรอบ
นอก (Periphery) เป็นเขตที่ผลิตสินค้าขึ้นปฐมภูมิ และกระบวนการค้าแบบดั้งเดิม(Traditional) เป็น
การผลิตที่ไม่ซับซ้อน แต่ก่อนศตวรรษที่ 20 ผู้ผลิตจะมีเสรีภาพในการผลิตสินค้าและสามารถ
กำหนดมูลค่าของสินค้าเพื่อควบคุมความคงอยู่และความคงที่ของสินค้าและตลาดโดยพิจารณาจาก
สภาพของปัจจัยการผลิต (Gereffi & Korzeniewicz, 1994)

3.2 การขับเคลื่อน โดยกลุ่มผู้ซื้อ (Buyers-driven chains – BD)

หลังระบบเศรษฐกิจทุนนิยมขยายตัวภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ศตวรรษที่ 1960 (Gereffi &
Korzeniewicz, 1994) หรือหลังศตวรรษที่ 20 ช่วงโซ่สินค้าเปลี่ยนแปลงสู่การขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ
(Buyer-driven chains – BD) บริษัทและองค์กรเกิดการปรับตัวในการประกอบธุรกิจ การลด
ธุรกรรมทางการตลาด การมีเป้าหมายที่จะลดค่าใช้จ่าย อาทิ ค่าจ้างแรงงาน ต้นทุนการผลิต เกิด
การบูรณาการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมการผลิต การค้า ค่าใช้จ่ายเพื่อประสิทธิภาพทางการค้าและ
ผลกำไรที่เพิ่มสูงขึ้น (Gereffi & Korzeniewicz, 1994)

การผลิตถูกควบคุมจากพื้นที่หรือถูกควบคุมโดยผู้ซื้อ เกิดการเชื่อมโยงระหว่าง
กระบวนการผลิต แรงงาน และกระบวนการทางการค้า (Gereffi & Korzeniewicz, 1994)

ประเทศอุตสาหกรรม หรือเขตแกนนำต้องการรวบรวมสินค้าจากเขตรอบนอกที่มีการ
ผลิตแบบดั้งเดิม (Traditional) ใช้เทคโนโลยีและต้นทุนในการสนับสนุนการผลิตต่ำ (Low-income
country producers) มาสร้างผลกำไร

พบว่าบริษัทบางแห่งเกิดออกจากรุนแล้วยังนำมาสู่ความร่วมมือของบริษัท
(Multinational companies (MNCs)) ที่ประกอบธุรกิจใกล้เคียงกันเพื่อสร้างผลกำไร การร่วมมือกัน
ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตในระดับท้องถิ่น และระบบการค้าแบบดั้งเดิม (Primary
commodity)

นอกจากนั้นแล้วยังพบว่าบริษัทบางแห่งมีความร่วมมือของบริษัท (Multinational companies (MNCs)) ที่ประกอบธุรกิจใกล้เคียงกันเพื่อสร้างผลกำไร การร่วมมือกันดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการผลิตในระดับท้องถิ่น และระบบการค้าแบบดั้งเดิม (Primary commodity) เมื่อผู้ซื้อ หรือ กลุ่มธุรกิจใช้อำนาจในการกำหนดต้นทุนการผลิต และการจัดการความเสี่ยงหรือผลกำไรสูงที่สูงขึ้น โดยมีกระบวนการอย่างน้อย 2 ประการ (Gereffi, 1994; Gibbon, 2001)

ประการแรก การรวบรวมสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและผู้บริโภคจากผู้ผลิตท้องถิ่นจากนั้นจึงส่งออกสินค้า (Full package supply) ไปยังกลุ่มพ่อค้า หรือตลาดที่มีความร่วมมือร่วมกัน (Own-Equipment Manufacturer (OEM) สินค้าที่ถูกส่งออกไปมิได้ผ่านกระบวนการในการแปรรูปใด ๆ

ประการต่อมา สินค้าถูกส่งมาในพื้นที่ใหม่จากนั้นถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ (Newly) และสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อส่งต่อสินค้าไปยังตลาดอื่น ฮอปกินส์ และวอลเลอร์สทิน (Hopkins & Wallerstein, 1986) ให้ความเห็นว่าผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนายทุนจากเขตแกนนำที่รวบรวมทรัพยากรและแสวงหามูลค่าส่วนเกิน นายทุนจะให้ความสำคัญต่อการแสวงหาทรัพยากรในพื้นที่การผลิตที่อุดมสมบูรณ์เพื่อสามารถรวบรวมได้จำนวนมาก

เมื่อตลาดขยายตัวในพื้นที่การผลิตจะเกิดการแบ่งงานกันทำ แรงงานในพื้นที่จะถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ในการผลิต ส่วนนายทุนจะทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การออกแบบสินค้า การกำหนดกฎเกณฑ์ หรือคุณสมบัติเฉพาะสำหรับสินค้าเพื่อควบคุมตลาด ข้อมูลความต้องการของตลาด การสนับสนุนการวิจัย การโฆษณาเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในตัวสินค้า การบริหารจัดการข้อมูลในระบบการค้าเพื่อสามารถสร้างมูลค่าสินค้าให้สูงขึ้นกว่าเดิมไปถึงการจัดการทางการเงิน (Financial services) (Ramaswamy & Gereffi, 1998)

ลักษณะของห่วงโซ่สินค้าที่ขับเคลื่อนโดยผู้ซื้อ (BD) ที่ผ่านมามีงานวิจัยเกี่ยวกับ ห่วงโซ่สินค้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว (Claney, 1998 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าด้านการบริการ (Rabach & Kim, 1994 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าของสินค้า Electronics (Kenney & Florida, 1994 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าของส่วนประกอบรถยนต์ (Kaplinsky & Moris, 1999 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) ห่วงโซ่สินค้าผักและผลไม้สด (Raynolds, 1994 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) และห่วงโซ่สินค้าโคเคน (Wilson & Morris, 1994 cited in Gereffi & Korzeniewicz, 1994) เป็นต้น

งานวิจัยส่วนใหญ่ชี้ให้เห็น ได้ถึงการเข้าถึงทรัพยากรจากแหล่งผลิตและเกิดอำนาจทางการตลาดให้แก่บริษัทภายนอกและนำมาสู่การกำหนดราคาเพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกิน หากผู้ผลิต (Producer) พึ่งพอใจต่อมูลค่าที่บริษัทเสนอให้ผู้ผลิตจะขายผลผลิตให้กับบริษัทหรือผู้ซื้อ การ

ขับเคลื่อนสินค้าในลักษณะนี้ทำให้เกิดการเติบโตของสินค้าโดยไม่ต้องมีการสร้างเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงกรรมสิทธิ์ระหว่างผู้ผลิต รวมถึง ช่องทางการจัดจำหน่าย (Gereffi & Korzeniewicz, 1994)

แต่สำหรับห่วงโซ่สินค้าทุเรียนในยุคที่มีการค้าในระดับโลกของทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีนั้น มีลักษณะการขับเคลื่อนแบบผสม (Hybrid chains) กล่าวคือ ชาวสวนมีบทบาทในการผู้ผลิตและผู้ค้า ดังจะเห็นได้จากกรณีที่สินค้าที่ผลิตได้ตามเกณฑ์คุณภาพส่งออกนั้นชาวสวนสามารถเก็บเกี่ยวขายให้กับพ่อค้าที่จะรวบรวมเพื่อตลาดส่งออกได้

สำหรับทุเรียนที่มีคุณภาพต่ำกว่าเกณฑ์ส่งออกซึ่งกลุ่มพ่อค้าส่งออกอาจไม่ต้องการทำให้ทุเรียนเหล่านี้มีราคาต่ำ แต่ชาวสวนสามารถเก็บเกี่ยวและขายด้วยตนเองในช่องทางอื่น เช่น การขายปลีกแก่ผู้บริโภคโดยตรง การขายในตลาดการค้าออนไลน์ (Online) โดยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ หรือ เฟซบุ๊ก รวมทั้งการแปรรูปเป็นสินค้าอื่น ๆ ที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. เสนอให้รัฐบาลส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวสวนที่มีทุนและแปลงผลิตสินค้าที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากชาวสวนทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีส่วนใหญ่เป็นชาวสวนรายย่อย จึงมีสินค้าในแปลงที่หลากหลาย ในขณะที่ชาวสวนรายใหญ่ส่วนใหญ่จะมีสินค้าคุณภาพส่งออก การผลิตตามแนวเกษตรแปลงใหญ่อาจส่งผลให้นามาสู่ความขัดแย้งระหว่างชาวสวน ที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านแนวทางการผลิต ทุน เวลา และทรัพยากรอื่น ๆ ที่ใช้สนับสนุนการผลิต ดังนั้นควรเป็นการรวมกันของกลุ่มที่มีแปลงหรือทุนที่ใกล้เคียงกันจะทำให้การแลกเปลี่ยนและแชร์ปัญหาและประสบการณ์ที่ใกล้เคียงซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการผลิตที่เหมาะสม

2. เสนอให้รัฐบาลส่งเสริมและให้ความสำคัญกับตลาดการค้าภายในประเทศ เพราะที่ผ่านมารัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอในการควบคุมการตลาดภายนอกประเทศ โดยส่งเสริมให้ประชาชนในประเทศบริโภคสินค้าที่ถูกต้อง เนื่องจากในปัจจุบันเกิดกระแสการบริโภคทุเรียนอย่างกว้างขวางและการบริโภคทุเรียนส่วนใหญ่เป็นการบริโภคผ่านสื่อสังคมออนไลน์แต่หากผู้บริโภคภายในประเทศยังไม่รู้จักทุเรียนย่อมจะส่งผลกระทบต่อ “มหานครผลไม้ของโลก” (Chanthaburi fruit capital of the world) ได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาทั่วโลกที่สามารถสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มของชาวสวนและเกษตรกรเนื่องจากที่ผ่านมาส่วนใหญ่การรวมกลุ่มชาวสวนและเกษตรกรของไทยประสบกับความล้มเหลวเนื่องจากกลไกถูกขับเคลื่อนโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมาโดยตลอด

2. ควรศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางผลักดันให้เกิดตลาดสินค้าท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ซึ่งจะเป็นการสร้างหลักประกันให้ชาวสวนมีความภาคภูมิใจในการผลิตสินค้าลดการพึ่งพาตลาดและกลุ่มพ่อค้า

3. ควรมีการวิจัยบทบาทของรัฐในการพัฒนาระบบการกระจายผลผลิต (Logistics) ที่เรียนที่มีราคาถูกรวดเร็วและบริการดีเพื่อเป็นทางเลือกนอกเหนือจากการพึ่งพิงระบบของบริษัท Alibaba เป็นหลักในปัจจุบัน

4. ระบบเศรษฐกิจและการค้าเป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันเราไม่สามารถปฏิเสธความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจโลกได้ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ ณ ห่วงโซ่สินค้าทุเรียนของจังหวัดจันทบุรี ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมิติด้านการผลิตและการค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการค้าแบบ Digital ปัจจุบันเป็นรูปแบบการค้าที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการค้าทุกรูปแบบ ในขณะที่ชาวสวน เจ้าหน้าที่ และรัฐบาลยังขาดทักษะและความรู้ที่ไม่เท่าทัน การศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปจึงควรเป็นการศึกษาที่เผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของห่วงโซ่ในระบบเศรษฐกิจโลกต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการขนส่งทางบก. (2556). *โครงการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการขนส่งสินค้าเพื่อรองรับการเปิดการค้าเสรีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน*. ม.ป.ท.
- กรมวิชาการเกษตร. (2557). *ทุเรียน*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2556, 19 สิงหาคม). *เอกสารราชการเรื่อง รายงานความก้าวหน้าการป้องกันปัญหาผลไม้ปี 2556*. กษ 1012/2861.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2558, 4 ธันวาคม). *เอกสารราชการเรื่อง ขออนุมัติหลักการยุทธศาสตร์พัฒนาผลไม้ไทย พ. ศ. 2558 – 2562*. กษ 1011/5318.
- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2549). *ประชากรและสังคม 2549: ภาวะการตาย ภาพสะท้อนความมั่นคงของประชากร*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤติกา งามกัญหา. (2546). *ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งออกทุเรียนจากความคิดเห็นของผู้ส่งออก*. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- กฤติยา ไชยนอก. (2557). *สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*. เข้าถึงได้จาก <http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/th/knowledge/article/208>
- กฤษฎา สวัสดิชชัย. (2560, 26 เมษายน). *ผู้สื่อข่าว TBBS ภาคตะวันออก*. สัมภาษณ์.
- กองพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าพืช. (2558). *รายชื่อผู้ส่งออกผัก-ผลไม้สด*. เข้าถึงได้จาก <http://exporter.icoolsite.com/index.php>
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2551). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กิตติ โล่เพชรรัตน์. (ม.ป.ป.). *ย้อนตำนานน้ำท่วมกรุงเทพ-พ.ศ. 2485-2554*. กรุงเทพฯ: นกฮูก.
- เกียรติศักดิ์ ชำนาญไพร. (2558, 11 กรกฎาคม). *ผู้จัดการสิ่งทุเรียนส่งออก*. สัมภาษณ์.
- เกียรติศักดิ์ ชำนาญไพร. (2559, 26 กรกฎาคม). *ผู้จัดการสิ่งทุเรียนส่งออก*. สัมภาษณ์.
- ไกรสร ไม่ปรากฏนามสกุล. (2558, 25 กุมภาพันธ์). *ชาวสวนทุเรียนรายย่อย*. สัมภาษณ์.
- ข่าวสดออนไลน์. (2561). *อาตี๋บาบลุยตรวจสอบทุเรียน ระดับคุณภาพจีเอพี ของสหกรณ์ภาคตะวันออก เล็งลงนามเอ็ม โอยูสั่ง 8 แสนลูก จันทบุรี*. เข้าถึงได้จาก https://www.khaosod.co.th/economics/news_1123351
- คณะกรรมการนโยบายและมาตรการช่วยเหลือเกษตรกร. (2550). *โครงการจัดทำรูปแบบตลาดกลางสินค้าเกษตรภาครัฐ*. เข้าถึงได้จาก http://agri.dit.go.th/web_dit_sec9/admin/uploadfiles/upload_files/0350.pdf

- คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ (ม.ป.ป.). รายงานการพิจารณาศึกษาเรื่อง แนวทางในการพัฒนาผลไม้ไทยอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ทุเรียน เงาะ มังคุด ลองกอง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกรรมการ 1 สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. (2556). ทุเรียน: ผลไม้วัฒนธรรมอาเซียน. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- คนโบกไม่ระบุนาม. (2560, 28 เมษายน). สัมภาษณ์.
- คนโยงทุเรียน. (2560, 6 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- จรัล บรรยงคเสนา. (2561). เกษตร จ.จันทบุรีจัดแถลงข่าว เปิดฤดูกาลผลไม้ กลางสวนทุเรียนเกษตรแปลงใหญ่ ของเกษตรกรดีเด่นสาขาพืชสวน ที่เตรียมเปิดประมูลผลผลิตในช่วงปลายเดือนนี้. เข้าถึงได้จาก http://thainews.prd.go.th/website_th/news/news_detail/WNEVN6104190010013
- จรรยา ชำนาญไพร. (2545). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของการทำสวนทุเรียนชีวภาพและสวนทุเรียนดั้งเดิม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2515). งานวิจัยเรื่อง บุคคลชั้นนำโครงสร้างแห่งอำนาจ และการเมืองในชุมชนไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์. (2560, 6 เมษายน). ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ และพ่อค้ารวบรวม. สัมภาษณ์.
- จักรพันธ์ ดอกไม้ศรีจันทร์. (2560, 8 เมษายน). ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ และพ่อค้ารวบรวม. สัมภาษณ์.
- จำสืบทารวจ ปกปิดนาม. (2560, 15 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- จิตต์ ชื่นชูผล. (2559, 26 กุมภาพันธ์). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย พ่อค้ากิ่งทุเรียน. สัมภาษณ์.
- จิรวัดณ์ สุธรรม. (2559, 18 กรกฎาคม). ฝ่ายบัญชีส่งออกทุเรียน. สัมภาษณ์.
- เจริญ คัมภีรภาพ. (2547). ข้อตกลงเขตการค้าเสรี ผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- แจ๊ค ไม่เปิดเผยนามสกุล. (2560, 15 พฤษภาคม). พ่อค้ารวบรวมทุเรียน. สัมภาษณ์.
- ฉัตรชัย พาทีชอบ. (2559, 30 กุมภาพันธ์). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย. สัมภาษณ์.
- ฉัตรทิพย์ นาดสุภา. (2549). ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2551). *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2541). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ชวลิต อังวิทยากร. (2544). *การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2555). *วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคม*. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2556). *เอกสารประกอบการเรียนวิชา รัฐกับสังคม*. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชาญณรงค์ ธนะมุล. (2558, 16 เมษายน). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย. สัมภาษณ์.
- ชาวสวน ก, นามสมมติ. (2558, 16 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ชาวสวน ข, นามสมมติ. (2558, 30 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ชาวสวน ค, นามสมมติ. (2558, 23 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- ชาวสวนรายย่อย ง, นามสมมติ. (2558, 19 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ชูศักดิ์ จุฑาสวัสดิ์. (2545). *เศรษฐศาสตร์เพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชูศักดิ์ ชาวประดิษฐ์ และปรีดาพรรณ ไชยศรีชลธาร. (2555). *รายงานวิจัยเรื่องเครื่องวัดความสุกแก่ทุเรียนพันธุ์หมอนทองโดยนำหนักแห้ง*. เข้าถึงได้จาก <http://www.lib.ku.ac.th/KUCONF/2555/KC4911017.pdf>
- เซาว์ ไม่ปรากฏนามสกุล. (2559, 5 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ชู จื่อหง. (2555, 18 กรกฎาคม). นายทุนผลไม้. สัมภาษณ์.
- ณรงค์ เพชรประเสริฐ. (2524). การขยายตัวของทุนนิยมในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2488 – ปัจจุบัน. *เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์*, 4 (1), 67-124.
- ดวงรัตน์ จันทสิน. (2559, 25 กุมภาพันธ์). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย. สัมภาษณ์.
- ด้อย ไม่ระบุนามสกุล. (2558, 15 มิถุนายน). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย, พ่อค้ารวบรวม, มือตัด, สัมภาษณ์.
- ทรศณีย์ รักท่วม. (2561). *แจ๊ค หม่า”มาไทย 19 เมษายนนี้ เอ็ม โอยูลงทุนอีอีซี 1.1 หมื่นล้าน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-144271>.
- ทรูปลูกปัญญา. (2560). *ฤดูกาลผลิตทุเรียนของประเทศไทย*. เข้าถึงได้จาก <http://www.trueplookpanya.com/knowledge/content/59892/>

- แท้จริง ศิริพานิช. (2557). *ทุเรียนไทย: ความเสี่ยงบนคุณภาพที่บิดเบือน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ไทยพับลิก้า. (2561). “อาลีบาบา” จับมือรัฐบาลไทยลงทุนดิจิทัลฮับ – ซีมีวิสัยทัศน์ “ยกระดับ-สร้างโอกาส” ธุรกิจเอสเอ็มอีร่วมกัน. เข้าถึงได้จาก <https://thaipublica.org/2018/04/jack-ma-mou-thai-government/>
- ไทยรัฐออนไลน์. (2559). *แปลงใหญ่ไปไม่เป็น ขอกู้สะดุดระบบไม่ชัด*. เข้าถึงได้จาก <https://www.thairath.co.th/content/810897>.
- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2546). *แนวความคิดว่าด้วยรัฐและอำนาจอธิปไตย ใน เอกสารประกอบการสอนวิชาหลักรัฐศาสตร์สำหรับนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ชุดที่ 2*. ชลบุรี: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชนกณ แสงสด. (2556, 8 มกราคม). *ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่*. สัมภาษณ์.
- ธวัช มหิตพงษ์. (2555). *นายหวัง หลินตง เจ้าพ่อค้าปลีกผลไม้ไทยรายใหญ่ที่สุดในนครเฉิงตู ผู้บุกเบิกนำเข้าผลไม้ไทยสู่เสฉวน*. เข้าถึงได้จาก http://www.thaibizchina.com/thaibizchina/th/interesting-facts/detail.php?SECTION_ID=620&ID=11740
- นงนุช อังยุริกุล และ สายทิพย์ โสรรัตน์. (2558). *รายงานการศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์โซ่อุปทานลำไยและทุเรียนภายใต้เศรษฐกิจประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นพคุณ แก้วคำ. (2558, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นพมาศ บุญญะโสภิต. (2559, 22 เมษายน). *ชาวสวนทุเรียนรายย่อย*. สัมภาษณ์.
- นพมาศ บุญญะโสภิต. (2560, 6 พฤษภาคม). *ชาวสวนทุเรียนรายย่อย*. สัมภาษณ์.
- นवलนภา เจริญรวย. (2559, 12 กรกฎาคม). *ชาวสวนทุเรียนรายย่อย*. สัมภาษณ์.
- นันทิยา เดชะคำภู. (2560, 26 เมษายน). *ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่ ผู้รวบรวมทุเรียน*. สัมภาษณ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสรณ์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *ทุนทางสังคม. หนังสือชุดชุมชนเข้มแข็ง ลำดับที่ 3*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน.
- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. (2548). *การศึกษาวิเคราะห์ระบบการบริหารจัดการตลาดผลไม้สดและแปรรูปในภาคตะวันออก*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- นิอันนุชา สุไลงามาน. (2559, 6 มิถุนายน). *พณิชย์จังหวัดจันทบุรี*. สัมภาษณ์.

- บรรพต วีระสัย และเพชฌัญ ศรีสุวรรณ. (2520). *สังคมวิทยาการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บริษัท เอส ที เอส คอมซัลแดนท์ จำกัด. (2532). *รายงานการสำรวจและศึกษาความเหมาะสมโครงการไฟฟ้าพลังน้ำคลองทุ่งเพล อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพลังงานแห่งชาติ.
- บุญเลิศ นาคกลาง. (2559, 25 กุมภาพันธ์). ชาวสวนรายย่อย. สัมภาษณ์
เบญจา ศิลารักษ์ และกิงกร นรินทรกุล ณ อยุธยา. (2547). *ข้อตกลงเขตการค้าเสรี ผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ประกาย กิจธิคุณ. (2546). *การศึกษาการใช้แรงงานข้ามชาติในกิจการเกษตรที่สำคัญ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- ประสาน ธรรมสร. (2557, 30 มิถุนายน). ชาวสวนรายย่อย อดีตพ่อค้ารวบรวม. สัมภาษณ์.
- ประสาน ธรรมสร. (2559, 29 มีนาคม). ชาวสวนรายย่อย อดีตพ่อค้ารวบรวม. สัมภาษณ์.
- ประสิทธิ์ อิศรเดโช. (2559, 17 พฤษภาคม). พ่อค้าคนกลางขายสินค้าเกษตรประเทศกัมพูชา-ลาว. สัมภาษณ์.
- ปราณี จิตกรณกิจศิลป์. (2533). ศักยภาพการผลิตและการส่งออกทุเรียน. *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์*, 30(2), 111-123.
- ปราโมทย์ ร่วมสุข. (2560, 18 ธันวาคม). ผู้เชี่ยวชาญด้านผลไม้ภาคตะวันออก. สัมภาษณ์.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2530). *มรดกทางวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2523). *ปรัชญาและวิธีการวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์การเมือง*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- ปิยะ ปกเกตุ. (2558, 24 สิงหาคม). หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศสำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี. สัมภาษณ์.
- ปิยะดา เกตุเรืองโรจน์. (2554). *อำนาจทางการตลาดของโรงสีในตลาดข้าวหอมมะลิ*. วิทยานิพนธ์
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2549). “สุคาร์ตัน” ลงพื้นที่เมืองจันทน์ หารือปรับโครงสร้างผลไม้. เข้าถึงได้จาก
<http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9490000055357>

ผู้จัดการออนไลน์. (2554ก). พิสูจน์ทุเรียนใหม่ 2 จังหวัด 2 สายพันธุ์ ทองกมล และทองลินจง.

เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9540000053813>

ผู้จัดการออนไลน์. (2554ข). อบจ. จันทบุรีควัก 30 ล้านซื้อผลไม้เกษตรกรกันผลผลิตล้นตลาด.

เข้าถึงได้จาก <http://www2.manager.co.th/Crime/ViewNews.aspx?NewsID=9540000033858>

ผู้จัดการออนไลน์. (2558). ชาวสวนเมืองจันทร์ลงขันซื้อทุเรียนร่วงหล่นจากพายุฤดูร้อนมาทำลาย.

เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9580000048075>

พรณี บัวเล็ก. (2545). ลักษณะของนายทุนไทย ในช่วงระหว่าง พ. ศ. 2475-2482. กรุงเทพฯ:

พันธกิจ.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. (2527). การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ ใน เอกสารการสอนวิชาหลักและวิธี

การศึกษาทางรัฐศาสตร์. (หน้า 54-86). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระยาอนุমানราชชน. (2514). การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

พระยาอนุমানราชชน. (2531). รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

พระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2551. (2551, 22 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา.

หน้า 1-12.

พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551. (2557, 13 กุมภาพันธ์). ราชกิจจานุเบกษา. หน้า

1-17.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. (2521). การเมืองและเศรษฐกิจ จากปัจเจกชนนิยมถึงสังคมนิยม. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

พ่อค้าปลีก. (2559, 12 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.

พ่อค้ารวบรวมทุเรียน. (2560, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

พ่อค้ารวบรวมรายย่อย ปกปิดนาม. (2559, 27 เมษายน). สัมภาษณ์.

พัทธรัตน์ สีแสง. (2560, 25 พฤษภาคม). นายทุนส่งออกชาวไทย. สัมภาษณ์.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2545). วิฤตเศรษฐกิจไทย: โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ:

วิถีไทย.

พีระศักดิ์ ศรีนิเวศน์ และเจริญศักดิ์ โรจนฤทธิ์เชษฐ์. (2529). การปรับปรุงพันธุ์พืชเศรษฐกิจของ

ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาพืชไร่นา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ไพฑูริย์ วานิชย์ศรี. (2558, 17 เมษายน). ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่. สัมภาษณ์.
- เฟื่องฟ้า ปัญญา. (2547). การจ้างแรงงานข้ามชาติกิจการประมงทะเลและกิจการต่อเนื่องในจังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาณุวัชร ใหมแก้ว. (2558, 17 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ภาณุวัชร ใหมแก้ว. (2558, 23 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- ภาณุวัฒน์ สุกรี. (2546). การส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มณฑล ปรีวัฒน์. (2561). *ล้งวิพากษ์จีน! ชื่อทุเรียน 8 หมิ่นลูก ชื่อแอร์เตอร์ปกติก่อนเซ็น MOU “อาลีบาบา”*. เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/local-economy/news-148618>
- มานพ อมรอรช. (2560, 26 เมษายน). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย. สัมภาษณ์.
- มานิจ ชุมสาย. (2531). *สมเด็จพระนารายณ์ และ โภชาปान*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- ยุทธพงศ์ เอกปฐมศักดิ์. (2555). *คำต่อคำ ล้วงลึกธุรกิจนำเข้าผลไม้ไทยจีน ผ่านประสบการณ์จากนักธุรกิจหนุ่มไฟแรงในเชียงใหม่*. เข้าถึงได้จาก http://www.thaibizchina.com/thaibizchina/th/interesting-facts/detail.php?SECTION_ID=617&ID=9669
- โยชิฟุมิ, ทามาตะ. (2537). อิทธิพลและอำนาจ: การเมืองไทยค้ำที่ไม่เป็นทางการ (พิชญ์พงษ์สวัสดิ์, แปล). *รัฐศาสตร์สาร*, 19(2), 75-96.
- ระดม วงษ์น้อม. (2527). *แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำและการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน*. กรุงเทพฯ: ซีรานุสรณ์.
- รัฐ จันทวิสูตร. (2560, 8 เมษายน). สัมภาษณ์.
- รัฐวิทย์ ตั้งเกียรติพัชร. (2559, 8 มิถุนายน). นายกสมาคมการค้าและการท่องเที่ยวชายแดนไทย-กัมพูชา จันทบุรี. สัมภาษณ์.
- รัฐวิทย์ ตั้งเกียรติพัชร. (2559, 8 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- รัตนา โตสกุล. (2548). *มโนทัศน์เรื่องอำนาจ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.
- รัตนา บุญมัชชะ. (2546). *การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้าน: ประสบการณ์ในการทำงาน 10 ปีองค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสาน*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รุ่งอรุณ ธิมาชัย. (2553). *การส่งออกทุเรียนสดแช่เย็นไปสาธารณรัฐประชาชนจีน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรพล แสงวงการ. (2556, 6 มิถุนายน). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย. สัมภาษณ์.

- วรพล ลักขณา. (2560, 7 พฤษภาคม). ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่. สัมภาษณ์.
- วรรณเศรษฐ์ บุญโยประการ. (2556, 6 มิถุนายน). ชาวสวนรายใหญ่. สัมภาษณ์.
- วาสนา ลัมดี. (2557). *ถอดรหัสนโยบาย คสช. ความโกลาหลของแรงงานข้ามชาติ*. เข้าถึงได้จาก <http://voicelabour.org/ถอดรหัสนโยบายคสช-ความโกล/>
- วิทยา สุจริตชนารักษ์. (2524). *ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยา สุจริตชนารักษ์. (ม.ป.ป.). *ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการเมืองการปกครอง*. ม.ป.ท.
- วิทยากร เชียงกุล. (2526). วิเคราะห์การวางแผนพัฒนาชนบทในประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์*, 13(1), 73-94.
- วุฒิชัย พรรณเศรษฐ์. (2546). แนวความคิดว่าด้วยการควบคุมแรงงานกับการสะสมทุน. *รัฐสภาสาร*, 51(7), 87-114.
- ศรี อมรศักดิ์. (2558, 16 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- ศศิธร วิเศษ และคณะ. (2545). *เครือข่ายคุณค่าผลไม้ ระยะที่ 2 จากสำนักงานสหกรณ์จังหวัด จันทบุรี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศศิธร วิเศษ และคณะ. (2552). *การเชื่อมโยงโซ่อุปทาน เครือข่ายคุณค่าผลไม้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยในจีน. (ม.ป.ป.). *การคมนาคมและโลจิสติกส์*. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaibizchina.com/thaibizchina/th/about-china/country/sichuan/transport.php>
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2534). *เอกสารการสอนชุดวิชา ประสบการณ์ไทยคดีศึกษา หน่วยที่ 1-8*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมชาย เม่นแยม. (2539). *พลพต ทรรราช ผ้าขาวม้ามาร์กซิสต์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมบูรณ์ นพพันธ์. (2561, 7 กุมภาพันธ์). ชาวสวนรายใหญ่. สัมภาษณ์.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2533). *แนวคิดมาร์กซิสต์กับการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในสังคมชวา* *ประเทศโลกที่สาม สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มาสเตอร์เพรส.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2545). *วิวาทะ 8 แนวคิดขบวนการแรงงาน Neoclassic-Marxism*. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์.
- ส่วนวิจัยเศรษฐกิจพืชสวนสำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. (ม.ป.ป.). *ระบบโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานผลไม้สดภาคตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). *ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันต์ ท. โกมลบุตร. (2520). *มองซีเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ เล่าเรื่องกรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้าการพิมพ์.
- สาลินี ทินธรรมรงค์ . (2561). “ไทยจับมืออาเซียนก้าวสู่” ร่วมขับเคลื่อนนโยบายประเทศไทย 4.0. เข้าถึงได้จาก . <https://www.beartai.com/news/it-thai-news/234205>
- สำนักความร่วมมือการค้าและการลงทุน กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (2559). *สถิติการค้าชายแดนและการค้าผ่านแดนของไทย*. เข้าถึงได้จาก
<http://bts.dft.go.th/btsc/index.php/aboutus/define/bordertrade>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561, 6 กุมภาพันธ์). *สรุปผลการปฏิบัติราชการของคณะรัฐมนตรีในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. นร 1106/720. บันทึกข้อความ.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดจันทบุรี. (2555). *อบจ. จันทบุรีเตรียมจัด กวนทุเรียน เพื่อเกษตรกร*. เข้าถึงได้จาก http://pr.prd.go.th/chanthaburi/ewt_news.php?nid=1066/FORTICLIENT_CONTINUE
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี. (2561). *บทบาทหน้าที่ของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี*. เข้าถึงได้จาก <http://www.aecthaibiz.com/province/role.html?pv=22>
- สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2559, 9 พฤศจิกายน). *ผลการประชุมหารือร่วมระหว่างนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการ กรอ. ส่วนกลาง และคณะกรรมการ กรอ. กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. นร 0505/ว(ล) 41931. บันทึกข้อความ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2547). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2548). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2549). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2550). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2551). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2552). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2553). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2554). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2555). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2556). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2558). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559). *ข้อมูลดัชนีราคาและผลผลิตเกษตร*. เข้าถึงได้จาก http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=9749
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559). *สถิติการเกษตรของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560). *ราคาทุเรียน โดยเฉลี่ย รายเดือนที่เกษตรกรขายได้ที่สวนทั้งประเทศ ปี 2540-2560*. เข้าถึงได้จาก <http://www.oae.go.th/download/price/monthlyprice/Horticulture/durian.pdf>
- สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2547). *มติคณะรัฐมนตรีเรื่อง การขยายตลาดส่งออกผลไม้*. เข้าถึงได้จาก http://www.cabinet.soc.go.th/soc/Program2-3.jsp?top_serl=200473&key_word=%BC%C5%E4%C1%E9&owner_dep=&meet_date_dd=&meet_date_mm=&meet_date_yyyy=&doc_id1=&doc_id2=&meet_date_dd2=&meet_date_mm2=&meet_date_yyyy2=2556.
- สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2548, 2 สิงหาคม). *สรุปผลการติดตามการปฏิบัติราชการของคณะรัฐมนตรีในพื้นที่อำเภอ/กิ่งอำเภอ จังหวัดจันทบุรี ระหว่างวันที่ 1 - 2 สิงหาคม 2548*. นร1108/3474. บันทึกข้อความ.

- สำนักเลขาธิการ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2552, 22 มิถุนายน). รายงานผลการตรวจติดตามโครงการ
การบริหารจัดการผลไม้ภาคตะวันออก และแนวทางการรักษาเสถียรภาพมันสำปะหลัง ปี
พ.ศ. 2552/2553 ณ จังหวัดตราด และจังหวัดจันทบุรี. นร 0110/0909. บันทึกข้อความ.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2548). ยุทธศาสตร์การขยายตลาดผลไม้ไทย ปี 2548. เข้าถึงได้จาก
http://www.cabinet.soc.go.th/soc/Program2-2.jsp?key_word=%BC%C5%E4%C1%E9&meet_date_dd=&meet_date_mm=&meet_date_yyyy=&meet_date_dd2=&meet_date_mm2=&meet_date_yyyy2=2556&doc_id1=&doc_id2=&owner_dep=&Input=+%A4%E9%B9%CB%D2+&offset=100
- สืบตำรวจตรีปกปิดนาม. (2560, 26 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- สิรินาฏ พรศิริประทาน. (2554). บทความเรื่อง การส่งออกผักและผลไม้สดไทยไปสหภาพยุโรป.
ม.ป.ท.
- สุทัศน์ ละมุล. (2560, 27 ตุลาคม). ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่. สัมภาษณ์.
- สุทัศน์ ละมุล. (2560, 27 สิงหาคม). ชาวสวนทุเรียนรายใหญ่. สัมภาษณ์.
- สุเทพ นิ่มสาย และคณะ. (2555). รายงานวิจัย โอกาสและอุปสรรคของผลไม้ไทยในอาเซียน: กรณี
การนำเข้าส่งออกระหว่างไทย สหภาพเมียนมาร์ และสปป.ลาว. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. (2525). วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี. *ปาจารย์สาร*, 9(1),
8-32.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. (2526). ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ: โครงกรอบทางอุดมการณ์ของระบบ
ทุนนิยมโลก. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง*, 2(3), 47-68.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. (2559). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยปัญหาเกษตรกรรม และการเปลี่ยนผ่าน
ด้านเกษตรกรรม: บทสำรวจเบื้องต้น. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 2(2), 43-77.
- สุนทรี โคมิน, สนิท สมักรการ และสุภาภัก์ จันทวานิช. (2536). เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานทาง
สังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย หน่วยที่ 8-15 (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุพัตรา สุภาพ. (2518). *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี*. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.
- สุภา ศิริमानนท์. (2529). *แคปิตอลลิสม์: บทวิเคราะห์สังคมเศรษฐกิจอเมริกา*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สุภางค์ จันทวานิช. (2542). *วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2551). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี บำรุงสุข และศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2536). *เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย หน่วยที่ 1-7 (พิมพ์ครั้งที่ 6)*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุรพล กาญจนะจิตรา. (2553). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรสังกาศ วิริยรัตนกุล. (2549). *การวิเคราะห์หาพื้นที่ที่มีศักยภาพและเหมาะสม ในการปลูกทุเรียน จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุริยา ไม่ปรากฏนามสกุล. (2559, 12 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- สุรรัตน์ กิติศุภวัฒนา. (2545). *การศึกษาการแก้ปัญหาหาค่าทุเรียนตกต่ำ ของจังหวัดจันทบุรี*. งานนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เสริมสุข สลักเพ็ชร์ และคณะ. (2549). *การจัดการการผลิตทุเรียนคุณภาพสำหรับบริโภคสดเพื่อการส่งออกใน ลักษณะเครือข่ายธุรกิจที่มีความมั่นคงและยั่งยืน ระหว่างเกษตรกรและผู้ประกอบการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2536). *วัฒนธรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หลวงสาครเขตต์ (ป.สาคริกานนท์). (2515). *จดหมายเหตุความทรงจำสมัยฝรั่งเสสยี่ดจันทบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2436-2447*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- อนุสรณ์ ลีมมณี. (2531). *ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองยุคปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อภิชาติ โยกุล. (2544). *การวิเคราะห์ทางการเงินของการลงทุนผลิตทุเรียนนอกฤดูในจังหวัดจันทบุรี*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเกษตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อภิชาติ พงษ์ศรีหกุลชัย. (2557). *ระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

- อมรา พงศาพิชญ์. (2539). *เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย หน่วยที่ 1-7* (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อรรวรรณ ใจกล้า. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองจันทบุรี*. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- อาทิตรา ชูเอฮีโร. (2529). การสะสมทุนและการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย. *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์*, 4(1), 44 – 90.
- อาคม พูลกสิศรี. (2560, 30 เมษายน). ชาวสวนทุเรียนรายย่อย. สัมภาษณ์.
- อุดม วรรณรัฐ. (2559, 12 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- อุทุมพร จามรมาน. (2540). *การสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุรสา บัวตะมะ และคณะ. (2549). *กระบวนการทางการตลาดทุเรียนของเบญจภาคีส่งออกผลไม้จังหวัดจันทบุรี*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกชัย ผลทวี. (2559, 26 เมษายน). สัมภาษณ์.
- เอกชัย ผลทวี. (2560, 28 เมษายน). สัมภาษณ์.
- Alford, R. R. & Friedland, R. (1985). Powers of theory: Capitalism, the state and apparel commodity chain. *Journal of International Economics*, 48(1), 37-70.
- Amin, G. A. (1974). *The modernization of poverty*. Leiden Netherlands: E. J. Brill.
- Ardnt, H. (1984). *Economic theory vs economic reality*. Michigan: Michigan State University.
- Delarge, A. (2016, September 6). Interview.
- Bachrach, P. & Baratz, M. S. (1962). Two faces of power. *American Political Science Review*, 56(2), 947–52.
- Bannock, G. (1975). *How to survive the slump*. London: Penguin.
- Barrow, R. (2007). *Old postcards of Bangkok*. Retrieved from <http://www.thai-blogs.com/2007/01/10/old-postcards-of-bangkok-03/>
- Bradshaw, C. M. (1976). Behavior of humans in variable interval schedules of reinforcement. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 26(2), 135-141.
- Cardoso, F. H. & Faletto, E. (1979). *Dependency and development in Latin America*. California: University of California Press.

- Clancy, M. (1998). Commodity chains, services and development: Theory and preliminary evidence from the tourism industry. *International Political Economy*, 5(1), 122-148.
- Collins, R. (1975). *Conflict sociology*. London: Academic Press.
- Cowling, K. & Mueller, D. C. (1978). The social costs of monopoly power. *Economic Journal*, 88(352), 727-748.
- Cox, A., Furlong, P., & Page, E. (1985). *Power in capitalist societies*. New York: St. Martin's.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). California: Sage.
- Dahl, R. A. (1961). The behavioral approach in political science: Epitaph for a monument to a successful protest. *American Political Science Review*, 55(4), 763-772.
- Dunn, C. & Rubinson, R. (1977). Toward a structural perspective on the world system. *Politics and Society*, 7(3), 190-227.
- Evans, G. W. (1979). Behavioral and physiological consequences of crowding in humans. *Journal of Applied Social Psychology*, 9(1), 27-46.
- Frank, A. G. (1978a). *Dependent accumulation and underdevelopment*. London: Macmillan.
- Frank, A. G. (1978b). *World accumulation 1492-1789*. London: Macmillan.
- Frank, A. G. (1980). *Crisis in the world economy*. New York: Holmes & Meier Publishers.
- Galbraith, J. K. (1973). Power and the useful economist. *American Economic Review*, 63(1), 1-11.
- Gereffi, G. (1994). The organization of buyer-driven global commodity chains: How US retailers shape overseas production networks. In G. Gereffi & M. Korzeniewicz (Eds.), *Commodity Chains and Global Capitalism* (pp. 93-122). Connecticut: Westport.
- Gereffi, G. (1995). *Global production systems and third world development*. New York: Cambridge University Press.
- Gereffi, G. (1996). Commodity chains and regional divisions of labor in East Asia. *Journal of Asian Business*, 12(1), 75-112.
- Gereffi, G. (1997). Global shifts, regional response: Can North America meet the full-package challenge?. *Bobbin*, 39(3), 16-31.

- Gereffi, G. (1999). International trade and industrial upgrading in the apparel commodity chain. *Journal of The International Economics*, 48(1), 37-70.
- Gereffi, G., & Bair, J. (1998). US companies eye NAFTA's prize. *Bobbin*, 39(7), 26-35.
- Gereffi, G., & Korzeniewicz, M. (1994). *Commodity chains and global capitalism*. Connecticut: Westport.
- Gereffi, G., & Korzeniewicz, M. (1994). *The globalization of Taiwan's garment industry*. Philadelphia: Temple University.
- Gereffi, G., & Pan, M. L. (1994). *The globalization of Taiwan's garment industry*. Philadelphia: Temple University Press.
- Gibbon, P. (2001). Upgrading primary production: A global commodity chain approach. *World Development*, 29(2), 345-363.
- Giddens, A. (1982). *Sociology: A brief but critical introduction*. London: Macmillan.
- Hammond, P. J. (1984). *Must monopoly power accompany innovation*. California: Stanford.
- Heibroner, R. L., & Galbraith, J.K. (1987). *The economics problem*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Hindess, B. (1996). *Liberalism, socialism and democracy: Variation on a governmental theme*. Chicago: University of Chicago.
- Hodgson, O. M. (1984). *The democratic economy*. London: Penguin.
- Hodgson, O. M. (1988). *Economics and institutions*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Hopkins, T. K., & Wallerstein, I. (1986). Commodity chains in the world-economy prior to 1800. *Review*, 10(1), 157-170.
- Horvat, B. (1982). *The political economy of socialism*. New York: M. E. Sharpe.
- Jack, S. L. (1983). *War in the modern great power system: 1495-1975*. Kentucky: University of Kentucky.
- Klein, P. A. (1980). Confronting power in economics: A pragmatic evaluation. *Journal of Economic Issues*, 14(2), 871-896.
- Klein, P. A. (1987). Power and economic performance: The institutionalist. *Journal of Economic Issues*, 21(3), 1341-1377.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *The radical democratic imaginary*. London: Routledge.

- Lenin, V. (1974). *The Development of capitalism in Russia*. Moscow: Progress.
- Lukes, S. (1974). *Power: A radical view*. London: Macmillan.
- Mann, M. (1986). *The sources of social power: Volume 1, A history of power from the beginning to AD 1760*. Cambridge: Cambridge University.
- Marx, K. (2010). *Das kapital*. Colorado: Hardback.
- Mills, C. W. (1959). *The sociological imagination*. New York: Oxford University.
- Modelski, G. (1983). *Long cycles of world leadership: An annotated bibliography*. London: Macmillan.
- Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard: Harvard University Press.
- Papolini, M. (2016, August 29). Interview.
- Parker, M. M. et.al. (1988). *Information economics*. New Jersey: Prentice Hall.
- Parsons, T. (1967). *Sociological theory and modern society*. New York: Free Press.
- Polsby, N. W. (1960). *Community power & political theory: A further look at problems of evidence and inference*. Connecticut: Yale University.
- Preiser, E. (1971). *Property, power and the distribution of income in power in economics: Selected readings*. London: Penguin.
- Ramaswamy, K.V., & Gerefi, G. (1998). India's apparel exports: The challenge of global markets. *The Developing Economics*, 38(2), 186-210.
- Versluis, R. (2016, August 29). Interview.
- Samuels, W. J. (1979). *The economy as a system of power Vol. 2*. New Jersey : Prentice Hall.
- Schumpeter, J. (1983). *The theory of economic development*. New Jersey: Transaction.
- Scott, J. (1996). *Stratification and power: Structures of class, Status and command*. Cambridge: Polity.
- Staley, E. (1955). The future of underdeveloped countries. *The American Economic Review*, 45(1), 175-177.
- Teddle, C., & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. California: Sage.

- Thompson, W. R. (1983). *The world-economy the long cycle and the question of world-system time*. California: Sage.
- Tucker, R. C. (1978). *Stalinism: Essays in historical interpretation*. London: Routledge.
- Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the european world-economy in the sixteenth century*. New York: Academic Press.
- Wallerstein, I. (1979). *The capitalist world-economy*. Cambridge: Cambridge University.
- Webber, M. (1947). *The theory of social and economic organization*. New York: Oxford University.
- Winokur, J. (2003). *The traveling curmudgeon: Irreverent notes, quotes and anecdotes on dismal destinations, excess baggage, the full upright position and other reasons not to go there*. Washington: Sasquatch Books.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รูปภาพประกอบในการทำวิจัย

นายนิอันนุวา สุไลมาน พาณิชย์จังหวัดจันทบุรี (2559)

นายปราโมทย์ ร่วมสุข นักวิชาการ/ ผู้เชี่ยวชาญด้านผลไม้ภาคตะวันออก

นายชนกณ แสงสด ชาวสวนรายใหญ่

นายมานพ อมรอรช ชาวสวนรายใหญ่

นายต้อง ไม่ทราบนามสกุล มือตัดและชาวสวนรายย่อย

นายจิตต์ ชื่นชุมพล ชาวสวนรายย่อย

เกียรติศักดิ์ ชำนาญไพร ผู้จัดการตั้ง

รศ.ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ และ คณะ ลงพื้นที่สำรวจตลาดทุเรียนเนินสูง
ตำบลเนินสูง อำเภอบำเหน็จ จังหวัดจันทบุรี

ทุเรียนที่ถูกเก็บเกี่ยวในสวนและนำมากองรวมกันไว้ก่อนคัดแยกในภายหลัง

ทุเรียนตักไซค์ถูกคัดแยกออกมา และชาวสวนนำมาขายให้กับผู้บริโภค

กลุ่มทุเรียนพรีเมียม มีสมาชิกประกอบด้วยชาวสวนรายใหญ่ รายย่อย

ทุเรียนที่ถูกเก็บเกี่ยวในสวน, คัดแยกเกรด ก่อนชั่งน้ำหนัก

รศ.ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ และ คณะ ลงพื้นที่สำรวจตลาดทุเรียนเนินสูง
ตำบลเนินสูง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

แผงค้าปลีกทุเรียน และ ทุเรียนแกะเม็ด

การคัดแยกทุเรียนใต้ในเชิง โดยจะชั่งน้ำหนักก่อนบรรจุลงกล่อง

แผนผัง หรือ โครงสร้างการทำงานในห้าง (โรงคัดบรรจุ) ดังแสดงให้เห็นชัดเจน

พ่อค้าคนกลาง หรือ คนโบก ที่มีจักรยานยนต์เป็นพาหนะ พบมากบริเวณตลาดเนินสูง

ภาชนะสำหรับใส่ผงขมิ้น ผสมน้ำ เพื่อชุบทุเรียนทั้งผล
(ปัจจุบันรัฐไม่อนุญาตให้ใช้วิธีนี้แล้ว)

สิ่ง / แพง / โรงคัดบรรจุ ต้องมีพื้นที่ขนาดใหญ่เพียงพอสำหรับรองรับปริมาณทุเรียน
ผู้คอนเทนเนอร์ และหัวลาก

สั่ง/แพง รวบรวมทุเรียน ในตลาดธรรมชาติ ของพ่อค้ารวบรวมรายย่อย
จะแยกเกรดทุเรียนก่อนส่งให้พ่อค้าส่งใน และต่างประเทศ

สั่ง/แพง รวบรวมทุเรียนขนาดใหญ่ จะมีตู้คอนเทนเนอร์
เพื่อบรรจุทุเรียนส่งในต่างประเทศ

ลัง/แผง รวบรวมทุเรียนขนาดใหญ่ ต้องมีพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อรองรับรถบรรทุกสินค้า
 ของพ่อค้ารวบรวมเครือข่าย ที่จะนำทุเรียนมาคัดแยก
 พื้นที่ขนาดใหญ่ต้องสามารถรองรับตู้คอนเทนเนอร์ขนาดใหญ่ได้

เครื่องพ่นยา - ปู่ย หรือ แอร์บัส ชาวสวนรายใหญ่มักนำมาใช้สนับสนุนการผลิต

ประกาศ
รับสมัคร คนเคาะทุเรียน
ที่มีความชำนาญ+ประสบการณ์
รายได้ดี งานมั่นคง
สนใจติดต่อ **Tel.090-5024173**

การขายทุเรียนพันธุ์พื้นบ้าน ของประเทศลาว

การขายทุเรียนนำเข้าจากประเทศไทย
ในตลาดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา

การขายทุเรียนและผลไม้ในตลาดบันทายมาศ ประเทศเวียดนาม

ถังน้ำขนาด 800 ลิตร สำหรับฉีดพ่นปุ๋ย-ยา ในสวน

อุปกรณ์ที่ชาวสวนประดิษฐ์ขึ้นจากใบเลื่อยเก่า ใช้ทำความสะอาดกิ่งทุเรียน

การขายทุเรียนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของชาวสวนที่ผลิตแบบดั้งเดิม

ภาคผนวก ข

แบบตอบรับการตีพิมพ์และเผยแพร่บทความวิจัย

ที่ สร.มก. วารสาร/๒๕๖๑

สมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทย
๘/๘๒ บ้านกลางเมือง งามวงศ์วาน
ถนนงามวงศ์วาน แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๑๐

๓ เมษายน ๒๕๖๑

เรื่อง ตอบรับและแจ้งกำหนดการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัย

เรียน คุณวงธรรม สรณะ

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัย เรื่อง “เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยห่วงโซ่สินค้าของผลไม้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ให้กองบรรณาธิการ วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา (ISSN: ๒๒๘๖-๗๒๕๒) สมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทยตีพิมพ์วารสารนั้น

บัดนี้ บทความวิจัยของท่าน ได้ผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ แบบผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double-Blind Peer Review) แล้ว กองบรรณาธิการ วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา จึงเห็นสมควรตอบรับบทความวิจัยเรื่องดังกล่าว ให้ตีพิมพ์เผยแพร่ลงใน วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๑)

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ กิตติศักดิ์ เจิมสิทธิประเสริฐ)

บรรณาธิการบริหาร

วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา

กองบรรณาธิการ วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา

อีเมล jirgs.psaku@gmail.com